

หอสมุดสาขา

วังท้าว

๕10978951

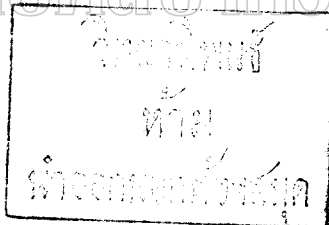
11295508

การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเขมร เรื่อง แรน-แอนด์

โดย

พระมหาบุญญ์ติ สาลี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเขมรศึกษา

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2542

(สารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY OF KHMER GENERAL LITERATURE :
“RAN-NAT”**

By

Phramaha Banyat Sali

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Master's Report Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Oriental Languages

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

1999

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้สารนิพนธ์เรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเขมรเรื่อง แรน-แฉต เสนอโดย พระมหาบุญญิติ สาลี เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเขมรศึกษา

(ลงชื่อ).....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราวรรณ คงคล้าย)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 3 เดือน ๕๐ พ.ศ. ๒๕๔๓
3 ๕๐ ๒๕๔๓

ผู้คุมสารนิพนธ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์นัยนา โปร่งธนะ)

วันที่ ๑ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๓

..... กรรมการ

(อาจารย์อัญชญา จิตสุทธิญาณ)

๓ / มกราคม / ๒๕๔๓

หัวข้อสารนิพนธ์	การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเขมรเรื่อง แรน-แฉต
ชื่อนักศึกษา	พระมหาบัญญัติ สาลี
สาขาวิชา	เขมรศึกษา
ภาควิชา	ภาษาตะวันออก
ปีการศึกษา	2542

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์นวนิยายเขมรเรื่อง “แรน-แฉต” ซึ่งเป็นหนังสือนวนิยายภาษาเขมร แต่งโดย อีม จุม และเป็นหนังสือที่ได้รับรางวัลการแข่งขันการแต่งหนังสืออินทรวทวิ ครั้งที่ 1

งานวิจัยแบ่งเป็น 5 บท คือ บทนำกล่าวถึง ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ ขอบเขต ประโยชน์ที่ได้รับ ข้อตกลงเบื้องต้น วิธีดำเนินการวิจัย และแหล่งข้อมูลของการวิจัย บทที่สองเป็นการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ โครงเรื่อง สารัตถะของเรื่อง ฉาก ตัวละคร และท่วงทำนองการประพันธ์ บทที่สามเป็นการศึกษาภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในนวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แฉต บทที่สี่เป็นการศึกษาภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมเขมรที่ปรากฏในนวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แฉต บทสุดท้ายเป็นการสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปว่า นวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แฉตเป็นนวนิยายที่กล่าวถึงเด็กหญิงกำพร้าผู้หนึ่งที่มีความมุ่งมั่นปฏิบัติภารกิจจนบรรลุผลตามคำสั่งเสียของมารดา ถึงแม้ว่าเธอต้องประสบปัญหาและอุปสรรคมากมาย การดำเนินเรื่องนวนิยายได้สะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนค่านิยมของคนที่อยู่ในจังหวัดชายแดนในประเทศไทยและประเทศกัมพูชาเป็นอย่างดี

Master's Report Title	An Analytical Study of Khmer General Literature: "RAN-NAT"
Name	Phramaha Banyat Sali
Concentration	Khmer Studies
Department	Oriental Languages
Academic Year	1999

ABSTRACT

The purpose of this research is to provide an analytical study of the Khmer novel entitled "RAN-NAT" which was written in Khmer by Aum Chum and was rewarded in the competition of writing a novel from the First Indra Devi in Cambodia.

This research work consists of five chapters, viz.: Introductory chapter deals with the background and the importance of the problems, the aims and the objectives, scope, benefits, preliminary assumption of research method procedure and information resources for this research. The second chapter deals with an analytical study of the component factors of this novel such as structure, themes, scenes, performers and forms to compose this novel. The third chapter is to study influential matters of Thai societies and culture appearing in this novel. The fourth chapter is about reflections on Khmer societies and culture occurring in the novel and the last chapter includes conclusions and suggestions.

The research outcome can be summarized that the khmer novel entitled "RAN-NAT" mentions the story of an orphan girl who has intended to fulfil her duties according to the words of her late mother although many problems come to her at that time. The story of this novel, obviously, indicates various reflections of the societies, cultures, customs and the values of the frontiersmen between Thailand and Cambodia.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เล่มนี้ ได้เรียบเรียงจนกลายเป็นรูปเล่มขึ้นได้ก็ด้วยความเมตตากรุณาของ อาจารย์อัญญา จิตสุทธิญาณ อาจารย์ผู้ควบคุมสารนิพนธ์ที่ได้สละเวลาตรวจแก้ไขสารนิพนธ์ และให้คำปรึกษาแนะนำต่าง ๆ ตลอดถึงให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบคุณอย่างสูง

ขอกราบขอพระคุณพระครูอุดมวระเวท (หลวงปู่เจียม อติสโย) เกจิอาจารย์ชื่อดัง ที่ได้กรุณาให้ความรู้และให้คำแนะนำเกี่ยวกับสภาพสังคมเขมรซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ขอขอบคุณ พระลีเสียง เมาะฮั่ว วัดอลังการ พนมเปญ ประเทศกัมพูชา, **ขอรุณราช สุทธิคุณ** ชาว กัมพูชา และลุงสวน ทิมววรรณรัตน์ ผู้อ่านข่าวภาคภาษาเขมร กรมประชาสัมพันธ์ ที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีในประเทศเขมร และขอขอบคุณคุณเมงกัญ แก่นเดี่ยว สัมพันธ์ นามแก้ว ให้ ความรู้เกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ในประเทศไทย, และกิตติ วิเศษชาญเวทย์ ให้ความรู้ด้านการ เจียรไนเพชรพลอยและการทำเครื่องประดับ ผู้วิจัยขอบคุณด้วยความซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอพระคุณพระครูบรรณสารโกวิท เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์, พระครู ปริยัติธรรมประยุต เจ้าคณะอำเภอบราสาท, พระครูปฐมสังฆการ เจ้าคณะตำบลในเมือง, พระ ภิภุสามเณรทุกรูปและอุบาสกอุบาสิกาวัดทักษิณวาริสิริสุข ที่ให้กำลังใจ และส่งเสริมด้วยดีโดย ตลอด

ขอขอบใจพระมหาธีรยุทธ ธีรบุญโญ และพระมหานุญล้อม สุนทรญาณสนับสนุนเครื่อง คอมพิวเตอร์ สนับสนุนเครื่องปริ้นเตอร์ คุณอำนาจ ขาวงาม ที่ช่วยพิมพ์งานในครั้งนี้นั้นสำเร็จจุ ล่างไปด้วยดี

ขอขอบคุณโครงการห้องสมุดเคลื่อนที่ เจ. เอส. อาร์. ซี. โดยพระครูปัญญาวุฒิสุนทร รองเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์ วัดแสงบูรพา ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่ให้ หนังสือนวนิยายเขมรต้นฉบับมาศึกษาวิจัย

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้คำปรึกษาแนะนำในการทำ สารนิพนธ์ในครั้งนี้

ขอระลึกถึงพระคุณพ่อและพระคุณแม่ที่ได้ให้ชีวิต และครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ ความรู้ หากงานวิจัยเล่มนี้พึงมีข้อดีประการใด ขออุทิศให้เป็นประโยชน์แก่ชนชาติเขมรทุกคน

ให้ได้มีความรู้ ฉลาดหลักแหลมดุจพระสารีบุตร ให้มีความรักใคร่สมัครสมานกลมเกลียวกันดุจ
ดั่งน้ำ ให้รักษาความดีดุจดั่งเกลือ รักษาดี ศาสนา และพระมหากษัตริย์นิจรันดรกาล

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ผ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ช
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	2
ขอบเขตของการศึกษา.....	3
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	3
ขั้นตอนของการศึกษา.....	4
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
แหล่งข้อมูล.....	4
2 การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรม	5
เนื้อเรื่องย่อ.....	5
โครงเรื่อง และเหตุการณ์ในเรื่อง.....	6
สำนวน หรือแก่นเรื่อง.....	10
สถานที่.....	11
ตัวละครในเรื่อง.....	16
บทสนทนา.....	33
กลวิธีในการประพันธ์.....	35
ท่วงทำนองในการประพันธ์ หรือสไตล์ในการประพันธ์.....	38
3 ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในเรื่อง “แรน-แอนด์”	41
การประกอบอาชีพ.....	41
การทำธุรกิจ.....	41

การทำเครื่องประดับ.....	43
การขนส่งสินค้า.....	45
การแสดงละคร.....	47
คำนิยม.....	55
การฉ้อโกง.....	55
การเคารพผู้ใหญ่.....	58
การเลือกคู่ครอง.....	59
การอิจฉาและริษยา.....	60
ชีวิตความเป็นอยู่.....	63
ความเชื่อทางพุทธศาสนา.....	64
4 ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมเขมรที่ปรากฏในเรื่อง “แรน-แอนด์”	66
การประกอบอาชีพ.....	66
การรับราชการในตำแหน่งออกญา.....	67
การทำธุรกิจ.....	70
การขนส่งสินค้า.....	72
คำนิยม.....	74
ความกตัญญูต่อบิดามารดา.....	74
การเคารพผู้ใหญ่.....	76
การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่.....	77
การเห็นแก่ตัว.....	78
การเลือกคู่ครอง.....	79
ชีวิตความเป็นอยู่.....	81
ประเพณี.....	84
การทำบุญตักบาตร.....	85
การทำบุญอุทิศส่วนกุศล.....	87
การสื่อสาร.....	89

บทที่	หน้า
ความเชื่อ.....	91
โหราศาสตร์.....	92
คติโบราณ.....	92
หลักธรรมในพุทธศาสนา.....	94
5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	98
สรุป.....	98
ข้อเสนอแนะ.....	99
บรรณานุกรม.....	100
ภาคผนวก	104
ประวัติการศึกษาของผู้วิจัย.....	182

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

คำว่า “วรรณกรรม” แปลว่า งานหนังสือ¹

มีท่านผู้รู้ได้อธิบายคำว่า “วรรณกรรม” หลายคน เช่น

วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนชิ้นทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด เช่นคำอธิบายวิธีใช้ กล้องถ่ายรูป รวมทั้งใบปลิว หนังสือพิมพ์ นวนิยาย วรรณกรรมจึงมีความหมายกว้างที่สุด และ วรรณกรรมที่แต่งดีได้รับการยกย่องจากคนทั่วไปจึงเรียกว่า วรรณคดี²

วรรณกรรม ได้ปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองศิลปกรรม พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นคำที่ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Literary work หรือ General Literature หมายถึง งานเขียนในรูปบทกวีนิพนธ์ร้อยกรอง และข้อเขียนทั้งหมดที่ใช้ภาษาร้อยแก้ว โดยมีเนื้อหาและความหมายประกอบด้วย ได้แก่ บทความ สารคดี นวนิยาย เรื่องสั้น เรียงความ บทละคร บทภาพยนตร์ บทโทรทัศน์ ตลอดจนข้อเขียนอื่น ๆ ที่สามารถสื่อความหมายได้³

หนังสือเรื่อง “แรน-แอนด์” เป็นวรรณกรรมบันเทิงคดีประเภทนวนิยาย ประพันธ์โดย อีม จุม (อี อู) จัดเป็นนวนิยายประเภทสังคมนิยม (Realism) เป็นนวนิยายที่แสดงโครงเรื่องมาจากชีวิตของมนุษย์ในสังคม และเสียดหาเหตุการณ์ในชีวิตมนุษย์อย่างสมจริง โดยแทรกจินตนาการบ้าง นวนิยายประเภทนี้จะกล่าวถึงคนในลักษณะต่าง ๆ ในวงการอาชีพต่าง ๆ และฐานะต่าง ๆ อย่างสมจริง เพื่อแสดงให้เห็นแก่นแท้ของชีวิตในสังคมไม่เลือกที่จะเป็นส่วนดี หรืออับลักษณ์ของชีวิต จึงเสมือนจำลองสภาพการณ์ต่าง ๆ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ไว้อย่างครบถ้วน ส่วนใหญ่จะเสนอความเป็นอยู่ของสามัญชน ซึ่งนวนิยายแนวนี้เป็นการสะท้อนภาพของสังคมได้⁴

---

¹ ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช จำกัด, 2532), หน้า 486.

² กุหลาบ มลลิกะมาส, วรรณกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517), หน้า 5.

³ สิทธา พินิจกุล, วรรณกรรมสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 34-35.

⁴ ชวีร์ ปุณโณทก, แนวทางศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527), หน้า 88-89.

นวนิยายเรื่องนี้เล่าถึงชีวิตการต่อสู้ของเด็กหญิงกำพร้าชาวเขมรคนหนึ่ง ชื่อ แรน-แฉต บิดามารดาเป็นชาวกัมพูชา แต่มาประกอบอาชีพเป็นช่างทองที่จังหวัดปราจีนบุรี ประเทศไทย ต่อมาเกิดปัญหาตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ประเทศไทยจึงมีนโยบายระดมพลเพื่อต่อสู้กับประเทศกัมพูชา แต่บิดาของเธอไม่ยอมเกณฑ์ทหาร จึงถูกจับตัวไปในข้อหาเป็นกบฏและเป็นไส้ศึก ทำให้เธอต้องอยู่กับมารดาซึ่งกำลังท้องแก่ ในวันที่บิดาถูกจับมารดาก็คลอดบุตรชายแต่ก็เสียชีวิตในวันคลอดนั่นเอง หลังจากนั้นมารดาก็ป่วยเป็นโรคผิคล้ำแดง ในขณะที่เธอมีอายุได้ 13 ปี มารดาจึงตัดสินใจเดินทางกลับประเทศกัมพูชา แต่เสียชีวิตในประเทศไทยระหว่างการเดินทาง ก่อนที่มารดาเสียชีวิตได้ส่งความให้ประพฤติปฏิบัติ แรน-แฉตได้ประพฤติดนตามคำสั่งนั้นทุกประการ ด้วยความมานะ อุตสาห และด้วยสติปัญญาอันชาญฉลาด จึงประสบความสำเร็จในชีวิต สมดังที่มารดาของเธอคาดหวังไว้

โดยที่วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นหนังสือที่แต่งได้ดีเล่มหนึ่งจึงได้รับรางวัลในการแข่งขัน การแต่งหนังสืออินทรวทิว ครั้งที่ 1 ได้รับการพิมพ์เผยแพร่โดยคณะกรรมการคันทน์ควา - พิจารณา ผลงาน และแปลหนังสือ ของสมาคมนักประพันธ์หนังสือเขมร ในปี ค.ศ. 1965 ต่อมาในปี ค.ศ. 1982 The Japan Soto-shu South-East Asia Relief Commitee (JSRC) ได้นำมาจัดพิมพ์ เผยแพร่แก่ชาวเขมรที่อยู่ในศูนย์อพยพชาวเขมรตามชายแดนในประเทศไทย⁵ จากการที่ได้รับ รางวัล และตีพิมพ์เผยแพร่ถึง 2 ครั้ง แสดงว่าเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมมากพอสมควร จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ โดยใช้หลักการวิเคราะห์องค์ ประกอบของนวนิยาย

ความมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาคุณค่าของนวนิยายเรื่อง "แรน-แฉต" โดยประเมินจากองค์ประกอบต่าง ๆ ของเนื้อเรื่อง
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สังคม วัฒนธรรม และความคิดทั้งของชาวไทยและเขมรที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง "แรน-แฉต"
3. เพื่อให้เห็นประโยชน์ของการอ่านนวนิยายของชาติต่าง ๆ ซึ่งทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคม วัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง และได้รับความเพลิดเพลิน

⁵ อิม จุม. แรน - แฉต (ต้นฉบับภาษาเขมร), (Tokiyamacity : Genyoji Volumteer, 1982), ปรกหน้า หน้าใน.

ขอบเขตของการศึกษา

1. สารนิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์นวนิยายเขมรเรื่อง “แรน-แฉต” ของ อิม ฌุม และศึกษาวิเคราะห์คุณค่าโดยใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์คุณค่าของนวนิยาย ซึ่งศาสตราจารย์ กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวไว้ในหนังสือวรรณคดีวิจารณ์ ดังนี้

โครงเรื่อง และเหตุการณ์ในเรื่อง

สำรตตะ หรือแก่นเรื่อง

เวลาและสถานที่

ตัวละครในเรื่อง และบทสนทนา

กลวิธี หรือเทคนิคในการแต่ง

ท่วงทำนอง หรือสไตล์การแต่ง

2. ศึกษาสภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยและเขมรที่ปรากฏในนวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แฉต

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงความเหมาะสมขององค์ประกอบของนวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แฉต เป็นการส่งเสริมการอ่านและทักษะการวิจารณ์วรรณกรรม

2. ทำให้ทราบและเข้าใจสภาพสังคม วัฒนธรรม และความคิดของชาวไทยและเขมรที่สะท้อนจากนวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แฉต

3. ทำให้เข้าใจแนวคิดทางสังคม ข้อคิด และความรู้ที่เป็นประโยชน์มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

4. เป็นแรงกระตุ้นให้รักการอ่านหนังสือนวนิยายเขมร และได้รับความเพลิดเพลินจากนวนิยายเขมร

ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

1. แปลวรรณกรรมภาษาเขมรเรื่อง แรน-แฉต จากต้นฉบับภาษาเขมรเป็นภาษาไทย

2. ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ จากเอกสารและการสัมภาษณ์คนเขมรเกี่ยวกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่อง

3. วิเคราะห์องค์ประกอบของนวนิยายโดยใช้หลักเกณฑ์ของศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้กล่าวไว้ในหนังสือวรรณคดีวิจารณ์ ตามหลักการพิจารณาที่ได้เลือกสรรมาแล้ว
4. สรุปผลการวิเคราะห์

ข้อตกลงเบื้องต้น

หนังสือเรื่อง แรน-แอนด์ ได้พิมพ์ขึ้น 2 ครั้ง และสถานที่พิมพ์ต่างกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะหนังสือที่จัดพิมพ์โดย The Japan Soto-shu SouthEast Asia Relief Commitee (JSRC) พิมพ์ที่ Genyoji Volunteer, Tokiyamacity. ประเทศญี่ปุ่น ปี ค.ศ. 1982.

การแปลหนังสือเรื่องแรน-แอนด์ ฉบับภาษาเขมรเป็นภาษาไทยที่ปรากฏในสารนิพนธ์เล่มนี้ ได้แปลโดยพยายามรักษารูปคำของภาษาเขมรเดิมซึ่งมีที่ใช้ร่วมกันในภาษาไทยให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบภาษาทั้งสอง สำหรับวิสามานยนามนั้นเพื่อความสะดวกในการอ่านนวนิยาย ได้ใช้การถ่ายถอดตัวเขมรเป็นตัวอักษรไทย ตัวต่อตัว โดยไม่คำนึงถึงเสียงอ่าน ยกเว้นชื่อที่รู้จักกันดีแล้ว เช่น พนมเปญ ไม่ใช่พนมเปญ เป็นต้น และได้ระบุหน้าต้นฉบับภาษาเขมรไว้ในภาคผนวกด้วย เช่น (น.1) หมายถึงต้นฉบับภาษาเขมรเป็นหน้า 1 ในการอ้างถึงในบทวิเคราะห์อ้างถึงเลขหน้าในภาคผนวกฉบับแปลเช่น (น.1/50) หมายถึง หน้า 1 ในต้นฉบับภาษาเขมร และหน้า 50 ในข้อความแปลเป็นภาษาไทยในสารนิพนธ์เล่มนี้

แหล่งข้อมูล

1. ข้อมูลเกี่ยวกับเอกสาร ได้แก่ หนังสือนวนิยายภาษาเขมรเรื่อง แรน-แอนด์ หนังสือ นิตยสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์
2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รู้สภาพสังคมและวัฒนธรรมเขมร

บทที่ 2

การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรม

ในสารนิพนธ์เล่มนี้ อาศัยหลักการวิเคราะห์วรรณกรรม ของศาสตราจารย์กุลลาบ มัลลิกะมาส ซึ่งแสดงไว้ในหนังสือวรรณคดีวิจารณ์ เป็นหลักในการศึกษาวิเคราะห์ทางด้านองค์ประกอบต่าง ๆ ในนวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์

เนื้อเรื่องย่อ

นวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์ เป็นนวนิยายที่กล่าวถึงชีวิตของเด็กหญิงคนหนึ่งชื่อแรนแอนด์ บิดาชื่อกิน แก้ว มารดาชื่อไฟลี บ้านเกิดของบิดาและมารดาอยู่ที่อำเภอมงคลบุรี จังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา เนื้อเรื่องเริ่มต้นตั้งแต่เธอมีอายุ 13 ปี มารดาของเธอไม่สบาย พยายามที่จะเดินทางกลับบ้านเกิดของตนเอง โดยอาศัยเกวียนของนายมวง ซึ่งเป็นคนขับเกวียนส่งปลาจากประเทศกัมพูชามาขายในเขตชายแดนของประเทศไทยเป็นประจำ การเดินทางเริ่มจากจังหวัดปราจีนบุรี ผ่านไปทางอำเภอกบินทร์บุรี แต่ในระหว่างการเดินทาง มารดาป่วยหนัก และเสียชีวิตที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอกบินทร์บุรี ทำให้เธอเสียใจมาก แต่ก่อนที่มารดาจะสิ้นใจ ได้สั่งความไว้ และให้เธอปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ทำให้ชีวิตของเธอต้องหันเหไป โดยหยุดพักการเดินทางไว้ก่อน เธอได้ไปสมัครเป็นนักแสดงในคณะละครหมิ่นไป ละครคณะนี้ได้เร่แสดงตามเมืองต่าง ๆ ในประเทศไทยและกัมพูชา ตอนที่เธอไปสมัครนั้นคณะละครเตรียมย้ายการแสดงจากอำเภอกบินทร์บุรีไปแสดงที่อรัญญประเทศแล้วต่อไปกัมพูชา เธอฝึกการแสดงและสามารถแสดงได้เป็นที่ประทับใจของผู้ชมจนได้รับรางวัลจากนายอำเภอ แต่ถึงจะแสดงได้ดีเท่าไร เธอก็ไม่ได้หวังจะอยู่ในคณะละครนี้อย่างถาวร เธอต้องการเพียงอาศัยคณะละครเดินทางเข้าสู่มาตุภูมิ เมื่อคณะละครเตรียมเดินทางย้อนกลับเข้ากรุงเทพฯ หลังจากที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เดินทางเข้าไปเปิดการแสดงในประเทศกัมพูชา เธอจึงตัดสินใจลาออกแต่ได้รับการปฏิเสธจึงหนีไป เจ้าของคณะละครได้ส่งคนมาทำร้ายเธอ แต่โชคชะตาเธอยังดีอยู่ นายมวงและลูกชายเห็นเหตุการณ์จึงช่วยพาเธอหนีจากคณะละครอย่างปลอดภัยแล้วพาไปส่งที่ชายแดนบอยเปต เธอตัดสินใจเปลี่ยนชื่อเป็น ลำดวน เธอต้องเดินทางอยู่กลางปากกลางทุ่งคนเดียว เพื่อนของนายมวงขับเกวียนผ่านมาจึงช่วยพาเธอไปส่งที่เมืองศรีโสภณ หลังจากนั้นเธอจึงออกเดินทางต่อไปเมืองมงคลบุรี ที่นั่นเธอได้รับความช่วยเหลือจากนางรินหญิงหม้ายผู้หนึ่ง ช่วยพาเธอไปเข้าทำงานที่โรงงานนุ่นของออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าพ

บุรารุช หลังจากเธอเข้าทำงานได้ไม่นาน เธอได้เลื่อนขั้นให้มาทำหน้าที่เลขานุการเพราะมีความรู้ภาษาไทยดี

ออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าพเจ้า บุรารุช เป็นคนคบดีอยู่ในเมืองมณฑลบุรี ถึงจะมีทรัพย์สินสมบัติมากมายแต่ไม่มีความสุข เพราะคิดถึงลูกสาวของท่านที่ถูกลักพาตัวหายไปเมื่อสิบสี่ปีก่อน ท่านพยายามให้คนสืบหาตลอดเวลา แต่ก็ไม่ได้ร่องรอยอย่างใด เมื่อท่านได้คุ้นเคยกับลำดวนก็รู้สึกรักเหมือนลูกหลาน จึงจัดการให้ลำดวนและนางรินเข้ามาอยู่รับใช้ในบ้าน จนเวลาผ่านไปเกือบปี ท่านจึงได้ข่าวว่าลูกสาวของท่านเสียชีวิตแล้ว และเมื่อได้พบกับนายม่วงเพื่อยืนยันในเรื่องนี้ ท่านก็ได้ทราบว่าลำดวน คือ แรนแอนด์ เป็นหลานท่าน โดยมีหลักฐานเป็นแหวนสลักที่มารดาของแรนแอนด์มอบให้ก่อนตาย ท่านข้าพเจ้า บุรารุชจึงจัดพิธีกรรมทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ลูกสาวท่าน และประกาศให้สาธารณชนรับทราบฐานะที่แท้จริงของ แรนแอนด์ หลังจากนั้นท่านจัดการแบ่งสมบัติที่มีอยู่แก่แรนแอนด์ตามสมควร แล้วเข้าวัดทำบุญตามอัธยาศัยจนสิ้นชีวิต

โครงเรื่อง และเหตุการณ์ในเรื่อง การเปิดเรื่อง

ผู้เขียนใช้เหตุการณ์การเดินทางจากประเทศไทยกลับประเทศกัมพูชาของสองแม่ลูก เป็นการเปิดเรื่อง โดยที่ผู้เขียนจะบรรยายลักษณะของตัวละคร และเล่าถึงสภาพการเดินทางโดยทางเกวียน แต่ไม่ได้ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับความเป็นมาของตัวละครว่าเป็นใครมาจากไหน และทำไมต้องเดินทาง เป็นการสร้างปมปริศนาให้ติดตาม และสร้างบทสนทนาของตัวละครระหว่างนายม่วงกับผู้เป็นแม่ เป็นการเล่ารายละเอียดต่าง ๆ ดังข้อความในตอนที่เปิดเรื่องว่า

“หญิงสูงอายุนั้นอยู่ในวัยประมาณ 28 หรือ 30 ปีเป็นอย่างมาก รูปร่างผอมโปร่ง มีแต่หนังหุ้มกระดูก เดินไปอย่างอ่อนระโหย รวากับไม่ค่อยมีพลังกำลังมาก มือข้างหนึ่งเกาะบาเด็กผู้หญิงซึ่งเดินเคียงกันมาทางข้างซ้าย

หญิงคนนี้แม้จะผ่ายผอมเพียงนี้ แต่ยังมีทรวดทรงอ่อนแอ้นและหน้าตาดีชวนมอง รูปร่างเล็กบาง เหวบาง จมูกแหลม ตาคม หน้าผากโหนกนูนโค้งเหมือนกับคันเกาทัณฑ์

พิศดูไปที่การแต่งกาย เห็นผ้าถุงยาวสีดำนุ่งทับชายเสื้อคอกลมสีฟ้าแขนสั้น รัดเอวแน่นด้วยเข็มขัด ไม่พบเครื่องประดับอะไรติดตัวสักน้อยเลย เส้นผมดำขลับยาวสลวยปรกไหล่ ผิวขาวดูเหมือนลูกครึ่ง แต่ขาวซีดราวกับไม่มีเลือดไม่มีเนื้อ ริมฝีปากเป็นสีม่วงคล้ายกับว่ามีอาการของโรคร้ายแฝงอยู่ในตัว

ส่วนเด็กหญิงตัวเล็กที่เดินข้างซ้ายมีอายุประมาณ 13 ปี สวมใส่เสื้อผ้าแบบเดียวกับผู้เป็นแม่ มีรูปโฉมโฉมพรรณสดใส มีลักษณะท่าทางและหน้าตาเหมือนกันราวกับถอดแบบจากหญิงซึ่งมีอายุมากกว่า เพียงมองเห็นนิดเดียว ก็สามารถรู้ได้แน่ชัดว่าเป็นแม่ลูกกัน

หญิงทั้ง 2 คนนี้ เดินลงจากถนนอย่างช้า ๆ ไปตามคันนาอย่างกระโผลกกระเผลก เมื่อเดินไปได้ประมาณ 200 เมตร มีชายแก่ทวนครุรงรัง ผมหงอกแซมประปรายเดินเข้ามาหา รับเอาท่อผ้าและตะกร้าจากมือนาง...”

(น.1,2,3/108)

การดำเนินเรื่อง

หลังจากเปิดเรื่องด้วยการแสดงรายละเอียดคร่าว ๆ แล้ว ผู้เขียนได้ดำเนินเรื่องโดยใช้การสนทนาของตัวละครในการดำเนินเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่การเล่าเรื่องส่วนตัวของนายม่วงกับมารดาของแรนแอนด์ ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“- ดั่งที่ผมได้พูดสักครู่หนึ่งแหละว่า เมื่อก่อนตัวผมเป็นคนยากจน หาเช้ากินค่ำ เมื่อครั้งที่เขาสร้างถนนสายปราจีนบุรี - อรัญประเทศ ผมได้มาสมัครทำงานเป็นลูกจ้างเขา ได้เที่ยวเตร่มารเรื่อย ๆ จนถึงเมืองปราจีน กระทั่งได้พบผู้หญิงไทยคนหนึ่งฐานะเท่าเทียมกันก็ถูกใจ ผมจึงขอเขาแต่งงานอยู่ร่วมทุกข์ด้วยกันตั้งแต่นั้นจนถึงทุกวันนี้ มีลูกสาวไปถึงหลานหลายคนแล้ว การหากินของฉันทันทีแค่สองอย่าง คือ ทำนาของภริยา และส่งปลา ในบึงหนึ่ง ๆ 4 หรือ 5 ครั้ง อย่างน้อย ผมไปรับปลาแห่งที่ชายแดน และปลาบึงจากชาวบ้านมงคลบุรี นำเอามาขายที่ประเทศไทย บางทีมาถึงแค่รัฐประเทศเขาก็เหมาซื้อหมดประเดี๋ยวเดียว บางทีก็ถึงกบินทร์บุรี แต่น้อยนักที่จะไปถึงเมืองปราจีนบุรี”

(น.9,10/110,111)

การดำเนินเรื่องในช่วงแรก กล่าวถึงการเดินทางในประเทศไทย โดยมีตัวละครเพียง 3 คน คือนายม่วง มารดาของแรนแอนด์ และแรนแอนด์ เดินทางออกจากปราจีนบุรี แต่ยังไม่สามารถรู้ว่าใครเป็นตัวเอกที่ผู้ประพันธ์ต้องการให้เป็นผู้ดำเนินเรื่อง จนกระทั่งการเดินทางของทั้ง 3 คนถึงกบินทร์บุรี มารดาของแรนแอนด์เสียชีวิต จึงสามารถรู้ว่า ตัวละครที่ผู้ประพันธ์ต้องการให้เป็นตัวเอกในการดำเนินเรื่อง คือแรนแอนด์ โดยมีนายม่วงเป็นผู้ช่วยในการดำเนินเรื่อง ตั้งแต่มารดาของแรนแอนด์เสียชีวิตไป ดังเช่นข้อความตอนหนึ่งว่า

“กราบลาพระและคนเหล่านั้นเสร็จแล้ว แรนแอนด์ก็เดินออกจากวัดมุ่งหน้าไปยังตลาดกบินทร์บุรี บาข้างซ้ายสะพายท่อผ้าเล็ก ๆ มือขวาถือกระเป๋าทูที่แม่มอบให้ก่อนตาย ตามวงยีนเฝ้ามองเธอจากข้างหลังอย่างไม่วางตาจนกระทั่งเธอเดินออกพ้นจากวัดไป เพราะใจสงสารเธอ

มากด้วย และความอยากรู้ความเป็นไปของหญิงสาวนี้ด้วย ตามวงจิ้งไม่อาจตัดใจได้ ก็เดินตามไปห่าง ๆ ไม่ให้เธอรู้ตัว”

(น. 34,35/120)

และหลังจากที่เรนแอนด์สมัครเข้าอยู่ในคณะละครคณะหนึ่งไปได้แล้ว ผู้ประพันธ์ได้ให้ตัวเอกในการดำเนินเรื่องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ พร้อมกับได้บรรยายถึงภาพของสังคมและวัฒนธรรม ในขณะที่อยู่ในคณะละคร และการเดินทางของเรนแอนด์ไปถึงอรัญประเทศพร้อมกับคณะละครนั้นด้วย และเรนแอนด์ก็มีความหวังจะเข้าไปประเทศกัมพูชาพร้อมกับคณะละครที่จะเดินทางเข้าไปแสดง แต่เมื่อคณะละครไม่สามารถเข้าไปแสดงในประเทศกัมพูชาได้ ทำให้การเดินทางของเรนแอนด์ต้องเปลี่ยนแผน การหนีออกจากคณะละคร ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้ประพันธ์ยกขึ้นมาเพื่อสร้างเหตุการณ์ให้มีผู้ช่วยในการดำเนินเรื่อง เมื่อครั้งที่เรนแอนด์หนีออกจากคณะละครหนีไป หัวหน้าคณะละคร ไม่ต้องการเสียผลประโยชน์ที่ได้จากการแสดงละครของเรนแอนด์ จึงจ้างคนมาจับตัวเธอกลับสู่คณะละครเหมือนเดิม ในขณะนั้น ก็มีผู้ช่วยดำเนินเรื่อง คือนายมวง มาช่วยเหลือในการเดินทางของเธอ จนได้เข้าประเทศกัมพูชาสำเร็จ ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

...เมื่อไปถึงตลาดขายปลา เรนแอนด์เงยหน้าดูด้านหลังตลาดเห็นเกวียนจอดอยู่ใต้ร่มไม้ เธอเดินไปยังเกวียนนั้นอย่างรวดเร็ว ทันใดนั้นก็เห็นตามวง ออกมาจากทางไหนก็ไม่อาจทราบได้ โผล่มาพบกับเธอ กระซิบบอกเธอให้ขึ้นไปบนเกวียนโดยเร็ว แล้วก็สั่งชายคนหนึ่งซึ่งมีหน้าตารูปร่างสูงใหญ่คล้ายแก่ ให้ไปจูงวัวที่กำลังนอนเคี้ยวหญ้าที่โคนไม้ มาเทียมเกวียนแล้วออกเดินทางทันที”

(น.67,68/132)

หลังจากนายมวงและลูกชาย พาเรนแอนด์เดินทางเข้าไปสู่เขตแดนประเทศกัมพูชาแล้ว ให้พักอยู่กับเพื่อนสนิทของนายมวง ในช่วงนี้ผู้ประพันธ์ได้สร้างเหตุการณ์ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง คือให้เรนแอนด์เปลี่ยนชื่อตัวเอง เป็น ชื่อ “ลำดวน” ดังข้อความตอนนี่ว่า

“คุณตา...หนูขอขอบพระคุณและสำนึกบุญคุณอันท่วมท้นของคุณตาที่เมตตาหนูผู้เป็นเด็กกำพร้า มีแต่คุณตาผู้เดียวเท่านั้นที่ช่วยเหลือดูแลหนู ถ้าหากว่าไม่ได้คุณตา ตัวหนูก็ไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไร บัดนี้หนูได้พ้นจากความทุกข์เพราะความคิดของคุณตา แต่ต่อไปข้างหน้าไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไร ดังนั้นหนูขอเปลี่ยนชื่อเป็น ลำดวน เพื่อไม่ให้ใครรู้จัก วันหลัง ถ้าคุณตามีธุระกับหนู ขอให้ถามหาชื่อ ลำดวน เลิกเรียกว่า เรนแอนด์ ตั้งแต่นี้ไป

- ถูกแล้ว....หลาน... หนูฉลาดมาก ได้ยินไหมดล ? จะต้องจำชื่อใหม่ของคุณอย่าลืมนะ”

(น. 70,71/133)

พร้อมนี้ยังได้สร้างเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เธอจะต้องผจญ เช่น ความเหนื่อยล้าและความหวาดกลัว เป็นต้น ดังตัวอย่างในเนื้อเรื่องตอนหนึ่งว่า

“ปาที่เธอกำลังเดินผ่านทำไมถึงกว้างใหญ่เพียงนี้ ตั้งแต่ 6 โมงเช้าจนกระทั่งเที่ยงตรง เธอเดินโดยไม่หยุด ก็ยังไม่พ้นจากบ้านนี้ได้ กำลังวังชาของเธอมิแต่จะหมดไป ซาค่อย ๆ อ่อนแรงจนแทบจะยกไม้ไหว ดวงอาทิตย์คล้อยต่ำลงไปทุกที ๆ ด้วยความกลัวอย่างมาก ลำดวนพยายามเร่งเดินให้เร็วยิ่งขึ้นอีก แม้ว่าเร็วแรงกำลังจะหมดไปก็ตาม แต่ขอให้พ้นจากปาก่อนตะวันตกดิน”

(น.75/136)

แต่ก็มีผู้มาช่วยและพาเธอไปพักที่บ้าน การสร้างเหตุการณ์อย่างนี้เป็นลักษณะทั่วไปของนวนิยายบันเทิงคดีที่จะให้ตัวเอกต้องพบกับภัยพิบัติแต่ก็มีผู้มาช่วยไว้ทันซึ่งมีอีกหลายตอนในนวนิยาย

จนกระทั่งเรนแฉดเดินทางไปถึงเมืองมงคลบุรี ผู้ประพันธ์ได้สร้างตัวละครขึ้นมาประกอบเรื่องหลายคน และสร้างตัวละครเป็นผู้ช่วยของตัวละครเอกในการดำเนินเรื่องอีกคน คือ นางริน ซึ่งเป็นผู้ให้ที่พักอาศัยและงานให้กับเรนแฉด ดังเช่นข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...นางรินผู้เป็นเจ้าของกระท่อมก็แสดงน้ำใจดีกับลำดวนเป็นอย่างมาก หญิงทั้ง 2 คนได้อยู่ร่วมกันด้วยความเห็นอกเห็นใจ เพราะได้หยั่งน้ำใจซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีในราตรีนั้น

พอรุ่งเช้า ตะวันสายมากแล้ว นางรินและลำดวนพากันไปที่โรงงานที่พวกคนงานมาทำงานอยู่ประจำ...”

(น. 92,93/142)

ในตอนที่เรนแฉดได้พบและทำงานกับท่านข้าพญา บูราวุธ ซึ่งเป็นตาและเป็นผู้ที่แม่เธอลังให้ไปหา ผู้เขียนไม่ได้คลายปมปริศนาที่เดียวเลย ยังคงทิ้งไว้ให้เป็นปมปริศนาพร้อมทั้งสร้างเหตุการณ์อื่น ๆ เข้ามาแทน เช่น การที่ท่านข้าพญา บูราวุธต้องการผู้รู้ภาษาไทย เรียกเธอมาอยู่ใกล้ชิดและรู้สึกรักใคร่ เป็นต้น เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเหตุการณ์ที่บรรยายคลายปมปริศนาเรื่องราวต่าง ๆ ให้ลงตัวก่อนที่จะจบเรื่อง

การปิดเรื่อง

หลังจากที่คลายปมปริศนาทุกตอนแล้ว จบเรื่องด้วยดี เรนแฉดได้รับความอบอุ่นในครอบครัวถึงแม้ไม่มีพ่อและแม่ แต่ก็มีญาติ ๆ มอบความรักให้อย่างเต็มเปี่ยม ท่านออกญาข้าพญา

บุรารุช ที่เคยโกรธและเกลียดบิดามารดาของเธอ ก็คลายจางหายไป คงเหลือแต่ความเมตตาและสงสาร ดังในตอนจบเรื่องว่า

“...ท่านก็มอบภาระหน้าที่ทุกอย่างให้แก่ท่านบุญนิตและแรนแณต แล้วท่านก็จะถอนตัวเองจากโรงงานมาอยู่ในบ้าน พยายามรักษาศีลเจริญเมตตาภาวนา เลิกคิดเรื่องงานอีกต่อไป จนกระทั่งสิ้นอายุขัยไปสู่ปรโลก เทอญ”

(น.190/178)

สารัตถะ หรือแก่นเรื่อง

ผู้เขียนต้องการแสดงคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ของบุคคลที่พึงมีต่อบุพการี คือ ความกตัญญูกตเวที และการยึดมั่นปฏิบัติตามคำสอนของบิดามารดาโดยแสดงผ่านชีวิตการต่อสู้ของแรนแณต เพื่อให้บรรลุตามคำสั่งที่มารดาให้ไว้ก่อนเสียชีวิต ถึงแม้ว่าเธอจะมีอายุเพียง 13 ปี และแม้จะมีอุปสรรคกีดขวางสักเพียงใด เธอก็ไม่ย่อท้อ พยายามฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยสติปัญญาและความสามารถของตนเองทำตามคำที่ได้ให้สัญญาไว้ ดังเนื้อความตอนหนึ่งว่า

“ขอโทษ..ท่านตา...ให้หลานเรียนท่านได้อย่างไร เพราะเป็นคำสั่งเสียของแม่ซึ่งหลานจะต้องทำตามไม่ให้ผิดเพี้ยน

- แล้วแม่ของเจ้าสั่งเสียไว้อย่างไรบ้าง ?

- ในเวลาที่แม่ของหลานใกล้จะตายที่ศาลาวัดกบินทร์บุรี ท่านสั่งเสียไว้ว่า

1- เมื่อลูกไม่มีแม่แล้วลูกต้องพยายามหางานทำให้ได้ด้วยความคิดของตัวเอง และให้คิดหาวิธีไปให้ถึงเมืองมงคลบุรี เมื่อถึงแล้วให้ลูกเข้าไปสมัครเป็นคนงานในโรงงานของท่านบุรารุช ซึ่งเป็นพ่อของแม่และเป็นตาของลูก ลูกจะต้องเปลี่ยนชื่อของตัวเองและชื่อของพ่อแม่ อย่าให้ใครรู้ถึงชาติกำเนิดเด็ดขาด

2- ให้ตั้งใจรับใช้ท่านตา อย่างลัวเหน็ดเหนื่อย ให้รับใช้ท่านจนกระทั่งท่านรักใคร่เอ็นดูลูก ความรู้ความสามารถของลูกจะทำให้ท่านพอใจแน่นอน

3- พอยู่ได้นานสักหน่อย ให้ลูกขังใจท่านคบคิดดู ถ้าหากเห็นแน่ชัดว่าท่านคบคิดรักและไว้วางใจลูกแล้ว ให้ลูกนำแหวนวงนี้มาสวมไว้ติดมือเถิด ลูกจะได้รู้ถึงชะตากรรมของตนเองในตอนนั้นแหละ

ครั้นพูดมาถึงตอนนี้ แม่ก็มอบแหวนและกระเป๋าถือใบนี้ให้หนู แล้วถามย้าว่า

- ลูกกล้าสัญญากับแม่ไหมว่า จะทำให้สำเร็จตามความประสงค์ของแม่ ?

ตอนนั้น หนูได้ยกมือประนมเหนือเกล้าตั้งปฏิญญาด้วยสัจจวาจาว่า จะทำตามคำสั่งเสียของแม่ จะไม่ให้ผิดเพี้ยน”

(น.175,176/172)

เนื้อความตอนนี้เป็นบทสนทนาระหว่างออกญาข้าผุ บูราวุธกับแรนแถต ซึ่งผู้ประพันธ์ ไม่ได้แสดงไว้ให้ทราบตอนที่มารดาสั่งไว้ก่อนเสียชีวิต แต่กลับแสดงไว้หลังจากที่แรนแถตทำตาม คำสั่งของมารดาสำเร็จแล้ว เป็นวิธีการประพันธ์ที่ทำให้นวนิยายน่าติดตามอ่านเพราะมีการคลาย ปมปัญหาตามลำดับ

สถานที่

นวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แถตนี้ ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงสถานที่ตามแนวชายแดนไทย และกัมพูชา เป็นฉากในการประพันธ์นวนิยาย ดังนี้

ในประเทศไทย ได้กล่าวถึงจังหวัดปราจีนบุรี, เมืองกบินทร์บุรี, เส้นทางการเดินทางจาก เมืองปราจีนบุรีไปรัฐประเทศ, ภูมิภาคที่ตัวละครพบเห็น เช่น เมือง, หมู่บ้าน, บ้านเรือน, ป่า, วัด และตลาด เป็นต้น ผู้ประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้จะต้องรู้จักและคุ้นเคยกับสถานที่เหล่านั้น จึง สามารถอธิบายลักษณะต่าง ๆ ของสถานที่ที่ปรากฏได้ดี ได้แก่

บทกวีทศกวีลายศิลาปากกร สงวนลิขสิทธิ์

เมืองปราจีนบุรี

ผู้ประพันธ์กล่าวถึงจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นที่อยู่ของครอบครัวแรนแถตในประเทศไทย ในตอนเปิดเรื่อง เพียงสั้น ๆ ว่า

“เมื่อขึ้นไปบนถนนที่มีพื้นราบเรียบดี ตามวงบังคับวัวให้เดินอย่างรวดเร็วมุ่งไปยังทิศตะวันออก ในขณะนั้น หญิงแม่ลูกที่นั่งเคียงคู่กันในเกวียนเฝ้าแต่เหลียวมองไปข้างหลังด้วยใบหน้า ซีดเซียว ดูราวกับว่านางนึกอาลัยสถานที่ซึ่งนางเคยอยู่ร่วมกับเหล่ามิตรสหายมาหลายปีแล้ว บัดนี้มาพลัดพรากจากกันไป จำใจต้องละทิ้งที่อยู่อาศัย และไม่มีหวังว่าจะได้กลับมาเห็น อีก นางพยายามเพ่งสายตาไปยังทัศนียภาพทั่วทั้งเมือง มองไปที่บ้านเรือนร้านค้าตลาดและอาคาร ใหญ่ ๆ ที่มีหลังคามุงด้วยกระเบื้องสีชาวลีแดง อยู่เรียงชิดกันเหมือนกับกลุ่มดอกไม้แดงออกอยู่ใน สวน ดวงจิตของนางยังคงอยู่ที่นี้ ไม่อยากจะพลัดพรากจากไปเลย”

(น.4,5/109)

กบินทร์บุรี

เป็นสถานที่ที่แม่ของแรนแถตเสียชีวิต และแรนแถตได้ทำงานเป็นนักแสดงอยู่กับ คณะหมิ่นไป อำเภอกบินทร์บุรีที่ผู้ประพันธ์กล่าวถึงเป็นอำเภอใหญ่แห่งหนึ่ง เป็นศูนย์กลางการค้า

ใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งใช้เป็นฉากในนวนิยายอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง และมีการหักมุมในหลายตอน เช่น ตอนที่แม่ตาย ตอนที่หมิ่นไปเปลี่ยนแผนการเดินทางเข้าไปแสดงในประเทศไทย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่นี้จึงมีผลต่อตัวละครหลายคน เช่น นายมวง แรนแอนด์ หมิ่นไป เป็นต้น ผู้ประพันธ์บรรยายสภาพบ้านเรือน ผู้คนในยุคนั้นให้เห็นภาพเป็นอย่างดีและตรงตามยุคสมัย เช่นในข้อความตอนหนึ่งว่า

“เมื่อเดินไปถึงศูนย์กลางของเมือง เห็นแรนแอนด์ยืนถามแม่ค้าขายขนมคนหนึ่ง แล้วเห็นเดินเลี้ยวไปทางทิศใต้ ไปหยุดยืนหน้าโรงไม้ยาวๆ แห่งหนึ่งซึ่งมีแผ่นป้ายใหญ่ทำจากผ้าหนาผูกโยงไว้หน้าประตูทางเข้า เขียนตัวหนังสือภาษาไทย แปลเป็นภาษาเขมรได้ความว่า ‘คณะละครหมิ่นไป’

แรนแอนด์เดินผ่านหน้าโรงละครนั้น 2-3 รอบ ทำเหมือนกับว่าปรารถนาจะเข้าไปข้างใน แต่ประตูยังปิดสนิททุกบาน เธอจึงเข้าไปไม่ได้ก็เดินเลยไปที่ตลาดขายปลา หาซื้ออาหารกินแล้วเดินเที่ยวดูสินค้านานาชนิดที่เขาวางขายตามห้างร้านใหญ่ ๆ เพื่อรอเวลาอีกสักชนิดหนึ่ง เพราะเธอรู้ว่าพวกนักแสดงละครไม่เคยตื่นเช้า ตามวงเฝ้าเดินตามหลังเธอไป พอถึงร้านหนึ่งทางตะวันออกสุดของตลาด แรนแอนด์ก็หยุดยืนอยู่ที่นั่นนานหน่อย เพราะเธอเห็นตุ๊กตาและสิ่งของต่าง ๆ มากมายซึ่งเขาวางขายสำหรับเด็กเล่น เพราะว่าเป็นเด็ก จึงชอบการละเล่นแบบเด็ก ๆ อยู่”

(น.35,36/120)

อรัญประเทศ

เป็นอำเภอชายแดนของไทย เนื่องจากมีด่านที่ติดต่อกับเขมรได้หลายช่องทางจึงเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ ผู้ประพันธ์ใช้เวลาพอสมควรในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างฉากและตัวละคร การบรรยายฉากก็สามารถทำได้สมจริงตามยุคนั้น มีการกล่าวถึงแหล่งชุมชน การผ่านด่าน การเดินทางที่ปรากฏอยู่หลายฉาก เช่นในข้อความตอนหนึ่งว่า

“ตามปกติเกี่ยวเนเทียมวักก็ดี ยานพาหนะอย่างอื่นก็ดี เมื่อออกจากอรัญประเทศไป นายด่านจะต้องตรวจคันดูแลความถูกต้องตลอดเวลา แต่เกี่ยวเนตามวงนั้นเขาเปิดทางให้เข้าออกตามสบาย ด้วยว่าเคยรู้จักกันมานานแล้วว่าเป็นคนขนส่งปลามาขายในชุมชนอรัญประเทศ ”

(น.68/132)

ในประเทศกัมพูชา สถานที่ที่ปรากฏในนวนิยายเขมรเรื่องนี้ มี 3 เมืองใหญ่ คือเมืองพระตะบอง เมืองศรีโสภณ และเมืองมณฑลบุรี รายละเอียดของสถานที่ต่าง ๆ มีดังนี้

โอร်เซธา

เป็นคลองน้ำไหลกั้นเขตพรมแดนไทย-กัมพูชา ริมฝั่งทั้ง 2 ฝั่งเป็นที่ตั้งด่านตรวจคนเข้าออกเมืองของไทยและกัมพูชา การติดต่อซื้อขายเข้าออกประเทศต้องผ่านด่านนี้ก่อน ข้อความที่กล่าวถึงโอร်เซธาในตอนหนึ่งว่า

“ตามวงซบเกี่ยวผ่านหน้าด่านอย่างรวดเร็ว มุ่งหน้าไปทางตะวันออก ไม่นานก็ไปถึงชายแดนโอร်เซธาซึ่งห่างจากอรัญประเทศประมาณ 8 กิโลเมตร เมื่อไปถึงตามวงหยุดเกี่ยวที่ริมลำธาร ผูกวัวซ้อนไว้ในป่าแล้ว 2 พ่อลูกก็พาเรนแธตเดินข้ามพรมแดนตามทางเปลี่ยวเข้าไปยังประเทศเขมร...”

(น.68,69/132,133)

ตลาดปอยเปต

ตลาดปอยเปตที่อยู่ในเขตแดนของประเทศกัมพูชา เป็นตลาดการค้าที่มีคนอยู่อาศัยหนาแน่น เป็นสถานที่ที่นายม่วงฝากเรนแธตให้พักนอนชั่วคราว ข้อความในเรื่องตอนหนึ่งว่า “เมื่อพูดคุยกมาถึงตรงนี้ ทั้ง 3 คน ก็เดินไปถึงตลาดปอยเปต ซึ่งเป็นเวลาดึกมากแล้ว พ่อค้าแม่ค้านอนหลับหมด ตามวงและนายดลพาหนูล่าตวนไปที่ตะวันออกหมู่บ้าน ก็ปลุกคน ๆ หนึ่งที่เคยรู้จักนับถือกัน ฝากหนูล่าตวนไว้ชั่วคราวแล้วก็พากันกลับในคืนนั้น ”

(น.17/113)

เมืองศรีโสภณ

เป็นเมืองใหญ่อีกแห่งของกัมพูชา มีฐานะเป็นอำเภออยู่ในเขตของจังหวัดพระตะบอง ในนวนิยายเรื่องนี้ได้กล่าวถึงเมืองศรีโสภณว่า เป็นที่ตั้งบ้านของท่านออกญาบูรารุอีกหลังหนึ่ง มีอาคาร บ้าน สร้างเป็นชุมชน และมีการค้าขายทุกอย่างในเมือง ในนวนิยายเรื่องนี้ได้กล่าวถึงเมืองนี้หลายตอน เช่น ตอนที่เรนแธตได้เดินทางไปกับเพื่อนของนายม่วง และพักอาศัยอยู่บ้านหลังตลาดศรีโสภณ 1 คืน ดังข้อความว่า

“วันรุ่งขึ้น ลำตวนไม่หวาดกลัวภัยอันตรายเหมือนแต่ก่อนอีกแล้ว จึงพักอยู่ในศรีโสภณ ครึ่งวัน เธอออกเดินไปเที่ยวตลาดดูอาคารในชุมชน ด้วยความสบายกายสบายใจ...”

(น.89/141)

เมืองมงคลบุรี

เป็นอำเภอหนึ่งอยู่ในเขตจังหวัดพระตะบอง มีแม่น้ำมงคลบุรีไหลผ่าน ในนวนิยายเรื่องนี้ได้กล่าวถึงเมืองนี้ในฐานะเป็นเมืองเป้าหมายของผู้ประพันธ์ ๆ ต้องการให้ตัวละครเอกของเรื่องสิ้นสุดการเดินทางที่เมืองมงคลบุรีนี้ และได้กล่าวถึงสภาพของเมืองต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม สังคมและวัฒนธรรมในเมืองนี้ ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“ลำดวน คิดได้อย่างนี้แล้วก็ออกเดินไปถึงชุมชนมงคลบุรี เมื่อเวลา 6 โมงเย็น เธอรู้สึกดีใจหาที่เปรียบไม่ได้ แต่ก็ยังมีความกังวลใจเรื่องการหาที่พักอาศัย ไม่รู้ว่าจะพึ่งพาอาศัยใครสักคนได้ เพราะไม่รู้จักใครในเมืองนี้เลย เธอเดินวนเวียนไปในที่ชุมชน พยายามมองหาที่ เมื่อว่าจะพบร้าน หรือกระท่อมที่ถูกทิ้งไว้ตามซอกซอยแห่งใดแห่งหนึ่ง เธอจึงค่อยขอเช่าที่พักอาศัย

อาทิตย์อัสดงนานแล้ว ลำดวนกวาดสายตาไปทางทิศตะวันตกเห็นหญ้าเลา และตระแบงขึ้นเรียงรายอยู่เป็นแนวยาวริมฝั่งแม่น้ำมงคลบุรี...”

(น.90/141)

กระท่อมของนางริน

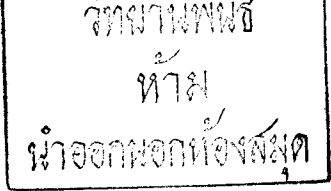
เป็นกระท่อมที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมงคลบุรี ในนวนิยายเขมรเรื่องผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงกระท่อมหลังนี้มีเจ้าของชื่อนางริน หลังจากแรนแตนออกจากเมืองศรีโสภณ เพื่อมาทำงานทำที่เมืองมงคลบุรี ได้อาศัยอยู่กับนางริน ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...เห็นกระท่อมมุงด้วยใบไม้หลังเล็กหลังหนึ่ง อยู่ถัดจากกอดันเลา เป็นที่พอใจสำหรับเธอมาก ลำดวนก็เดินเข้าไปในกระท่อม ด้วยคิดว่าไม่มีใครอยู่ แต่พอเดินไปถึงก็เห็นผู้หญิงคนหนึ่ง อายุประมาณ 30 ปี กำลังนั่งหุงข้าวอยู่ มือซ้ายจับสายเปลไกวลูก มือขวาใส่ท่อนพินในเตาไฟทันทีที่ลำดวนเห็นหญิงนั้น ก็ยกมือไหว้ด้วยความนอบน้อม”

(น.90,91/141)

ใกล้กระท่อมของนางริน แรนแตนได้กางหญ้าใต้ต้นมะขามใหญ่ทำเป็นที่นั่งเล่น และผูกเปลกล่อมลูกของนางริน และทางที่แรนแตนแผ้วถางจนโล่งเตียนเพื่อเดินเล่นคลายเหงา แล้วตั้งชื่อให้ทางเหล่านั้น ก็อยู่ใกล้กับกระท่อมของนางริน ดังข้อความว่า

“ทางสายหนึ่งจากกระท่อมลงไปทหน้า เธอให้ชื่อว่าทางบิดา อีกสายหนึ่งจากกระท่อมไปยังต้นมะขามทางทิศใต้ เธอเรียกว่าทางมารดา ที่โล่งใต้ต้นมะขามเธอให้ชื่อว่าที่ลานสำหรับพาลูกเดินเล่น ส่วนป่าเลากอใหญ่ ๆ ที่ยังรก้าง เธอให้ชื่อว่าป่ากำแหง ทางเส้นที่ 3 เป็นทางที่มีต้น

PL
4328 .4
บ 64
2542
น. 1

เล่าขึ้นเป็นแนวอุริมคลองนั้น เธอสมมุติเรียกว่า ทางรันทต ไกลกับทางรันทตนี้ เธอได้เอากิ่งไม้มาทำเป็นซุ้มเล็ก ๆ ซุ้มหนึ่งแล้วตั้งชื่อว่า ซุ้มหมดทุกข์

(น.103/146)

โรงงานของท่านออกญาข้าพเจ้า บูราวุธ

โรงงานของท่านบูราวุธ มีหลายแห่งด้วยกัน คือโรงเลื่อย อยู่ที่เมืองศรีโสภณ โรงสี โรงงานทอผ้า โรงงานปอกหนุ่น อยู่ที่เมืองมงคลบุรี ดังข้อความตอนหนึ่งซึ่งแสดงที่ตั้งของโรงงานต่าง ๆ ของท่านออกญาข้าพเจ้า บูราวุธ ว่า

- ไม่ยกทรอกหนุ่น...ที่ทำงานรับจ้าง...ที่เมืองไหนก็มี ไกลตลาดศรีโสภณ มีโรงเลื่อยใหญ่แห่งหนึ่งของท่านออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าพเจ้า บูราวุธ แต่ว่าตัวหนูเป็นผู้หญิงและยังเด็กด้วยเกรงว่าจะทำงานที่นั่นไม่ได้ เพราะมีแต่งานแบกหามของหนัก ๆ ถ้าหากไปเมืองมงคลบุรี คิดว่าน่าจะสะดวกกว่า ในที่ชุมชนเมืองนั้น ออกญาข้าพเจ้า บูราวุธ ได้สร้างโรงสีข้าว 2 แห่ง และคลังเก็บสินค้าใหญ่ 2 หลัง หลังหนึ่งไว้เก็บข้าวโพด, ถั่ว อีกหลังหนึ่งไว้เก็บหนุ่น และฝ้าย ตอนนี้ได้ยินมาว่า ท่านต้องการสร้างโรงทอผ้าอีกด้วย การประกอบอาชีพในเมืองนั้นมีมากมาย และเป็นงานเบาเหมาะสำหรับผู้หญิงอย่างหนู พอได้ยินว่าเป็นฤดูปอกหนุ่นด้วย หนูอาจจะหางานทำได้ง่าย

(น.84,85/139)

โรงงานเหล่านี้ เป็นสถานที่กำหนดชะตากรรมของแรนแดนต เพราะมารดาของเธอสั่งให้เธอมาสมัครเข้าทำงานที่นี่เพื่อให้มีโอกาสใกล้ชิดกับตาของเธอ สภาพการทำงานของคนงาน การอุตสาหกรรมของกำพูชา การเอารัดเอาเปรียบระหว่างหัวหน้างานกับคนงานที่ผู้ประพันธ์แสดงออกมาในฉากนี้ สะท้อนภาพความชีวิตของคนงานที่ถูกเอารัดเอาเปรียบและความเอื้ออาทรระหว่างคนงาน เป็นฉากที่แรนแดนตได้มีโอกาสเข้าไปใกล้ชิดท่านออกญาข้าพเจ้า บูราวุธ และให้เธอแสดงความสามารถ จนเป็นที่ยอมรับ ผู้ประพันธ์ให้รายละเอียดในฉากนี้พอสมควร

บ้านท่านออกญาข้าพเจ้า บูราวุธ

ในนวนิยายเรื่องนี้ได้กล่าวถึงบ้านของท่านออกญาข้าพเจ้า บูราวุธ มีอยู่ 2 แห่ง คือหลังแรกอยู่ที่เมืองศรีโสภณ และอีกหลังหนึ่งอยู่ที่เมืองมงคลบุรี ดังข้อความในเนื้อเรื่องว่า

"...บ้านของท่าน ถ้าจะนับแต่บ้านใหญ่มีอยู่ 2 หลัง หลังหนึ่งอยู่ที่เมืองมงคลบุรี เป็นตึก อีกหลังหนึ่งอยู่ที่เมืองศรีโสภณ ครึ่งตึกครึ่งไม้ บ้านหลังนี้ใหญ่กว่าตึกที่เมืองมงคลบุรีอีก ผนัง

2 ชั้น ชั้นล่างทำด้วยไม้สระเลาหาสื่ออย่างดงาม ช่างในนุด้วยไม้หางนวล ปลูกด้วยไม้เต็งขัดเงา ท่านมีเรือใหญ่ 3 ลำ วิ่งขึ้นล่องจากพนมเปญไปไซ่ง่อน ทุกวันนี้ทรัพย์สินของท่านมีมากมาย ไม่มีสิ่งใดขาดแคลนเลย”

(น.86/140)

ผู้ประพันธ์ใช้บ้านที่อยู่ในเมืองมณฑลบุรีเป็นฉากปิดเรื่อง ดังนั้นจึงพรรณนาให้ผู้อ่าน สัมผัสกับชีวิตความเป็นอยู่ในบ้านนี้ ซึ่งเป็นบ้านของมหาเศรษฐีในยุคนั้น ผู้ประพันธ์บรรยายให้ เห็นภาพบ้านขนาดใหญ่ที่มีสถาปัตยกรรมแบบฝรั่งเศส ซึ่งประเทศกัมพูชาได้รับอิทธิพลมากพอสมควร นอกจากนี้ยังบรรยายให้เห็นภาพการทำบุญในบ้านของท่านออกญาบวรราชด้วย

ตัวละครในเรื่อง

ตัวละครสำคัญ

ตัวละครที่สำคัญในเรื่อง ได้แก่ แรนแนต ซึ่งผู้ประพันธ์ได้ตั้งชื่อของนวนิยายเรื่องนี้ ตามชื่อของตัวละครเอกด้วย แรนแนต เป็นตัวละครที่ผู้ประพันธ์ได้ยกให้เป็นตัวละครเอกของเรื่อง เพราะผู้ประพันธ์ได้แสดงคุณลักษณะและการกระทำต่าง ๆ ของตัวละครนี้ตั้งแต่เริ่มจนจบเรื่อง ดังนี้

แรนแนต

เป็นเด็กผู้หญิง มีอายุเพียง 13 ปี เหลียวฉลาดว่องไว มีความซื่อสัตย์ กตัญญูและมีความมุ่งมั่น ดั่งเนื้อความในตอนหนึ่งว่า

“ถึงแม้ว่าเธอเป็นเด็กอยู่ยังไม่รู้เดียงสา แต่เธอมีความคิดเหมือนกับผู้ใหญ่ เธอมีอุดมคติที่น่าชื่นชม พร้อมทั้งมีใจมุ่งมั่นอยากที่จะหาเด็กคนไหนมาเปรียบเสมือนเป็นไม่มี เธอไม่ยอมรับการช่วยเหลือจากใคร ๆ กล้าเสี่ยงวาสนาให้ล่องลอยไปตามคลื่นแห่งสงสารจักรซึ่งได้โอบกอบพัดมา ต้องครอบครัวยุของเธอยิ่งเต็มกำลัง เธอมีใจอ่อนล้าเล็กน้อยกับความทุกข์ที่เผชิญหน้า...”

(น.31,32/119)

หลังจากที่แรนแนตหนีจากคณะหมิ่นไป เธอเปลี่ยนชื่อเป็นลำดวน แต่บุคลิกลักษณะที่เป็นคนมุ่งมั่นอันเป็นลักษณะที่ตัวละครเอกมักจะสะท้อนออกมาในลักษณะนี้ การสร้างตัวละครที่ให้ความรู้สึก มีชีวิตชีวานั้น ผู้ประพันธ์ต้องทำให้ผู้อ่านเชื่อในความเป็นตัวละครนั้น ๆ การดำเนินเรื่องจึงสนุกน่าติดตาม ตัวละครเอกในที่นี้ คือ แรนแนต ผู้ประพันธ์สร้างเธอให้เป็นเด็กที่

มีความคิดเป็นผู้ใหญ่เกินตัวซึ่งเป็นจุดเด่นของตัวละครนี้ คุณธรรมประจำใจที่ผู้ประพันธ์สื่อผ่านตัวละครนี้ คือ ความกตัญญู ดังเนื้อความในตอนที่ว่า

“...แรนแตนต์ผู้เป็นลูกได้แต่นั่งอยู่ใกล้ ๆ พลังนิ้วมือและเท้าอย่างทะนุถนอม ไม่กล้าลุกไปไหนเลย”

(น.23/115)

และในอีกหลายที่ที่สะท้อนถึงความกตัญญูที่เธอมีต่อแม่และคนอื่น ๆ อย่างนายมวง นางริน ท่านข้าพว บวรารุช แม่แต่หมีนไป นอกจากนี้ผู้ประพันธ์กำหนดให้ตัวละครต้องเผชิญกับวิบากกรรมมากมายแต่ก็ยังไม่ทิ้งลักษณะที่เป็นเด็กหญิงยังมีความเป็นเด็กอยู่ ดังเนื้อความในตอนที่ว่า

“แรนแตนต์ก็หยุดยืนอยู่ที่นั่นนานหน่อย เลือกดูตุ๊กตาและสิ่งของต่าง ๆ สำหรับเด็กเล่น เพราะเธอยังเป็นเด็ก จึงชอบการละเล่นของเด็ก

ขณะที่เธอกำลังยืนเลือกดูตุ๊กตาจนลืมหูลืมตา ทันใดนั้นก็เห็นครอบครัวหนึ่ง เดินคลอเคลียกันเข้ามา มีสามีภรรยาและลูกสาวคนเล็กอายุประมาณ 10 ปี เดินเข้าไปในร้านซื้อตุ๊กตาที่เธอถูกใจ ให้ลูกถือเล่นอยู่ต่อหน้า

แรนแตนต์เห็นดังนั้นก็นั่งมองดูหน้าด้วยความลืมหูลืมตา ...”

(น.36/120)

ด้านความสามารถในการทำงานของแรนแตนต์ จัดว่าเป็นคนที่มีความสามารถและมีความตั้งใจสูง เธอรู้จักพัฒนาความสามารถให้โดดเด่นกว่าคนอื่นอยู่เสมอ จะเห็นได้จากในฉากที่แรนแตนต์ต้องออกมาแสดง ผู้ประพันธ์ยังสร้างอุปนิสัยให้เธอออกมาดูมีความสามารถ เป็นที่จับใจแก่ผู้อ่านเป็นอย่างดี

“...ไม่เพียงเท่านั้น เธอยังรู้จักทำด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส และรู้จักทิ้งทางตาไปตามท่าว่า ทำให้อดงามเกิดฉายเปล่งไปจากคนอื่นอย่างเห็นได้ชัดเจนในท่ามกลางเวทีละคร ผู้ชมทั้งชายและหญิงปรบมือชมเธอดังสนั่นหวั่นไหวทั่วโรงละคร...”

(น.47,48/125)

ความเป็นคนเจ้าคิดที่ผู้ประพันธ์สร้างให้ตัวละครตัวนี้เป็นคนที่รู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้จักใช้ความคิดในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ หรือแม้แต่ทำสิ่งที่คนอื่นเห็นว่าเป็นสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ผู้ประพันธ์ก็สามารถใส่เข้าไปให้เธอมีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นกว่าคนอื่น เช่นข้อความในตอนที่ว่า

“ลำตวนเป็นสาวน้อยที่มีใจอ่อนไหวมากคนหนึ่ง อยู่ในโรงงานปอกนุ่นก็เหมือนกับอยู่ในกระท่อมของเธอ, เธอทำงานไม่วางมือ ไม่เพียงเท่านั้น เธอยังรู้จักใช้สามัคคีธรรม และรู้จักรักษาไมตรีสุขร่วมกับเพื่อนคนงาน ทำให้เขารักและนับถือเธอทุกคนไม่เว้นแม้แต่คนเดียว ”

(น.105/147)

นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังสร้างตัวละครให้คล้ายกับคนในชีวิตจริงมากที่สุด คือมีทั้งความกลัว เศร้าโศกเสียใจ รันทดใจ และมีคุณธรรมประจำใจ ซึ่งทำให้ผู้อ่านพลอยซึมซาบบุคลิกตัวละครไปโดยไม่รู้ตัวและรู้สึกเข้าถึงบทบาทของตัวละคร ดังเนื้อความในตอนหนึ่งว่า

“เธอเดินไปตามทางที่ล้นไปด้วยปารกล้อมรอบด้านโดยลำพัง เหมือนกับคนหลงทางกลางป่า แม้ว่าเธอมีจิตใจมุ่งมั่นจะหนีจากเด็กธรรมดา แต่ความฉลาดกล้านานาซึ่งเป็นปกติธรรมดาของเด็กทุกคนยังคงฝังอยู่ในใจเธอตลอดเวลอย่างตัดไม่ขาด อันดับแรกคือกลัวสัตว์ร้ายมากกล้ากราย อันดับที่สองกลัวภูตผีปีศาจมาหลอกหลอน อันดับที่สาม กลัวหมื่นไปใช้ความคิดชั่วช้าจ้องใจให้ตามจับตัวเธอเหมือนครั้งก่อน”

(น.73/135)

ผู้ประพันธ์สื่อให้ผู้อ่านรู้พื้นฐานของแรนแแตต ว่าเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมมาดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการปูพื้นบุคลิกภาพของตัวละคร ดังนั้นเมื่อถึงจุดสุดยอด (Climax) ของเรื่องผู้อ่านจึงไม่เกิดความตะขิดตะขวงใจ ดังข้อความว่า

“ลำตวนและนางรินผู้เป็นหม้ายอยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์กันเป็นเวลาหนึ่งเดือนครึ่งแล้ว ค่าจ้างที่พวกเธอหามาได้ เธอเอาไปรวมกันซื้อข้าวสาร ปลาแห้ง มุ้ง เสื้อ และเตียงเล็ก ๆ ซึ่งเธอเอามาไว้ได้ตั้งมะขามใหญ่สำหรับนั่งและนอนเล่นตามทิวทัศน์ของเธอผู้ยากจน ตั้งแต่ได้มาอยู่กับนางริน ลำตวนไม่เคยนิ่งดูตาย เธอพยายามจัดแจงที่อยู่ให้อยู่สบาย ไม่ให้มีกองขยะหรือน้ำขังอยู่ใกล้กระท่อม เธอขอกระสอบเก่า ๆ ที่เขาเลิกใช้แล้วในโรงงาน เอาไปตัดเย็บติดกันทำเป็นผ้าม่านบัง ไม่ให้แสงแดดส่องมาถูกเตียงของนาง

ทุก ๆ คืนในเวลาที่นางรินทำงานยุ่งอยู่ในกระท่อม ลำตวนก็พาลูกอ่อนไปนอนในเปลใกล้เตียงของเธอแล้วเธอก็ไกวกล่อมด้วยทำนองแปลก ๆ ที่เธอจดจำมาจากพวกสาวของหมื่นไปเสียงอันอ่อนหวานของเธอทำให้ผู้คนข้างเคียงติดใจมาก แม้แต่คนเดินทางที่มีธุระรีบด่วนก็ยังหยุดชะงักฟังสักหน่อยก่อนแล้วจึงเดินผ่านไป บางครั้งเธอร้องเพลงแล้วก็ร้องให้ให้ตัวเองไปด้วย เพราะนึกถึงต้นเหตุแห่งความเศร้าของเธอ”

(น.104,105/147)

นอกจากนั้น แรนแอนด์ยังมีการจินตนาการที่ดี ผิดไปจากวัยของตัวเอง เช่นการจินตนาการในการสร้างทางสมมติเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ และเป็นอนุสติเตือนใจในยามเหงา ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...ยามเย็นของทุก ๆ วัน หลังจากออกจากที่ทำงานหรือเป็นวันอาทิตย์ ลำดวนชอบไปเดินเล่นที่ป่าต้นเลาใกล้แม่น้ำ เธอพยายามแผ้วถางทำความสะอาดที่นั่นให้ต้นไม้ขึ้นอยู่ห่าง ๆ กัน ถางหญ้า ทำทางเล็ก ๆ สำหรับเดินเล่นคลายเหงา

ทางสายหนึ่งจากกระท่อมลงไปทำน้ำ เธอให้ชื่อว่าทางบิดา อีกสายหนึ่งจากกระท่อมไปยังต้นมะขามทางทิศใต้ เธอเรียกว่าทางมารดา ที่โล่งใต้ต้นมะขามเธอให้ชื่อว่าที่ลานสำหรับพาลูกเดินเล่น ส่วนป่าเลาเอกใหญ่ ๆ ที่ยังรก้าง เธอให้ชื่อว่าป่ากำแหง ทางเส้นที่ 3 เป็นทางที่มีต้นเลาขึ้นเป็นแนวอูร์ริมคลองนั้น เธอสมมุติเรียกว่า ทางรันทด ใกล้กับทางรันทดนี้ เธอได้เอากิ่งไม้มาทำเป็นซุ้มเล็ก ๆ ซุ้มหนึ่งแล้วตั้งชื่อว่า ซุ้มหมดทุกข์”

(น. 102,103/146)

ตัวละครประกอบ

ตัวละครประกอบเรื่อง มีหลายคน แต่ละคนและผู้ประพันธ์ได้ยกขึ้นมา เพื่อให้ฉากที่แสดงและการดำเนินของตัวละครเอกสมบูรณยิ่งขึ้น ตัวละครบางตัวก็ร่วมดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งได้แก่ นายม่วง เป็นตัวละครที่ถูกยกให้เป็นผู้ช่วยในการดำเนินและยังมีชีวิตตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ไผ่สีหรือมารดาของแรนแอนด์เป็นตัวละครที่ช่วยในการดำเนินเรื่องจนจบเหมือนกัน ถึงแม้จะเสียชีวิตแล้วก็ตาม และตัวละครประกอบเรื่องที่เด่นอีกคนหนึ่งคือ ท่านออกญาข้าชู บูราวุธ และนางริน ตัวละคร 2 ตัวนี้ เป็นผู้ช่วยดำเนินเรื่องหลังจากที่แรนแอนด์เดินทางไปถึงเมืองมงคลบุรีแล้ว และตัวละครที่ผู้ประพันธ์ได้ยกขึ้นมาประกอบฉาก เพื่อให้ฉากที่สร้างขึ้นสมบูรณยิ่งขึ้นก็มีมาก ดังนี้

1) มารดาของแรนแอนด์หรือไผ่สี

ขณะที่แรนแอนด์เป็นภาพแห่งความเข้มแข็ง แมกก็เป็นอีกภาพสะท้อนหนึ่งให้เห็นถึงผู้หญิงที่เข้มแข็ง ต่อสู้โดยไม่คำนึงถึงความยากลำบาก ถึงแม้ว่าร่างกายจะมีโรคภัยไข้เจ็บตลอดเวลา นอกจากนี้การที่เธอมุ่งมั่นที่จะกลับไปสู่มาตุภูมิ เมื่อตัวเธอไม่สามารถทำได้ก็ได้ถ่ายทอดความคิดนี้ให้เป็นผู้เป็นลูกปฏิบัติตาม ถึงจะเป็นผู้ที่มีตระกูลดี แต่เมื่อตกกระทวลลำบาก เธอก็สามารถต่อสู้ชีวิตได้อย่างน่าชม บุคลิกนี้น่าจะถ่ายทอดให้แรนแอนด์เป็นผู้ที่ได้รับความเข้มแข็งสืบต่อมา ดังคำนางรินเล่าบอกแรนแอนด์ตอนหนึ่งว่า

“...ลูกสาวชื่อว่า ข้าผุ-ไผสี เป็นลูกสาวคนเดียวที่ประกอบด้วยคุณลักษณะประเสริฐที่สุด
คือ

- 1- เธอมีรูปโฉมโฉมพรรณงดงามไม่มีที่ติ
- 2- มีอริยาบถสงบเสงี่ยมเรียบร้อยน่ารักน่าใคร่
- 3- มีจริตกริยาน่ายกย่องสรรเสริญยากที่จะหาได้

ท่านนุราชูธรรกูกสาวคนนี้มีมาก ท่านได้โอบอุ้มทะนุถนอมเลี้ยงดู...”

(น.138/159)

แม่เป็นผู้หญิงที่โดนย้ายจากผู้ชายที่หม้ายปอง จากลูกสาวเศรษฐีแห่งเมืองมณฑลบุรี
ชีวิตกำลังจะรุ่งเรือง เนื่องจากจะเข้าพิธีวิวาห์กับลูกชายเศรษฐีเหมือนกัน แต่ก็ได้โดนอดีตคู่หม้ายที่
หม้ายปองดักจุก สร้างรอยแค้นแก่ท่านเศรษฐี หลังจากนั้นดูเหมือนชีวิตแม่จะต้องตกอยู่ในวังวน
แห่งโชคชะตา จากความอยู่ดีกินดีต้องมาตกกระทบลำบากใช้ชีวิตอย่างชาวบ้าน แต่แม่ก็ไม่บิปรัก
บ่นและไม่ท้อต่อชะตาชีวิตแม่แต่น้อย ความเป็นแม่ทำให้ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก แม่จึงต้องเข้ม
แข็งอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าจะต้องระหกระเหินแต่แม่ก็ไม่เคยทิ้งความเป็นลูกผู้ดี จะเห็นได้จากกิริยา
มารยาท การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ สิ่งเล็ก ๆ น้อยเหล่านี้ผู้ประพันธ์แสดงปมปริศนาให้ผู้อ่านเห็น
พื้นของตัวละครในตอนเปิดเรื่องและเฉลยปริศนาตอนท้ายเรื่อง

ถ้าความมุ่งมั่นถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกได้ แรนแตนต์ก็ได้รับจากแม่อย่างเต็มเปี่ยม เพราะ
ถึงแม่แม่จะป่วยไข้แต่มีความตั้งใจที่จะกลับมาดูภูมิให้ได้ เมื่อตนเองไม่สามารถทำได้ก็ถ่ายทอด
ภารกิจนี้ให้เป็นผู้เป็นลูกแทน

ผู้ประพันธ์สร้างให้แม่เป็นผู้หญิงที่น่าสงสาร และทิ้งให้เธอตายเสียตั้งแต่ต้นเรื่อง ช่วย
เสริมให้แรนแตนต์ผู้เป็นลูกเด่นขึ้นมา เพราะถ้าแม่ไม่ตายและเดินทางกลับบ้านได้ เรื่องอาจจะไม่
สนุกและน่าติดตามอย่างนี้ก็ได้

2) ภิน แก้ว หรือพ่อ

ภิน แก้ว ปรากฏชื่อนวนิยายเพียงสองครั้งจากปากของไผสีหรือแม่ และอีกครั้งจากนาง
ริน แต่ภินทำให้เห็นภาพผู้ชายคนรักที่เป็นคู่หม้ายไผสีตั้งแต่เด็ก แต่ถูกบังคับให้แยกทางกัน
เพราะความเชื่อหมอดูที่ว่า ดวงไม่สมพงศ์กัน พ่อจึงหักท้าวหน้าใจแม่ดักจุกแล้วพามาอยู่ที่ประเทศ
ไทย ภิน แก้วที่เราได้ยินจากเรื่อง บางคนอาจนึกถึงภัยแต่ถ้าเรามองด้วยใจที่เป็นธรรมแล้วก็น่า
เห็นใจ เท่าที่ฟังเรื่องราวผ่านจากปากไผสีหรือแม่ ก็ไม่ได้ยินเรื่องราวร้ายของพ่ออีกเลย และเหตุ

การณืที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้ทำให้แม่เกลียดชังหรือคิดร้ายต่อพ่อ ภาพที่เห็นคือการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นจนกระทั่งภิน แก้วถูกจับแล้วไม่กลับมาอีก

ภิน แก้วเป็นคนขยันทำมาหากิน เป็นช่างทองที่มีชื่อในปราจีนบุรี เป็นคนรักสงบตั้งนั้น เมื่อมีการรบบริเวณชายแดนและถูกเกณฑ์ทหาร ความที่ไม่เห็นด้วยกับสงครามภิน แก้วจึงปฏิเสธ และการปฏิเสธนี้เองที่ทำให้ภิน แก้วโดนกล่าวหาว่าเป็นกบฏ จึงถูกจับตัวและหายสาบสูญไป

ภิน แก้วเป็นทั้งผู้กระทำและถูกกระทำ ครั้งแรกภิน แก้วหักท้าวหน้าใจใฝ่สี แต่สุดท้ายภิน แก้วก็โดนกระทำบ้าง การถูกจับข้อหาเป็นสายลับนั้นเป็นข้อหาที่ฉกาจจนจริงไม่น้อย และภิน แก้วไม่มีโอกาสกลับมาหาลูกเมียอีกเลย

3) นายมวง

นายมวงเป็นชายชราที่มีบทบาทคอยช่วยเหลือเรนแอนด์ตลอดเรื่อง เป็นตัวละครสำคัญอีกคนหนึ่ง ผู้ประพันธ์บรรยายภาพนายมวงว่า “..ชายแก่ หนวดเครารุงรัง ผมหงอกแซมประปราย...” หลังจากนั้นเล่าเรื่องความเป็นมาของนายมวงจากปากนายมวงเอง

นายมวง เป็นภาพของคนในชนบทที่มีเต็มไปดด้วยน้ำใจ ไม่ตรี ซึ่งข้อนี้เรนแอนด์ก็รู้ดี ผู้ประพันธ์คอยสอดแทรกบทบาทของนายมวงให้คอยช่วยเหลือเรนแอนด์ แม้ในตอนปิดเรื่องนายมวงก็เป็นผู้ยืนยันว่าเรนแอนด์ เป็นใคร

4) แม่ชีและเจ้าอาวาส

มีบทบาทในช่วงสั้น ๆ แต่ก็มีความสำคัญ ท่านเจ้าอาวาสและแม่ชีพำนักอยู่ที่วัดในอำเภออรุณประเทศ ให้ที่พักแก่แม่และเรนแอนด์ ตามธรรมเนียมพระภิกษุและแม่ชีในวัดชนบทมักจะมึน้ำใจเอื้อเฟื้อแก่ประชาชน วัดแห่งนี้ปรากฏว่าเป็นที่ผู้ลี้ภัยไปมาระหว่างไทย-กัมพูชา ได้พักพิงอยู่เสมอ การที่ท่านเจ้าอาวาสมีความคุ้นเคยกับนายมวง จึงทำให้บทบาทในการให้ความช่วยเหลือเรนแอนด์ส่วนนี้ไม่ดูเกินเลยไปมากนัก

พระสงฆ์กับสังคมไทยไม่อาจจะห่างกันได้ ตั้งแต่เกิดจนตาย ผู้ประพันธ์จึงเลือกให้นายมวงพาแม่และเรนแอนด์ไปพักในวัด และให้วาระสุดท้ายของอยู่แม่ในที่นี้ บทบาทของเจ้าอาวาสและแม่ชีอาจจะมีน้อยและอยู่ในช่วงสั้น แต่ก็สามารถสะท้อนความเชื่อของคนเขมรและคนไทยก็คือวัดเป็นที่พึ่งได้เสมอ โดยเฉพาะวัดในชนบทสมัยนั้นวัดเป็นศูนย์รวมของประชาชน ใคร

เดือดร้อนจากไหนก็มาอาศัยวัดเป็นที่พึ่งพิงหาความสงบร่มเย็นแก่จิตใจ แม้กระทั่งเมื่อตายก็มี พระสงฆ์เป็นผู้ชี้ทางสวรรค์ให้

5) นายตล ลูกชายนายม่วง

ผู้ประพันธ์กล่าวถึงนายตล ในฉากที่ช่วยให้เรนแฉดหนีจากหมื่นไป นอกจากนั้นไม่ได้กล่าวถึงอีกเลย เป็นตัวละครที่ไม่มีที่มาและที่ไป แต่ก็นับว่ามีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือตัวละครเอก

6) เพื่อนบ้านนายม่วง

มีอยู่หลายคนและกล่าวถึง 2 ครั้ง เพื่อนบ้านครอบครัวแรก คือ เพื่อนบ้านที่อยู่ในตลาดปอยเปตที่ให้ที่พักแก่เรนแฉด

ส่วนอีกครอบครัวหนึ่ง เป็นเพื่อนบ้านที่รับเรนแฉดขึ้นเกวียน เป็นสามีภรรยาที่อาศัยอยู่ในเมืองศรีโสภณ ไม่ปรากฏชื่อเสียงเรียงนาม สามีภรรยาคู่นี้มีความสำคัญตรงที่เป็นผู้ส่งบทบาทให้แก่ตัวละครสำคัญต่อไป คือ ท่านออกญาชำผู บุราวุธ เรื่องราวของท่านชำผู บุราวุธที่เราได้ฟังจากสองสามีภรรยาคู่นี้ชัดเจนมาก ดังนั้นเมื่อเราพบท่านชำผู บุราวุธจริง ๆ จึงไม่ต้องทำความเข้าใจอะไรอีก

ลักษณะของสองสามีภรรยาคู่นี้ เป็นครอบครัวในชนบทที่ค้าขายตามแนวชายแดน เดินทางไปมาอยู่เสมอ มีน้ำใจดีเหมือนคนทั่วไปที่เราสามารถพบเจอได้ทั่วไป แต่จุดด้อยของตัวละครนี้ก็คือ ผู้ประพันธ์ให้ทั้งคู่รู้เรื่องของเรนแฉดตื้นเจนเกินไป ทำให้กลายเป็นสูตรสำเร็จคล้ายกับ นวนิยายประโลมโลกทั่วไป และอีกประเด็นหนึ่งก็คือผู้ประพันธ์ให้คู่เป็นสามีเปิดเผยเรื่องราวของท่านชำผู บุราวุธจนแทบหมดเปลือก ทำให้เมื่อถึงคราวที่ท่านชำผู บุราวุธต้องออกมาแสดงบทบาทจริง ๆ อ่านจึงไม่ต้องใช้จินตนาการเลย

7) ท่านออกญาชำผู บุราวุธ

ท่านออกญาชำผู บุราวุธ เป็นมหาเศรษฐีชาวเมืองมณฑลบุรี และเป็นข้าราชการระดับสูงที่มีความสัมพันธ์อันดีกับราชสำนัก มีตำแหน่งเป็นออกญาประเสริฐสมบัติ เป็นนักธุรกิจที่มีกิจการมากมาย เป็นตัวละครที่สะท้อนความเป็นมนุษย์ที่มีความรัก โลภ โกรธ หลงซึ่งเป็นความรู้สึกพื้นฐานของมนุษย์ได้ชัดเจนคนหนึ่ง ภายนอกดูเหมือนกับมีความสุขท่ามกลางความร่ำรวย แต่

ภายในกลับซ่อนความทุกข์ไว้อย่างมิดชิด ครั้งแรกรู้สึกผิดหวังที่ลูกสาวของตนเองที่ถูกลักพาตัวไป มีความโกรธเกลียดตามธรรมชาติของปุถุชน จนไม่สามารถควบคุมสติตัวเองได้ ดั้งเนื้อความในตอนหนึ่งว่า

“...ส่วนท่านบุรารุอยู่ที่กรุงพมเปญ พอทราบเรื่องเพราะยุคีไปบอก กิ่งตบุญตั้งโต๊ะ กลับมาถึงบ้าน และมีความโกรธเหลือที่จะประมาณ ท่านยิงปืนขึ้นฟ้าด้วยความเจ็บใจ 20 นัด ในขณะที่นั้น ถ้าท่านเห็นนายกิน แก้ว คิดว่าคงฆ่าทิ้งโดยไม่รอมือ

ตั้งแต่เกิดเรื่องขึ้น ออกญาข้าผุ บุรารุกลายเป็นคนเซื่องซึมเหม่อลอย ชาติสติ ดูเหมือนช่างตกมันไม่มีใครทำอะไรถูกใจท่าน คิดว่าท่านคงจะหลงลืมชาติสติสมองเสื่อมกลายเป็นคนสมองฝ่อ ถึงสาหัสความไม่ได้...”

(น.143,144/161)

บทบาทของท่านออกญาข้าผุ บุรารุทำให้คิดถึงหลักโลกธรรมที่ว่า มีลาภ-เสื่อมลาภ นิินทา-สรรเสริญ สุข-ทุกข์ เพราะท่านออกญาข้าผุ บุรารุ มีทั้งคนรัก คนชัง คนที่เข้าใจผิด ๆ จนเก็บไปนินทาเสีย ๆ หาย ๆ ก็มี การที่ผู้ประพันธ์สร้างบทบาทท่านออกญาข้าผุ บุรารุให้มีทั้ง โกรธ เกลียด รัก บุคลิกเหล่านี้ทำให้ท่านข้าผุ บุรารุ มีบุคลิกที่โดดเด่นจากตัวละครทั้งหมด เพราะตัวละครหลาย ๆ ตัวที่ผ่านมามีบทบาทเดียว คือ เป็นคนดี ทำให้บุคลิกของตัวละครดู ซาดหน้าหนักและซาดเสน่ห์ ในขณะที่ท่านออกญาข้าผุ-บุรารุมีอารมณ์เหล่านี้ครบถ้วน เมื่อไฟล์ ถูกลักพาตัวไปท่านข้าผุเสียใจมาก และอาฆาตแค้นอยู่ตลอดเวลา ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“ตอนนี้ข้ามีงานลับอย่างหนึ่งที่จะต้องให้เอ็งทำ และห้ามพูดบอกให้ใครรู้เด็ดขาด ให้เอ็ง เขียนจดหมายฉบับหนึ่งส่งให้เสงสีที่บางกอกว่า เมื่อสืบพบลูกข้าแล้ว ให้ถามมันว่ามันยอม เลิกกับผัวมันหรือเปล่า อีกอย่างหนึ่ง ถ้าหากว่ามันมีลูก มันยินยอมยกลูกนั้นให้อยู่กับผัวของ มันหรือเปล่า ถ้ามันทำตามนี้ได้ ข้าถึงจะนับว่าเป็นลูกต่อไป และอนุญาตให้มันกลับมาหาพ่อ ได้ แต่ถ้ามันพาลูกมาด้วย ข้าไม่ให้มันเข้าบ้านหรอก แม้แต่มาเหยียบที่ตีนก็ไม่ได้ ข้าตัดขาด จากสามีของมันแล้ว ก็ต้องตัดขาดจากลูกมันอีก ไม่ยอมให้ติดเชือกกับคนพาลไม่รู้ชั่วดีหรอก”

(น.133/157)

แต่ต่อมาก็เห็นสังขรณ์ในชีวิตที่เห็นการเปลี่ยนแปลงของโลกและรู้จักการให้อภัย ด้วย อารมณ์รักของพ่อที่มีต่อลูกซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทั่วไป ดังเนื้อความตอนหนึ่งว่า

“...ท่านคิดถึงลูกที่สูญหายไปนาน ไม่รู้ว่าอยู่ที่ใด ความโกรธของท่านที่มีอยู่มากเท่าไร ก็ ละลายหายไปหมด ท่านกลับมีความหดหูและสลดใจมากขึ้นเหลือประมาณ พรหมวิหารธรรม-

ลัทธิปริสตรธรรม และเมตตาทธรรม ก็เกิดมีขึ้นในใจของท่าน ความโกรธอันแรงกล้าที่ประทุขึ้น เหมือนกับดินประสิวกลับกลายเป็นอ่อนเหลวเหมือนขี้ผึ้งถูกแสงแดด

ท่านบุรารุชก็ยิ่งอวารถลูกมากขึ้นไม่มีสร้างชา พยายามให้ลิมเท่าไร แต่ก็ยังไม่ถึง ลิมไม่ลง นี่แหละที่เรียกว่า ใจของพ่อ - และนี่แหละที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม ของบุพพการีแต่ ละคน พ่อคิดถึงลูกเหมือนปลาชิวไล่ตาม - ลูกคิดถึงพ่อเหมือนพระกลับหลังหัน"

(น. 160,161/167,168)

ท่านข้าพเจ้า บุรารุชจึงเป็นตัวละครที่เข้าใจโลกได้ดีมากคนหนึ่ง ส่วนบุคลิกลักษณะที่เป็นใหญ่เป็นโตนั้นเป็นบุคลิกลักษณะที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในยุคนั้น ที่ข้าราชการหรือคน ร่ำรวยเท่านั้นที่กุมชะตาชีวิตของคนส่วนใหญ่ไว้ได้ แต่ระบบการพึ่งพาระหว่างคนรวยและคนจนที่ อยู่อย่างเอื้อเฟื้อกันนั้นก็แสดงให้เห็นชัดถึงลักษณะคนและสภาพเหตุการณ์ยุคนั้นเป็นอย่างดี

8) หมิ่นไป

หมิ่นไปเป็นเจ้าของคณะละครที่เรนแอนด์ไปอยู่ด้วย ครั้งแรกเราได้ยินกิตติศัพท์ความเป็นคนใจคอดุร้ายของหมิ่นไปจากคำบอกเล่าของนายม่วง แต่ก็ยังไม่ประจักษ์นัก แต่เมื่อเราเห็น พฤติกรรมที่เผยออกมาจึงเห็นธาตุแท้ที่ซ่อนอยู่ข้างใน ผู้ร้ายที่ซ่อนอยู่ในคราบของผู้ดีอย่างหมิ่นไป ซึ่งเมื่อพบเจอตอนแรก ๆ ก็เข้าใจว่าเป็นผู้ใหญ๋ใจดีคนหนึ่ง แต่เมื่อถึงคราวเสียประโยชน์ก็สามารถสลัดคราบผู้ดีกลายเป็นผู้ร้ายอย่างคาดไม่ถึง และสามารถทำร้ายคนอื่นได้อย่างเลือดเย็น อย่างที่ใครคาดไม่ถึง บุคคลในลักษณะนี้มีอยู่ทั่วไปในสังคมไม่ว่าจะยุคไหน ดังตัวอย่างในตอน หนึ่งว่า

"หมิ่นไปยืนจ้องจ้องทำคว่นคิดสักพักหนึ่ง นึกในใจว่าเด็กหญิงคนนี้จะได้เป็นนักแสดงที่ดีคน หนึ่งในภายภาคหน้า ยากที่จะหาเด็กผู้หญิงอย่างนี้ได้ ถ้าให้เลิก เห็นจะเสียประโยชน์อย่างมาก เพราะทุกวันนี้ เธอถูกยกให้เป็นดาวดวงหนึ่งซึ่งเจิดจ้าในท่ามกลางกลุ่มนักแสดงไปแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้จะต้องค่อย ๆ พุดถนอมหน้าใจให้เธอพอใจ จะได้อยู่ต่อไปอีก"

(น.57/128)

และข้อความที่แสดงถึงความโหดร้ายของหมิ่นไป ในตอนหนึ่งว่า

"- อีเรนแอนด์ มิ่งนี่กำแหงมาก... กูเมตตาสงสารมิ่งถึงขนาดนี้แล้ว... เอ็งไม่ควรกล้าขัด ใจกูอย่างนี้เลย มิ่งนี่ร้ายมาก อีซี้ซ้า... อีโจรไม่มีพ่อแม่... เกิดมาให้เสียชาติเกิด ถ้าหากมิ่ง เก่งจริง ทำไมไม่หนีไปให้รอดละ ? อยากลองตีกับกูไหม ?

ค่าเสร็จแล้วหมิ่นไปก็กรากเข้ามาตีเธอ 5 ครั้ง เป็นรอยแผลเต็มหลัง..."

(น.63/130)

9) ลูกสาวของหมิ่นไป

ลูกสาวหมิ่นไป มีสองคน เป็นนางละครอยู่ในคณะหมิ่นไป เมื่อกล่าวถึงครั้งแรกตอนที่ แรนแฉตไปขอเป็นนักแสดงในคณะของหมิ่นไป ทั้งสองคนมีนิสัยโอบอ้อมอารี รักแรนแฉต เหมือนน้องสาว แต่เมื่อแรนแฉตเด่นดังกว่าจึงเกิดอาการอิจฉาริษยา แสดงความรังเกียจ ซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏพบอยู่เสมอในสังคม ดังคำที่ว่า “ไม่มีใครเขาอยากเห็นเราเด่นเกิน” ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ชื่อเสียงที่โด่งดังนี้ เป็นรางวัลอันยิ่งใหญ่สำหรับเธอ แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ชักนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้รับความสุขสบายตามไปด้วยเลย ความอิจฉาริษยาในเรื่องรูปสมบัติของเธอก็เริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรก ในท่ามกลางกลุ่มเด็กหญิง เช่น ลูกสาวของหมิ่นไป ทั้ง 2 คน เป็นต้น ทำให้แรนแฉตต้องลำบากใจอีกครั้งหนึ่ง พวกเขาหลายคนรวมกันเกลียดชังเธอ ลูกสาวของหมิ่นไปที่เคยอยู่ด้วยกัน นอน เดิน และกินข้าวร่วมกันเหมือนพี่น้องท้องเดียวกัน ก็กลับกลายเป็นศัตรูกันไปหมด สงวนปากคำไม่พูดคุยกันไม่มองหน้ากันและกันเลย ไม่สนใจใยดีกัน

เมื่อถึงเวลากินข้าว พวกเขาก็ไม่เรียกแรนแฉตให้มากินด้วยกันเหมือนอย่างเคย เขากินแค่ 2 คนพี่น้องเท่านั้น เวลาเข้านอน ก็ไล่แรนแฉตให้ไปนอนไกล ๆ อ้างว่าเบียดเสียดกัน ร้อนอบอ้าวมาก...”

(น.53,54/127)

10) ครูละคร

เป็นครูละครของคณะหมิ่นไป มีหน้าที่ฝึกสอนนักแสดงในคณะละคร อดีตเป็นนางเอกละครที่มีชื่อเสียงละครคณะคณาทร ครูละครเป็นผู้ฝึกสอนการเล่นละครให้แรนแฉต ดังในข้อความตอนหนึ่งว่า

“...ช่วงนั้นหมิ่นไปมอบแรนแฉตให้ กับหญิงชราคนหนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างเล็กบาง เอบาง เป็นอดีตตัวเอกของคณะละครท่านคณาทรให้ฝึกหัดวิธีรำเบิกโรงและท่ารำทุกอย่าง เพราะว่าเธอเป็นนักเรียน เคยรำเรียนมากพอและมีสติปัญญาฉลาดเฉลียวมากด้วย แรนแฉตเรียนแค่ 2 อาทิตย์เท่านั้น ก็รู้ท่ารำพอที่จะออกแสดงได้ ครูละครมีความปลื้มเป็นอย่างมาก พุดจา สรรเสริญเยินยอกับคนอื่นแล้วจึงเรียนหมิ่นไปให้ทราบความนั้น ”

(น.46,47/125)

11) ครูเพลง

เป็นครูสอนร้องเพลงในคณะละครเช่นกัน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการขับร้องเพลงได้หลายอย่าง เช่น บทสัทวา เป็นต้น มีกล่าวถึงตอนที่แรนแอนด์ไปเรียนร้องเพลงเพิ่มเติม ดังข้อความว่า

“...แต่เพราะเธอเป็นผู้มีคุณสมบัติในตัวครบบริบูรณ์ แรนแอนด์ฝึกได้ 3 วัน ก็สามารถร้องเรื่องนี้ได้คล่องแคล่ว ครูผู้ฝึกสอนยกย่องเธออีกครั้ง แต่ทว่าแรนแอนด์ก็ยังไม่พอใจ หัดทำรำจนได้แล้ว แต่ยังไม่ได้ฝึกร้องเพลง เธอต้องการที่จะแสดงให้เป็นทุกอย่างทีเดียว จึงเข้าไปปรึกษากับครูเพลง เพื่อให้รู้ว่าจะต้องร้องบทเพลงอะไรบ้าง ในเรื่องโคกเศรำพลัดพรากจากกัน

ครูเพลงเห็นเธอสนใจในการร้องจึงบอกด้วยความเต็มใจว่า บทร้องในเรื่องโคกเศรำมีมากมาย ถ้าเป็นความเศร้าโศกถึงขั้นตัวจะตาย จะร้องบทกลอนโยนและทะเลาะตัด ถ้าโคกเศรำธรรมดา ก็จะร้องบทศรีมีพวง - ดาวทอง - พิภพกรอง - บ้าไม้กินโต๊ะ - กุหลาบโรย - ธรณีร้องไห้ - การเวกหนึ่งชั้น หรือการเวกสมัย ฯลฯ บทเหล่านี้แล้วแต่จะเอามาร้อง บทใดบทหนึ่งก็ได้ ว่าแล้วครูเพลงก็ตีระนาดตามทำนองเพลงให้เธอฟังทั้ง 9 เพลง เธอจึงเลือกร้องบทการเวกสมัยและกลอนโยน หลังจากนั้นก็เข้าไปยังคณะสัทวา ฝึกสอนเธอจนสามารถร้องได้อย่างไพเราะ”

(น.49,50/126)

12) นายอำเภอและคุณนาย

ท่านนายอำเภอเป็นหัวหน้าอำเภออรัญประเทศ เข้ามาชมการแสดงของแรนแอนด์ และชื่นชมในการแสดงละครของแรนแอนด์ จนมอบรางวัลให้แก่แรนแอนด์ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“...นายอำเภอและคุณนายก็ปล่อยอารมณ์คล้อยตามไปด้วยเหมือนกัน เพราะว่าเสียงของแรนแอนด์มีน้ำเสียงอ่อนหวานไพเราะ สร้างความรื่นทิดใจแก่ผู้ชมทั้งหมด นายอำเภอมีใจเอ็นดูสงสารเด็กกำพร้าคนนี้มาก จึงเรียกให้ลงจากเวทีมารับรางวัลจากมือของตนเองทีเดียว”

(น.52/127)

13) ผู้ชมละคร

มีการกล่าวถึงผู้ชมละครในหลายตอน เช่นตอนที่อยู่ในเมืองกบินทร์บุรี กล่าวถึงผู้ชมที่แย่งกันซื้อบัตรเข้าชมละครอย่างล้นหลาม ผู้ชมชาวเมืองกบินทร์บุรีชอบการแสดงเรื่อง อิเหนาและบุษบา ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ในคืนที่แสดงนี้ ผู้คนเป็นจำนวนมากมายืนรอหน้าโรงละครแย่งกันซื้อบัตรเข้าชม พื้นที่ในโรงละครทั้งหมดเต็มไปด้วยผู้คน แทบไม่มีทางเดิน ละครเริ่มแสดงตั้งแต่หัวค่ำจนถึงเวลาเที่ยงคืน เมื่อถึงเวลาที่ลาโรง हमีนไปสั่งให้ตัวละครร้องเพลงปรบไกวและเพลงสัทวาให้ผู้ชมได้ฟังต่อไปอีก”

(น.45/124)

อีกตอนกล่าวถึงผู้ชมในเมืองอรัญประเทศที่มีอารมณ์ร่วมไปกับการแสดงมากมาย ซึ่งผู้ประพันธ์บรรยายถึงบรรยากาศการชมการแสดงในสมัยนั้น ทำให้เราทราบสนิมศิลปะของผู้นั้นในสมัยนั้น แม้ว่าจะอยู่ในชนบทห่างไกลแต่ก็มีจิตใจชื่นชมศิลปะ ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...ผู้ชมทั้งชายและหญิงปรบมือชมเรอตั้งสนั่นหวั่นไหวทั่วโรงละคร
คุณนายนายอำเภออดรอนหนไม่ได้ ก็ออกปากบอกสามีว่า เด็กคนนี้ร่ำสวยอะไรอย่างนี้
นายอำเภอพยักหน้าตอบรับเห็นด้วยกับคุณนาย แล้วท่านก็มีเมตตาสั่งให้ตกรางวัลแรนแณต
หมีนไปเห็นผู้ชมทั้งหลายปรบมือชื่นชมลูกละครของแก ก็รู้สึกดีอกดีใจเหลือประมาณ
หลบมายืนยิ้มข้างหลังฉาก...”

(น.48/125)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

14) แมชี

แมชีเป็นผู้คอยช่วยเหลือตามคำสั่งของเจ้าอาวาส ตอนที่นายม่วงพาแม่และแรนแณตไปขออาศัยพักในวัดในเมืองอรัญประเทศ แมชีที่คอยช่วยเหลือนี้มีสามคน เมื่อแม่ของแรนแณตตาย ก็มีแมชีเหล่านี้เองที่คอยช่วยปลอบโยนพอบรรเทาความโศก และมีแมชีคนหนึ่งยินดีรับแรนแณตเป็นลูกบุญธรรม ดังเนื้อความในตอนหนึ่งว่า

“แมชีคนหนึ่งที่ซึ่งเป็นหญิงหม้ายไม่มีลูกขอให้เธอเป็นลูกสาว เธอก็ไม่ยอมอีก เธอกล่าวว่า แม่ของเธอได้สั่งให้นางพยายามประกอบอาชีพให้มีชีวิตอยู่รอดได้ด้วยความสามารถของตน ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกำลังของคนอื่น ”

(น.31/119)

คุณธรรมและน้ำใจของแมชีเหล่านี้เป็นภาพที่สะท้อนความมีน้ำใจของคนในชนบท และความเป็นผู้ที่กล่อมเกล่าจิตใจจาการสพระธรรม ความมีน้ำใจและความเห็นอกเห็นใจนี้หายากนักในคนปัจจุบัน ดังเนื้อความในตอนหนึ่งว่า

“เวลา 2 ยามคืนหนึ่ง แม่ซึ่ง 2 คนกำลังหลับนอน พลันได้ยินเสียงร้องเรียก “แม่ แม่” แม่ซึ่งคนหนึ่งก็สะดุ้งตื่นขึ้น เห็นเรนแฉนตนั่งหันหน้าเข้าหาฝาผนังร้องไห้เรียกหาแม่ แม่ซึ่งก็ยิ่งมีความสงสารมากขึ้น พยายามปลอบใจเธอไม่ให้ร้องไห้...”

(น.32,33/119)

15) เจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่ไทย 2 ตำแหน่ง คือเจ้าหน้าที่ชั้นสูตรศพ และเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง สำหรับเจ้าหน้าที่ชั้นสูตรศพ กล่าวถึงตอนที่มิชั้นสูตรศพแม่ของเรนแฉนต ดังข้อความว่า

“ครั้นรุ่งเช้า เวลาประมาณ 8 โมง มีเจ้าพนักงานตำบลคนหนึ่งเป็นศิษย์ท่านเจ้าอาวาส ซึ่งท่านให้มาลงบันทึกการตายของแม่เรนแฉนต ได้ขึ้นมาที่ศาลากลางสอบถามเรื่องราว เรนแฉนต ผู้เป็นลูกต้องเป็นผู้ตอบคำถาม ก็ไม่สามารถรู้เรื่องราวทุกอย่างเหมือนกัน เธอคันกระเป๋าทือด้วยน้ำตา ทียบบัตรประจำตัวประชาชนของแม่ส่งให้เจ้าพนักงานตำบล ขอให้เขาลงบันทึกตามความเป็นจริงที่มีอยู่ในนั้น”

(น.30/118)

เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง เป็นเจ้าหน้าที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองในฝั่งประเทศไทย กล่าวถึงตอนที่นายม่วงและลูกชายพาเรนแฉนตเข้าไปประเทศกัมพูชา ดังข้อความในเนื้อเรื่องว่า

“ตามปกติเกี่ยวเนียมวักก็ดี ยานพาหนะอย่างอื่นก็ดี เมื่อออกจากอรัญประเทศไป นายด่านจะต้องตรวจคันดูแลความถูกต้องตลอดเวลา แต่เกี่ยวเนียมวักนั้นเขาเปิดทางให้เข้าออกตามสบาย ด้วยว่าเคยรู้จักกันมานานแล้วว่าเป็นคนชนสงเคราะห์ในชุมชนอรัญประเทศ”

(น.68/136)

16) นางริน

นางรินเป็นหญิงหม้ายชาวเมืองมณฑลบุรี อาศัยอยู่ที่กระท่อมริมแม่น้ำมณฑลบุรีกับลูกสามีนางเคยเป็นยามที่บ้านทำนอกญาฆ่าผี บูราวุธ แต่ถูกยิงตายเมื่อครั้งต่อสู้กับโจร เรนแฉนตขอพักอาศัยอยู่ด้วยนางรินเป็นผู้พาเรนแฉนต ไปฝากเข้าทำงานที่ในโรงงานปอกนุ่น นางรินแม้จะเป็นคนจนแต่มีน้ำใจงามตามแบบฉบับของคนในชนบท ดังข้อความในตอนหนึ่งที่แสดงถึงบุคลิกของนางรินว่าเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

- ฉันไม่มีใครอยู่ด้วยหรอก นอกจากลูกที่อยู่เปล ถ้าหากหนูว่าสมัครใจเข้ามาอยู่ด้วย ฉันก็ยินดีรับหนู จะได้อยู่ด้วยกัน 2 คน แต่กระท่อมหลังนี้เล็กมาก เกรงว่าหนูจะนอนอยู่ไม่ได้"

(น.92/142)

ตั้งแต่ที่เรนแฉดเข้าไปทำงานในเมืองมงคลบุรี แล้วพักอยู่กับนาง นางรินก็ต้อนรับด้วยความเต็มใจ ตั้งแต่นั้นมาทั้งคู่ก็เป็นเหมือนพี่กับน้อง จนกระทั่งเรนแฉดได้เข้าไปอยู่ในบ้านท่านออกญาชำผู บุราวุธ นางรินก็ได้เข้าไปอยู่ด้วย ซึ่งเกิดมาจากความดีที่นางรินได้ทำมา ผู้ประพันธ์ได้แสดงเหตุการณ์นี้ไว้ก็เพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นจริงต่อชีวิตว่า ผู้ทำความดีย่อมได้รับผลที่ดี โดยมีนางรินเป็นตัวอย่างเป็นนวนิยายเรื่องนี้

17) ยูคี

ยูคีเป็นตัวละครที่ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นด้านมืดอย่างชัดเจน ยูคีมีศักดิ์เป็นน้องภรรยาของออกญาชำผู บุราวุธ จึงเข้ามาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคนงานอยู่ในโรงงาน ยูคีเป็นคนที่มึนสียเห็นแก่ตัว มักเอาเปรียบคนงานอยู่เสมอ และค่อนข้างแล้งน้ำใจ ยูคีเป็นคนที่มึนสียมักจะทำงานผิดพลาดเสมอ ดังข้อความตอนหนึ่งที่นางรินสนทนากับเรนแฉด แสดงถึงบุคลิกของยูคีว่า

"- หลานเอ๋ย...! น้าก็ไปก็รู้สึกน้อยใจเหมือนกัน แค่ว่าเขาเป็นลูกจ้างก็ลำบากเหลือเกิน เขาไม่ยอมรับ ทุกวันนี้ในโรงงาน หากคนงานเข้าทำงานให้พอทำงานก็ยังไม่ดี คุณยูคีคอยแต่จะหาเรื่องว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ เพราะว่าท่านอยากหาประโยชน์ใส่ตัวมากเกินไป ต้องไปพูดจากับท่านที่บ้าน ท่านถึงจะลงชื่อให้"

ท่านผู้จัดการเป็นคนดี แต่ว่าท่านเป็นคนละเอียดอ่อนซึ้งทน้อย ท่านทำแต่งงานใหญ่ ๆ ไม่ค่อยยุ่งถึงกลางของผู้ใต้บังคับของท่านหรอก.."

(น.96,97/143,144)

18) เสงลี

เป็นหัวหน้าคนงานในระดับสูงในโรงงาน เป็นคนมีน้ำใจต่อคนงาน เสงลีจึงได้รับความไว้วางใจจากออกญาชำผู บุราวุธให้ทำงานอยู่เสมอ เสงลีเป็นคนที่เอาใจใส่กับคนงานอยู่เสมอจะเห็นได้จากการที่สงลีเป็นคนที่รู้ว่าเรนแฉดรู้ภาษาไทย และเป็นผู้พาเรนแฉดไปหาออกญาชำผู บุราวุธ เพื่อเขียนจดหมายโต้ตอบกับบริษัทคิดพาณิชย์ภัยแทนตน ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

"วันหนึ่งสงลีผู้จัดการโรงงานเข้าไปในที่ซึ่งเธอทำงานแล้วถามว่า

- คนไหนชื่อลำดวน ?

แรนแดนเต้ได้นึกก็ลุกขึ้นยืนทันทีทั้งหวาดกลัว

- ค่ะ... ดิฉันนี่แหละชื่อลำตวน
- สาวน้อย... วันก่อนมีคนบอกฉันว่า เธอรู้ภาษาไทยดีมาก, จริงหรือไม่จริง
- ค่ะ... ดิฉันรู้อะไรจริงๆ แต่ที่จะว่าดีหรือไม่ดีนั้น ดิฉันไม่สามารถบอกได้หรอก
- หนู... ภาษาต่างประเทศนี่... ถ้าหนูรู้... ขอให้รู้อะไรจริงๆ จึงจะใช้งานได้ ถ้ารู้เพียงผิวเผิน มันไม่มีประโยชน์อะไร ตอนนี้หยุดทำงานก่อนเถอะ ไปกับฉันสักครู่นี้”

(น.105,106/147)

หน้าที่ที่แสงสีได้รับการมอบหมายจากออกญาข้าพเจ้า บุรารุช คือการติดต่อธุรกิจในประเทศไทย และการสืบหาไผ่สี ซึ่งเขาก็สามารถทำได้เป็นอย่างดี

สำหรับหน้าที่ติดต่อธุรกิจในประเทศไทย แสงสีได้รับมอบหมายให้ติดต่อกับบริษัทคิดพาณิชย์อภัย ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...งานนี้ค่อนข้างยากนะลำตวน เพราะแสงสี จะต้องเดินทางไปติดต่อกับบริษัท คิดพาณิชย์อภัย ที่บางกอก เวลาบ่ายวันนี้ ”

(น.115/151)

และข้อความในตอนหนึ่งอีกว่า

“...คุณแสงสีซึ่งได้เดินทางไปติดต่อธุรกิจที่ประเทศไทยให้เข้ามาที่ห้องทำงานของท่าน เพราะมีงานด่วน...”

(น.121/153)

19) เองฉุน

เองฉุน เป็นพนักงานบัญชีประจำโรงงานของท่านออกญาข้าพเจ้า บุรารุช เป็นผู้มีบุคลิกซื่อตรง จึงได้รับความไว้วางใจให้ดูแลเรื่องการเงินของโรงงาน ถึงจะมีข้อบกพร่องบ้างแต่ก็ไม่มาก ดังข้อความในตอนที่ว่า

“คุณเค็มซ่า เพิ่งจะขยับตัวหันหน้าไปที่ประตู ก็เห็นคุณเองฉุนเข้ามาถึงพร้อมกับถือบัญชีรายรับรายจ่ายมาให้ท่านลงนาม

- เออ... เป็นไง... เองฉุน เงิน 500 เรียล ที่ผมตรวจทานว่ามันหายไปนั้นมาจากสาเหตุอะไร ? หาเจอแล้วหรือยัง ?

- กราบเรียนคุณท่าน... หาเจอแล้วครับ... เพราะว่ากระผมลืมลงค่านู่นที่ขายไปให้พ่อค้าที่เมืองพระตะบอง

- เออ... มันก็เป็นอย่างนี้แหละ... วันหลังทำงานให้ระวังหน่อย ตอนนี้ฟังผมพูดก่อน ตั้งแต่วันนี้ไปจะต้องลบชื่อลำดับออกจากบัญชีคนงาน ผมจะตั้งให้เป็นเลขานุการส่วนตัวของผม ให้จัดห้องที่อยู่ติดกับห้องทำงานของผม เป็นห้องทำงานสำหรับให้เขาทำงานอยู่ใกล้ ๆ ผม เด็กคนนี้มีความรู้ทางด้านเสมียนเก่งกว่ายูคี เขารู้ภาษาไทยพอ ๆ กับภาษาเขมร ทั้งพูดทั้งเขียน

- ครับท่าน... ถ้าตั้งให้ลำดับเป็นเลขานุการ จะคิดค่าจ้างให้เท่าไร ! กระผมอยากรู้คำตอบเพื่อที่จะลงในบัญชีรายรับรายจ่าย"

(น.124,125/154)

20) คิมซ่า

คิมซ่า เป็นรองหัวหน้าคนงาน ได้มาทำหน้าที่แทนแสงลีในช่วงที่แสงลีเดินทางไปติดต่อธุรกิจกับต่างประเทศ ดังข้อความว่า

"...ทันทีที่ไปถึง ท่านก็เรียกลำดับและคุณคิมซ่ารองหัวหน้า มาทำหน้าที่แทนคุณแสงลี..."

(น.121/153)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

21) แมนสา

แมนสา ในเนื้อเรื่องนวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แถนนี้ไม่มีบทบาทสำคัญนัก ได้กล่าวถึงเพียงบางตอน เช่นตอนที่ว่า

"...เมื่อใกล้ถึงที่ทำงานก็เห็นคุณยูคีซึ่งเป็นหัวหน้าคนงาน กำลังยืนคุยกับคุณแมน-สาสตรีซึ่งเป็นหัวหน้าพนักงานทอผ้า ผู้มีความสามารถทอผ้าละเบิก ผ้าโฮล ผ้าม่วง และผ้าแพรทุกชนิด และเป็นคนที่ท่านฆ่าผู้ บูรารูธให้เรียกมาเพื่อปรึกษางาน..."

(น.93/142)

22) คิมทวน (กิมฮวน)

คิมทวน (กิมฮวน) เป็นหัวหน้าโรงงานไม้ ในโรงเลื่อยของท่านออกญาฆ่าผู้ บูรารูธ อยู่ที่เมืองศรีโสภณ ข้อความในตอนหนึ่งที่กล่าวถึง คือตอนที่ท่านออกญาให้รวบรวมไม้เพื่อขายแก่บริษัทคิดพาณิชย์อภัย ดังว่าข้อความว่า

"...ท่านสั่งให้ท่านคิมทวน (กิมฮวน) หัวหน้าโรงงานไม้รวบรวมไม้ 100 ท่อนไว้เพื่อไว้ขายให้บริษัทคิดพาณิชย์อภัย..."

(น.118/152)

23) ข้าผุ สี่แดง

ท่านข้าผุ สี่แดง เป็นน้องชายของข้าผุ บูราวุธ เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลกรุงเทพมหานคร เป็นตัวละครประกอบฉาก ไม่มีบทบาทสำคัญในเรื่องมากนัก ในนวนิยายเรื่องนี้ได้กล่าวถึงเมื่อตอนที่ข้าผุ บูราวุธ ส่งจดหมายลับถึงข้าผุ สี่แดง ดังข้อความในตอนนีว่

“ท่านบูราวุธสั่งหญิงรับใช้ครบถ้วนแล้วก็เข้าไปในห้องของท่านที่อยู่ทางตะวันออกของห้องโถง เขียนจดหมายฉบับหนึ่งส่งถึงท่านข้าผุ สี่แดงน้องชายแท้ ๆ ของท่าน เป็นหัวหน้าศาลผู้พิพากษาในกรุงเทพมหานคร เพื่อปรึกษาเรื่องราวความลับ ส่วนหญิงทั้ง 3 คนก็พากันไปโรงครัวแล้วขึ้นไปชั้นบน เดินดูบ้านเรือนของท่านคบคิดด้วยความพึงพอใจ”

(น.151/164)

และในอีกตอนหนึ่งว่า

“ขณะที่กำลังคุยกันถึงเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย ทันใดนั้นก็เห็นรถสปอร์ตเข้ามาจอดที่ลานหน้าบ้าน แล้วเห็นชายคนหนึ่งสูงขาวยืนหน้าเหมือนกับท่านบูราวุธ แต่ยังอ่อนกว่าเล็กน้อย ลงจากรถเดินเข้ามาในบ้าน พอนางรินเห็นก็บอกกล่าวตวนว่า นั้นแหละท่านสี่แดง น้องชายแท้ ๆ ของเจ้านายเรา สักพักก็เห็นคนส่งหนังสือคนหนึ่งเข้ามาถึง”

(น.162,163/168)

ในตอนปิดเรื่อง ผู้ประพันธ์กล่าวถึงข้าผุ สี่แดงว่าเป็นผู้ที่ข้าผุ บูราวุธไว้ใจมอบหมายให้ดูแลทรัพย์สินสมบัติต่อไป ดังข้อความในตอนนีว่

“ออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าผุ บูราวุธ เห็นลูกหลานมากพร้อมหน้า จึงบอกท่านสี่แดงผู้เป็นน้องชายให้ช่วยดูแลครอบครัว มอบบ้านที่มณฑลบุรีแก่วิน แร่นแฉด, บ้านที่อยู่เมืองศรีโสภณ ให้แก่ท่านข้าผุ บุญิต พร้อมทั้งแบ่งทรัพย์สินสมบัติอื่น ๆ อีกเท่าเทียมกัน”

(น.189/177)

24) ข้าผุ บุญิต

เป็นลูกชายของท่านข้าผุ บูราวุธ เป็นน้องชายของไผสี ในเรื่องกล่าวถึงว่าเรียนที่ประเทศฝรั่งเศส โดยการเล่าของนางริน ดังข้อความว่า

“ลูกชายชื่อข้าผุ บุญิต... ยังเรียนอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส ตอนนี้ได้ข่าวว่าเพิ่งจะสอบได้ปริญญาชั้นสูงระดับอุดมศึกษาสาขาวิศวกรรมการเกษตร...”

(น.138/159)

และกล่าวถึงในตอนปิดเรื่อง ดังข้อความว่า

“...ในขณะนั้น ท่านวิศวกรนิตกกลับมาจากประเทศฝรั่งเศสก็ได้เข้ามาทำบุญร่วมกับวงศ์ตระกูลด้วยความเรียบร้อย”

(น.190/178)

25) เจ้าของร้านลีมหวด (ลีมฮวด)

เจ้าของร้านตัดเสื้อในเมืองมณฑลบุรี มีกล่าวถึงตอนที่ท่านข้าพเจ้า บูราวุธ สั่งให้เรนแอนด์ไปตัดเสื้อที่ร้านลีมหวดนี้ และกล่าวถึงต่อไปช่วงเรนแอนด์ไปเลือกผ้าเพื่อให้เจ้าของร้านตัดเป็นเสื้อและกระโปรง 2 ชุด เจ้าของร้านได้อำนวยความสะดวกอย่างดี เพราะมีข้อความที่ท่านออกญาข้าพเจ้า บูราวุธเขียนสั่งมาด้วย ดังข้อความว่า

“...นางรินและลำตวนเข้าไปพูดคุยกับพ่อค้าเงินได้อย่างง่ายดาย เจ้าของร้านลีม-หวด รับเอานามบัตรนั้นแล้วก็ปฏิบัติตามคำสั่งของท่านคบคิดไม่ให้บกพร่อง พยายามตัดเย็บเสื้อผ้าให้ลำตวนเสร็จเพียง 2 วัน เอามามอบให้เธอถึงที่ทำงาน...”

(น.129/156)

ตัวละครประกอบในนวนิยายเรื่องนี้ถึงแม้จะมีมากมาย แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนเสริมให้นวนิยายมีความสมบูรณ์ในเนื้อหา

บทสนทนา

ในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์ได้ใช้การสนทนายระหว่างตัวละครด้วยกันเป็นตัวละครปมปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้ประพันธ์ได้ดำเนินเรื่องไว้ โดยใช้วิธีการเล่าเรื่องราวบอกความเป็นมาเป็นไปของตัวละคร เช่น

ความเป็นมาของนายม่วง นายม่วงเจ้าของเรื่องเป็นตัวละครที่เล่าเรื่องเอง ดังเช่น

- ดังที่ผมได้พูดเมื่อสักครู่นั่นแหละว่า เมื่อก่อนตัวผมเป็นคนยากจน หาเข้ากินค่า เมื่อครั้งที่เขาสร้างถนนสายปราจีนบุรี - อรัญประเทศ ผมได้มาสมัครทำงานเป็นลูกจ้างเขา ได้เที่ยวเตร่มาเรื่อย ๆ จนถึงเมืองปราจีน กระทั่งได้พบผู้หญิงไทยคนหนึ่งฐานะเท่าเทียมกันก็ถูกใจ ผมจึงขอเขาแต่งงานอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันตั้งแต่นั้นมาจนทุกวันนี้ มีทั้งลูกสาวไปถึงหลานหลายคนแล้ว การหากินของผมมีแค่สองอย่าง คือ ทำนาของภริยา และส่งปลา ในปีหนึ่ง ๆ 4 หรือ 5 ครั้ง อย่างน้อย ผมไปที่ชายแดนรับปลาแห้งและปลาบั้งจากชาวบ้านมณฑลบุรี นำเอามาขายที่ประเทศไทย บางทีมาถึงแค่รัฐประเทศเขาก็เหมาซื้อหมดชั่วประเดี๋ยวเดียว บางทีก็ถึงกบินทร์บุรี แต่น้อยนักที่จะไปถึงเมืองปราจีนบุรี

รายได้จากการส่งปลานี้ทำให้ผมได้สร้างบ้านไม้หลังเล็ก ๆ หลังหนึ่ง และซื้อวัวตัวโต ๆ 2 คู่ เหมือนอย่างไอ้ยักษ์สองตัวนี้”

(น.9,10/101,102)

นอกจากนี้บทสนทนาที่ตัวละครใช้ในเรื่องจะเป็นคำพูดที่กระชับ ไม่พรวนเพรีอ มีการใช้ภาษาบรรยายเหตุการณ์ที่ดึงดูดอารมณ์ร่วมของผู้อ่านได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้บางที่ผู้ประพันธ์ใช้วิธีไม่บรรยายภาพ แต่ใช้คำพูดที่ทำให้ผู้อ่านคิดเอาเอง เช่นข้อความในตอนหนึ่งในนวนิยายเขมรเรื่องนี้ว่า

“ช่วงเวลานั้น ถ้าหากว่าเราไปได้เห็นหน้าของแรนแธต ที่กำลังร่ำไห้อยู่ เราเองก็ไม่อาจกลืนน้ำตาไว้ได้ ความสลดสังเวชอย่างใหญ่หลวงคงเกิดมียอยู่ในใจของเราอย่างแน่นอน

เด็กหญิงคนนี้เกิดมาเพิ่งจะมีอายุแค่ 13 ปี เคยอยู่กับแม่แต่เพียงลำพังสองคนเท่านั้น ตั้งแต่พ่อถูกจับตัวไป กินอยู่ด้วยกัน ไม่เคยห่างจากกันแม้สักวันสักคืนเลย บัดนี้แม่จากไปแล้ว เธอจะมีดวงใจทุกซักระทมเพียงไร

ตรงนี้แหละ ที่นักเขียนทั้งหลายไม่สามารถจะสรรหาถ้อยคำมาบรรยายให้มีความหมายเทียบเท่ากับความรู้สึกเศร้าของเด็กหญิงคนนี้ได้เลย”

(น.27,28/117)

ระดับภาษาที่ใช้ในบทสนทนา เป็นอีกจุดหนึ่งที่ผู้ประพันธ์ใช้แยกแยะความแตกต่างของตัวละคร ทั้งทางด้านนิสัยใจคอ พื้นฐานความคิดและระดับความเป็นอยู่ การศึกษาบทสนทนาที่ตัวละครใช้ ทำให้เรามองเห็นคุณภาพความคิดของผู้ประพันธ์ได้ ซึ่งช่วยเนื้อเรื่องมีความกลมกลืนและสอดคล้องกับสภาพที่เกิดขึ้นในเนื้อเรื่องนั้น ๆ

นายม่วงพูดกับแม่ของแรนแธต ซึ่งคำพูดที่ใช้แสดงให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างฐานะของทั้งสองคน ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

- คุณผู้หญิงมาช้าไปหน่อย...ผมได้เตรียมเกวียนรอตั้งแต่ตี 5 โกลัรุ่ง ขณะนี้ดวงอาทิตย์ได้ขึ้นมาแทบขอบฟ้าแล้ว

- ขอโทษ น้ามวง ฉันไม่ค่อยสบาย เดินไกล ๆ ไม่ไหว มัวแต่รอรถรับจ้างให้มาส่งถึงชายกรุง จึงทำให้ช้าไปนิดหน่อย แต่เราก็กังอยู่ในเวลาโกลัรุ่งอยู่แล้ว

- ครับ ! .... ไม่เป็นไรหรอก ตะวันยังส่องไม่พ้นยอดไม้เลย ประตูป้านของชาวบ้านทุกบานยังปิดสนิท ไม่เห็นมีประตูเปิดสักบานเลย เชิญคุณและลูกขึ้นบนเกวียนเถาะ”

(น.3/108)

แม่พูดกับนายม่วง มีการใช้ภาษาที่บ่งบอกถึงความนับถือในฐานะคล้ายญาติผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นภาษาที่บ่งบอกด้านวัฒนธรรมการนับถือความสัมพันธ์ฉันท์ญาติพี่น้อง ดังเช่นข้อความว่า

“ เป็นอย่างไรบ้างน้า... กินอิ่มแล้วหรือยัง ?...”

(น.7/110)

ระดับภาษาที่เรนแฉนและชาวบ้านใช้กับข้าผุ บูวรุช ซึ่งแตกต่างกันทั้งทางด้านยศศักดิ์ คุณวุฒิและวัยวุฒิ ก็จะมีการใช้ระดับภาษาต่างกันไปอีก ดังเช่น

“ ลำดวน... เอ็งได้มาอยู่กับข้ากว่าสามเดือนแล้ว บัดนี้ข้าอยากรู้ใจเอ็ง... เอ็งตั้งใจจะอยู่รับใช้ข้าตลอดไปหรือ หรือเอ็งจะออกไปอยู่กับญาติสายโลหิตวันใด ? คำถามนี้เปรียบเสมือนแทนสัญญาว่าจ้างที่เอ็งจะต้องคิดให้รอบคอบก่อนแล้วค่อยตอบ

เอ็งพูดให้จริง อย่าปกปิด ให้ข้ารู้เรื่องตอนนี้เลย

- ขอกราบเรียนคุณท่าน... ทุกวันนี้ดิฉันอยู่ลำพังเพียงคนเดียว... แม่เมื่อก่อนจะตายได้บอกว่ามีพี่น้องอยู่ในเมืองมงคลบุรีแต่ดิฉันไม่เคยเห็นหน้าญาติพี่น้องนั้นเลย บัดนี้ได้เข้ามาพักพิงอยู่ใต้บารมีของคุณท่าน... คุณท่านก็มีใจเมตตาได้ให้ค่าแรงพอที่จะเลี้ยงชีวิตได้ ไม่เพียงเท่านี้ยังได้ช่วยเหลือสงเคราะห์เสื้อผ้าสวย ๆ อีก... ดิฉันไม่รู้ว่าจะไปอยู่ที่ไหนให้มีความสุขมากกว่านี้ได้อีก... ขอฝากชีวิตไว้กับคุณท่านตั้งแต่บัดนี้จนกว่าคุณท่านไม่เมตตา จึงจะออกจากที่นี่ไปหาอยู่ที่ใหม่

(น.131,132/156)

กลวิธีในการประพันธ์

กลวิธีในการประพันธ์ของวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์ได้แบ่งเนื้อความในนวนิยายเป็นตอน ๆ เพื่อเป็นการเปิดเรื่องสร้างปมให้ผู้อ่านเดาความคิดของตัวละคร แต่ไม่ถึงกับหักมุมมากมายนัก ซึ่งได้แบ่งไว้เป็น 6 ตอน คือ

1. ตอนออกุศลกรรม
2. ตอนความคิดของเด็กกำพร้าในยามที่ไร้หวัง
3. ตอนความอิจฉาริษยา กับความพยายาม
4. ตอนปล่อยไปตามโชคชะตา
5. ตอนโชคชะตาของเรนแฉนจะเป็นอย่างไร ?
6. ตอนคำสั่งเสียของแม่จะสำเร็จหรือไม่ ?

การแบ่งเป็นตอนอย่างนี้ เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งผู้ประพันธ์หาจุดเด่นของแต่ละตอนเป็นตัวตั้งหัวข้อเรื่อง ในแต่ละตอนก็จะตั้งคำถามขึ้นมา เพื่อเป็นการสร้างปมประเด็นหลักในการดำเนินเรื่อง เช่น

“...เธอจะคิดอย่างไร ? จะอยู่ที่ไหน ? จะมีใครเป็นที่พึ่งพาอาศัย ?”

(น.31/119)

กลวิธีการดำเนินเรื่องดังกล่าวนี้ ตัวละครสำคัญเป็นผู้เดินเรื่องเพื่อตอบคำถามที่ผู้ประพันธ์ได้ตั้งไว้ พร้อมนี้ยังสร้างตัวละครอื่นคอยเสริมบทบาทอยู่ตลอดเวลา ผู้ประพันธ์สร้างตัวละครให้มีบุคลิกที่ไม่ซ้ำซ้อน ทำให้เข้าใจง่าย แต่ก็เป็นจุดอ่อนได้เหมือนกัน เพราะบางที่ตัวละครสนับสนุนที่มีบทบาทที่เข้าใจได้ง่าย จะทำให้ผู้อ่านไม่เข้าใจเท่าที่ควร

กลวิธีในการใช้ภาษาสร้างบรรยากาศ เป็นความสามารถของผู้ประพันธ์ที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกเหมือนกับผู้อ่านร่วมอยู่ในเหตุการณ์นั้น ๆ ดังนั้นบทสนทนาที่สละสลวยจึงมีผลต่ออารมณ์ของผู้อ่านเป็นอย่างมาก เช่น จากที่กล่าวถึงพายุที่พัดเข้าใส่เกวียน ผู้ประพันธ์ใช้ภาษาให้เห็นบรรยากาศอันน่าสะพรึงกลัว เช่นในข้อความตอนหนึ่งว่า

“การเดินทางของคนทั้ง 3 คนไปได้เร็วยิ่งขึ้น กบินทร์บุรีเหลือระยะทางแค่ 15 กิโลเมตรเท่านั้น ตามวงแหวนมองท้องฟ้า ดูเมฆก้อนใหญ่ซึ่งเมื่อครู่เห็นสงบนิ่งและมีสีขาวเหมือนลำลีนันบัดนี้เปลี่ยนเป็นสีดำ ลอยกระจายอยู่เต็มท้องฟ้า

ตามวงแหวนมองไปทุกทิศแล้วเอ่ยว่า

ลมพายุกำลังมา รีบเก็บของมัดไว้ติดกับผนังเกวียนให้เรียบร้อยเถอะ

แรนแฉดกับแม่จิ้งจิดของตามคำของตามวงโดยไม่วีรอ ไม่นานนักพายุก็มาถึง ลมบ้าหมูพัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ พัดหมุนเอาเศษใบไม้และเศษหญ้าฟุ้งตลบเวียนเป็นวงลอยคว้างขึ้นไปในอากาศ ไม่นานท้องฟ้าก็มืดสนิท ดวงอาทิตย์ลับหายมองไม่เห็นรัศมี ค่ำพิทเสียงพฤษกษาซึ่งถูกลมพายุหมุนพัดต้องยอดไม้รวบเอากิ่งก้านเอนลู่ไปทางทิศเดียวกันได้ยินเสียงดังลั่นโครมคราม สร้างความหวาดกลัวแก่ผู้เดินทางทั้งสามคน สายฟ้าเปล่งอาณาภาพของตน แลบบแลบลาดสาดแสงวาววับ ๆ แสงสว่างของฟ้าแลบเป็นเส้นหงิกงอกระจายทั่วท้องฟ้า เสียงฟ้าร้องดังสนั่นหวั่นไหวไม่มีหยุดมีหย่อน สายฝนโปรยกระหน่ำลงมาสู่พื้นพสุธาอย่างหนัก ผ่านเม็ดใหญ่ ๆ กระหน่ำหลังคาเกวียน เสียงดังเปาะ ๆ เหมือนกับมีใครเอาก้อนกรวดโปรยลงมาจากข้างบน

สักพักหนึ่ง ฟ้าผ่าเปรี้ยงลงมาเปล่งแสงเป็นไฟสีแดงวาววับ ส่งเสียงสนั่นลั่นธรณี ทำให้ผู้ขับเกวียนตกตะลึงแทบจะปล่อยเชือกหลุดจากมือ วัวหิ่งหู่ตื่นตกใจวิ่งไปเต็มผืน

ตามวงผ่าสายตามองไปข้างหน้า เห็นตาลตันหนึ่งถูกฟ้าผ่าตัดยอดด้วนตกลงมาบนพื้น

แรนแนต กลัวจนตัวสั่นเหมือนลูกนก ผวาเข้ากอดแม่ที่กำลังนอนจับไข้ตัวร้อนบนฟูก ตามวงกั้วลมมากเหมือนกัน แต่ก็พยายามทำใจให้หนักแน่น และทำที่ท่าเหมือนกล้ำหาญ เพื่อไม่ให้หญิงทั้งสองคนหมดหวัง ท่ามกลางสายฝน เสียงฟ้าร้องและลมพายุพัดดังสนั่นหวั่นไหว ตามวงพุดด้วยเสียงก้องกังวานของแก้ว

-คุณและคุณหนูอย่ากังวลเลย พายุแรงอย่างนี้ไม่เคยพัดอยู่นานหรอก ลักพักก็หยุด

(น.18,19,20,21/113,114)

บรรยากาศที่ปลอดโปร่งผู้ประพันธ์ก็ใช้ภาษาที่ให้ความรู้สึกโล่งสบาย ทำให้เห็นภาพบรรยากาศที่เป็นจริงได้ชัดเจน ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“ลำตวนและนางรินนุ่งกุยกันจนเพียงพอแล้ว ก็ลุกขึ้นยืนมองไปทางทิศตะวันตก เห็นพระอาทิตย์ดวงกลมอยู่เหน้อยอดเขา พลังความร้อนอ่อนตัวลงมาก อากาศที่ร้อนอบอ้าวในเวลากลางวันก็หายไป แสงสีทองสาดส่องไปบนก้อนเมฆขาว ๆ ซึ่งอยู่ที่ขอบฟ้าเผยให้เห็นสีชมพูและสีเหลืองสุดสดใสงดงามเหลือคณนา ผุ่งสัตว์พาหนะกำลังก้มหน้ากินหญ้าในท้องทุ่ง นกบินเคียงเรียงกันเป็นแถวเดี่ยวอยู่ไกล ๆ มองห่าง ๆ เหมือนกับเชือกเส้นใหญ่สีดำลึบขยายอยู่กลางนากาลัย ท้องฟ้าอันกว้างใหญ่มีพื้นสีน้ำเงิน เฝยบสงบ ดูสูงลิบลับขึ้นไปจนหาที่สิ้นสุดมิได้

ลำตวนยืนเกาะลูกกรงระเบียงบ้านชั้นบน พยายามปล่อยอารมณ์ให้ลอยไปไกลถึงที่เธอเคยรับความทุกข์ยากลำบากเมื่อครั้งก่อนแทบเป็นแทบตาย ก่อนที่จะมาอยู่ในเคหสถานอันสมบูรณ์พูนสุขนี้ วาสนาของเธอไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรต่อจากวันนี้ไป ชีวิตของเธอฝากไว้ในกำมือของผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง ถ้าท่านทราบเรื่องเมื่อไร ท่านไล่เธอออกจากที่นี่ เธอก็จะต้องตายตามแม่ไป ถ้าหากว่าท่านมีใจเมตตาต่อเธอ ๆ ก็อยู่รอดปลอดภัยกับเขาต่อไปอีก เมื่อลำตวนคิดได้ดังนี้แล้ว น้ำตาก็คลอเต็มเบ้า ยืนนิ่งตรอมตรมอยู่กับความคิด ดูท้องฟ้าที่กว้างใหญ่ไพศาลจนหาอะไรเปรียบไม่ได้ เวลานั้นนางรินลาลงไปข้างล่างแล้ว ลำตวนยืนอยู่เพียงคนเดียวก็ยกมือทั้งคู่ประนมระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยกล่าวคำวิงวอนถึงเหล่าเทพนิกรอมรภักัญญาที่อยู่เฝ้าเวทสถาน ขอให้ท่านช่วยปกป้องเธอให้พ้นจากทุกข์ภัย เพื่อให้คำสังเสียดของแม่สำเร็จในเวลาอันใกล้

(น.163,164,165/168,169)

กลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ในการเสนอเรื่องและจบเรื่องเป็นไปตามธรรมชาติ คือ เริ่มต้นด้วยการเสนอเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของการประพันธ์ และได้เสนอข้อมูลของตัวละครเกี่ยวกับตำแหน่งงาน ลักษณะนิสัย และคุณธรรม ตอนจบเรื่องก็เป็นไป

ตามรูปแบบของนวนิยายทั่วไป คือ แร่นแถตตัวละครเอกของเรื่องประสบความสำเร็จตามความประสงค์ที่ตนเองได้มุ่งมั่นปฏิบัติตามคำสั่งของแม่

กลวิธีการประพันธ์เช่นนี้ เป็นรูปแบบการประพันธ์ที่เป็นที่นิยมสมัยนั้น ตัวละคร จากการดำเนินเรื่องที่ไม่ซับซ้อนเกินที่ผู้อ่านทั่วไปจะเข้าใจได้ยาก เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาวะการณ์ในยุคนั้นที่ผู้คนในสังคมยังมีระบบความคิดที่ไม่ซับซ้อน ส่วนใหญ่ยังใช้ชีวิตชีวิตอยู่กับธรรมชาติ กลวิธีการในการแสดงบุคลิกของตัวละครที่แสดงออกมาจึงเข้าใจง่าย และแสดงออกอย่างเด่นชัด ไม่ซับซ้อน

ท่วงทำนองในการประพันธ์ หรือสไตล์ในการประพันธ์

ท่วงทำนองการประพันธ์มีรูปแบบเป็นร้อยแก้ว ผู้ประพันธ์ใช้สำนวนที่เรียบง่าย แต่ใช้ข้อความอธิบายเหตุการณ์ด้วยคำพูดที่ยาวอย่างบทประพันธ์สมัยเก่า มีการตั้งประโยคคำถามในการสร้างเหตุการณ์แล้วใช้เหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นคำเฉลยคำถามนั้น

ลีลาของเนื้อความในเรื่อง แร่น-แถต นี้ผู้ประพันธ์ใช้ภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย ไม่มีสำนวนภาษา หรือคำในภาษาบาลีสันสกฤตที่เข้าใจยาก สามารถสื่อสารกับผู้อ่านได้ทุกระดับ คำประพันธ์บางตอนใช้คำให้เห็นภาพพจน์ เช่น เมื่อกล่าวถึงแม่กับแร่นแถตเดินมาขึ้นแกวียนในช่วงเปิดเรื่อง ผู้ประพันธ์ใช้คำพูดตรง ๆ แต่ก็ให้เห็นภาพได้ชัดเจน คำพูดที่ให้เกิดความสะเทือนใจ เช่น ตอนกล่าวถึงการตายของแม่ ความสนุกสนานรื่นเริง เช่น ตอนที่นางรินเล่าเรื่องของไผสี ออกไปที่เยวปา เป็นต้นแต่ผู้ประพันธ์เขียนได้อย่างมีน้ำหนักร่าเริงถือ ยกถ้อยคำอธิบายเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวละครให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง ถ้อยคำบางคำให้เราเห็นคล้อยตาม ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ว่าแล้วลำตวนก็เดินออกมาข้างนอกมุ่งหน้าไปกระท่อมของเธอ เธอเดินคิดไปตามทางว่า ถ้าเธอเลือกเอาผ้าที่สวยงามตามคำพูดของท่านบูรารุช ก็เกรงถูกเพ่งเล็งว่าเธอละโมภเกินไปถึงว่าเขาเปิดโอกาสให้ก็มีแต่ผลเสียลามอยากได้ของเขาไม่คิดหน้าคิดหลัง อนึ่ง หากเธอทำตรงกันข้าม ก็เกรงว่าเจ้านายของเธอจะไม่สบายใจ กล่าวโทษว่าสวมใส่เสื้อผ้าไม่เหมาะสมต่อหน้าท่านคหบดี ความคิดทั้งสองนี้เธอไม่รู้ว่าจะอันไหนผิดอันไหนถูก”

(น.127/155)

โวหารที่ใช้ในการประพันธ์พอจะสรุปได้ดังนี้

1. พรรณนาโวหาร คือการให้รายละเอียดต่าง ๆ ได้โดยไม่มี การดำเนินเรื่องเป็นการ จำแนกรายละเอียดของเรื่องที่บรรยายไว้ เสริมให้ผู้อ่านเห็นภาพจนชัดเจนยิ่งขึ้น ก่อให้เกิด ความสะท้อนอารมณ์และผลิตเพลิตตามไปด้วย ส่วนวลีสรรพนามเปรียบเทียบให้เกิดความรู้สึก ต่าง ๆ¹ ในนวนิยายเรื่องนี้ได้ใช้การพรรณนาโวหาร ในบางตอน เช่น

“ลำตวนยืนเกาะลูกกระเบียงบ้านชั้นบน พยายามปล่อยอารมณ์ให้ลอยไปไกลถึงที่ที่ เธอเคยรับความทุกข์ยากลำบากเมื่อครั้งก่อนแทบเป็นแทบตาย ก่อนที่จะมาอยู่ในเคหสถานอัน สมบูรณ์พูนสุขนี้ วาสนาของเธอไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรต่อจากวันนี้ไป ชีวิตของเธอฝากไว้ในกำ มือของผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง ถ้าท่านทราบเรื่องเมื่อไร ท่านไล่เธอออกจากที่นี่ เธอก็จะต้องตาย ตามแม่ไป ถ้าหากว่าท่านมีใจเมตตาต่อเธอ ๆ ก็อยู่รอดปลอดภัยกับเขาต่อไปอีก เมื่อลำตวน คิดได้ดังนี้แล้ว น้ำตาก็คลอเต็มเบ้า ยืนนั่งตรอมตรมอยู่กับความคิด ดูท้องฟ้าที่กว้างใหญ่ ไพศาลจนหาอะไรเปรียบไม่ได้ เวลานั้นนางรินลาลงไปข้างล่างแล้ว ลำตวนยืนอยู่เพียงคน เดียวก็ยกมือทั้งคู่ประนมระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยกล่าวคำวิงวอนถึงเหล่าเทพนิกรอมรภัญญา ที่อยู่ ในเทวสถาน ขอให้ท่านช่วยปกป้องเธอให้พ้นจากทุกข์ภัย เพื่อให้คำสั่งเสียของแม่สำเร็จใน เวลาอันใกล้นี้”

มหาวิทยาลัยศิลปากร (น.164,165/168,169)

การใช้อุปมาในการพรรณนา ผู้ประพันธ์ได้แสดงไว้ในนวนิยายเชมรเรื่อง แร่น-แดนต้นนี้ บางตอน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภาพพจน์ที่ต้องการพรรณนามากยิ่งขึ้น เช่นข้อความในตอนหนึ่งว่า

“ลำตวนเห็นท่านบูรารุชพอใจ ก็รู้สึกดีใจหาอะไรเปรียบไม่ได้ เธอเปลี่ยนสีหน้าที่เคย อับเฉาเศร้าหมองทิ้งไปสิ้นในชั่วขณะนั้น มีเลือดฝาดสดใสนั้น - ผิวพรรณผุดผ่องเหมือนแก้ว มณี - หน้าเบิกบานเหมือนดอกกุหลาบ - อีกทั้งเสื้อผ้าที่ห่อหุ้มร่างกายของเธอก็สวยงาม ลำตวนกลายเป็นกุลสตรีคนหนึ่งที่ประกอบด้วยคุณสมบัติต่างจากผู้หญิงทั่ว ๆ ไปในมณฑลบุรี เทลาคณงานและพวกช่างในโรงงานมองดูเธอเกือบจะไม่รู้จัก โชคชะตาของเธอคงจะดีขึ้นใน คราวนี้กระมัง ?”

(น.129,130/156)

2. บรรยายโวหาร คือโวหารที่ผู้ให้มีเป้าหมายที่จะอธิบายหรือโต้แย้งทำให้ผู้รับสารเข้าใจ เนื้อความนั้น การใช้ภาษาจะให้ข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาไม่เรียบร้อยถ้อยคำเพื่อสร้างภาพ พจน์หรืออารมณ์เหมือนพรรณนาโวหาร² การใช้บรรยายโวหารในนวนิยายเรื่องนี้ ได้แก่

¹ ประภาศรี สีหอำไพ. การเขียนแบบสร้างสรรค์. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเคียนส์ไตร์, 2531) หน้า 75.

² เรื่องเดียวกัน.

“ท่านบูราราชเอ๋ยปากชมแค่เพียงเท่านี้ ก็ยังคิดว่า สาวน้อยคนนี้เป็นเด็กกำพร้าหาใครจะช่วยเหลือดูก็ไม่มี เดินทางงานทำเลี้ยงชีวิต แล้วบอกว่า มีญาติพี่น้องอยู่ที่เมืองมงคลบุรีนี้ แต่ไม่รู้ว่ายู่หมู่บ้านไหน เราคิดว่าเธออาจจะไม่ได้ทำงานกับเราตลอด เกรงว่าถ้าวันใดเธอเก็บเงินได้มาก ก็จะมาจากเราไปอยู่ร่วมกับญาติพี่น้องนั่นแหละ ถ้าหากว่าเธอคิดดี รู้จักฝากผีฝากไข้กับเรา เราก็จะช่วยอุปถัมภ์ให้มีหน้ามีตา ไม่ให้พบกับความลำบากอีกเลย เพราะเราได้สังเกตเห็นว่าหญิงคนนี้มีจรรยาและมารยาทที่สุภาพเรียบร้อยชวนให้เมตตาสงสาร เราทะนุถนอมมาโดยตลอด พูดกับเธอก็ล้วนแต่ใช้คำว่า “ฉัน” บัดนี้เราได้เอื้อเพื่อเธอไปบ้างแล้ว พร้อมทั้งได้เรียกเธอมารับใช้ใกล้ชิดยกย่องให้เป็นเหมือนกับว่าเป็นคนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ดังนั้นเราจะต้องใช้คำพูดว่า “ข้า” ให้สนิทสนมกับเธอดีกว่า”

(น.130,131/156)

3. เทศนาโวหาร คือ โวหารที่มุ่งโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านประพฤติปฏิบัติตามคำสอนนั้น การเรียบเรียงถ้อยคำและประโยคต้องเน้นย้ำข้อคิดให้มีพลังเหนียวโน้มน้าวใจให้คล้อยตาม เห็นแจ้ง รู้จริงด้วยเนื้อหา นั้น มักจะแทรกเหตุผลหรือเนื้อหาเปรียบเทียบให้เกิดความเข้าใจและเชื่อถือ³ ผู้ประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้ได้ใช้สำนวนเทศนาโวหารบางตอนเหมือนกัน เช่นข้อความในตอนหนึ่งว่า

“ท่านบูราราชเกิดมาบนกองเงินกองทองไม่เคยรู้จักความอดอยากยากจนเหมือนพวกเราเลยแม้แต่น้อย ท่านเคยแต่ยิ่งใหญ่ เคยแต่สูงศักดิ์ทันทีที่ได้เกิดมา ดังนั้นพอท่านมีความโกรธเกลียดซึ่งคนไหนแล้ว อากัปกริยาของท่านก็สูงขึ้นไปตามนั้นเหมือนกัน แต่ความทุกข์มันไม่รู้จักฐานะต่ำสูงของคนหรอก มันล้วนแต่ท่องเที่ยวไปมาในภพไม่หยุดหย่อน-ไม่สงสารสัตว์โลก-ไม่ไว้หน้าใคร ๆ ไม่ว่าจะเป็พระมหากษัตริย์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เศรษฐี หรือราษฎรคนยากจนเลย”

(น.137/159)

นอกจากนี้คุณค่าของงานประพันธ์เรื่อง “แรน-แอนด์” นี้อยู่ที่การแสดงถึงความคิดริเริ่มที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว มีการเขียนพรรณนาภาพพจน์ แสดงความคิดเห็น ข้อเท็จจริง และวางแผนโครงสร้างของเรื่องอย่างมีจุดมุ่งหมายที่เป็นแก่นเรื่องอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

บทที่ 3

ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในเรื่อง แรน-แอนด์

นวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์ ได้เริ่มเรื่องในประเทศไทยและอ้างอิงถึงการติดต่อกำขายระหว่างคนไทยกับคนเขมร จึงทำให้สามารถมองเห็นสภาพบางส่วนของสังคมและวัฒนธรรมไทยในช่วงเวลาที่ผู้ประพันธ์ได้แต่งหนังสือเล่มนี้ขึ้นเมื่อ ประมาณ พ.ศ.2500 ผู้วิจัยได้แยกอธิบายเนื้อหาส่วนที่เป็นภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยและเขมรไว้คนละบท โดยในบทนี้ได้แบ่งประเด็นศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยไว้เป็น 4 หัวข้อ คือ การประกอบอาชีพ ค่านิยม ชีวิตความเป็นอยู่ และความเชื่อ ดังนี้

การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพในที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์ มีดังนี้

การทำธุรกิจ

การทำธุรกิจไทยที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์ได้สมมติชื่อบริษัทแห่งหนึ่งว่า บริษัทคิดพาณิชย์อภัย เป็นบริษัทของคนไทย ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร ติดต่อธุรกิจค้าข้าว ข้าวไม้ และสิ่งของกับบริษัทของท่านออกญาข้าผุ บูรวารุช ดังข้อความในเนื้อเรื่องตอนหนึ่งว่า

"- ผมสั่งให้คุณเขียนจดหมายไปที่บริษัท "คิดพาณิชย์อภัย" ที่กรุงเทพ ว่าข้าสาร 300 ทบ ที่เขาขอซื้อนั้น ลีนเดือนจึงจะได้ครบตามจำนวน เพราะว่าเพิ่งจะเก็บเกี่ยวเสร็จ ยังไม่ทันได้ส่งมาถึงโรงสีเลย ส่วนไม้ 100 ทอน อยู่ที่เมืองศรีโสภณเรียบร้อยแล้ว ถ้าเขาต้องการเมื่อไร ? ให้ชนไปไว้ที่ตรงไหน ขอให้ตอบกลับมาด้วย"

(น.106,107/147,148)

และข้อความอีกตอนหนึ่งว่า

"ท่านบูรวารุชได้ทราบข้อความนี้แล้ว ก็ดีใจมาก พอรุ่งเช้าท่านออกเดินทางไปยังเมืองมณฑลบุรี ทันทิที่ไปถึง ท่านเรียกล่าตวนและคุณคิมข้าราชการมาทำหน้าที่แทนคุณแสงสีซึ่งได้เดินทางไปติดต่อกิจที่ประเทศไทยให้เข้ามาที่ห้องทำงานของท่าน เพราะมีงานด่วน..."

(น.120,121/157,158)

ไม่เฉพาะแต่การทำธุรกิจรายใหญ่ แม้แต่การติดต่อค้าขายสินค้ารายย่อยตามแนวชายแดนก็มีเหมือนกัน ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“งานนี้สำคัญมาก... ลำดวน... เพราะมีนักธุรกิจไทยคนหนึ่ง อยู่ที่อรัญประเทศได้เขียนจดหมายมาติดต่อฉันว่า ต้องการแลกเปลี่ยนจำนวนมากจะเอาไปเผาทำเป็นปุ๋ยใส่ที่ไร่ของเขา ไม่รู้ว่าแลกเปลี่ยนของเราค่าเท่าไร ขณะนี้เขาให้คณางานมากอย่งฟังข่าวจากเราที่ปอยเปต”

(น.122/153)

ส่วนธุรกิจการค้าในประเทศที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ จังหวัดตามแนวชายแดนไทยมีทั้งการเปิดร้านค้า และมีตลาดสด ตามหัวเมืองสำคัญ ๆ ดังเช่นข้อความในตอนหนึ่งว่า

“เมื่อเดินไปถึงศูนย์กลางของเมือง เห็นแรนแดนตยีนถามแม่ค้าขายขนมคนหนึ่ง แล้วเห็นเดินเลี้ยวไปทางทิศใต้ ไปหยุดยืนหน้าโรงไม้ยาวๆ แห่งหนึ่งซึ่งมีแผ่นป้ายใหญ่ทำจากผ้าหนาผูกโยงไว้หน้าประตูทางเข้า เขียนตัวหนังสือภาษาไทย แปลเป็นภาษาเขมรได้ความว่า “คณะละครหมื่นไป”

แรนแดนตเดินผ่านหน้าโรงละครนั้น 2-3 รอบ ทำเหมือนกับว่าปรารถนาจะเข้าไปข้างใน แต่ประตูยังปิดสนิททุกบาน เธอจึงเข้าไปไม่ได้ก็เดินเลยไปที่ตลาดขายปลา หาซื้ออาหารกินแล้วเดินเที่ยวดูสินค้านานาชนิดที่เขาวางขายตามห้างร้านใหญ่ ๆ เพื่อรอเวลาอีกสักนิดหนึ่ง เพราะเธอรู้ดีว่าพวกนักแสดงละครไม่เคยตื่นเช้า ตามวงเฝ้าเดินตามหลังเธอไป พอถึงร้านหนึ่งทางตะวันออกสุดของตลาด แรนแดนตก็หยุดยืนอยู่ที่นั่นนานหน่อย เลือกดูตุ๊กตาและสิ่งของต่าง ๆ มากมายซึ่งเขาวางขายสำหรับเด็กเล่น เพราะว่าเธอยังเป็นเด็ก จึงชอบการละเล่นแบบเด็ก ๆ อยู่”

(น.35,36/120)

ข้อความข้างบนนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวไทยในจังหวัดตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาได้มีการค้าขายอย่างเสรี มีการเปิดร้านขายสินค้าอย่างครบครัน มีตลาดขายสินค้าทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค และยังมีการค้าเครื่องประดับที่มีชื่อเสียงอีกด้วย ดังข้อความในตอนหนึ่ง

“การประกอบอาชีพในตอนแรกได้ผลเพียงเล็กน้อย เพราะว่างานที่หัวหน้าช่างใหญ่ ๆ มอบให้ทำแทนเป็นงานง่าย ๆ แต่ช่างเล็กธรรมดาทำไม่ได้ ครั้นทำงานสักพักหนึ่งจนชาวบ้านทุกคนรู้จักฝีมือของเขา จนถึงครอบครัวยุใหญ่ ๆ และครอบครัวยุคนที่มีหน้ามียามากมายทั้งในเมืองและนอกเมืองเข้ามาติดต่อไม่หยุดหย่อน ความเป็นอยู่ของเขาตอนนั้นก็ดำเนินไปด้วยดีตามกาลเวลา ไม่นานนักเงินทองก็ไหลเข้าทุก ๆ เดือน คຸ້มค้กับแรงที่เสียไป ความเจริญรุ่งเรืองก็เกิดขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ครอบครัวยุมีความสุขสบาย ล้มเลิกการค้าขายอย่างอื่น ๆ ทั้งหมด”

(น.13,14/112)

การทำเครื่องประดับ

การทำเครื่องประดับนั้น ในนวนิยายเรื่องนี้ ได้กล่าวถึงการเจียรไนเครื่องเพชรและการทำทองรูปพรรณ โดยได้ยกย่องฝีมือช่างทองจังหวัดปราจีนบุรีว่าเป็นช่างเจียรไนที่มีฝีมือที่สุด ดังข้อความว่า

“...วันหนึ่งเขาได้พาฉันมาเที่ยวประเทศไทย ได้เข้าไปถึงบางกอกแล้วก็กลับมาอยู่ที่ปราจีนบุรีอีก เพราะเขามีความต้องการเรียนวิชาเจียรไนเครื่องเพชรและทองให้เก่งเหมือนคนอื่น ๆ เพราะได้ยินมาว่าที่เมืองปราจีนบุรีมีช่างทองคนหนึ่งฝีมือดีมาก ไม่มีช่างที่ไหนจะเปรียบเสมือนได้ ตัวเขาเป็นช่างทองคนหนึ่งสามารถเจียรไนได้ดีเหมือนกัน แต่ยังไม่เท่าคนนั้น”

(น.12/112)

การทำเครื่องประดับนี้ แยกอธิบายได้ 2 หัวข้อ ดังนี้

1. การเจียรไนเครื่องเพชรพลอย

การที่จะเป็นช่างเจียรไนที่มีฝีมือ ต้องเรียนรู้และฝึกฝนจนชำนาญ จึงจะสามารถเจียรไนเพชรและทองได้อย่างประณีต บางคนต้องเรียนรู้เป็นปี ถึงจะทำได้ ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“เพราะความอยากได้ความรู้ด้านนี้ สามีนั่นก็ล้มเลิกการค้าขายอื่น ๆ ทั้งหมด เข้ามาพักอาศัยอยู่ปราจีนบุรีนี้เพื่อเรียนให้ได้ชื่อว่าเป็นช่างฝีมือดีชำนาญการทางด้านการเจียรไนเครื่องทองเหมือนคนอื่น แต่การเรียนวิชานี้มีค่าใช้จ่ายนักรอก ต้องยอมเป็นลูกมือเขาเป็นปี จนกระทั่งเขาวิว้างใจแล้วเขาจึงแนะนำวิธีการแปลก ๆ ที่เราไม่รู้ให้รู้เหมือนกับเขา”

(น.12/112)

การเจียรไนเป็นศิลปะอย่างสูงที่ต้องใช้ความพิถีพิถะ และความรอบคอบเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่เนื้อเพชรพลอย การเจียรไนต้องมือเบา คือค่อย ๆ เจียรไนด้วยความระมัดระวัง บางครั้งอาจเสียเวลาหลายเดือนหรือเป็นปี ความสำคัญของการเจียรไนคือสงวนเนื้อเพชรพลอยไว้ให้มาก และให้ได้สิ่งงดงามที่หน้าเพชรพลอย ซึ่งมักพูดกันติดปากว่า “น้ำขึ้นดี” เป็นที่เข้าใจกันในบรรดาพ่อค้าเพชรพลอยว่า “งดงามดี”

การเจียรไนเพชรทำยากกว่าพลอย เพราะเนื้อเพชรแข็งกว่าพลอย และเพราะเพชรมีน้อย ในปัจจุบันจึงเจียรไนพลอยเป็นส่วนมาก

วิธีการเจียรไนพลอย อันดับแรกใช้มือฝนเม็ดพลอยกับกากเพชรที่ตัดเป็นแฉงอยู่บนกระดาน ฝนเม็ดพลอยให้เป็นรูปที่ต้องการ การฝนเม็ดพลอย ภาษาช่างเจียรไนเรียกกันว่า โกลน

รูป ในปัจจุบันมีเครื่องจักรในการโกลนรูป จึงนำพลอยไปโกลนรูปก่อนแล้วจึงนำไปตัดเหลี่ยม และชักเงาบนแผ่นโลหะที่เครื่องจักรต่อไป¹

หลวงบริหารพินิจฉยกิจ ได้แยกประเภทรูปเพชรพลอยที่เจียรไน ตามความนิยม จำแนกเป็น 4 ประการคือ

- 1) เจียรไนเป็นรูปกลม ตัดเหลี่ยมรุ่งประกาย หรือที่เรียกว่า “เหลี่ยมเพชร”
- 2) เจียรไนเป็นรูปกลม ตัดเหลี่ยมกุหลาบ
- 3) เจียรไนเป็นรูปหลังเบี้ย
- 4) เจียรไนเป็นรูป 4 เหลี่ยมตัดมุม เหลี่ยมเป็นชั้น ๆ หรือที่นิยมเรียกกันว่า “เหลี่ยมมรกต”²

2. การทำทองรูปพรรณ

การทำทองรูปพรรณ มีวิธีและขั้นตอนการทำยากเหมือนกับการเจียรไนเพชรพลอย เช่นกัน แต่มีวิธีการทำและขั้นตอนที่แตกต่างกันออกไป นายกิตติ วิเศษชาญเวทย์ ช่างเจียรไนเพชรพลอย และทำทองรูปพรรณ ได้อธิบายไว้ว่า

“การทำทองรูปพรรณนั้น มีขั้นตอนมากและยากกว่าการเจียรไนเครื่องเพชร เพราะเครื่องทองมีขั้นตอนการหลอมทองแห้งให้เป็นทองรูปพรรณ แต่การเจียรไนเครื่องเพชรไม่มีขั้นตอนการหลอม การหลอมทองขั้นตอนแรก จะต้องทำเข้าหลอมก่อน โดยใช้โลหะที่ทนความร้อนสูงได้ ส่วนมากจะใช้เหล็กกล้าทำเป็นเข้าหลอม ทำเป็นรูปทรงตามความต้องการ หลังจากนั้นจึงใช้ความร้อนละลายแร่ทองผสมกับแร่ดีบุก โดยธรรมชาติของแร่ทองแล้วจะอ่อนไม่เหมาะที่จะทำเป็นเครื่องประดับได้ จะต้องผสมแร่ดีบุกเสริม ในการผสมแร่สองชนิดนี้จะต้องมีสูตรในการผสม เพื่อให้ทองนั้นแข็งแรงเหมาะในการทำเป็นเครื่องประดับ ส่วนมากจะนิยมใช้แร่ทองประมาณ 99 % แร่ดีบุก 1 % ใช้ความร้อนละลายผสมเข้าด้วยกันแล้วจึงเทลงในเข้าหลอม พอทองจับตัวแล้ว จึงเอาทองที่หล่อได้นั้นมาขัดตกแต่งหรือบางทีก็แกะสลักลวดลายต่าง ๆ ให้สวยงาม การ

¹ สัมภาษณ์ นายกิตติ วิเศษชาญเวทย์. 876/45 ถนนชนบุรี คลองสาน กรุงเทพฯ. (รับทำเครื่องประดับ รูปพรรณ). 10 พฤศจิกายน 2542.

² หลวงบริหารพินิจฉยกิจ. เพชรพลอย. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชุมช่าง จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 52.

ทำทองรูปพรรณส่วนมากจะนิยมทำเป็นแหวน และสร้อยคอ การขัดสีตกแต่ง และการแกะสลัก ทำได้ง่ายกว่าการเจียรในเครื่องเพชรพลอย เพราะเนื้อทองอ่อนกว่าเนื้อเพชรพลอย³

การใช้สารเคมี เช่น เงิน, ทองแดง, และตะกั่ว เป็นต้น ละลายผสมกับทองคำแท้ ก็เพื่อให้ทองคำมีความแข็ง สามารถสวมใส่เป็นเครื่องประดับได้ ในสมัยแต่ก่อนไม่มีการกำหนดมาตรฐาน ช่างทองบางคนจะใช้ดีบุกผสมเล็กน้อยเพื่อเสริมให้ทองมีความแข็งตัวยิ่งขึ้น เหมาะสำหรับทำเป็นทองรูปพรรณจำพวกสร้อยคอ แหวน และกำไลข้อมือ เป็นต้น

การทำทองรูปพรรณจะได้รับความนิยมหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับความประณีตลวดลายและส่วนผสมต่าง ๆ ที่ช่างทองได้หลอมทำเป็นรูปทรงต่าง ๆ ถ้าฝีมือดีก็จะได้รับการตอบรับจากผู้คนที่นิยมใช้ทองเป็นเครื่องประดับ ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแถต พ่อของแรนแถตที่รักงานทำทองพยายามฝึกฝนจนได้รับความนิยม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้คนนิยมทองรูปพรรณจากฝีมือของช่างทอง ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“การประกอบอาชีพในตอนแรกได้ผลเพียงเล็กน้อย เพราะว่างานที่หัวหน้าช่างใหญ่ ๆ มอบให้ทำแทนเป็นงานง่าย ๆ แต่ช่างเล็กธรรมดาทำไม่ได้ ครั้นทำงานสักพักหนึ่งจนชาวบ้านทุกคนรู้จักฝีมือของเขา จนถึงครอบครัวผู้ใหญ่ ๆ และครอบครัวคนที่มีหน้ามตามากมายทั้งในเมืองและนอกเมืองเข้ามาติดต่อไม่หยุดหย่อน ความเป็นอยู่ของเขาตอนนั้นก็ดำเนินไปด้วยดีตามกาลเวลา ไม่นานนักเงินทองก็ไหลเข้าทุก ๆ เดือน คุ่มค่ากับแรงที่เสียไป ความเจริญรุ่งเรืองก็เกิดขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ครอบครัวมีความสุขสบาย ล้มเลิกการค้าขายอย่างอื่น ๆ ทั้งหมด”

(น.13,14/112)

การขนส่งสินค้า

การขนส่งสินค้าไทยที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ มีการขนส่งทั้งทางเกวียนและรถบรรทุก ในส่วนที่เป็นรถขนส่งไม่ไกล เส้นทางกันดาร ในบางส่วนยังใช้เกวียนเป็นพาหนะขนส่งสินค้าอยู่ เช่น การขนเครื่องดนตรีของคณะละคร ยังคงใช้เกวียนเทียมวัวเป็นพาหนะอยู่ ดังที่ปรากฏข้อความในตอนหนึ่งว่า

³ สัมภาษณ์ นายกิตติ วิเศษชาญเวทย์. 876/45 ถนนชนบุรี คลองสาน กรุงเทพฯ. (วันรับทำเครื่องประดับ รูปพรรณ). 10 พฤศจิกายน 2542.

⁴ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 401 (พ.ศ. 2522). ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 96 ตอนที่ 123 (กรุงเทพมหานคร, กระทรวงอุตสาหกรรม : 2522), หน้า 5-6.

“ระยะทางจากกบินทร์บุรีไปรัษฎประเทศซึ่งมีเพียง 63 กิโลเมตรเท่านั้น เกวียนธรรมดาอาจเดินทางเพียง 17 ชั่วโมง คือ ตั้งแต่เวลาตี 5 ถึงเวลา 4 ทุ่ม ก็ถึงแล้ว แต่ว่าเกวียนทั้ง 5 เล่มนี้บรรทุกเครื่องแสดงและคนหนัก ๆ ทั้งนั้น ขับไม่ได้เร็วเลย จึงต้องพักค้างแรมระหว่างทางคืนหนึ่ง รุ่งเช้าประมาณแปดนาฬิกาจึงถึงรัษฎประเทศ”

(น.46/125)

และการขนส่งปลาของตามวง ยังคงใช้เกวียนเทียมวัวเป็นพาหนะขนส่ง ดังข้อความว่า

“- ดังที่ผมได้พูดเมื่อสักครู่นี้แหละว่า เมื่อก่อนตัวผมเป็นคนยากจน หาเข้ากินค่า เมื่อครั้งที่เขาสร้างถนนสายปราจีนบุรี - รัษฎประเทศ ผมได้มาสมัครทำงานเป็นลูกจ้างเขา ได้เที่ยวเตร่มาเรื่อย ๆ จนถึงเมืองปราจีน กระทั่งได้พบผู้หญิงไทยคนหนึ่งฐานะเท่าเทียมกันก็ถูกใจ ผมจึงขอเขาแต่งงานอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันตั้งแต่นั้นมาจนทุกวันนี้ มีทั้งลูกสาวไปถึงหลานหลายคนแล้ว การหากินของผมมีแค่สองอย่าง คือ ทำนาของภริยา และส่งปลา ในบิหนึ่ง ๆ 4 หรือ 5 ครั้ง อย่างน้อย ผมไปที่ชายแดนรับปลาแห้งและปลาบั้งจากชาวบ้านมงคลบุรี นำเอามาขายที่ประเทศไทย บางทีมาถึงแค่รัษฎประเทศเขาก็เหมาซื้อหมดชั่วประเดี้ยวเดียว บางทีก็ถึงกบินทร์บุรี แต่น้อยนักที่จะไปถึงเมืองปราจีนบุรี

รายได้จากการส่งปลานี้ทำให้ผมได้สร้างบ้านไม้หลังเล็ก ๆ หลังหนึ่ง และซื้อวัวตัวโต ๆ 2 คู่ เหมือนอย่างไอ้ยักษ์สองตัวนี้”

(น.9,10/110,111)

การเดินทางในเส้นทางกันดาร บางครั้งยังคงใช้เกวียนอยู่ เช่น การเดินทางของแรนแตนกับมารดา เป็นต้น ดังเช่นข้อความในตอนที่ว่า

“แม่ลูกไม่จำเป็นต้องให้เรียกหลายครั้ง รับประทานอาหารบนเกวียนของตามวงที่มีหลังคามุงด้วยใบไม้อย่างดงามและมีฟูกอย่างนุ่ม ๆ หลังหนึ่งปูอยู่ข้างใน ข้างฝ่ายตามวง ก็ขึ้นไปนั่งข้างหน้าภูเกวียน แล้วก็ต้อนวัวขับเกวียนออกเดินทางลัดทุ่งนาที่แสนขรุขระ มุ่งตรงไปยังทางเกวียนและทางถนนออกจากปราจีนบุรีไปรัษฎประเทศ”

(น.4/109)

เส้นทางกาเดินทางนอกเมืองตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ยังไม่มีเส้นทางสัญจรที่สะดวก และรถยนต์โดยสารยังมีไม่มาก ชาวบ้านจึงต้องใช้เกวียนในการขนส่งสินค้าและเดินทางไปไหนมาไหน แต่ว่าการเดินทางในเมืองและขนส่งสินค้าในเมือง มีรถโดยสารรับจ้างรับ-ส่งตามสถานที่ต่าง ๆ เพราะถนนในตัวเมืองสะดวกในการใช้รถสัญจรไปมา แม้แต่การจะเดินทางออกนอกเมืองของแรนแตน และมารดา จะต้องใช้รถรับจ้างมาส่ง ดังข้อความที่ปรากฏในตอนหนึ่งว่า

“ขอโทษ น้ามวง ฉันไม่ค่อยสบาย เดินไกล ๆ ไม่ไหว มัวแต่รอรถรับจ้างให้มาส่งถึงชาย
กรุง จึงทำให้ช้าไปนิดหน่อย แต่เราก็กังอยู่ในเวลาใกล้รุ่งอยู่เลย”

(น.3/108)

ส่วนธุรกิจส่งออกกระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา การขนส่งสินค้าจะต้องขน
เป็นจำนวนมาก ๆ และระยะทางไกล ใช้รถเป็นพาหนะบรรทุกสินค้า โดยผ่านแดนเข้าไปบรรทุกใน
ประเทศกัมพูชาถึงที่เลย ไม่ต้องรอรับที่ชายแดน ดังข้อความที่ว่า

“...ข้อความนั้นมีความว่า ชาวสาร 300 ทาบ ถ้าครบจำนวนเมื่อไร ขอให้ส่งจดหมายไป
บอก จะได้มาบรรทุกถึงที่พร้อมกับไม้ 100 ท่อน ...”

(น.120/152)

การแสดงละคร

คำว่า ละคร พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติได้ให้ความหมายไว้ว่า การเล่นจำพวก
หนึ่ง เป็นการมหรสพ เล่นเป็นเรื่องราวต่าง ๆ⁵

พร้อมนี้ยังได้ให้ความหมายของคำศัพท์ละครประเภทต่าง ๆ ไว้ด้วย เพื่อประโยชน์แก่
การอธิบายในเรื่องละครแสดงที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องแฉกแฉก ผู้วิจัยจึงขอนำเอามาแสดงไว้ดัง
ต่อไปนี้

ละครชาตรี หมายถึง ละครรำชนิดหนึ่ง ซึ่งได้แบบอย่างมาจากมโนห์ราทางภาคใต้ การ
แต่งกายและดนตรีไม่ประณีตเท่าละครรำ

ละครดึกดำบรรพ์ หมายถึง ละครรำที่ปรับปรุงขึ้นมาใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงคิดขึ้น โดยได้แบบอย่างมาจากโอเปรา
ของฝรั่ง

ละครตลก หมายถึง การเล่นจำพวกหนึ่งคล้ายละคร แต่งไม่มีแต่งเครื่อง ไม่มีร้อง ไม่มี
รำ ตลกท่าทางหรือพูดจา

ละครนอก หมายถึง ละครรำชนิดหนึ่ง เป็นละครที่ราษฎรเล่น ห้ามเล่น 3 เรื่อง คือ
รามเกียรติ์ อิเหนา และอุณรุท

⁵ วิกิพีเดีย ญาณประทีป. พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช
จำกัด, 2532), หน้า 465.

ละครใน หมายถึง ละครราชชนิดหนึ่ง ตัวแสดงเป็นหญิงล้วน เป็นละครของหลวง แสดงได้ 3 เรื่อง คือ อิเหนา อุณรุท และรามเกียรติ์

ละครพันทาง หมายถึง ละครที่ปรับปรุงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ลักษณะคล้ายละครพูด ดำเนินเรื่องด้วยบทร้องและบทเจรจาของตัวละคร

ละครพูด หมายถึง ละครที่ได้แบบอย่างมาจากตะวันตก มีบทเจรจา ฉากและการแต่งกายเหมือนคนจริง ๆ

ละครยก หมายถึง เครื่องสังเวททำเป็นแท่นยกขนาดเล็ก มีตุ๊กตาทั้งโรงสมมติเป็นตัวละครเสียไว้บนแท่นนั้น

ละครย่อย หมายถึง การแสดงตลกขบขันสลับรายการแสดงชนิดอื่น ๆ

ละครร้อง หมายถึง ละครที่ดำเนินเรื่องด้วยการร้องเพลงเป็นหลัก

ละครร้องสลับพูด หมายถึง ละครที่ดำเนินเรื่องด้วยการร้องเพลงและพูดทวนเพลงที่ร้อง

ละครลิง หมายถึง ละครที่ใช้ลิงเป็นตัวแสดง

ละครสัตว์ หมายถึง การแสดงของชาวตะวันตก ซึ่งมีคนและสัตว์แสดงร่วมกัน⁶

1) รูปแบบละครของคณะหมิ่นไป

การแสดงละครของคณะละครของท่านหมิ่นไป ในนวนิยายเรื่องนี้ มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างการแสดงลิเกและละครชาตรี ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้าน เพราะแสดงแบบผสมผสานศิลปะละครต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ดังจะเห็นตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

"- ถูกแล้ว... หลาน... ตัวหลานมีความคิดดีมาก ไปพักพิงอยู่กับหมิ่นไป เป็นความคิดที่ดีมาก คณะละครนี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้หญิงทั้งหมด เขาเอาผู้หญิงแสดงเป็นผู้ชาย มีแต่นักดนตรี 5 คน เท่านั้นที่เป็นผู้ชาย อีกทั้งนักดนตรีทั้ง 5 คนนั้น ก็ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ชายแก่ ๆ มีลูกเมียแสดงเป็นตัวละครทั้งหมดเสียแล้วเหมือนกัน"

(น. 40,41/122)

⁶ เรื่องเดียวกัน.

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้แสดงละครคณะของท่านหมื่น-ไปเป็นผู้หญิงล้วน ซึ่งมีรูปแบบเหมือนละครใน แม้แต่เรื่องที่ใช้แสดงก็ยังมีเรื่องที่บังคับของละครใน ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“ให้ลูกละครตกแต่งกายด้วยความเรียบร้อย ให้นุ่งห่มผ้าล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องประดับหลัก ๆ แล้วให้แสดงเรื่อง อิเหนาและนุชบา ตามประเพณีเก่าแก่ที่ชาวบดินทร์บุรีชอบมาก ส่วนราคาของเก้าอี้ก็ให้ลดเหลือครึ่งหนึ่ง ความคิดนี้เป็นอุบายอย่างหนึ่งของท่านหมื่นไปเพื่อเอาใจชาวเมืองให้รักชอบละครของแก ”

(น. 44,45/124)

และข้อความในตอนหนึ่งว่า

“หลังจากนั้นได้ 7 วัน ท่านนายอำเภอพร้อมทั้งครอบครัวของท่าน มาชมการแสดงอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนี้ แรนแดนจะต้องออกว่าเป็นตัวเอกตามท้องเรื่อง เป็นเมียเจิงภริยาของมะเทิ่ง ส่วนลูกสาวคนโตของหมื่นไปแสดงเป็นพระเอก มีชื่อว่ามะเทิ่ง สามีมของเมียเจิง

ละครจับแสดงตอนที่เมียเจิงกำลังนั่งขายเครื่องสำอาง ชมมัน แป้ง และน้ำอบในตลาด ท้นได้นั้นพระราชธิดาพรหมน้อยประทับบนราชรถเสด็จมาถึง ทอดพระเนตรเห็นนางประกอบด้วยคุณลักษณะงดงามทุกประการหาที่ติมิได้ จึงหยุดราชรถใกล้ร้านขายแป้ง เสด็จเข้าไปเกี่ยวพาราสีนาง เมียเจิงปฏิเสธอย่างโอหัง ไม่ยอมทำตามพระราชหฤทัย พยายามประณมกรกราบบังคมทูลว่านางมีสามีแล้ว แต่พระองค์ไม่ฟังคำพูดของนางเลย พระองค์บังคับให้ขึ้นนั่งบนราชรถ เมียเจิงจนปัญญาเพราะเกรงกลัวพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ได้แต่อ้อนวอนพระองค์ของพระราชทานพระบรมราชานุญาตเข้าไปลामะเทิ่งผู้เป็นสามีก่อน เมื่อทั้งคู่ได้เห็นหน้ากันก็ร้องไห้เศร้าโศกด้วยความอาลัยอาวรณ์ซึ่งกันและกัน”

(น. 50,51/126)

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การแสดงละครที่ปรากฏในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแดนต้นนี้ มีลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าเป็นการผสมผสานระหว่างละครชาตรีและละครลิเกแล้ว ยังมีการแสดงเพลงพื้นบ้านคือเพลงปรบไก่และเพลงสัทวา ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...ละครเริ่มแสดงตั้งแต่หัวค่ำจนถึงเวลาเที่ยงคืน เมื่อถึงเวลาที่ลาโรง หมื่นไปสั่งให้ตัวละครร้องเพลงปรบไก่และเพลงสัทวาให้ผู้ชมได้ฟังต่อไปอีก

บรรดานักแสดงหญิงที่ล้วนมีความสามารถ ได้เปล่งเสียงร้องอันไพเราะของตนให้ผู้ฟังชื่นชมทุกคน ทางด้านคณะเพลงพิณพาทย์ ก็เล่นรับเสียงร้องอย่างเต็มที่ ระนาดเอกคอยให้จังหวะและผลัดเปลี่ยนทำนองเป็นที่ขึ้นอกขึ้นใจแก่ชายหญิงในคืนนั้น...”

(น.45/124)

และเนื้อความในตอนหนึ่งอีกว่า

“...ท่านมีพระต้องติดต่อประสานงานกับผู้หลักผู้ใหญ่ เพื่อขอหนังสืออนุญาตเอาละครไปแสดงที่อื่นอีก ทมิ้นไปมีความประสงค์จะพาคณะละครเข้าไปแสดงที่ประเทศเขมรด้วย แต่ขอหนังสือผ่านแดนไม่ได้ ทำให้ต้องย้อนกลับไปทางเดิม หยุดแสดงที่ชุมชนรัตนนา - กบินทร์บุรี - สระแก้ว - ปราจีนบุรี - แปรดริ้ว แล้วเข้าไปยังบางกอกเสียดเดียวเลย เพราะว่าได้มาแสดงที่อรัญประเทศนี้เป็นเวลากว่า 2 เดือนแล้ว”

(น.54,55/127,128)

ละครชาตรีเป็นละครชาวบ้านในภาคกลางที่นิยมกันมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 ส่วนมากจะนำเรื่องบทพระราชนิพนธ์ละครนอกมาแสดง หรือนำเนื้อเรื่องนั้นมาแต่งขึ้นเองบ้าง นานิทานที่มีผู้ร้อยกรองเป็นกลอนสำหรับอ่านเล่น ดัดบางตอนมาแสดงบ้าง⁷

ละครชนิดนี้มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานมาก ดังที่ในหนังสือวรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี ได้กล่าวไว้ว่า

“ละครชาตรีกำเนิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา มีผู้สันนิษฐานว่าคงจะเกิดจากการนำเอาการขับร้องและระบำรำฟ้อนประกอบดนตรี ซึ่งไทยเรามีอยู่ตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาผสมกับการแสดงละครเป็นรูปแบบของอินเดีย... ในสมัยโบราณละครชาตรีเป็นที่นิยมแพร่หลายทางภาคใต้ เรื่องที่แสดงเข้าใจว่าจะนิยมแสดงเรื่องพระสุธนและนางมโนห์รา จึงเรียกการแสดงประเภทนี้ว่า มโนห์ราชาตรี เพราะชาวภาคใต้มักจะชอบพูดตัดพยางค์หน้า ต่อมาละครชาตรีได้เข้ามาแสดงในเมืองหลวงในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อพ.ศ.2312 พระองค์เสด็จไปปราบเจ้านครศรีธรรมราชและกวาดต้อนผู้คนมาเมืองหลวงพร้อมด้วยพวกละคร แต่ต่อมาก็ให้เจ้านครกลับไปเมืองนครศรีธรรมราชตามเดิม ต่อมาในพ.ศ. 2323 คณะละครของเจ้านครได้เข้ามาร่วมการแสดงในมณฑลของพระแก้วมรกต และได้แสดงประชันกับละครผู้หญิงของหลวงด้วย แต่เข้าใจว่า การที่คณะละครเข้ามาทั้ง 2 ครั้งนี้ มิได้ทำให้ละครชาตรีเข้ามาแพร่หลายมากนัก เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ละครชาตรีมาแพร่หลาย คือในพ.ศ. 2375 สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) สมัยที่ยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ได้ลงไปปราบและระงับเหตุการณ์ร้ายทางหัวเมืองภาคใต้ คนทางใต้จึงอพยพตามมา รวมทั้งพวกที่มีความสามารถในการแสดงละครชาตรีด้วย พวกนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลสนามควาย และรวบรวมกันตั้งคณะ รับเหมาแสดงงานต่าง ๆ จนแพร่หลายและฝึกหัดกันสืบต่อมา

⁷ โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย กระทรวงศึกษาธิการ. วรรณกรรมประกอบการเล่น ละครชาตรี. (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี : 2523), หน้า 38.

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีผู้คิดนำเอาละครชาตรีกับละครนอกมาผสมกัน เรียกว่า “ละครชาตรีเข้าเครื่อง” หรือ ละครชาตรีเครื่องใหญ่ การแสดงแบบนี้ บางครั้งก็มีฉากแบบละครนอก แต่บางครั้งก็ไม่มีฉาก อย่างละครชาตรีนี้ดนตรีประกอบก็ใช้ผสม คือ ใช้เครื่องดนตรีของละครชาตรีผสมกับวงปี่พาทย์ของละครนอก การแสดงเริ่มด้วยการรำชุดชาตรี แล้วลงโรงจับเรื่องด้วยเพลงวา แบบละครนอก ส่วนเพลงและวิธีการแสดงก็ใช้ทั้งละครชาตรีและละครนอกปนกัน การแสดงแบบนี้ยังเป็นที่นิยมกันมากจนถึงสมัยปัจจุบันนี้^๘

1.1 การดำเนินเรื่อง

ดำเนินเรื่องด้วยคำร้อง เนื่องจากเป็นละครแบบผสมดังกล่าวแล้ว ประกอบกับเป็นละครที่ไม่แน่นอนว่าจะต้องเป็นอย่างไรอย่างนี้ ดังนั้นบางแบบต้นเสียงและคู่ร้องทั้งหมดเหมือนละครนอกและละครใน บางแบบต้นเสียงลูกคู่ร้องแต่บทบรรยายกิริยา ส่วนบทที่เป็นคำพูดตัวละครร้องเองเหมือนละครร้อง มีบทเจรจาเป็นคำพูดธรรมดาแทรกอยู่บ้าง ดังนั้น การที่จะทำให้ผู้ชมรู้เรื่องราวและเกิดอารมณ์ต่าง ๆ จึงอยู่ที่ถ้อยคำและทำนองเพลงทั้งสิ้น คนร้องซึ่งมี “ตัวละคร” และ “ลูกคู่” จึงต้องเข้าใจในการแสดงของละคร เพลงร้องและเพลงดนตรีเป็นอย่างดี สมัยก่อนมีฉบับทำรำละครนอกปนโนราห์ มีความประณีตในการรำต่างกับละครนอก รำทำรำชาตรีสลับ^๙

เพลงร้องและเพลงดนตรี ในการดำเนินเรื่อง ก็แล้วแต่เรื่องที่แสดง ถ้าเป็นเรื่องที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ ภาษาที่ใช้ร้องก็ใช้ภาษาต่างประเทศเข้ามาแทรกผสม เช่น เรื่องราชาธิราช เป็นต้น เพลงที่ใช้ร้องและเพลงดนตรีก็ผสมสำเนียงของภาษาเหล่านั้นไว้ด้วยแม้แต่บทเจรจาก็พยายามดัดสำเนียงให้แปร่งไปตามเสียงของแต่ละชาติ ในบางครั้งเพลงร้องก็ขึ้นอยู่กับบทที่แสดง เช่น บทโคก เพลงที่ร้องก็ใช้เพลงโคก ดังที่แรนแตนต์ใช้ร้องในคราวที่แสดงเป็นเป็นเมย์เจิง เรื่องราชาธิราช ถึงตอนที่เมย์เจิงรำลาสามี แรนแตนต์ใช้บทการเวกสมัยและบทคลองยวน ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อทั้งคู่ได้เห็นหน้ากันก็ร้องไห้เศร้าโศกด้วยความอาลัยอาวรณ์ซึ่งกันและกัน

เมื่อแสดงถึงตอนนี้ แรนแตนต์ ร้องบทการเวกสมัย แล้วพอพระมหากษัตริย์จับตัวเธอขึ้นราชรถ เธอก็ร้องบทกลอนโยน ด้วยน้ำเสียงดังแหลมเล็กชวนให้สลดใจ...”

(น.51,52/126,127)

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-19.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า 344.

ในสมัยก่อนจะเลือกเรื่องใดในจำพวกเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ จับเรื่องเป็นตอน ๆ สมัยใหม่ การแสดงตอนแรกเป็นแบบละครมีลูกคู่ แต่พอดำเนินเรื่องไปสักเล็กน้อยการแสดงก็เปลี่ยนไป เป็นแบบลิเก คือผู้แสดงร้องเอง เพื่อให้รวดเร็วทันใจผู้ดู และด้นกลอนเองตามเค้าเรื่องแต่ยัง รักษาทำนองเพลงตามบทบาท แต่ยังรักษาทำว่าแบบละคร จึงเป็นรูปครึ่งละครชาติครึ่งลิเก¹⁰

1.2 สถานที่แสดง

สมัยก่อนปลูกเป็นโรงแจ้ง หรือชิงช้าไปออกมาจากตัวเรือนของเจ้าภาพที่หาไป ใน ปัจจุบันคงใช้สถานที่ตามความสะดวก แต่มีการกั้นม่าน มีทางออกสองทาง ม่านนั้นเป็นฉากรูป อะไรก็ได้ใช้ตลอดเรื่อง คล้ายโรงลิเก บางทีก็มีการเปลี่ยนฉากไปตามท้องเรื่อง โดยใช้วิธีชักออก เปลี่ยนฉากตามต้องการ¹¹ ด้านหลังฉากคงเป็นที่พักนอนและพักเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวของตัวละคร เป็นโรงไม้ยาวมุงหลังคากันฝนและน้ำค้าง หรืออาจทำเป็นโรงละครชั่วคราว ดังข้อความในเนื้อ เรื่องว่า

“เมื่อถึงศูนย์กลางของเมือง ก็เห็นแรนแดนตยีนถามแม่ค้าขายขนมคนหนึ่ง แล้วก็เดิน เลี้ยวไปทางใต้ หยดยืนหน้าโรงไม้ยาว ๆ แห่งหนึ่งซึ่งมีแผ่นป้ายใหญ่ทำจากผ้าหนาผูกโยงไว้ หน้าประตูเข้า เขียนตัวหนังสือภาษาไทย แปลเป็นภาษาเขมรได้ความว่า ‘คณะละครหมิ่นไป’

(น.35/120)

และข้อความว่า

“พอไปถึงด้านหน้าโรงละครก็เห็นประตูด้านหนึ่งเปิดโล่ง จึงรีบเดินเข้าไปข้างในแล้วขึ้นไปข้างบน พบหญิง 3 คน คนหนึ่งเป็นสาวแรกรุ่ง คนหนึ่งเป็นสาวเต็มตัว อีกคนหนึ่งเป็นคนแก่ สวมแว่นตา กำลังนั่งปักผ้าอยู่ ทั้ง 3 นั้นคือ ท่านหมิ่นไปและลูกสาว 2 คน ”

(น.41/122)

ข้อความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าเวทีที่ใช้แสดงละครของคณะหมิ่นไปนี้ คงเป็นโรง ละครชั่วคราว สร้างเพื่อเป็นที่แสดงด้วยและเป็นที่พักอาศัยไปในตัว ด้านหลังฉากชั้นล่างน่าจะเป็น ที่แต่งตัวและเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวของตัวละคร ชั้นบนเป็นที่พักนอน และหลังโรงละครคงเป็นที่รับ ประทานอาหาร ดังข้อความอีกตอนหนึ่งว่า

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 345-346.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 343.

“...ส่วนพวกแสดงละครทั้งหมดที่อยู่หลังโรง กำลังกินข้าวกินปลา พอถึงเวลาทุ่มครึ่ง หลังจากที่คณะละครได้เข้ามาในโรงละครหมดแล้ว หมั่นไปยื่นประกาศบอกทุกคนว่า ให้นอน ตั้งแต่หัวค่ำ เพื่อตื่นให้ทันตี 5 จะได้ออกเดินทางต่อไป”

(น.65,66/131)

1.3 เครื่องแต่งกาย

สมัยแต่ก่อนแต่งตัวเหมือนกับละครนอก ในปัจจุบัน ตัวพระ เลื้อยเปลี่ยนจากแขนยาว เป็นแขนสั้น ลวดอินธนู มาทำเป็นนกนกลีเก้ ๆ ที่ปลายแขนเช่นเดียวกับละครนอกของกรมศิลปากร (บางจังหวัดมีการสวมถุงเท้าแบบลิเก เช่นจังหวัดจันทบุรี) ตัวนาง เครื่องสวมศีรษะ เดิมใช้รัดเกล้า เปลี่ยนเป็นมงกุฎกษัตริย์ เช่นเดียวกับลิเก ภาษาชาวบ้านเรียกว่ายอดนาง ถ้าตัวนางไม่ใช่ตัวสำคัญ ก็ใช้กระบังหน้าแทนรัดเกล้าเปลว (หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่า รัดเกล้าใบสาเก) บางที่ก็เสริมแผงสังวาลย์แบบลิเกประดับหน้าอกทับลงไปบนผ้านาง เช่นที่จังหวัดจันทบุรี¹²

1.4 ทำรำ

การแสดงละครชนิดนี้ทำรำที่จะต้องใช้เป็นท่าแรก คือทำรำเพลงครู ซึ่งมีการกล่าวกันว่า ผู้จะหัดละครชาติต้องหัดรำ 12 ท่าตามตำราขุนศรีทราสุนทร เรียกกันว่า “เพลงครู” ทำรำนี้คงได้จากเพลงไหว้ครูเพลงที่ 3 ของขุนศรีทรา ซึ่งได้แก่

1. ท่าแม่ลาย (กนก)
2. ท่าราหุจับจันทร์ (ท่าเขาควยก็เรียก)
3. ท่ากินนร (รำ)
4. ท่าจับระบำ
5. ท่าลงฉาก
6. ท่าฉากน้อย
7. ท่าผาลา
8. ท่าบัวตูม
9. ท่าบัวบาน

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 334.

10. ทำนบัวคลี่
11. ทำนบัวแย้ม
12. ทำแมลงมุมชักโย

ทำรำต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นทำรำที่แสดงไว้เป็นบทเพลงครู และยังมีบทเพลงครูที่แตกต่างกันอีก อาจเป็นได้ทั้งที่ใช้กระบวนการอย่างประณีตหรือใช้ศิลปะการรำง่าย ๆ ทำรำแต่ละอย่างใช้ในคราวแตกต่างกันออกไป เช่น รำเบิกโรง ก็รำคราวที่เริ่มทำการแสดงก่อนเข้าเรื่อง เป็นการเปิดฉากก่อนการแสดงเรื่องจริง ๆ หลังจากนั้นก็รำทำรำเฉพาะทำในเนื้อเรื่องที่แสดง การฝึกหัดรำครั้งแรกของผู้รำละครนี้ จะต้องหัดรำเบิกโรงก่อน และหลังจากนั้นจึงหัดทำรำอย่างอื่นต่อไป เหมือนกับแรนแดนเตได้ฝึกหัดรำ มีข้อความที่แสดงไว้ว่า

“...ช่วงนั้นหมื่นไปมอบแรนแดนเตให้ กับหญิงชราคนหนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างเล็กบาง เอบาง เป็นอดีตตัวเอกของคณะละครท่านคณาทรให้ฝึกหัดวิธีรำเบิกโรงและทำรำทุกอย่าง...”

(น. 46/125)

บทอาถรรพ์กล้ายศิลาปากกร สวงวนลิขสิทธิ์

1.5 เรื่องที่แสดง

เรื่องที่แสดงส่วนมากดัดแปลงมาจากละครนอก ซึ่งที่แต่งขึ้นในระยะหลังก็มี เช่น พระอภัยมณี เรื่องที่แต่งขึ้นจากพงศาวดารของไทยเองและของชาติต่าง ๆ เช่น แชก มอญ ลาว เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีเรื่องที่ปรับปรุงจากวรรณคดีเก่าแก่ของภาคเหนือ เช่น พระลอ เรื่องพระลอนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประพันธ์พงศาวดารปรับปรุงขึ้นในปลายรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีทำรำและเพลงร้องเพลงดนตรีทั้งไทยภาคกลางและภาคเหนืออยู่ในการแสดงเรื่องนี้ เรื่องที่ใช้แสดงนี้ ไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นเรื่องที่เล่นในละครนอก, ละครใน หรือละครชนิดอื่น ๆ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“...ให้ลูกละครตกแต่งกายอย่างประณีตบรรจงให้นุ่งห่มผ้าล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องประดับชั้นเอก แล้วให้แสดงเรื่อง อิเหนาและนุชบา ตามรูปแบบโบราณที่ชาวบิณฑูร์บุรีชอบที่สุด.”

(น.44/124)

และข้อความอีกตอนหนึ่งว่า

“วันหนึ่งหมื่นไปอยากทดสอบความสามารถของเธอ จึงสั่งให้ครูละครลองฝึกสอนเธอว่าเรื่องพญาน้อยเป็นตัวเอกของเรื่อง ตอนที่มะเทິงกับเม็ยเจิงพลัดพรากจากกันว่าจะทำได้หรือไม่ได้”

(น.49/126)

การแสดงเรื่องเหล่านี้ เป็นรูปแบบพิเศษของละครที่ผสมผสานระหว่างละครชาติ และลิเก จึงจำกัดเรื่องแสดงไม่ได้แน่ชัดเหมือนละครนอกและละครใน

ค่านิยม

คำว่า ค่านิยม เป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่พึงปรารถนาโดยสังคมถือว่ามีความค่า แบบอย่างพฤติกรรมนี้จะเกี่ยวข้องกับวัตถุ หรือมีใช้วัตถุก็ได้ ค่านิยมในสังคมต่าง ๆ จะผิดแผกไป เป็นต้นว่า ไทยมีค่านิยมในเรื่องความกตัญญู ในขณะที่สังคมอื่นอาจไม่มี¹³

ค่านิยมของชาวไทยที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์ สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะวิถีชีวิตของสังคมไทยบางส่วน พอแบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้

การฉ้อโกง

ฉ้อโกง หมายถึง กิจเภทพ, การเภทพ¹⁴ เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยปฏิบัติเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลศพ ซึ่งหมายรวมถึงการจัดงานศพตั้งแต่วันที่มิคนตายจนเสร็จพิธีทุกอย่าง พิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับงานฉ้อโกงส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับศาสนา โดยเฉพาะชาวไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน พิธีกรรมต่าง ๆ จะเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์เป็นส่วนใหญ่

ดังนั้น จึงมีระเบียบวิธีปฏิบัติในงานฉ้อโกงสำหรับชาวพุทธ ในรายละเอียดต่าง ๆ จะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับความเชื่อของชุมชนนั้น ๆ แต่วิธีปฏิบัติโดยทั่วไป ชาวไทยจะเริ่มปฏิบัติตั้งแต่เริ่มรู้ว่าจะมีการตาย โดยเฉพาะเจ้าภาพผู้ที่เป็นญาติพี่น้องของผู้ตาย ดังข้อความในเนื้อเรื่องตอนหนึ่งว่า

“ครั้นถึงเวลาใกล้ค่ำ ขณะที่ทุกคนกำลังนั่งนิ่งเฝ้ายอมอยู่บนศาลา ได้ยินแต่เสียงพ่อเฒ่าร้องบอกให้ธรรมว่า “พุทโธ พุทโธ” เสียงนี้ทำให้แรนแอนด์และแมชีสลดใจยิ่งนัก ไม่นานนักดวงวิญญาณของนางก็ออกจากร่างไป ทิ้งให้แรนแอนด์กลายเป็นเด็กกำพร้าอนาถา อยู่เพียงเดียวดายไร้ที่พึ่งพา ท่ามกลางผู้คนต่างสัญชาติ หากญาติพี่น้องแม่สักคนเดียวจะช่วยเหลือก็ไม่มี

พอได้ยินเสียงพ่อเฒ่าให้ธรรม แรนแอนด์ก็พรวดพราดออกจากห้องแมชี เพื่อจะมาดูหน้าแม่เป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่แม่จะลาโลกไป...”

(น.26/117)

¹³ ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ. (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, 2524) หน้า 366.

¹⁴ พระธรรมปิฎก,พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2538), หน้า 60.

การกล่าวธรรมว่า “พุทโธ ๆ” ซึ่งหมายความไว้ว่า ทรงเป็นผู้ตื่น ไม่หลงมงายเองด้วย และทรงปลุกผู้อื่นให้ตื่นพ้นจากความหลงมงายนั้นด้วย ทรงเป็นผู้เบิกบาน มีพระทัยผ่องแผ้ว บำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์¹⁵ นั้น เพื่อเตือนสติของผู้ที่กำลังจะตายไม่ให้หลงลืมนึกถึงอดีตที่ไม่ดี ให้นึกถึงแต่เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพุทธานุสติ* เป็นความเชื่อว่า หลังจากตายไปแล้ว ผู้ตาย จะได้ไปสู่สุคติ คือคติที่ดี, ทางดำเนินที่ดี, สถานที่ที่ดีที่สัตว์โลกซึ่งทำกรรมดีตายแล้วไปเกิด ได้แก่ มนุษย์และเทพ¹⁶

ประเพณีอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์ คือ การเอาแผ่นกระดาน หรือฝาเรือนทำเป็นโลง ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“เสร็จธุระนี้แล้ว ถึงเวลาบ่าย 3 โมง เจ้าอาวาสและผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ใกล้ ๆ วัด ก็มาช่วย อุบัติม์โดยเอาแผ่นกระดานมาต่อเป็นโลง เอาไปบรรจุศพแม่ของแรนแอนด์ แล้วก็พากันหามไป ฌาปนกิจที่ป่าช้าหน้าวัด”

(น.30/118)

การช่วยกันทำกิจในงานฌาปนกิจนั้น เป็นธรรมเนียมของชุมชนชาวไทย โดยมี สัปเหร่อเป็นหัวหน้า แต่ในนวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์ นี้ มารดาของแรนแอนด์ เป็นคนเดินทางมาพัก ในวัด ไม่มีญาติพี่น้อง พิธีกรรมต่าง ๆ อาจจะไม่ค่อยเน้นเท่าไรนัก ทำเพียงพิธีสำคัญ ๆ เท่านั้น แต่ถ้าเป็นชาวบ้านที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน เมื่อมีคนป่วย ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะห้อมล้อม ฝ้าให้กำลังใจ โดยเฉพาะตอนกลางคืน เมื่อตายก็พากันประกาศข่าวให้ทราบโดยทั่วกัน และให้มาร่วมงานโดยพร้อมเพรียงกัน ลักษณะการช่วยกันทำบุญงานศพในชุมชนชนบทนั้น ขอยกตัวอย่าง ประเพณีงานศพที่กล่าวไว้ในวารสารแซมชาย ฉบับพิเศษ รวมประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น จังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

“ธรรมเนียมในหมู่บ้านสมัยก่อน แม้เพียงมีคนป่วย ก็จะมีญาติพี่น้องเพื่อนบ้านไปห้อมล้อมฝ้าให้กำลังใจคนไข้โดยเฉพาะตอนกลางคืนหลาย ๆ คน เมื่อมีคนตาย เขาก็จะม้วนบุหรี่ปะตองใช้ด้ายมัดจำนวนมากพอสมควรแล้ว ก็ใช้ให้คนเดินไปแจ้งข่าวงานตายแก่ญาติมิตร ผู้ที่ได้รับทราบเขาจะหยิบเอาบุหรี่ปะตอง 1 มวน งานศพ และงานขึ้นบ้านใหม่ จะหยิบเอามวนเดียว แต่ถ้า

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 195.

* ระลึกถึงคุณของพระพุทธรเจ้า.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 344.

งานแต่งงานจะหยิบ 2 มวน สมัยก่อนนั้นไม่มีแจกการ์ดเหมือนในปัจจุบัน บุหรี่เป็นการ์ดแบบ
พื้นบ้าน

การไปช่วยงานศพ สมัยก่อนนั้นเป็นการไปช่วยโดยแท้ มิได้มีการคิดกำไรขาดทุนดังเช่น
งานศพบางคนในสมัยนี้ สมัยก่อนยังตำข้าวกิน การที่แต่ละครอบครัวจะมีข้าวสารมาก ๆ เพียง
พอที่จะทำบุญนั้นยาก ไม่เหมือนสมัยนี้มีโรงสี ดังนั้นเมื่อไปช่วยบุญสิ่งที่ขาดไม่ได้คือข้าวสาร
1 ชันโบใหญ่ โบกกลางบางคนก็มีฝักเช่นฟักเขียว ชุน กล้วย หมากพลู ยาสูบ และเงิน บางคน
ที่มีแรงงานมากก็ส่งตัวคนไปช่วย เช่นหาบน้ำ ตำข้าว ผ่าฟัน ทำครัว ทำปะรำต่าง ๆ

ยังมีหน้าที่อื่นอีกที่ต้องมี คืออาจารย์ทำศพ, สัปเหร่อ 4 คน, พวกคนทำโลงศพ และแม่
ครัว ที่เชิญมาทำหน้าที่จะต้องมีการยกครู

พวกที่ทำโลงศพ มีเครื่องยกครูได้แก่ นายศรีปากสาม 2 อัน กรวย 5 รูป 2 ดอก เทียน 2
เล่ม สุรา 1 ขวด เงิน 20 บาท

การทำโลงศพใช้กระดานผ่าตัดทำ โดยวัดความยาว ความกว้างเท่ากับคนตาย เมื่อปูพื้น
โลงแล้ว ก็เอาไม้ไผ่ผ่าเป็นชัน ๆ ยาวเท่าโลง ใช้เชือกถักเป็นระแนง นิยมใช้ 8 ระแนงโดยเป็น
ปริศนาธรรมว่าให้ศพนอนบนระแนงไม้ 8 ชันนั้น หมายถึงชีวิตจะไปนิพพานได้ต้องดำเนินตาม
อัฐรังคิคมรรค¹⁷

การตีฝาโลง จะต้องมียุทธการ คือ ใช้ด้ายขาว จับปลายคนละข้างวัดตี การตีนั้นมีเคล็ดอยู่
ว่า คนที่ตอกตะปูจะต้องหันหลังตอก ไม่ให้มองดูโลง

เมื่อทำโลงเสร็จแล้ว ต้องทำน้ำมนต์ระงับ เพื่อป้องกันการตายของผู้ที่มีชีวิตอยู่ มนต์ที่ใช้
สวดทำน้ำมนต์ได้แก่ สิโรเม หรือโองการธารณีสาร¹⁸

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นระเบียบปฏิบัติของเกี่ยวกับการตายในประเทศไทยอีกอย่างหนึ่งจาก
นวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์ ก็คือ การแจ้งตาย ดังมีข้อความที่ปรากฏในตอนหนึ่งว่า

“ครั้นรุ่งเช้า เวลาประมาณ 8 โมง มีเจ้าพนักงานตำบลคนหนึ่งเป็นศิษย์ท่านเจ้าอาวาส ซึ่ง
ท่านให้มาลงบันทึกการตายของแม่แรนแอนด์ ได้ขึ้นมาที่ศาลาพลางสอบถามเรื่องราว แรนแอนด์
ผู้เป็นลูกต้องเป็นผู้ตอบคำถาม ก็ไม่สามารถรู้เรื่องราวทุกอย่างเหมือนกัน เธอค้นกระเป๋าถือด้วย

¹⁷ พระธรรมปิฎก.พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย 2538), หน้า 251. ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทางมืองค์แปดประการอันประเสริฐ ; องค์ 8 ของมรรค ได้แก่ สังฆากุฎฐิ สังฆาสังกับปะ
สังฆาวาจา สังฆากัมมันตะ สังฆาอาชีวะ สังฆาภายมะ สังฆาสติ และสังฆาสมาธิ

¹⁸ คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา สุรินทร์. แรมซาย ฉบับพิเศษ รวมประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น ในจังหวัดสุรินทร์,
(บุรีรัมย์ : เวทีการพิมพ์, 2533), หน้า 18.

น้ำตา หยิบบัตรประจำตัวประชาชนของแม่ส่งให้เจ้าพนักงานตำบล ขอให้เขาลงบันทึกตามความเป็นจริงที่มีอยู่ในนั้น”

(น.30/118)

การเคารพผู้ใหญ่

การเคารพนับถือต่อผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มีวุฒิภาวะมากกว่า เป็นบรรทัดฐานอย่างหนึ่งที่สังคมไทยยึดถือปฏิบัติกันสืบมา และเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติในสังคมไทย

ปัจจัยที่เป็นเหตุให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานนี้ มีหลายประการ พอสรุปได้ดังนี้

1) เราถูกสั่งสอนอบรมมาตั้งแต่เล็กโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม สิ่งนี้และวัฒนธรรมส่วนอื่น ๆ มาก่อนเราเกิด เมื่อเราเกิดมาถูกอบรมให้ทำตามให้ยอมรับแบบแผนพฤติกรรมนั้น ๆ

2) ทำตามเพราะความเคยชิน จนกลายเป็นนิสัยของตัวเอง เมื่อมีการเรียนรู้และทำซ้ำ ๆ จะกลายเป็นนิสัยและทำได้อย่างอัตโนมัติไม่ต้องใช้ความพยายาม

3) ทำตามเพราะเห็นถึงประโยชน์ และนี่ก็ภาพเห็นผลเมื่อไม่ปฏิบัติตาม¹⁹

ดังนั้น เมื่อมีการกล่าวถึงสังคมและวัฒนธรรมแล้ว การเคารพผู้ใหญ่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีอยู่ในทุกสังคม โดยเฉพาะสังคมไทยด้วยแล้ว เป็นสังคมที่ยึดถือและปฏิบัติกฎระเบียบทางสังคมอย่างเคร่งครัด จึงขาดไม่ได้ถ้ามีการเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับสังคมไทย มีข้อความตอนหนึ่งในนวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์ ว่า

“หมื่นไปเหลือบมองเห็นเรนแอนด์เข้าไปหา นั่งคุกเข่าไหว้ขอเป็นลูกละคร ก็เอามือขยับแว่นตา เยกหน้ามอดดูแล้วก็เต็มใจรับเธอไว้ เรนแอนด์ได้เข้าไปอยู่กับหัวหน้าคณะละครโดยง่ายดาย”

(น.41,42/122,123)

การเคารพต่อผู้ใหญ่ ไม่เพียงแต่เป็นหลักปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานในสังคมไทย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ก็ได้กล่าวไว้เหมือนกัน ดังปรากฏในมงคลสูตร คาถาที่ 7 ว่า

ความเคารพ 1 การเจียมตัว 1 ความสันโดษ 1 ความเป็นผู้กตัญญู 1 การฟังธรรมตามกาล 1 นี้เป็นมงคลอย่างสูงสุด²⁰

¹⁹ งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมนุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2538), หน้า 92.

²⁰ แผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. มงคลสูตรฉบับแปล เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2534) หน้า ต.

การเคารพและการประพุดิอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมงคลที่สุด ชาตินไทยเป็นชาติหนึ่งที่มีพุทธศาสนิกชนมากกว่าศาสนิกชนของศาสนาอื่น ๆ ส่วนหนึ่งคงได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ในเรื่องของการเคารพผู้ใหญ่ ประกอบกับเป็นลักษณะเด่นของขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยด้วย จึงทำให้ฝังแน่นในจิตใจของคนไทย จนประพุดิเป็นปกติธรรมดา เช่นการยกมือไหว้แสดงความเคารพ เป็นต้น แต่แรนแณต ถึงแม้จะเป็นชาวกัมพูชาแต่เกิด และศึกษาเล่าเรียนในประเทศไทย คงได้รับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของไทยไปด้วย การเข้าไปหาและการลาผู้ใหญ่กลับ ต้องยกมือไหว้เป็นประจำ ดังข้อความอีกตอนหนึ่งว่า

“...ฉะนั้น จึงต้องถอยออกมาเสียก่อน หมิ่นไปเป็นคนที่น่ารำคาญมาก ทำให้ผิดใจสักนิดไม่ได้ แรนแณตก็หยุดพุดเพียงเท่านั้น ยกมือไหว้ลาออกมา ”

(น.59/129)

การเลือกคู่ครอง

ในสังคมไทย ส่วนมากการแต่งงานเป็นเรื่องสำคัญ เพราะต้องเชื่อมโยงญาติพี่น้องของคู่สมรสเข้าด้วยกัน การเลือกคู่สมรสจะต้องมีความทัดเทียมกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ชื่อเสียงของครอบครัว การแต่งงานของชาวไทย ฝ่ายชายเป็นผู้ขอฝ่ายหญิง ดังนั้นฝ่ายชายจะต้องคำนึงถึงฐานะของตนเอง ว่าทัดเทียมกันกับฝ่ายหญิงหรือไม่ ถ้าเลือกแต่งงานแล้ว ทั้ง 2 ฝ่าย ได้รับความอับอายเพราะฐานะทางครอบครัวเหลื่อมล้ำกันมาก ญาติพี่น้องก็จะไม่ยอมรับการแต่งงานนั้น ดังเช่นตามวงขอผู้หญิงไทยแต่งงาน ตามวงเองก็จะต้องคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจทั้งของตนเองและฝ่ายหญิง ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“- ดังที่ผมได้พุดสักครู่หนึ่งแหละว่า เมื่อก่อนตัวผมเป็นคนยากจน หาเข้ากินค่า เมื่อครั้งที่เขาสร้างถนนสายปราจีนบุรี - อัญประเทศ ผมได้มาสมัครทำงานเป็นลูกจ้างเขา ได้เที่ยวเตร่มาเรื่อย ๆ จนถึงเมืองปราจีน กระทั่งได้พบผู้หญิงไทยคนหนึ่งฐานะเท่าเทียมกันก็ถูกใจ ผมจึงขอเขาแต่งงานอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันตั้งแต่นั้นตลอดมา มีลูกมีหลานด้วยกัน การหากินของฉันมีแค่สองอย่าง คือ ทำนาของภริยา และส่งปลา ในบิหนึ่ง 4 หรือ 5 ครั้ง อย่างน้อย ฉันไปรับปลาแห่งที่ชายแดน และปลาบึงจากชาวบ้านมงคลบุรี นำเอามาขายที่ประเทศไทย บางทีมาถึงแค่ อัญประเทศเขาก็เหมาซื้อหมดประเดี๋ยเดียว บางทีก็ถึงกบินทร์บุรี แต่บ่อยนักที่จะไปถึงเมืองปราจีนบุรี ”

(น.9,10/111)

การเลือกคู่เพื่อแต่งงานนั้น บทบาททางสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ ระบบเศรษฐกิจ ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยคาดถึงเศรษฐกิจในอนาคตหลังจากที่แต่งงานแล้วด้วย แต่ในทางทฤษฎีอเมริกามีอิสระอย่างเต็มที่ที่จะเลือกคู่ครองของตนเอง ความรักความเข้าใจกัน รวมทั้งการมีเพศสัมพันธ์ที่เข้ากันได้ดี เป็นสิ่งสำคัญในชีวิตของคนอเมริกัน ดังนั้นคนอเมริกันมักเลือกคู่ครอง โดยดูจากคุณสมบัติส่วนตัวซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องของการดึงดูดทางด้านกายภาพและความรักแบบโรแมนติค คนอเมริกันมีความคิดว่าเรื่องเศรษฐกิจสำคัญน้อยกว่าการแต่งงานเพื่อความรัก ชนชั้นกลางบางคนในสังคมไทย คงมีความคิดในเรื่องการเลือกคู่และการแต่งงานเช่นเดียวกับคนอเมริกันเช่นกัน²¹ การปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการเลือกคู่ครองและแต่งงานในสังคมไทยแต่ละท้องถิ่นอาจมีขั้นตอนการปฏิบัติแตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยส่วนรวมแล้วจะมีแนวปฏิบัติคล้าย ๆ กันคือ มีพิธีสู่ขอ พิธีหมั้น พิธีแห่ขันหมาก การรดน้ำประสาทร การทำบุญเลี้ยงพระ พิธีส่งตัวเจ้าสาว ในสมัยก่อนมีการสร้างเรือนหอเผ่าเรือนหอด้วย แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป

การประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ มักจะมีการหาฤกษ์ยามที่ดีเสียก่อนโดยมีความเชื่อว่า เมื่อได้ฤกษ์ที่ดีแล้ว จะทำให้คู่สมรสอยู่กินด้วยกันอย่างมีความสุข การสู่ขอ เป็นประเพณีที่ทำกันมานานแล้ว และยังถือปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางกล่าวได้ว่ากระทำกันทุกราย เพียงแต่ว่าบางรายอาจกระทำกันอย่างง่าย ๆ อย่างไม่เป็นพิธีกรรม อย่งไรก็ตาม ถือกันว่าพิธีการสู่ขอเป็นสิริมงคลของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง และเป็นการให้เกียรติแก่ฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะให้แห่แห่ไปทาบทามผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง และตกลงเรื่องสินสอดทองหมั้น ถ้าฝ่ายหญิงไม่ขัดข้องก็จะมีพิธีการสู่ขอ การหมั้น และพิธีอื่น ๆ ต่อไป

แห่แห่มีความจำเป็นสำหรับสังคมไทยสมัยก่อน เพราะฝ่ายชายและหญิงมักจะไม่ค่อยได้มีโอกาสพบปะกัน ความใกล้ชิดจะมีจำกัด จึงต้องอาศัยผู้ใหญ่ช่วยทาบทาม แต่ปัจจุบันนี้แห่แห่มีความจำเป็นและความสำคัญลดลง แต่ก็ยังคงใช้กันอยู่เป็นธรรมเนียม และช่วยอำนวยความสะดวกในการติดต่อระหว่างทั้งสองฝ่าย ซึ่งยังไม่ค่อยจะสนิทกันช่วยสื่อความคิดเห็นความต้องการ และข้อเรียกร้องต่าง ๆ²²

²¹ งามพิศ สัตย์สงวน. หลัคนามขุขวิทยวัฒนธรรม. หน้า 162.

²² ณรงค์ เล็งประชา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2539), หน้า 94-95.

การอิจฉาและริษยา

ในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์ได้ยกเรื่องความอิจฉาและริษยาไว้ เป็นหัวข้อบรรยายเรื่องในบทที่ 3 ความอิจฉาริษยาและความพยายาม ซึ่งเป็นปกติของนวนิยายประเภทบันเทิงคดี จะมีการสะท้อนภาพชีวิตที่เป็นเนื้อแท้ของ “ผู้ดีใหม่” เป็นการกะเทาะเปลือกแห่งความทรมารสวยงามที่หุ้มฉาบชีวิตของคนเหล่านี้ ซึ่งแท้จริงแล้วตัวตนภายนอกอันพร้อมสมบูรณ์เหล่านั้น ทำได้ทำให้ผู้ดีใหม่เหล่านี้มีความสุขไม่ เนื้อแท้ที่เป็นจริงของเขา คือความโลภที่ไม่เคยพอ ความหลง ความทะเยอทะยาน การแข่งดี แข่งเด่น การริษยาอาฆาต ความเหงาม และความลุ่มหลงในการมีชีวิต²³

ความริษยา หมายถึง ความไม่เอวากให้คนอื่นได้ดี, นิสัยที่เห็นเขาได้ดีแล้วทนอยู่ไม่ได้²⁴ ความอิจฉาริษยาที่มีต่อแรนแอนด์ เกิดขึ้นหลังจากที่ได้เข้าไปอยู่ในคณะละครหมิ่นไป การแต่งตัวและรำละครอย่างดงามของแรนแอนด์ จนได้รับความนิยมชมชอบจากผู้ชม ทำให้ตัวละครอื่น ๆ อิจฉาริษยา ไม่เอวากคบค้าสมาคมได้ ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“ชื่อเสียงที่โด่งดังนี้ เป็นรางวัลอันยิ่งใหญ่สำหรับเธอ แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่สร้างความสุขสบายแก่เธอเลย ความอิจฉาริษยาในเรื่องรูปสมบัติของเธอก็เริ่มมีขึ้น ในท่ามกลางกลุ่มเด็กหญิง เช่น ลูกสาวของท่านหมิ่นไป ทั้ง 2 คน เป็นต้น ทำให้แรนแอนด์ต้องลำบากใจอีกครั้งหนึ่ง หลายนคนเกลียดชังเธอ ลูกสาวของท่านหมิ่นไปที่เคยอยู่ นอน เดิน และกินข้าวร่วมกันเหมือนพี่น้อง บังเกิดเกล้า ก็กลับกลายเป็นศัตรูกัน ปิดปากนิ่งไม่พูดจา ไม่สนใจโยดีกัน ”

(น.53/127)

เมื่อความอิจฉาริษยาเกิดขึ้นกับหมู่ตัวละครระดับเดียวกับแรนแอนด์แล้ว กิริยาท่าทางและการแสดงออกต่าง ๆ ที่มีต่อแรนแอนด์ ล้วนแล้วแต่เป็นการเหยียดหยัน เช่น การพูดเสียดสี, การหัวเราะเยาะเย้ย และการนินทาว่าร้ายต่าง ๆ นานา เป็นต้น กิริยาที่แสดงออกของนักแสดงละครที่เคยเป็นเพื่อนร่วมกินร่วมนอน เปลี่ยนจากในคราวที่แรนแอนด์ยังรำไม่เป็น ข้อความที่กล่าวถึงกิริยาอาการต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความอิจฉาริษยา ตัวอย่างเช่น

“เมื่อถึงเวลากินข้าว พวกเขาก็ไม่เรียกแรนแอนด์เหมือนอย่างเคย กินแค่ 2 คนพี่น้องเท่านั้น คราวเข้านอน ก็ไล่แรนแอนด์ให้ไปนอนไกล ๆ อ้างว่าร้อนอบอ้าวมาก หญิงกำพร้าที่มาอาศัยอยู่กับเขาจะหาใครเป็นที่พึ่งไม่ได้อีกแล้ว “ออตโต นาโถ” เธอจะต้องพึ่งพาตัวเอง หหมด

²³ บุญยงค์ เกตุเทศ. แลลลอควรรณกรรมไทย. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2536), หน้า 44.

²⁴ ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530. หน้า 453.

หวังที่จะได้รับการค้าจากครอบครัวท่านหมื่นไปตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา เธอต้องแยกออกไปหาที่แคบ ๆ แห่งหนึ่งพักนอนแต่ลำพังผู้เดียว เพื่อไม่ให้ขวางหน้าขวางตาเขา

ลูกสาวท่านหมื่นไป และเพื่อน ๆ ของเขา ไม่เพียงแต่วิจารณ์ยาแรงแฉตเท่านั้น แต่ยังนิทหายว่าร้ายเธออย่างไม่มีเหตุผลอีกด้วย เห็นแรงแฉตเมื่อใด ก็สะกิดกันแล้วหัวเราะเยาะพูดจาประชดประชันใส่หน้า พLAGเยาะเย้ยเหยียดหยามตามชอบใจ "

(น.53,54/127)

ค่านิยมดังกล่าวทั้งหมดนี้ เป็นภาพของค่านิยมของคนไทยที่สะท้อนจากนวนิยายเขมรเรื่องแรงแฉต มีทั้งค่านิยมที่ดีและไม่ดี ค่านิยมที่ดีควรที่จะนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่ค่านิยมที่ไม่ดีเพียงแค่นี้รู้ไว้เท่านั้นไม่ควรนำไปปฏิบัติ เพราะค่านิยมนี้เองเป็นตัวกำหนดการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของสังคมและกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมว่า เขาควรทำอะไรหรือไม่ ค่านิยมจะเป็นสิ่งกระตุ้นหรือแรงจูงใจให้ผู้คนปฏิบัติตามสิ่งที่เขานิยม เช่น ความนิยมยกย่องผู้สูงอายุ ว่าเป็นผู้มีประสบการณ์สูง ได้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมมาก่อน ทำให้เห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดการยอมรับนับถือ และสิ่งอื่น ๆ ที่ตามมา ก็อาจเป็นว่า เมื่อมีตำแหน่งหน้าที่การงานสำคัญ ก็ให้ความสนใจกับผู้สูงอายุก่อนในการที่จะให้ดำรงตำแหน่งนั้น หรือเวลาจัดงานใด ๆ ประธานมักจะเป็นผู้สูงอายุ หรือการยอมรับเชื่อฟังผู้อาวุโส

ค่านิยมจะก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมหรือไม่นั้น คำตอบควรจะเป็นว่า ไม่แน่เสมอไป แต่สิ่งที่แน่ ๆ คือ เป็นผลดีต่อบุคคล ส่วนจะมากหรือน้อย และจะก่อให้เกิดผลเสียขึ้นด้วยหรือไม่นั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

แต่ค่านิยมซึ่งแต่ละสังคมได้สร้างสรรค์ขึ้นมา ส่วนใหญ่จะเป็นผลดีต่อสังคม เพราะการที่สังคมได้สร้างสรรค์ค่านิยมขึ้นมา ก็โดยจุดมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อผู้คนและสังคมอย่างไรก็ตาม ค่านิยมบางอย่างก็ไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อสังคม เช่น การรักสนุก การทำบุญเพื่อจะได้ขึ้นสวรรค์ในชาติหน้า ขอบจัดงานใหญ่โตประกวดกันเพื่อเอาหน้า ทำให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจ

ค่านิยมก่อให้เกิดผลดีหรือผลประโยชน์แก่สังคม แต่ผลเสียก็อาจเกิดจากค่านิยมบางประการได้เช่นกัน ดังพอจะกล่าวถึงผลดีได้ดังนี้

1. ค่านิยมก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะของสังคม เช่น คนไทยรักอิสระเสรี ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ผู้คนทั่วไปมีความเป็นอยู่อย่างเสรี
2. ถ้าสังคมใดมีความนิยมที่ดี เช่น ยึดเอาความซนหมั่นเพียร รู้จักเสียสละ ความมีระเบียบวินัย เป็นค่านิยมก็จะช่วยให้สังคมนั้นมีโอกาสเจริญก้าวหน้าได้มากกว่า

3. สังคมที่ผู้คนยึดมั่นในค่านิยมเดียวกัน ทำให้เกิดการรวมพลังด้านจิตใจเกิดความ เป็นอันเดียวกันหนึ่งกัน

4. ค่านิยมก่อให้เกิดความต้องการ เกิดแรงกระตุ้น อันจะก่อให้เกิดการกระทำ ถ้า เป็นค่านิยมที่ดีย่อมจะก่อให้เกิดผลดีเพิ่มขึ้น

5. ค่านิยมช่วยกำหนดพฤติกรรมของผู้คนในสังคม และทำให้เขาเลือกปฏิบัติได้ถูก ว่าอะไรควรปฏิบัติ เป้าหมายของเขาอยู่ที่อะไร

ส่วนผลเสีย จะเกิดขึ้นถ้าเป็นค่านิยมที่ไม่ก่อให้เกิดผลดี เช่น ความทอหุรา การพนัน การชอบแข่งขันเพื่อเอาหน้า การดื่มสุราเลี้ยงสังสรรค์กันเป็นประจำ ซึ่งย่อมจะเป็นผลเสียทั้งทาง เศรษฐกิจและสังคม²⁵

ชีวิตความเป็นอยู่

ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่ประภฏในนวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แถต สะท้อนภาพ โดยรวม ชาวไทยอยู่รวมกันเป็นชุมชน มีการสร้างบ้านเรือนใกล้กัน ดังข้อความตัวอย่างในตอน หนึ่งว่า

“นางพยายามใช้สายตาสอดส่องมองไปยังเมืองทั้งหมด มองไปที่บ้านเรือนและอาคาร ใหญ่ ๆ ที่มุงด้วยกระเบื้องสีแดง อยู่เรียงติดกันเหมือนกับกลุ่มดอกเห็ดที่งอกในสวน ...”

(น.5/109)

ชาวไทยมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป แต่อาชีพหลักที่ของผู้คนทั้งหมดที่ อาศัยอยู่เป็นชุมชนชนบทตามจังหวัดชายแดนไทย-กัมพูชา คืออาชีพทำนา ผู้ที่ประกอบอาชีพทำ นานี้ส่วนมากอาศัยอยู่ในบริเวณนอกเมืองหรืออยู่แถวชานเมือง เช่นตามวง เป็นต้น อาชีพรองคือ การค้าขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร, การประมง, และการรับจ้าง ส่วนในชุมชนเมือง อาชีพหลักคือ อาชีพค้าขาย ไม่ว่าจะเป็นชุมชนในตัวเมืองประจันบุรี กบินทร์บุรี อรัญประเทศ และสระแก้ว ชาว บ้านที่อาศัยอยู่ในเขตบริเวณตัวเมืองมีอาชีพค้าขายส่วนมาก ตามหนังสือภูมิศาสตร์ภาคตะวันออก เฉียงใต้ได้กล่าวไว้ว่า

“จังหวัดปราจีนบุรี มีอัตราการเพิ่มของประชากรสูงเนื่องจากจังหวัดปราจีนบุรีเป็น จังหวัดใหญ่ มีพื้นที่ที่สามารถขยายการเกษตรกรรมได้มาก เช่น พื้นที่ในเขตอำเภอสระแก้ว วัง

²⁵ ณรงค์ เลียงประชา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. หน้า 83-84.

น้ำเย็น และกิ่งอำเภอลองหาด เป็นเหตุให้ประชากรได้อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเขตนี้เป็นจำนวนมาก²⁶

มีข้อความตอนหนึ่งในเนื้อเรื่องกล่าวไว้ว่า “เมื่อครั้งที่เขาสร้างถนนสายปราจีนบุรี - อัญประเทศ ผมได้มาสมัครทำงานเป็นลูกจ้างเขา ได้ทำมาเรื่อย ๆ จนถึงเมืองปราจีน”²⁷

แสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่ส่วนหนึ่งของชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยในสมัยนั้น ไม่เฉพาะแต่ทำการเกษตร และค้าขายเท่านั้น มีทั้งการรับจ้างและการประกอบอาชีพอย่างอื่นอีกด้วย

ความเชื่อทางพุทธศาสนา

ในนวนิยายเรื่องนี้ กล่าวถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องบาปบุญ โดยได้ยกเป็นหัวข้อในการดำเนินเรื่องเป็นบทแรก ว่า อุกุศลกรรม²⁸ ในเนื้อเรื่องได้บรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ แร่นแฉดต้องประสบ ซึ่งล้วนแล้วเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความเศร้าเสียใจ จึงมีความคิดว่าเป็นผลของอกุศลกรรมที่ตัวเคยทำในปางก่อน คำว่า อกุศลกรรม หมายถึง กรรมที่เป็นอกุศล, กรรมชั่ว, บาป, การกระทำที่ไม่ดี คือเกิดจากอกุศลมูล²⁹

ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ถ้าผู้ใดได้ทำอกุศลกรรมแล้ว ชาติหน้าจะได้ประสบแต่ความทุกข์และความลำบาก ในส่วนที่เป็นผลกรรมภาษาทางศาสนาเรียกว่า วิบากหรือวิบากกรรม

และในตอนที่มีการดาของแร่นแฉดกำลังจะตาย มีอาจารย์ไปปรกกรรมให้นางฟัง มีความเชื่อว่าตายไปแล้วจะได้ไปถึงสุคติ การปรกกรรมอย่างนี้ก็เพื่อให้ผู้ที่กำลังจะตายได้ระลึกคุณของพระพุทธเจ้า เป็นพุทธานุสติ อันเป็นหัวข้อหนึ่งของอารมณ์สมถกรรมฐาน ซึ่งมีอยู่ 40 ประการ รวมเรียกว่า กรรมฐาน* 40 ได้แก่ กสิณ 10, อสุภะ 10, อนุสติ 10, อัปปมัญญา 4, อาทาเร ปฏิกุศลสัญญา, จตุธาตววัฏฐาน, และอรูปร 4³⁰

ข้อความอีกตอนหนึ่งว่า

²⁶ กรมการฝึกหัดครู. ภูมิศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ออร์โตไคด์ จำกัด, 2534),

²⁷ อิม จุม. แร่น - แฉด. (Tokiyamacity : Genyoji Volumteer, 1982), หน้า 9,10/110.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1/107.

²⁹ พระธรรมปิฎก.พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 358.

* ที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต, สิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนา, อุปกรณ์ในการฝึกอบรมจิต.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 325.

“เธอคิดว่าตั้งแต่เกิดมาจากท้องแม่ พ่อแม่ของเธอทะนุถนอมไม่เคยตีเธอแม่สักครั้งเดียว หรือทำให้เธอเดือดร้อนแม้แต่น้อย แม่แต่ครูที่โรงเรียนก็ไม่เคยดูต่ำกว่ากล่าวเธอเลย แต่บัดนี้ บาปกรรมอะไรหนักหนาจึงทำให้เธอรับทุกขเวทนา ต้องนำตาไหลไม่หยุดหย่อน”

(น.64/131)

คำว่า บาปกรรม ในที่นี้หมายถึง วิบากกรรม หรือผลของกรรมไม่ดี ที่ตามมาให้ผลจนต้องได้รับความทุกข์

ไม่เฉพาะแต่ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ก็มี ดังเช่นข้อความตอนหนึ่งว่า

“- น้องสาว...ถ้ามึงอยากรอด ต้องกลับไปโรงละครโดยเร็ว ถ้าไม่กลับ กูจะเอาหัวของมึงไปบูชาเทพารักษ์เดี๋ยวนี้แหละ ถ้าหากว่าจะไป ก็ให้รีบไปให้เร็ว ๆ จะมัวรีรออยู่ทำไม กูจะยังเดินตามคู่มึงห่าง ๆ จนเ็งไปถึงที่ชุมนุมชน คราวหลัง ถ้ามึงกล้าหนีอีก กูจะตามจับตัวมึงเอาไปฆ่าทิ้ง โดยไม่ต้องถามแม่แต่คำเดียว”

(น.62/130)

การบูชาเทพารักษ์เป็นความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ แต่ความเชื่อนี้ปลูกฝังอยู่ร่วมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การบูชายักษ์หรือการบูชาเทพารักษ์ ถึงแม้พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนในเรื่องนี้ แต่ก็ยังมีปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธมีถิ่นกำเนิดในภูมิภาคเดียวกัน และในฐานะที่เป็นคำสอนทางศาสนาที่เผยแพร่ร่วมสมัย

บทที่ 4

ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมเขมรที่ปรากฏในเรื่อง แรน-แอนด์

นวนิยายเรื่อง แรน-แอนด์ เป็นนวนิยายภาษาเขมร ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์เรื่องนี้ในท่ามกลางสังคมและวัฒนธรรมไทยและเขมร สังคมและวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนจากนวนิยายเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 แล้ว ส่วนในบทที่ 4 นี้ จะกล่าวภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมเขมรที่ปรากฏในเรื่อง แรน-แอนด์ อิม จุม ได้ประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้ และสมาคมนักประพันธ์เขมรได้ตีพิมพ์เผยแพร่โดยขึ้นในปี ค.ศ. 1965 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ประเทศกัมพูชาต้องเผชิญกับความขัดแย้งของลัทธิการเมืองที่กำลังทวีคูณขึ้นมากตามลำดับ ในต้นทศวรรษ 1960 จนถึงกลางทศวรรษ 1970¹ อย่างไรก็ตามนวนิยายเรื่องนี้ก็ยังสะท้อนภาพสังคมและวัฒนธรรมเขมรเป็นบางอย่างให้เห็นชัด ดังจะแยกอธิบายเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ 6 ประการ ดังนี้

การประกอบอาชีพ

ชาวเขมร มีการประกอบอาชีพหลากหลาย เช่น การเลี้ยงสัตว์ ทำยาสูบ พริกไทย การทำยาง ฝ้าย และป่าไม้ เพราะภูมิประเทศกัมพูชาอยู่ในที่ลุ่มปากแม่น้ำโขง² จึงมีการประกอบอาชีพหลากหลาย ดังนั้น โรงงานผลิตผลทางด้านทรัพยากร เป็นโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐ เช่น โรงสี โรงงานยาสูบ โรงงานทอผ้า เป็นต้น³ โดยมีข้าราชการใหญ่ ๆ รับผิดชอบควบคุมกิจการโรงงานต่าง ๆ รายได้ทั้งหมดตกเป็นของรัฐ ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแอนด์ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการประกอบอาชีพของชาวเขมร พอแบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

¹ ภูวดล ทรงประเสริฐ. อินโดจีน ในคริสต์ศตวรรษที่ 20, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี เพรส จำกัด, 2535), หน้า 109.

² พ.อ.(พิเศษ) เติตชาย เหล่าท้าว และคณะ. การปกครอง การเมือง ของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน แพรวทิทยา อินเทอร์เน็ตเซ็นแนล จำกัด, 2518), หน้า 158.

³ รัชนิกร บุญ-หลง. ภูมิศาสตร์การเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า

การรับราชการในตำแหน่งออกญา

การรับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ ได้แก่ หัวหน้าผู้พิพากษาศาลพนมเปญ ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...ท่านบูรารัฐสั่งหญิงรับใช้ครบถ้วนแล้วก็เข้าไปในห้องของท่านที่อยู่ทางตะวันออกของห้องโถง เขียนจดหมายฉบับหนึ่งส่งถึงท่านข้าผู้-สีแดงน้องชายแท้ ๆ ของท่าน เป็นหัวหน้าศาลผู้พิพากษาในกรุงพนมเปญ เพื่อปรึกษาเรื่องราวความลับ...”

(น.151/163)

และตำแหน่งออกญา ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“...ใกล้ตลาดศรีโสภณ มีโรงเลื่อยใหญ่แห่งหนึ่งของท่านออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าผู้บูรารัฐ...”

(น.84/139)

ในนวนิยายเขมรเรื่องนี้ ไม่ได้กล่าวถึงตำแหน่งข้าราชการต่าง ๆ ไว้ แต่ได้กล่าวถึงข้าราชการในตำแหน่งออกญาไว้ โดยที่ได้อธิบายถึงคุณสมบัติของผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นออกญาไว้ คือออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าผู้ บูรารัฐ ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“... ท่านบูรารัฐ เป็นข้าราชการกิตติมศักดิ์ของพระเจ้าอยู่หัวพะเนาะหนู ? ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานตำแหน่งนี้ให้ เพราะเห็นว่าท่านเป็นคนหนึ่ง ประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ 2 อย่าง อย่างแรกท่านมีทรัพย์สินสมบัติมากมายไม่บกพร่อง อย่างที่สองท่านมีกิตติศัพท์ที่ดังงามพร้อมทั้งมีความประพฤติและบุคลิกเหมาะสมที่สุด”

(น.85/139)

ออกญา เป็นตำแหน่งข้าราชการเขมรชั้นสูงที่พระมหากษัตริย์พระราชทาน ตำแหน่งออกญามักประกอบด้วยคำเสริมเกียรติสองหรือสามคำด้วยกัน อาทิ รัตน (“แก้ว”) หรือ วิโรจน์ (รุ่งโรจน์) ซึ่งมาจากภาษาบาลีสันสกฤต⁴ แม้ในนวนิยายเรื่องแรนแดนนี้ ก็ยังมีคำเสริมเกียรติเหมือนกัน ได้แก่ ออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าผู้ บูรารัฐ ตำแหน่งออกญานี้ ไม่ใช่มีใช้เฉพาะในประเทศกัมพูชาเท่านั้น แม้ในประเทศไทยก็มีใช้ตำแหน่งออกญาเหมือนกัน ดังพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า “ออกญา หมายถึง บรรดาศักดิ์ที่พระราชทานใน

⁴ เดวิด แชนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, แปลโดย พรรณา เวชธรรมสาร สดใส ชันติวาทย์ และวงเดือน นาราสัจจ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 165.

สมัยอยุธยา สูงกว่าออกพระ เข้าใจว่ามาจากเขมร⁵ เดวิด แชนด์เลอร์ ได้กล่าวถึงตำแหน่งออกญาไว้อีกว่า “เมื่อเข้าไปอยู่ในตำแหน่งออกญา ระบบคล้ายคลึงกันนี้ดำเนินอยู่ในไทย ไม่ชัดเจนว่าการเป็นพันธมิตรนี้มุ่งหมายที่จะถ่วงดุลอำนาจหรือเพื่อส่งเสริมอำนาจของออกญา...”⁶ แสดงว่าในตำแหน่งออกญานี้คงจะได้รับอิทธิพลมาจากประเทศกัมพูชา

ตำแหน่งออกญาในประเทศกัมพูชา มีขึ้นในสมัยไหนยังไม่ทราบแน่ชัด แต่ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งข้าราชการชั้นสูง เป็นตำแหน่งประจำกระทรวง⁷ ตามหลักฐานในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ปรากฏว่ามีการแบ่งงานเป็น 5 กระทรวง⁸ ในแต่ละกระทรวงมีตำแหน่งเสนาบดีประจำ ดังนี้

1) ออกญาอัครมหาเสนา ว่าการกระทรวงมหาดไทย เดิมเป็นที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าทละหะ ออกญาโยธานรินทร์เป็นปลัดทูลฉลอง

2) ออกญาวังวรเวียงชัย (จวน) ว่าการกระทรวงวัง กระทรวงคลัง และกรมศิลปากร ออกญาศรีธรรมราช เป็นปลัดทูลฉลอง

3) ออกญาจักรี (ขุน) ว่าการกระทรวงการทหารและศึกษาธิการ ออกญาราชเดช เป็นปลัดทูลฉลอง

4) ออกญายมราช (เดียบ) ว่าการกระทรวงยุติธรรม ออกญาวงศาอัครราช เป็นปลัดทูลฉลอง

5) ออกญากลาโหม ว่าการกระทรวงท้องน้ำ พาณิชย์และเกษตร ออกญาวิบูลยราชเสนา เป็นปลัดทูลฉลอง

ออกญาพิณใจไวยารกับออกญาวิจิตเสนาเป็นตำแหน่งเลขานุการของสภาเสนาบดี⁹

อย่างไรก็ตามตำแหน่งออกญานี้ ไม่ใช่จะมีไว้ประจำในตำแหน่งทั้ง 5 กระทรวงดังกล่าวนี้เท่านั้น กษัตริย์ยังได้พระราชทานตำแหน่งออกญานี้ให้แก่บุคคลต่าง ๆ เพื่อเป็นการยกย่องและมอบงานให้ดูแล ในสมัยที่นักกองค้ำดวงขึ้นเสวยราชสมบัติ ตำแหน่งออกญามีเพิ่มมากขึ้น¹⁰

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด, 2525), หน้า 926.

⁶ เดวิด แชนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, หน้า 165.

⁷ อนุสารของอชฉฉฉฉ, อชฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉ ๑-๒, ฉฉฉฉฉฉฉ ๒ (กรุงเทพฯ : สู่เสวย, ๒๕๑๑), หน้า 1648.

⁸ เดวิด แชนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, หน้า 168.

⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นิราศนครวัด (กรุงเทพมหานคร : เอส เอ็ม เซอร์คิตเพรส, 2537), หน้า 137-138.

¹⁰ เดวิด แชนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, หน้า 164.

ออกญาได้รับตำแหน่งเหล่านี้พร้อมทั้งตราประจำตำแหน่งและเครื่องยศ (ซึ่งรวมถึงร่มสามชั้น เข็มหมาก ชุดแต่งกายราชสำนัก และอื่น ๆ) จากพระหัตถ์กษัตริย์ในงานพระราชพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตัวทุก 6 เดือน โดยที่เหล่าออกญาจะชุมนุมร่วมกันที่วัดหลวงใกล้พระบรมมหาราชวัง เพื่อตักน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ผู้ใดขาดพระราชพิธีนี้มีความผิดจนควรเทียบเท่ากับการกบฏ¹¹

ออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าพเจ้า บุรารุช ในนวนิยายเรื่อง แรน-แถต คงเป็นตัวละครที่ผู้ประพันธ์ได้สมมติในตำแหน่งออกญา ที่ได้รับพระราชทานตามนัยที่ปรากฏในรัชสมัยนักองค์ด้วง ซึ่งพระองค์พระราชทานเพื่อเป็นการยกย่องด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ

- 1) สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์สมบัติ
- 2) มีกิตติศัพท์ดีงาม และประกอบความประพฤติและบุคลิกที่เหมาะสม¹²

อนึ่ง ตำแหน่งออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าพเจ้า บุรารุช ในนวนิยายเรื่อง แรน-แถต อาจจะเป็นตำแหน่งปลัดทูลฉลองในกระทรวงกลาโหม ว่าการเกี่ยวกับท้องน้ำ พาณิชย์และเกษตรกรรม เพราะมีข้อความปรากฏในนวนิยายตอนหนึ่งว่า

“ข้าราชการทุกตำแหน่งในจังหวัดและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในเมืองหลวงล้วนแต่รู้จักและนับถือท่านด้วยความสนิทสนมทั้งนั้น ในโอกาสบุญตั้งโต๊ะหรืองานอื่น ๆ ในพระบรมมหาราชวัง ท่านบุรารุชประดับเครื่องอิสริยาภรณ์ทองเข้าไปเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว ท่านมีอำนาจมาก อยากทำอะไรก็ได้ตั้งใจ ทุกวันนี้ต้องมียามถือปืนเฝ้ายามหน้าบ้านของท่านเหมือนอย่างเศรษฐีในสมัยโบราณ บ้านของท่าน ถ้าจะนับแต่บ้านใหญ่มีอยู่ 2 หลัง หลังหนึ่งอยู่ที่เมืองมณฑลบุรี เป็นตึกอีกหลังหนึ่งอยู่ที่เมืองศรีโสภณ ครึ่งตึกครึ่งไม้ บ้านหลังนี้ใหญ่กว่าตึกที่เมืองมณฑลบุรีอีก ผนัง 2 ชั้น ชั้นล่างทำด้วยไม้สระเลทาสีอย่างงดงาม ช่างในบุด้วยไม้หางนวล ปูด้วยไม้เต็งขัดเงา ท่านมีเรือใหญ่ 3 ลำ วิ่งขึ้นล่องจากพนมเปญไปไซ่ง่อน ทุกวันนี้ทรัพย์สินของท่านมีมากมาย ไม่มีสิ่งใดขาดแคลนเลย”

(น.85,86/139,140)

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

¹² อิม อุม. แรน - แถต (ต้นฉบับภาษาเขมร) (Tokiyamacity : Genyoji Volumteer, 1982), หน้า 85/139.

การทำธุรกิจ

การทำธุรกิจในประเทศเขมรมีทั้งธุรกิจภายในประเทศและธุรกิจส่งออกต่างประเทศ การทำธุรกิจดังกล่าวได้แก่

1) ธุรกิจผลิตภัณฑ์การเกษตร พืชัญญาหาร เช่น ข้าว, ข้าวโพด, ถั่ว, ผัก, ผลไม้, พริกไทย, และอ้อย เป็นต้น

2) ธุรกิจพืชวัตถุดิบ เช่น ฝ้าย ปอ นุ่น และยาสูบ

3) ธุรกิจไม้

4) ธุรกิจโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงสี, โรงงานบุหรี, โรงงานทอผ้า¹³

ผู้ที่ทำธุรกิจในประเทศส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติไปลงทุนร่วมกับชาวเขมร เป็นต้นว่า การตลาด การทำสวน และธุรกิจการค้าต่างประเทศอยู่ในมือของชาวจีนและลูกหลานเชื้อสายจีน การค้าวัวควาย การทอผ้า และการทำประมงเพื่อขายอยู่ในการควบคุมของชนกลุ่มน้อยมุสลิม ซึ่งประกอบด้วยผู้อพยพจากหมู่เกาะมาเลย์ส์ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเป็นผู้อพยพจากจามปา¹⁴

ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแณตส่วนใหญ่กล่าวถึงการทำธุรกิจในจังหวัดศรีโสภณ โดยที่ ท่านออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าพ ขุนราชู มีโรงเลื่อยอยู่ที่จังหวัดศรีโสภณ และมีโรงสี และโรงงานทอผ้า ในอำเภอมงคลบุรี จังหวัดศรีโสภณ ดังข้อความตอนหนึ่งในเนื้อเรื่องว่า

“...ใกล้ตลาดศรีโสภณ มีโรงเลื่อยใหญ่แห่งหนึ่งของท่านออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าพ ขุนราชู แต่ว่าตัวหนูเป็นผู้หญิงและยังเด็กด้วยเกรงว่าจะทำงานที่นั่นไม่ได้ เพราะมีแต่งงานแบก หามของหนัก ๆ ถ้าหากไปเมืองมงคลบุรี คิดว่าน่าจะสะดวกกว่า ในที่ชุมชนเมืองนั้น ออกญา ข้าพ ขุนราชู ได้สร้างโรงสีข้าว 2 แห่ง และคลังเก็บสินค้าใหญ่ 2 หลัง หลังหนึ่งไว้เก็บข้าวโพด, ถั่ว อีกหลังหนึ่งไว้เก็บนุ่น และฝ้าย ตอนนี้ได้ยินมาว่า ท่านต้องการสร้างโรงทอผ้าอีกด้วย การ ประกอบอาชีพในเมืองนั้นมีมากมาย และเป็นงานเบาเหมาะสำหรับผู้หญิงอย่างหนู พอดีตอนนี้ เป็นฤดูปลูกนุ่นด้วย หนูอาจจะหางานทำได้ง่าย”

(น.84,85/139,140)

และทำธุรกิจเรือโดยสาร พนมเปญ-ไช่ง่อน ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“...ท่านมีเรือใหญ่ 3 ลำ วิ่งขึ้นล่องจากพนมเปญไปไช่ง่อน...”

(น.86/140)

¹³ รัชนิกร บุญ-หลง. ภูมิศาสตร์การเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, หน้า 106-109.

¹⁴ เดวิด แชนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, หน้า 152.

ธุรกิจการค้าส่งออก มีเพียง 2 ประเทศ คือประเทศไทย และประเทศเวียดนาม ที่ท่าน ออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าพเจ้า บุรารุช ได้ติดต่อส่งสินค้าในโรงงานไปต่างประเทศ แต่ที่สะดวกและ ง่ายต่อการติดต่อส่งสินค้า คงเป็นประเทศไทย ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...ข้างหลังโรงสีของเราองแกลสูงเหมือนกับภูเขา ตอนนั้นผมได้ร่างจดหมายฉบับหนึ่งให้ ลำดวนเขียนบอกเขาว่า ถ้าเขาต้องการกลับไปหาเขาเอาไปตามสบาย ผมไม่คิดราคาหรอก ขอ คำตอบแทนเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้คนงานที่ช่วยแบกขึ้นรถบรรทุก เรื่องนี้ถ้าเราต้องการขายเอาเงิน บ้างก็ได้ แต่ผมไม่ต้องการหากินแบบนี้หรอก ผมต้องการเจรจาติดต่อค้าขายกับบ้านเขาให้ติดต่อกัน เพื่อให้การส่งออกข้าวเปลือก, ข้าวสาร, ข้าวโพด, ถั่ว, และไม้ของเราจะง่ายขึ้น เพราะว่าค้าขาย ทางนี้ดีกว่าไปทางเมืองไซ่ง่อน”

(น.122,123/153)

โดยเฉพาะในนวนิยายเขมรเรื่องนี้ได้สมมติชื่อบริษัทไทย 1 บริษัทว่า “คิดพาณิชย์ อกภัย” ซึ่งเป็นบริษัทที่ติดต่อทำธุรกิจข้าวและไม้ส่งออกจากโรงงานของท่านออกญาประเสริฐสมบัติ ข้าพเจ้า บุรารุช ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“ออกญาบุรารุช อยากจะรู้ข้อความในจดหมายนั้นมากจึงให้คนที่รู้ภาษาไทยดี อยู่ติดกับบ้าน ของท่านมาแปลให้ฟัง ข้อความนั้นมีใจความว่า ข้าวสาร 300 ทาบ ถ้าครบจำนวนเมื่อไร ขอให้ ส่งจดหมายไปบอก จะได้มาบรรทุกถึงที่พร้อมกับไม้ 100 ทอน ”

(น.120/152)

การทำธุรกิจข้าวและไม้ส่งออกของประเทศกัมพูชาในแต่ละปีมีการส่งออกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะส่งขายในประเทศไทย เช่นในปี 2531 ประเทศเขมรส่งข้าวออกขายในไทยและ ประเทศต่าง ๆ รวมเป็นจำนวน 2 ล้านเมตริกตัน¹⁵ ไม้ซุง 5,545,000 ลูกบาศก์เมตร และไม้เชื้อเพลิง 4,978,000 ลูกบาศก์เมตร¹⁶

และยังมีการติดต่อทำธุรกิจอื่น ๆ อีก เช่น ธุรกิจสิ่งทอ ที่เสงลี เป็นผู้มาติดต่อด้วย ดัง ข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...พอรุ่งเช้าท่านออกเดินทางไปยังเมืองมณฑลบุรี ทันทีที่ไปถึง ท่านเรียกลำดวนและคุณ คิมซำรองผู้จัดการมาทำหน้าที่แทนคุณเสงลีซึ่งได้เดินทางไปติดต่อธุรกิจที่ประเทศไทยให้เข้ามา ที่ห้องทำงานของท่าน เพราะมีงานด่วน ครั้นเห็นลำดวนเข้ามาถึงก่อน ท่านก็ยื่นกระดาษจด หมาย 1 ฉบับ ให้เธอทันที”

¹⁵ รัชนีกร บุญ-หลง. ภูมิศาสตร์การเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, หน้า 106.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

(น. 121/153)

ส่วนการทำธุรกิจในประเทศ มีการทำธุรกิจต่าง ๆ เช่น ร้านอาหาร, ร้านขายของเบ็ดเตล็ด และร้านตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ล่าควนและนางรินพอได้ปรึกษากันดังนั้นแล้วก็ชวนกันรีบทานข้าว เสร็จแล้วพากันไปตลาดมงคลบุรีในเวลาเที่ยงตรงนั้นเลย เอานามบัตรไปให้ร้านลิ้ม-หวด เธอเดินเลือกดูผ้าในตู้กระจกในร้านกัม ๆ เหย ๆ อยู่หลายรอบกับนางริน ลักครุใหญ่เธอตัดสินใจให้พ่อค้าเงินตัดผ้าถุง 2 ตัว...”

(น.128/155)

นอกจากนี้การขายสินค้าทางการเกษตร เช่นผัก และปลา เป็นต้น น่าจะเป็นตลาดสดเปิดเป็นร้านวางขายของทั่ว ๆ ไปของชาวบ้าน ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...ค่าจ้างที่พวกเธอหามาได้ เธอเอาไปรวมกันซื้อข้าวสาร ปลาแห้ง มุ้ง เสื้อ และเตี้ยเล็ก ๆ ซึ่งเธอเอามาไว้ได้ต้นมะขามใหญ่สำหรับนั่งและนอนเล่นตามทุนทรัพย์ของเธอผู้ยากจน...”

(น.104/147)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การขนส่งสินค้า

การขนส่งสินค้าผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร, ป่าไม้ และโรงงาน มีการขนส่ง 2 อย่าง คือ โดยรถยนต์บรรทุก และเรือบรรทุก การขนส่งสินค้าภายในประเทศคงต้องใช้รถยนต์บรรทุกเป็นหลักในการบรรทุกสินค้า แต่การคมนาคมภายในประเทศกัมพูชา มีถนนพื้นผิวดีไม่กี่สาย จำแนกเส้นทางการเดินรถยนต์ ได้ดังนี้

ทางหลวงหมายเลข 1 จากพนมเปญ-สวายเรียง-ไปไซ่ง่อน ประเทศเวียดนาม ยาวประมาณ 160 กิโลเมตร ใช้ได้ดีทุกฤดูกาล ตรงบริเวณติดต่อกับเวียดนามเรียกว่าบริเวณปากนกกแก้ว

ทางหลวงหมายเลข 2 จากพนมเปญ-ตาแก้ว-ไปพรมแดนเวียดนามที่ chandic ยาวประมาณ 60 กิโลเมตร

ทางหลวงหมายเลข 3 พนมเปญ-ซุค-กัมปอต ระยะทางประมาณ 180 กิโลเมตร ตอนปลายสุดทางเป็นป่าและเขา

ทางหลวงหมายเลข 4 เป็นถนนมิตรภาพ รัฐบาลสหรัฐ สร้างให้ จากพนมเปญ-กำปงสปีช-เวียลเรนซ์-สีหนุวิลล์ (ท่าเรือ) ผิดจรรยาดี บริเวณเข้าสู่สีหนุวิลล์เป็นป่าและเขาสลับซับซ้อน ยาวประมาณ 138 กิโลเมตร

ทางหลวงหมายเลข 5 จากพนมเปญ-กำปงซัง-โพธิสัตว์-พระตะบอง-ศรีโสภณ-เข้าแดนไทยด้านอรัญประเทศ เส้นทางดีบางตอน บางตอนไม่ค่อยดี ยาวประมาณ 400 กิโลเมตร

ทางหลวงหมายเลข 6 จากพนมเปญไปสู่อุบลราชธานี-สกล-กำปงธม(ประมาณ 100 กิโลเมตร) จากพนมเปญ-กำปงธม (ประมาณ 160 กิโลเมตร)

ทางหลวงหมายเลข 7 เริ่มจากสกล - กำปงจาม - สนูล ยาวประมาณ 166 กิโลเมตร¹⁷
การขนส่งสำหรับชาวบ้านใช้เกวียนบรรทุก เพราะไม่มีรถยนต์บรรทุกเหมือนกับนักท่องเที่ยว ประกอบกับเส้นทางการสัญจรไม่สะดวก ในคราวที่มีการขนส่งสินค้าจากชนบทเข้าเมือง ก็จะใช้เกวียนเป็นหลัก ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“..ดวงไฟจากทางใต้ลอยใกล้เข้ามา ๆ ไม่นานเท่าไร ก็เห็นวัวเทียมเกวียนเล่มหนึ่งเข้ามาอย่างเนิบ ๆ มาถึงตรงกองฟาง มีตะเกียงโคมเล็ก ๆ ดวงหนึ่งจุดห้อยไว้ในหลังคา เจ้าของเกวียนมาถึงที่นั้นก็หยุดเดินทาง ลงไปถ่ายอุจจาระทั้งสองหัวเมีย แล้วพากันเข้าไปในกองฟางเพื่อจะเอาฟางมาให้วัวกิน... เมื่อคืนนี้ อาได้เอาปลาไปให้ตามวงที่ชายแดนไอร์เซรา ...”

(น. 80,81,82/137,138)

การขนส่งโดยเกวียนในสมัยที่มีการสร้างถนนรวดยาง รัฐบาลประกาศไม่ให้เกวียนเดินบนถนนหลวง เนื่องจากการขนส่งด้วยเกวียนทำให้ถนนชำรุด และล้อเกวียนก็เสียเหมือนกัน เพราะล้อทำจากไม้ ชาวบ้านที่ขนส่งโดยเกวียนที่จำเป็นต้องเดินบนถนนหลวงจึงใช้เหล็กหุ้มล้อเกวียน¹⁸

การขนส่งสินค้าส่งต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่มีดินแดนติดกับประเทศกัมพูชา ได้แก่ ประเทศไทย และประเทศเวียดนาม ใช้รถยนต์และเรือบรรทุกขนส่งสินค้าแล้วแต่ความสะดวกสำหรับประเทศไทยใช้รถยนต์บรรทุก ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าเขาต้องการแลกเปลี่ยนให้มาขนเอาไปตามสบาย ผมไม่คิดราคาหรอก ขอคำตอบแทนเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้คนงานที่ช่วยแบกขึ้นรถบรรทุก...”

(น. 122/153)

¹⁷ พ.อ.(พิเศษ) เจริญชัย เหล่าห้ำ และคณะ. การปกครอง การเมือง ของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, หน้า 159-

¹⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. นิราศนครวัด, หน้า 105.

คำนิยาม

ความกตัญญูต่อบิดามารดา

ความกตัญญูต่อบิดามารดา เป็นหน้าที่ของบุตรธิดาที่จะต้องมีกันทุกคน เพราะว่าบิดามารดาเป็นผู้ที่มีคุณต่อบุตรธิดามาก ในมงคลที่ปิ่นเปรียบบิดามารดาเป็นพรหม, บุรพเทพ, บุรพาจารย์, และอาหุไนยบุคคล ของบุตรธิดา ดั่งเนื้อความในมังคลัตถที่ปิ่นตอนหนึ่งว่า

“มารดาบิดาทั้ง 2 นั้น ท่านเรียกว่า “พรหม บุรพเทพ บุรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคล (ของบุตร) เปรียบเหมือนท้าวมหาพรหม ย่อมไม่ละภาวนาทั้ง 4 ในทมฺฐัสตร์ ฉนฺได มารดาบิดาก็มิได้ละภาวนาทั้ง 4 ในบุตรฉนฺนั้น...”¹⁹

ความกตัญญูต่อบิดามารดาในสังคมเขมร เป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เพราะสังคมเขมรเป็นชาติหนึ่งซึ่งได้รับการปลูกฝังคำนิยมในเรื่องความกตัญญูจากพระพุทธศาสนา จำนวนประชากรร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ²⁰ ผู้ใดไม่มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ถือว่าผิดธรรมเนียมและจารีตของสังคมเขมร การกระทำของบุตรธิดาที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความกตัญญูต่อบิดามารดา เริ่มจากการเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา, การตั้งใจทำงาน, ตั้งใจเรียน, ถ้าเป็นผู้ชายก็บวชทดแทนคุณ, ถ้าเป็นผู้หญิงก็รู้จักทำงานบ้านงานเรือนแทนแม่, และแม้แต่ความอดทนอดกลั้นก็เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีความกตัญญูต่อพ่อแม่²¹

ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแถตนี้ ได้กล่าวถึงคำว่า “กตัญญู” ในตอนหนึ่งว่า

“...แรนแถตผู้เป็นลูกได้แต่นั่งอยู่ใกล้ ๆ พลังนวดมือและเท้าให้อย่างทะนุถนอม ไม่กล้าลุกไปไหนเลย

แม่เห็นลูกมีใจกตัญญูทเวที่เช่นนั้น ก็ได้แต่สร้างหลับตาหันหน้าเข้าหาฝาผนังคนละด้านกับหน้าของลูก วางผ้าผืนหนึ่งปิดตาโดยอ้างว่า ไม่ให้แสงเข้าตา แต่ความจริงแล้ว ไม่มีแสงที่ไหนส่องเข้าตาของนางหรอก นางเอาผ้าบังหน้าเพื่อซ่อนน้ำตาไม่ให้ลูกเห็นเท่านั้น นางรู้สึกสงสารลูกจนหาที่เปรียบมิได้ นางไม่มีความหวังที่จะมีชีวิตรอดอยู่เคียงลูกต่อไปอีก...”

(น.23/115)

¹⁹ มหามกุฏราชวิทยาลัย. มังคลัตถที่ปิ่นแปล เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534)

²⁰ พ.อ.(พิเศษ) เวชชาย เหล่าหล้า และคณะ. การปกครอง การเมือง ของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, หน้า 163.

²¹ สัมภาษณ์ พระครูอุดมวราเวท, วัดอินทราวาสาราม ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์. 8 พฤศจิกายน 2542.

ความกตัญญูของแรนแอนด์ที่มีต่อมารดาผู้ป่วยหนักเป็นความกตัญญูที่แรนแอนด์ได้แสดงออกในขณะที่มารดายังมีชีวิต ด้วยการเฝ้าไข้มารดา ความกตัญญูที่แรนแอนด์แสดงออกมาในช่วงที่มารดายังมีชีวิตอยู่ยังมีอีกหลายอย่าง เช่นในข้อความตอนที่ว่า

“- แม่.... กินขนมปังและขนมฝรั่งสักนิดเถอะ.....สายมากแล้ว ”

(น.6/109)

ประโยคนี้เป็นคำพูดของแรนแอนด์ที่แสดงความเป็นห่วงมารดา เพราะรู้ว่ามารดาไม่ค่อยสบาย จึงพยายามให้มารดากินขนมปังและขนมฝรั่งประทังความหิวก่อน และในตอนหนึ่งมีข้อความว่า

“ในคืนที่ผู้เดินทางทั้งสามเข้าไปพักอยู่ในศาลาวัด แม่ของแรนแอนด์ใช้ชั้นสูงไม่สร้าง นางอ่อนระโหยโรยแรงมือเปลี่ยนเท้าเปลี่ยนจนลุกไม่ขึ้น แรนแอนด์ผู้เป็นลูกเอาข้าวปลาไปให้ กินก็ไม่มีแรงกิน ตลอดคืนนั้นนางนอนไม่หลับเลย”

(น.22,23/115)

ไม่เฉพาะในขณะที่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แม่เสียชีวิตไปแล้ว บุตรธิดาก็ต้องมีความกตัญญูต่อท่านเช่นเดียวกัน ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน ภาษาเขมรเรียกว่า “ตาว” (ตาว) หมายถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ และการปฏิบัติตนให้อยู่ในขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของสังคม สิ่งนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สังคมเขมรจัดเข้าในความกตัญญูกตเวทียของบุตรธิดาที่มีต่อบิดามารดาที่เสียชีวิตแล้ว ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแอนด์นี้ ก็มีข้อความหลายตอนที่แสดงให้เห็นว่า บุตรธิดามีความกตัญญูต่อบิดามารดาที่เสียชีวิตแล้ว เช่นข้อความในตอนที่ว่า

“ทางบิดาและทางมารดาทั้ง 2 นี้ เป็นชื่อที่หนูตั้งไว้เพื่อตักเตือนความนึกคิดให้ระลึกนึกถึงท่านผู้มีพระคุณทั้ง 2 คน ”

(น.184/175)

การกระทำของแรนแอนด์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูของแรนแอนด์ซึ่งเป็นเด็กหญิงเขมรคนหนึ่งที่ได้รับการปลูกฝังค่านิยมจากบิดามารดาซึ่งต่างก็เป็นคนเขมร จึงสะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูของบุตรธิดาที่มีต่อบิดามารดาในสภาพสังคมเขมร

การเคารพผู้ใหญ่

ค่านิยมนี้มีกับทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมชาวไทย หรือสังคมชาวต่างชาติก็ตาม การเคารพต่อผู้ที่มีวุฒินั้นเป็นเรื่องสำคัญ คำว่า วุฒิ หมายถึง ความเป็นผู้ใหญ่ มี 3 อย่างที่นิยมพูดกันในภาษาไทยนั้นมาในคัมภีร์อรรถกถาและฎีกา ได้แก่

- 1) ชาติวุฒิ ความเป็นผู้ใหญ่โดยชาติ คือเกิดในชาติกำเนิดฐานะอันสูง
- 2) วัยวุฒิ ความเป็นผู้ใหญ่โดยวัย คือเกิดก่อน
- 3) คุณวุฒิ ความเป็นผู้ใหญ่โดยคุณความดีหรือโดยคุณพิเศษที่ได้บรรลุ (ผลสำเร็จที่ดีงาม)²²

สังคมชาวเขมรก็เช่นเดียวกัน ภาพสะท้อนจากนวนิยายเรื่องเรนแแดง ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เห็นว่า ในสังคมเขมรนั้นมีการให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่ ทั้งด้วยการแสดงออกทางการกระทำ และการพูด ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“แต่พอเดินไปถึงก็เห็นสาวใหญ่คนหนึ่ง อายุประมาณ 30 ปี กำลังหุงข้าวอยู่ มือซ้ายจับเชือกไกวเปลกล่อมลูก มือขวาจับท่อนพินดุนไฟในเตา เมื่อล่ำคานเห็นหญิงนั้น ก็เข้าไปยกมือไหว้ด้วยความนอบน้อม”

(น.90,91/141)

และข้อความอีกในตอนหนึ่งว่า

“คนที่ที่หญิงทั้ง 2 คนเห็นท่านคบดึกก็ทำความเคารพด้วยความนอบน้อม ท่านจึงเรียกให้เข้าไปนั่งในห้องหนึ่งหลังห้องที่แขกผู้หญิงเพิ่งจะออกไป”

(น.147/162)

การทำความเคารพในข้อความดังกล่าวเป็นการแสดงออกทางกายหรือการกระทำ การเคารพด้วยการพูดก็เป็นส่วนสำคัญที่จะแสดงให้เห็นว่าเป็นการทำความเคารพต่อผู้ใหญ่ ดังข้อความว่า

“- ขอกราบเรียนท่าน ดิฉันได้ไปขอกับคุณยุคี้แล้ว แต่ท่านก็ว่ารออีก 2-3 วันค่อยมา ถ้าหากว่ารับมากให้เข้ามาขอกับท่านเอง โดยตรงเลย”

(น.96/143)

²² พระธรรมปิฎก.พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2538), หน้า 287.

ในประโยคคำพูดแต่ละประโยค จะมีคำแสดงความเคารพอยู่ด้วย เช่นในประโยคข้างบนนี้มีคำว่า “ขอกราบเรียนท่าน” เป็นคำแสดงความเคารพ

การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นค่านิยมหนึ่งที่จะต้องมียู่ในสังคม ในแต่ละสังคมจะมีมากหรือน้อยกว่ากัน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความนิยมของคนในสังคมนั้น ๆ เพราะค่าานิยมนี้เกิดมาจากความนิยมของคนใดคนหนึ่งจนผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมเห็นคุณค่า และใช้ตาม ๆ กันไปด้วย²³ ในนวนิยายเขมรเรื่องเรนแธตนี้ มีความเอื้อเฟื้อที่สะท้อนออกมาให้เห็นว่าเป็นความนิยมของคนในสังคมเขมร ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“- ฉันไม่มีใครอยู่ด้วยหรอก นอกจากลูกที่อยู่เปล ถ้าหากหนูว่าสมควรใจเข้ามาอยู่ด้วย ฉันก็ยินดีรับหนู จะได้อยู่ด้วยกัน 2 คน แต่กระท่อมหลังนี้เล็กมาก เกรงว่าหนูจะทนอยู่ไม่ได้

- ไม่เป็นไรหรอก...น้ำ...กระท่อมของน้ำเล็กก็จริง แต่ใจของน้ำกว้างขวางมาก น้ำมีเมตตาต่อหนูมาก หนูอยู่ในกระท่อมของน้ำสบายกว่าอยู่ในปราสาทเสียอีก หนูขอขอบคุณน้ำ

จริง ๆ
ว่าแล้วลำดวนก็พักอยู่ในกระท่อมนั้นด้วยความสุขกายสบายใจ นางรินผู้เป็นเจ้าของกระท่อมก็แสดงน้ำใจดีกับลำดวนเป็นอย่างมาก หญิงทั้ง 2 คนได้อยู่ร่วมกันด้วยความเห็นอกเห็นใจ เพราะได้หยั่งน้ำใจซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีในราตรีนั้น”

(น.92,93/142)

ข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความเอื้อเฟื้อของนางรินที่มีต่อเรนแธต ถึงแม้ว่าไม่เคยรู้จักกัน แต่ก็มีน้ำใจให้พักอาศัยด้วย โดยไม่มีความแคลงใจใด ๆ นี่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเขมร ที่มองเห็นคุณค่าของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ถ้าผู้ใดไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในสังคม ถูกมองว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว หรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมาก ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

“- หลานเอ๋ย...! น้ำนี้ไปก็รู้สึกน้อยใจเหมือนกัน แค่ว่าเขาเป็นลูกจ้างก็ลำบากเหลือเกิน เขาไม่เอารับ ทุกวันนี้ในโรงงาน หากคนงานเข้าทำงานให้พอทำงานก็ยังไม่ดี คุณยุติคอยแต่จะหาเรื่องว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ เพราะว่าท่านอยากหาประโยชน์ใส่ตัวมากเกินไป ต้องไปพูดจากับท่านที่บ้าน ท่านถึงจะลงชื่อให้”

(น.96,97/143,144)

²³ ณรงค์ เสียงประชา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2539), หน้า 81.

และในบางครั้งอาจถูกตำหนิจากสังคมได้ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“- น้า... หนูกังวลใจมาก เพราะเมื่อสักครู่นี้หนูบอกกับท่านบูรารุชตรงไปตรงมามากเกินไป ทำให้ท่านโกรธกับหัวหน้าสำนักงานของท่านมาก ท่านเรียกคุณยูคิม่าต่อว่าต่อหน้าหนู ไม่มีความปราณีเลย ท่านว่าคนงานทุกวันยังมีไม่ครบ ทำไมจึงไม่รับหนูทันทีไว้จะรอไว้ไปรับตอนไหนอีก กล่าวโทษเสร็จท่านบูรารุชก็สั่งให้ลงชื่อหนูในบัญชีตั้งแต่บัดนี้ไป”

(น.101/145)

การเห็นแก่ตัว

ค่านิยมในการเห็นแก่ตัวเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งที่ไม่ดี แต่ก็ยังมีอยู่ในสังคมเสมอ แม้ในสังคมเขมร นวนิยายเรื่องแรนแดนตยังสะท้อนให้เห็นถึงความเห็นแก่ตัวในเนื้อเรื่อง ดังข้อความนี้ว่า

“...เออ...ถ้าพวกฝ่ายเครื่องยนต์ผู้จัดการโรงงาน หัวหน้าสำนักงาน และคนถือบัญชีรายรับ-รายจ่ายต้องถูกท่านดูและตำหนิบ่อย ๆ จริง ก็เพราะพวกนี้ทำงานไม่ละเอียด ส่วนมากมักง่าย และบางคนชอบคดโกงยกยกเอาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ท่านประเสริฐสมบัติฉลาดมาก ไม่ง่ายหรอกที่ใครจะหลอกท่านได้...”

(น.88/141)

ความเห็นแก่ตัว ก็คือความเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องและประโยชน์ของผู้อื่นในสังคม ความเห็นแก่ตัวนี้เป็นค่านิยมที่สังคมไม่อยากจะให้เกิดมีขึ้นในสังคม และเป็นค่านิยมที่ควรตำหนิ แต่ก็มักจะเกิดมีขึ้นกับผู้ที่ชอบเอาใจเอาเปรียบคนอื่น มีไม่น้อยในทุกสังคม ค่านิยมชนิดนี้เมื่อเกิดมีขึ้นแล้ว ย่อมทำให้เกิดมีการทุจริตต่อหน้าที่ตามมา ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแดนตนี้ ได้กล่าวถึงความเห็นแก่ตัวของเจ้าหน้าที่คุมคนงานบางคนที่ลักลอบทุจริตต่อหน้าที่ที่ตนปฏิบัติอยู่ ดังข้อความที่กล่าวไว้ข้างบนนี้ และลักลอบเก็บเงินค่าสมัครเข้าทำงานในโรงงาน ไม่ให้ผู้บังคับบัญชาเบื้องสูงรู้ ดังข้อความตอนหนึ่งเป็นประโยคสนทนากันระหว่างนางรินกับแรนแดนต ว่า

- หลานเอ๋อ...! น้าก็ไปก็รู้สึกน้อยใจเหมือนกัน แค่ว่าเขาเป็นลูกจ้างก็ลำบากเหลือเกิน เขาไม่ยอมกรับ ทุกวันนี้ในโรงงาน หากคนงานเข้าทำงานให้พอทำงานก็ยังไม่ได้ คุณยูคิม่าคอยแต่จะหาเรื่องว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ เพราะว่าท่านอยากหาประโยชน์ใส่ตัวมากเกินไป ต้องไปพูดจากับท่านที่บ้าน ท่านถึงจะลงชื่อให้

ท่านผู้จัดการเป็นคนดี แต่ว่าท่านเป็นคนละเอียดอ่อนซัดกหน้อย ท่านทำแต่งงานใหญ่ ๆ ไม่ค่อยรู้ซึ่งถึงกลางของผู้ใต้บังคับของท่านหรอก น้าอยากรู้เรื่องนี้จริง ๆ ว่าเขาอยากรับคนงาน

หรือไม่ต้องการกันแน่ ลำดวนหนอย่าเพิ่งไปไหนนะ คอยอยู่ตรงนี้แหละ ถ้าท่านคหบดีมาเห็น หนู ท่านต้องเรียกไปซักถามแน่นอน...”

(น.96,97/143,144)

และเมื่อรู้ว่ามิใช่ผู้ทุจริตต่อหน้าที่ เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว มักจะถูกสังคมนำหน้า โดยผู้นำสังคม หรือสมาชิกในสังคมนั้น ดังเช่นในนวนิยายเขมรเรื่องนี้ เมื่อออกญาข้าพหู บวรราช ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ก็ดำเนินยุดี ดังข้อความสนทนาในตอนหนึ่งว่า

- เป็นอย่างไรบ้างหลาน ท่านบวรราชได้เรียกหนูไปถามเหมือนกันหรือ ?

- ค่ะ ! ท่านได้เรียกหนูไปซักถามทุกอย่างที่ห้องทำงานของท่านเมื่อสักครู่นี้

- หนอ... นึกคิดไว้แล้วไม่ผิด ท่านผู้นี้เป็นคหบดีคนหนึ่งซึ่งเฉลียวฉลาดมาก เมื่อใดที่ท่าน เห็นอะไรผิดปกติดูอยู่ต่อหน้า ท่านไม่เคยอยู่นิ่งหรือ ท่านมักจะซักถามหาต้นสายปลายเหตุ เสมอ เอ... ทำไมสีหน้าของหนูจึงซีดเซียวเพียงนี้ละ ? ลำดวน

- น้า... หนูกังวลใจมาก เพราะเมื่อสักครู่นี้หนูบอกกับท่านบวรราชตรงไปตรงมามากเกินไป ทำให้ท่านโกรธกับหัวหน้าสำนักงานของท่านมาก ท่านเรียกคุณยุดีมาต่อว่าต่อหน้าหนู ไม่มีความปรานีเลย ท่านว่าคนงานทุกวันยังมีไม่ครบ ทำไมจึงไม่รับหนูทันทีไว้จะรอไว้ไปรับตอนไหนอีก กล่าวโทษเสร็จท่านบวรราชก็สั่งให้ลงชื่อหนูในบัญชีตั้งแต่บัดนี้ไป”

(น.100,101/145)

การเลือกคู่ครอง

การเลือกคู่ครองเพื่อแต่งงาน เป็นค่านิยมหนึ่งที่ชาวเขมรต่างนิยมกันทั่วไป โดยเฉพาะ ผู้ที่มีฐานะทางด้านเศรษฐกิจค่อนข้างดี การเลือกคู่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว ต้องเลือกคู่ ครองซึ่งเหมาะสมกันทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง บางทีผู้ปกครองเป็นผู้เลือกให้ เพื่อไม่ให้เสียหน้าใน ท่ามกลางหมู่ญาติและมิตรสหายที่รู้จักกัน จึงมีการจับคู่กันโดยที่ไม่คำนึงถึงความสมัครใจของผู้ที่ จะเข้าพิธีแต่งงานด้วยกัน นวนิยายเรื่องแรนแดนนี้ได้สะท้อนให้เห็นภาพการเลือกคู่ครอง โดยที่ ท่านออกญาข้าพหู บวรราช เป็นผู้เลือกให้กับลูกสาวของตนเอง ตั้งแต่ลูกสาวยังเป็นเด็ก ดังข้อความ ในตอนหนึ่งว่า

“ท่านบวรราชรักลูกสาวคนนี้มาก ท่านได้โอบอุ้มทะนุถนอมเลี้ยงดู ตั้งแต่เล็กยังไม่รู้เดียงสา ท่านได้จับคู่ให้กับนายกิน - แก้ว หลานของท่านซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน การจับคู่นี้ ตอนแรก ทำ ให้ครอบครัวทั้ง 2 มีความพอใจอย่างยิ่ง ชาวบ้านอื่น ๆ ต่างก็พุดชมเชยทั้งฝ่ายชายและฝ่าย

หญิง เพราะเห็นว่าเด็กชายและเด็กหญิงทั้งคู่มีจรรยา มารยาท และรูปลักษณ์ระรื่นเรื่องทัดเทียมกัน..."

(น.138,139/159,160)

การเลือกคู่ของผู้ปกครองนั้นจะคำนึงถึงความทัดเทียมกันทางด้านสังคม, ฐานะความเป็นอยู่ และความสนิทสนมระหว่างครอบครัวทั้งฝ่ายชายและหญิง ส่วนมากจะยึดความพอใจของบิดามารดาหรือผู้ปกครองเป็นหลักในการตัดสินใจ ดังข้อความข้างบนนี้ แสดงถึงความพอใจระหว่างท่านออกญาชำผู บูราวุธ กับบิดามารดาของฝ่ายชาย ดังข้อความอีกตอนหนึ่งที่แสดงถึงลักษณะการเลือกคู่แบบนี้ว่า

"หลังจากนั้นก็มึ้นักธุรกิจคนหนึ่งที่ว่ารวยมหาศาลเข้ามาสู่ขอเธอให้ลูกชายของเขาซึ่งเพิ่งจะกลับมาจากประเทศฝรั่งเศส ท่านบูราวุธก็ยกคุณไผสีให้ฝ่ายนั้น..."

(น.140/160)

เมื่อมีการเลือกคู่ครองทุกครั้งนอกจากจะมีฐานะทัดเทียมกันแล้ว ความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ก็เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ คือจะต้องให้โหรหรืออาจารย์พิธีมงคลดูวันเดือนปีของชายและหญิงว่าเหมาะที่จะเป็นคู่ครองกันหรือไม่ ความเชื่อนี้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าวันเดือนปีไม่เหมาะสมที่จะเป็นคู่ครองกัน การแต่งงานก็ต้องถูกยกเลิกไปโดยปริยาย ดังในนวนิยายเรื่องแรนแถต การแต่งงานของคุณไผสี กับภิน แก้ว ต้องถูกยกเลิกไปเพราะการทำนายของโหร ดังข้อความว่า

"พอโตขึ้น ถึงวันที่ครบกำหนดจัดพิธีแต่งงาน ก็พลันมีคำทำนายของโหรว่า ทั้ง 2 คนนี้ไม่ใช่คู่บุพเพสันนิวาสนกันหรอก คำทำนายว่า จะต้องมีการพลัดพรากจากกันถึงชีวิต เหมือนกับพระรถเสนกับพระนางเมรี ท่านบูราวุธได้ทราบคำทำนายนี้แล้ว ก็เสียใจมาก แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี จึงเรียกฝ่ายชายมาบอกเรื่องราวแล้วก็ยกเลิกคำพูดที่เคยพูดไว้ ไม่ให้ถือโทษซึ่งกันและกัน"

(น.139,140/160)

ค่านิยมการเลือกคู่ครองแบบนี้ เมื่อมีอุปสรรคความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์มาขัดขวาง ความเสียใจก็จะเกิดขึ้นทั้ง 2 ฝ่าย บางครั้งอาจมีเหตุร้ายต่าง ๆ ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้นกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในเนื้อเรื่องนวนิยายเขมรเรื่องแรนแถตนี้ แสดงให้เห็นถึงเหตุร้ายที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของท่านออกญาชำผู บูราวุธ ดังข้อความในตอนหนึ่งว่า

"ฝ่ายนายภิน แก้วที่เคยคิดว่ามีวาสนาสูงส่งก็กลายเป็นคนอากัฟไว้ราสนาไปเสีย ภิน แก้วเสียใจและนึกเสียดายไผสีสุดจะหาอะไรเปรียบ หมดความหวังเพียงนี้ จึงใช้ความคิดชั่วช้าเอาเงินหมื่นให้สินบนสาวใช้ทั้ง 6 คนที่ดูแลรับใช้ส่วนตัวเธอในบ้านเป็นปกติ

วันหนึ่งในต้นฤดูฝนเป็นฤดูที่มีลูกหว่าและลูกตระเมง กำลังสุขเต็มที่ในท้องนา ออกญาบุรารุทก็ไปงานบุญตั้งโต๊ะที่กรุงพนมเปญ สาวใช้ทั้ง 6 คนถือโอกาสนั้นชวนเธอให้ออกไปเดินเล่นที่ท้องนาเพื่อเก็บลูกหว่าและลูกตระเมง คุณไผ่สีไม่รู้กลอุบายของคนใช้ทั้งหมดนั้นเลย ก็ลาคุณหญิงผู้เป็นแม่ออกไปเที่ยวตามคำชักชวน เพราะเมื่อก่อนเธอก็เคยออกไปเที่ยวเป็นครั้งคราวอย่างนี้เหมือนกัน

พอไปถึงทุ่งนาแล้ว หญิงคนใช้ชวนเธอเดินเลือกผลไม้จากต้นหนึ่งไปอีกต้นหนึ่งไปเรื่อย ยิงห่างออกไปไกล สนุกสนานจนลืมตัว จนกระทั่งไปถึงเนินหนึ่งมีป่าละเมาะพอที่จะบังตัวได้ทันได้นั้นก็เห็นนายภิน แก้วและพรรคพวก 5 คนถืออาวุธครบมือเข้ามาจับตัวเธอเอาลูกกระสับอุดปากและพันปากของเธอไม่ให้ร้อง แล้วอุ้มเธอวางบนเกวียนขับไปโดยเร็ว พาไปตามอำเภอใจจนหายลับไป

ส่วนสาวใช้ทั้ง 6 คนที่มีความคิดร่วมกับนายภิน แก้วก็หลบหนีหายไปในตอนนั้นทั้งหมด เวลาผ่านไปจนถึงทุกวันนี้ประมาณ 14 ปี แล้วยังไม่เห็นกลับคืนมา”

(น. 140,141,142/160,161)

ค่านิยมการเลือกคู่ครองแบบนี้ เป็นค่านิยมที่นิยมใช้กับสังคมระดับปานกลางและระดับสูง ส่วนสังคมของคนอยู่ในชนบทการเลือกคู่เป็นไปตามปกติธรรมดา คือ ชายหนุ่มและหญิงสาวมีความชอบพอกัน บิดามารดาของฝ่ายชายก็ไปสู่ขอหมั้นและแต่งงานตามปกติ แต่ความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ก็ยังใช้อยู่ ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะต้องนำวันเดือนปีเกิดของตนให้โหรดูและทำนายเหมือนกัน²⁴

ชีวิตความเป็นอยู่

ถึงแม้ว่านิยายเขมรเรื่องเรณูแดนนี้จะกล่าวถึงเฉพาะชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขมรในส่วนหนึ่งของประเทศ แต่ก็เพียงพอจะเป็นตัวอย่างให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขมรได้บ้าง เช่นในเมืองศรีโสภณ มีอาคารบ้านเรือนของชาวเมืองสร้างอยู่เป็นชุมชน มีการประกอบอาชีพหลากหลาย ดังข้อความในเนื้อเรื่องว่า

“ทั้ง 3 คนพูดกันมาถึงตรงนี้ พอดีเกวียนเลี้ยวเข้าไปในหมู่บ้านแห่งหนึ่งหลังตลาดศรีโสภณ แล้วก็หยุดอยู่ที่นั่น

- ถึงบ้านอาแล้ว หนู...หนูอยู่พักอาศัยกับอาก่อนเถิด เพราะว่าคำมิดแล้ว พอถึงวันพรุ่งนี้ ถ้าหนูอยากไปไหนอีก ก็ค่อยไปเถอะ

²⁴ สัมภาษณ์. พุทธมาส สุวณณภูมิ. ตลาดปอยเปต จังหวัดพระตะบอง. 6 พฤศจิกายน 2542.

- ค่ะ...หนูขอขอบคุณคุณผู้ชายและคุณอาผู้หญิงมาก

พูดจบทั้ง 3 ก็ขนสิ่งของลงจากเกวียน พวกขึ้นบ้านไป

วันรุ่งขึ้น ลำดวนไม่หวาดกลัวภัยอันตรายเหมือนแต่ก่อนอีกแล้ว จึงพักอยู่ในศรีโสภณ ครึ่งวัน เธอออกเดินไปเที่ยวตลาดดูอาคารในชุมชน ด้วยความสบายใจ พอถึงบ่าย 3 โมง เธอจึงลาเจ้าของบ้านออกเดินทางไปเมืองมงคลบุรี ที่ห่างจากกันเพียง 7 กิโลเมตร เธอมีความหวังว่า คำสั่งเสียของแม่เธอคงจะสำเร็จในครั้งนี้นั่นเอง แต่ถ้าเธอไม่คิดให้รอบคอบ ก็อาจจะพบกับอุปสรรคทำให้เสียงานได้เหมือนกัน ฉะนั้นเธอจึงต้องปกปิดชื่อพ่อแม่และชื่อของเธอให้สนิท ไม่ให้ใครรู้โดยเด็ดขาด "

(น.88,89,90/140,141)

สภาพชีวิตของผู้คนในสังคมเขมร มีทั้งคนจนและคนรวยปะปนกันไป คนจนส่วนมากจะประกอบอาชีพทำนา คำขายของเบ็ดเตล็ด และรับจ้าง ส่วนคนรวยจะประกอบอาชีพธุรกิจอุตสาหกรรม มีโรงงานเกิดขึ้นหลายแห่ง เช่น โรงเลื่อย โรงทอผ้า และโรงสีข้าว เป็นต้น โรงงานเหล่านี้เป็นที่ที่คนจนอาศัยรับจ้างทำงานเพื่อเลี้ยงชีวิต²⁵ การสร้างที่อยู่อาศัยเป็นไปตามฐานะทางด้านเศรษฐกิจของคนในสังคม คนจนก็สร้างบ้านชั้นเดียวหรือสร้างกระท่อมมุงด้วยใบไม้หรือหญ้าคา เช่นบ้านของนางริน ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแฉต ได้กล่าวไว้ว่า

"ลำดวนกวาดสายตาไปทางทิศตะวันตกเห็นหญ้าเลา และตระเเมงขึ้นเรียงรายอยู่เป็นแนวยาวริมฝั่งแม่น้ำมงคลบุรี เห็นกระท่อมมุงด้วยใบไม้หลังเล็กหลังหนึ่ง อยู่ถัดจากกอดันเลาเป็นที่พอใจสำหรับเธอมาก ลำดวนก็เดินเข้าไปในกระท่อม ด้วยคิดว่าไม่มีใครอยู่"

(น.90/141)

ส่วนคนรวยก็สร้างบ้านใหญ่โตเป็นตึก หรือครึ่งไม้ครึ่งปูน ตกแต่งภายในบ้านสวยงามตามใจชอบ เช่นบ้านของท่านออกญาข้าผู้ บูราวุธ ในนวนิยายเขมรเรื่องนี้ มีความว่า

"บ้านของท่าน ถ้าจะนับแต่บ้านใหญ่มีอยู่ 2 หลัง หลังหนึ่งอยู่ที่เมืองมงคลบุรี เป็นตึกอีกหลังหนึ่งอยู่ที่เมืองศรีโสภณ ครึ่งตึกครึ่งไม้ บ้านหลังนี้ใหญ่กว่าตึกที่เมืองมงคลบุรีอีก ผนัง 2 ชั้น ชั้นล่างทำด้วยไม้สระเลาหาสืออย่างงดงาม ช่างในบุด้วยไม้นางนวล ปลูกด้วยไม้เต็งขัดเงา"

(น.86/140)

การเดินทาง ถ้าตามชนบทก็ใช้เกวียนสัญจรไปมา แต่ในชุมชนเมืองก็ใช้ยานพาหนะตามฐานะของตน รถจักรยาน เฉพาะผู้ที่มีความเป็นอยู่ปานกลาง ดังข้อความตัวอย่างในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแฉตตอนหนึ่งว่า

²⁵ สัมภาษณ์ พงสมภส สุวณภูมิ, ตลาดปอยเปต จังหวัดพระตะบอง, 5 พฤศจิกายน 2542.

“...บนถนนด้านตะวันออก คือคุณแสงสี ผู้เป็นผู้จัดการใหญ่ของโรงงาน และคุณเองคุณผู้รับผิดชอบการเงินซึ่งจักรยานคู่กันเข้ามาอยู่ที่ทำงาน...”

(น.94/143)

รถยนต์ สำหรับผู้มีฐานะร่ำรวย มีเงินทองพอที่จะซื้อใช้ ดังข้อความนี้ว่า

“พอถึงเวลา 9 โมงเช้า ก็มีรถยนต์คันหนึ่งแล่นมาถึงบริเวณด้านหน้า ชายคนหนึ่งผิวขาว หน้าตาดี สวมแว่นตาสีทึบดูจวนไฟ แต่งกายด้วยเสื้อดูสวยงาม สวมหมวกสานลำเจียกขอบดำ นั่งอย่างสง่างามอยู่บนรถนั้น พวกคนงานในสำนักงานก็กรูกันออกมาจับแล้วยกมือไหว้ทุกคน

ชายคนนี้มีท่าทางและบุคลิกดีมากสมกับที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ หรือเป็นผู้ที่มีทรัพย์สมบัติจริง คือ ออกญาชำผู บูราวุธ ซึ่งเป็นเจ้าของโรงงาน”

(น.97,98/144)

การศึกษา ประเทศกัมพูชาได้จัดการศึกษาไว้เป็น 4 ประเภท คือ

1) ประถมศึกษา แบ่งการศึกษาออกเป็น 6 ปี มีโรงเรียนทั้งหมด 3,700 แห่ง

2) มัธยมศึกษา มีการศึกษา 6 ปีเหมือนกัน แบ่งเป็น 2 ภาค คือตอนต้นและตอนปลาย การศึกษาภาคละ 3 ปี มีโรงเรียน 144 แห่ง

3) วิทยาลัยเทคนิค เป็นวิทยาลัยที่ได้จัดตั้งเป็นกรณีพิเศษ มีสถาบันโพลิเทคนิค ประมาณ 7 แห่ง โรงเรียนพาณิชย์ โรงเรียนช่างโยธา โรงเรียนการปกครอง ในปี 2507 สหภาพโซเวียตได้ช่วยเหลือสร้างวิทยาลัยขึ้นอีก 4 แห่ง และมีวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาในกรุงพนมเปญ 1 แห่ง

4) มหาวิทยาลัย ชื่อว่า มหาวิทยาลัยกัมพูชา ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2502 มี 6 คณะ คือ แพทยศาสตร์ นิติศาสตร์ ครุศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์²⁶

การเดินทางไปศึกษาในต่างประเทศก็มีบ้าง เฉพาะผู้มีทุนทรัพย์ส่วนมากจะเป็นบุตรของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือเศรษฐีที่มีทุนทรัพย์พอที่จะใช้สอยในการเดินทางไปศึกษาได้เพียงพอ ประเทศที่นักศึกษาเดินทางไปศึกษาส่วนมากเป็นประเทศฝรั่งเศส รองลงมาคือประเทศญี่ปุ่น²⁷

²⁶ พ.อ.(พิเศษ) เติชชาย เทล่ำหล้า และคณะ. การปกครอง การเมือง ของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

(กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน แพร่พิทยา อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด, 2518), หน้า 163-164.

²⁷ ลีฮานซัน. พระลีเอียง เกาะฮัว. (เกิดที่จังหวัดกำแพง ประเทศกัมพูชา) วัตถุประสงค์ ตำบลเมือง อำเภอเมือง พนมเปญ. 1 พฤศจิกายน 2542.

ในนวนิยายเรื่องแรนแอนด์นี่สะท้อนให้เห็นว่ายังมีค่านิยมในการเดินทางไปศึกษาในต่างประเทศอยู่
ดังเช่นในข้อความตอนหนึ่งว่า

“ลูกชายชื่อซาฟู บุนิต...ยังเรียนอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส ตอนนี้ได้ข่าวว่าเพิ่งจะสอบได้ปริญญา
ชั้นสูงระดับอุดมศึกษาวิศวกรรมภาษา...”

(น. 138/159)

ข้อความดังกล่าวนี้สะท้อนเห็นถึงการเดินทางไปศึกษาในต่างประเทศ และเฉพาะผู้ที่มี
ทุนทรัพย์เพียงพอ และประเทศฝรั่งเศสเป็นที่นิยมของนักศึกษา อาจเป็นเพราะว่าประเทศกัมพูชา
เคยตกเป็นเมืองอาณานิคมของประเทศฝรั่งเศส ดังข้อความในเนื้อเรื่องอีกตอนหนึ่งว่า

“หลังจากนั้นก็มึนนักธุรกิจคนหนึ่งที่ร่ำรวยมหาศาลเข้ามาสู่ขอเธอให้ลูกชายของเขาซึ่งเพิ่งจะ
กลับมาจากประเทศฝรั่งเศส ท่านบูรารุทธิยกคุณไผสีให้ฝายนั้น เพราะให้ไทรคำนวณดูวันเดือน
ปีแล้วว่าต้องกันดีมาก”

(น.140/160)

ประเพณี

ประเพณีเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ประเพณีจึงเป็น
บรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ในสังคมหนึ่ง ๆ อาจมีประเพณีที่แตกต่างกันออกไป ในนวนิ
ยายเขมรเรื่องแรนแอนด์ นี้ได้กล่าวถึงประเพณีในสังคมเขมร ดังนี้

การทำบุญตั้งโต๊ะ

การทำบุญตั้งโต๊ะ หมายถึงการทำบุญที่มีการตั้งโต๊ะหมู่ประดับตกแต่งให้สวยงาม
เพื่อแสดงถึงความรุ่งเรืองและความดีงาม ในโอกาสทำบุญใหญ่ ผู้วิจัยได้สอบถามผู้ที่มีประสบ
การณ์ในการทำบุญตั้งโต๊ะ ได้ใจความดังนี้

1) คำว่า ตั้งโต๊ะ หมายถึงโต๊ะหมู่บูชา นิยมทำในคราวที่ทำบุญใหญ่ เช่นฉลองหลัก
เมือง ฉลองศาลา ฉลองถนน และฉลองหลักเมือง เป็นต้น และนิยมทำในคราวที่ทำบุญเพื่อถวาย
เป็นพระราชกุศล ทำในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระกษัตริย์กัมพูชา²⁸

²⁸ สัมภาษณ์ พระครูอุดมวราเวท, วัดอินทราวาสาราม ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์. 8 พฤศจิกายน 2542.

2) การทำบุญตั้งโต๊ะทำเฉพาะในพระบรมมหาราชวัง ทำเนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์²⁹

3) การทำบุญตั้งโต๊ะ เป็นการทำบุญเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระเจ้าอยู่ของกัมพูชาปีละครั้ง ในวันที่ 31 เดือนตุลาคม ทุกปี³⁰

ในพจนานุกรมเขมร ฉบับพุทธศาสนบัณฑิต ได้ให้ความหมายของคำว่า ตั้งโต๊ะ (ស៊ុត) ไว้ว่า เครื่องตั้งเพื่อแสดงถึงความรุ่งเรือง ดิงาม ในโอกาสทำบุญใหญ่ เรียกว่า ตั้งโต๊ะ (ស៊ុត) เช่น บุญตั้งโต๊ะเจริญพระชนมพรรษา เป็นต้น³¹

ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแฉตได้กล่าวถึงการทำบุญตั้งโต๊ะไว้หลายตอน เช่นในตอนหนึ่งว่า

“ข้าราชการทุกตำแหน่งในจังหวัดและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในเมืองหลวงล้วนแต่รู้จักและนับถือท่านด้วยความสนิทสนมทั้งนั้น ในโอกาสบุญตั้งโต๊ะหรืองานอื่น ๆ ในพระบรมมหาราชวัง...”

(น.85/139)

และข้อความอีกในตอนหนึ่งว่า

“วันหนึ่งในต้นฤดูฝนเป็นฤดูที่มีลูกหว่าและลูกตระแมง กำลังสุขเต็มที่ในท้องนา ออกญาบูรารักษ์ก็ไปงานบุญตั้งโต๊ะที่กรุงพนมเปญ...”

(น.140,141/160)

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การทำบุญตั้งโต๊ะ หมายถึงการทำบุญในโอกาสครบรอบวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระเจ้าอยู่หัวเขมร โดยประชาชนพร้อมเพรียงกันทำถวายเป็นพระราชกุศล ดังข้อความในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแฉตได้กล่าวถึงบุญตั้งโต๊ะถึง 2 ครั้ง คือทำในพระบรมมหาราชวัง และทำที่กรุงพนมเปญ แสดงว่าการทำบุญอย่างนี้คงทำในพระราชวัง และทำในวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระเจ้าอยู่หัวของเขมร โดยกำหนดเอาวันที่ 31 เดือนตุลาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ สีนุ กษัตริย์กัมพูชา ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนเข้าเฝ้าถวายความจงรักภักดี และร่วมกันทำบุญถวายเป็นพระราชกุศลโดยทั่วหน้ากัน

²⁹ สัมภาษณ์ พระสิริเยียง เมาะฮัว. (เกิดที่จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา) วัดอสังการ ตำบลเมือง อำเภอเมือง พนมเปญ. 1 พฤศจิกายน 2542.

³⁰ สัมภาษณ์. สวน ทิมวารณรัตน์. สถาบันวิทยุกรรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร. 2 ธันวาคม 2542.

³¹ ព្រះបាទសម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន. រដ្ឋបាលក្រុងភ្នំពេញ. ២ (កម្ពុជា : ភ្នំពេញ, ២៥៤១), ទំព័រ 285.

รุ่งเช้าวันที่ 1 พฤศจิกายน ทุกปี พระเจ้าอยู่ทรงตั้งบาตรพระสงฆ์ร่วมกับเหล่าพสกนิกร พระสงฆ์แสดงธรรมเทศนาฉลอง 1 กัณฑ์ เป็นเสร็จพิธี³³

การทำบุญอุทิศส่วนกุศล

การทำบุญอุทิศส่วนกุศล เป็นประเพณีหนึ่งของชาวพุทธในประเทศเขมร เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย โดยกำหนดเอาวันคล้ายวันตายหรือแล้วแต่ความพร้อมเพรียงกันของญาติพี่น้อง ในแต่ละครั้งกำหนด 2 วันเป็นอย่างน้อย ในนวนิยายเขมรเรื่องเรนแฉนเตนี้ได้กล่าวถึงการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย 2 ครั้งด้วยกัน คือ ครั้งแรก กล่าวถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลในวันครบรอบวันตายของภรรยาของท่านออกญาข้าผุ บูราวุธ ดังมีข้อความว่า

“- ไม่มีงานอะไรใหญ่โตหรอกหนุ... ท่านเพียงแต่ทำพิธีเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ รำลึกถึงวันเดือนที่ คุณหญิงภรรยาของท่านถึงแก่อสัญกรรมเมื่อปีที่แล้ว แต่พิธีเล็กน้อยนี้เท่ากับการทำบุญกรฐิน 4-5 กองเลยทีเดียว ...”

(น.136/158)

ครั้งที่สอง กล่าวถึงการทำบุญอุทิศแก่คุณไผสี มารดาของเรนแฉนเต ดังมีข้อความว่า

“เสงลี...ตั้งแต่วันพรุ่งนี้ไป เราจะต้องทำบุญให้ยิ่งใหญ่ในที่แห่งนี้ เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ดวงวิญญาณของคุณไผสี”

(น.187/176)

การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ตายไปแล้ว เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในตอนหนึ่งในมงคลทิพินีว่า

“พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสทางที่บุคคลพึงให้แก่พระทักษิโณยบุคคล เพื่อประโยชน์แก่ มารดาบิดาผู้ทำกาละไว้ในสังคาลสูตรด้วยประการฉะนี้ หากได้ตรัสด้วยสามารถการทำพลีกรรมเพื่อมารดาบิดาเหล่านั้นไม่ แม้ไม่ตรัสด้วยสามารถการทำพลีกรรมก็จริง ถึงอย่างนั้น บุตรจะทำแม้พลีกรรมเพื่อมารดาบิดาผู้ทำกาละแล้ว ก็ควร.”³⁴

คำว่า พลีกรรม เป็นคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ แต่ความหมายของทั้ง 2 ศาสนาไม่เหมือนกัน พระธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายของคำว่า พลี ดังนี้

³³ สัมภาษณ์ พระศิโยน เมฆะฮิว. (เกิดที่จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา) วัดอโศการ ตำบลเมือง อำเภอเมือง พนมเปญ. 1 พฤศจิกายน 2542.

³⁴ แผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. มังคลัตถกัมปิฎกแปล เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 296.

“คำว่า “พลี” ทางศาสนาพราหมณ์ คือบวงสรวง, ทางศาสนาพุทธ คือ สละเพื่อช่วยหรือบูชา มี 5 คือ 1) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ 2) อติถิพลี ต้อนรับแขก 3) ปุพฺพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย 4) ราชพลี ถวายเป็นหลวง เช่น เสียวาชีอากร 5) เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา”³⁵

ชาวเขมร ได้รับคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนกุศลมาก จึงมีระเบียบพิธีการทำบุญชนิดนี้ค่อนข้างมาก ใช้เวลาจัดเตรียมงานหลายวัน พอถึงวันกำหนดทำบุญในช่วงเวลาเย็น เหล่าญาติพี่น้องและมิตรสหายประชุมกันที่บริเวณงาน จัดเตรียมสถานที่และเครื่องไทยทานเพื่อถวายพระสงฆ์ พอได้เวลาสมควร ก็นิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และแสดงพระธรรมเทศนา ครั้นเสร็จแล้ว ก็ถวายเครื่องไทยทานแด่พระสงฆ์ หลังจากเสร็จพิธีกรรมทางด้านศาสนพิธีแล้วก็เลี้ยงอาหารแก่ผู้เข้าร่วมพิธี ในเวลากลางคืน อาจมีมหรสพสมโภชงาน ซึ่งก็แล้วแต่เจ้าภาพจะจัดหาได้ พอรุ่งเช้าตักบาตรทำบุญเป็นเสร็จพิธี การทำบุญดังกล่าว ในนวนิยายเรื่องแรนแอนด์ได้กล่าวถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลที่ท่านออกญาบุรารุชได้ทำ ดังข้อความนี้ว่า

“- ลำดวน... คืนนี้ฉันนิมนต์พระสงฆ์ 30 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์และเทศน์ปุจฉาวิสัชนา 2 ธรรมาสน์ รุ่งขึ้นตักบาตรพระสงฆ์ 100 รูป ถ้าเอ็งว่างและอยากฟังเทศน์ก็เข้าไปบ้านของข้าพร้อมหน้ารินของเอ็งเถอะ”

บทกวีภาษาไทยศิลปะการ สงวนลิขสิทธิ์
(น.135/158)

สำหรับเครื่องไทยทาน ซึ่งก็แล้วแต่เจ้าภาพในงานจะจัดหาได้ แต่ก็ก็เป็นสิ่งของที่สมควรแก่สมณบริโศก* ดังที่ท่านออกญาบุรารุชได้จัดเตรียมสถานที่ทำบุญ และเครื่องไทยทานและเครื่องอัฐบริวารเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ ในข้อความตอนหนึ่งว่า

“...ครั้นเข้าไปถึงห้องโถงที่กว้างใหญ่ และตกแต่งด้วยใบไม้และเครื่องประดับบ้านอย่างพิเศษ ๆ เห็นการตกแต่งด้วยช่อดอกไม้สลัปลี บนแผ่นกระดานซึ่งลงรักล่องชาดด้วยน้ำทองส่องประกายเจิดจ้า มีกระถามดอกไม้ ปูพรม วางตั้งเงิน ตั้งทองรองไตรจีวรและเครื่องอัฐบริวาร ได้แก่ บาตร ร่ม พัด มีดโกน ปิ่นโต กาน้ำ ชา น้ำตาล ไม้ขีด และชูปเทียนดอกไม้ครบถ้วน ”

(น.146/162)

ในส่วนของการจัดเตรียมงาน ก็แล้วแต่เจ้าภาพต้องการ ถ้าจัดธรรมดา ก็จัดเตรียมเหมือนท่านออกญาบุรารุชทำบุญอุทิศให้ภรรยา แต่ถ้าต้องการให้ยิ่งใหญ่กว่า ก็จัดเหมือนกับที่

³⁵ พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 186.

* เครื่องใช้สอยที่สมควรแก่พระสงฆ์ และไม่ผิดลักษณะที่เป็นเครื่องใช้สอยของพระสงฆ์.

ท่านออกญาบุรารุทธิศให้ไพลี มารดาของแรนแถต ดั่งข้อความที่แสดงให้เห็นในการจัดเตรียมงานตอนหนึ่งว่า

“ผมขอให้คิมขำรับสร้างพาไล หรือบุษบกอันหนึ่งให้สวยงาม มียอดมณฑปประกอบด้วย ลวดลายอันวิจิตรที่ลานด้านตะวันออกกระท่อมนางริน ช่างฝีมือที่เก่ง ๆ อยู่ที่ไหนต้องไปตาม มาทั้งหมด เพื่อทำงานให้เสร็จเร็ว ๆ

เองณรับภาระทางด้านสร้างปะรำพิธีขนาดใหญ่ให้มาก ๆ สำหรับทำบุญและรับแขก และไปนิมนต์พระสงฆ์ 7 วัดทั้งภิกษุและสามเณร พร้อมทั้งผู้เฒ่าและอุบาสกอุบาสิกาที่ รักษาศีลที่อยู่ในรอบ ๆ วัดมีอยู่เท่าใด ก็ให้มาทั้งหมด อีกอย่างหนึ่งให้เรียกพวกแม่ครัวมาทำ ขาหนียโภชนียาหาร ให้ทานแก่มหาชนจำนวน 7 วัน 7 คืน เปิดโอกาสให้รับประทานตามใจชอบ ยุคี้จะต้องรับภาระทางด้านจัดการจัดแจงการเล่นไฟ จะต้องลงไปที่พนมเปญ ซื้อดอกไม้ไฟ ให้เพียงพอสำหรับจุด 7 คืน พร้อมทั้งประดับไฟฟ้าเรียงรายตามถนนที่แรนแถตได้ทำไว้ทั้งหมด ติดต่อเชื่อมถึงบุษบก, ปะรำพิธีทั้งหลาย และบ้านของผมให้สว่างไสวในทุก ๆ ที่

แรนแถต...หลานเองจะต้องจัดการเขียนกำหนดการตีพิมพ์ส่งไปในหมู่บ้านให้ผู้คนได้รู้ทุกคน เพื่อให้มาแสดงความยินดีและรับทานอาหารที่จะทำสำหรับให้คนปรองดองทุกมือทั้งกลางวันและกลางคืน ชาวราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยในจังหวัดทั้งหมดก็ต้องเชิญทานมารวมด้วยเหมือนกัน

ส่วนทางด้านเสงลี ผมขอให้คุณไปนำอัฐิของไพลีจากวัดที่กบิรินทร์มาตั้งในบุษบก ทำบุญ 7 วัน 7 คืน ก่อนจะนำไปบรรจุที่เจดีย์ร่วมกับอัฐิแม่ของเธอ

(น.187,188,189/177)

การสื่อสาร

การสื่อสารในยุคที่ยังไม่มีเทคโนโลยีอำนวยความสะดวกแพร่หลาย การเขียนจดหมายถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการแจ้งข่าวสารถึงกันและกัน การใช้ภาษาในการเขียนจดหมายก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้เขียนจะต้องมีความรู้ดีในภาษา โดยเฉพาะจดหมายได้ตอบเป็นภาษาต่างประเทศ ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแถตนี้ได้กล่าวถึงการสื่อสารด้วยจดหมายในหลายตอน ดังนี้

ตอนที่ตามวงต้องการให้แรนแถตไปพบหลังจากที่ทราบว่ารานแถตหนีออกจากละครคณะหมิ่น-ไปไม่สำเร็จ ตามวงจึงเขียนจดหมายฉบับหนึ่งฝากลูกชายไปส่ง ดั่งข้อความในตอนนี้ว่า

“ขณะที่ยืนร้องไห้อยู่คนเดียวด้วยสิ้นหวัง ทันใดนั้นก็เห็นเงาแวบหนึ่งวิ่งตัดหน้า ออก ประตุไป แล้วมีจดหมายปิดผนึกฉบับหนึ่งตกมาอยู่ในมือเธอ ...”

(น.64/131)

ท่านออกญาบุรารุช ให้อยู่เขียนจดหมายถึงบริษัทคิดพาณิชย์อภัย กรุงเทพ ประเทศไทย ดั่งมีข้อความในตอนนั้นว่า

"- ผมสั่งให้คุณเขียนจดหมายไปที่บริษัท "คิดพาณิชย์อภัย" ที่กรุงเทพ ว่าข้าวสาร 300 ทาบ ที่เขาขอซื้อนั้น ลีนเดือนจึงจะได้ครบตามจำนวน เพราะว่าเพิ่งจะเก็บเกี่ยวเสร็จ ยังไม่ทันได้ส่งมาถึงโรงสีเลย ส่วนไม้ 300 ท่อน อยู่ที่เมืองศรีโสภณเรียบร้อยแล้ว ต้องการเมื่อไร ? ให้นำไปไว้ที่ตรงไหน ขอให้ตอบกลับมาด้วย "

(น.106,107/147,148)

บริษัทคิดพาณิชย์อภัย ตอบจดหมายไปถึงท่านออกญาบุรารุช ดั่งข้อความในตอนนั้นว่า

"...ขณะนั้น ท่านได้รับจดหมายฉบับหนึ่ง จากบริษัท คิดพาณิชย์อภัย ..."

(น.118,119/152)

เสงลีเขียนจดหมายส่งจากประเทศไทยให้ท่านออกญาบุรารุช แจ้งข่าวเรื่องตามหาลูกสาวของท่านออกญาบุรารุช ดั่งข้อความในตอนหนึ่งว่า

"วันหนึ่งท่านบุรารุชได้รับจดหมายฉบับหนึ่งจากเสงลี มีข้อความดังต่อไปนี้

กระผมได้สืบหาร่องรอยของท่านหญิงผีเสื้อและนายภิน-แก้ว แต่ก็ยังไม่ได้รับข้อเท็จจริงจากผู้เดินทางคนหนึ่งที่ เป็นพยานรู้และเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ดี กระผมก็ไม่กล้ากราบเรียนคุณท่านก่อนเลย เพราะกลัวว่าจะไม่จริง รอให้ผมหาชายที่เป็นพยานคนนั้นเห็นก่อน จึงค่อยส่งข่าวมาบอกให้ทราบภายหลัง

ในวันนี้กระผมได้ออกเดินทางจากกบินทร์บุรีแล้ว คิดว่าในวันอาทิตย์หน้าเวลาบ่าย จะมาถึงมณฑลบุรีแน่นอน

ลงชื่อ : เสงลี

ด้านล่างของจดหมายได้เขียนข้อความสั้น ๆ ว่า

"ข่าวที่กระผมส่งมานี้ ไม่ใช่ข่าวดี ขอให้คุณท่านทราบไว้ก่อน"

(น.154,155/165)

ในนวนิยายเรื่องสะท้อนให้เห็นภาพการแจ้งข่าวคราวต่าง ๆ ด้วยการเขียนจดหมายเป็นหลัก อาจเป็นเพราะว่า เทคโนโลยีที่เป็นเครื่องสื่อสารมีไม่มาก จึงต้องใช้จดหมายในการส่งสารถึงกันและกัน

การเขียนจดหมายนั้น ผู้เขียนจะต้องมีความสามารถในการใช้ถ้อยคำที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจสารที่ส่งไปนั้นได้โดยง่าย มิฉะนั้นการสารที่ส่งไปจะไม่สามารถสื่อสารกันเข้าใจ โดยเฉพาะจดหมายธุรกิจต่างประเทศด้วยแล้ว ผู้เขียนจะต้องมีความรู้เรื่องทั้งทางด้านหลักการเขียนจด

หมาย และภาษาที่ใช้อย่างดี จึงสามารถเขียนและสื่อสารกับผู้อ่านจดหมายเข้าใจได้ ถ้าผู้เขียนจดหมายไม่มีความรู้ก็ทำให้ผู้อ่านไม่สามารถทราบเนื้อความในจดหมายนั้นได้ชัดเจน ดังเช่นข้อความในเนื้อเรื่องนวนิยายเขมรเรื่องนี้ที่แสดงว่า ผู้เขียนจดหมายไม่เข้าใจในภาษาไทยดีพอ จึงสื่อความหมายไม่ถูกต้อง ในตอนที่ท่านออกญาบุรารุชได้ตำหนิผู้นี้ ดังนี้

“เขาตอบกลับมาว่า จดหมายที่ผมส่งไปนั้นเขาอ่านไม่เข้าใจเลย...เขาว่า ไม่รู้ว่าผมต้องการจะพูดอย่างไรบ้าง

น่าอับอายมาก...ยูคี คุณรู้ภาษาไทยหรือไม่ ถ้าไม่รู้ผมจะหาคนมาแทนเดี๋ยวนี้ละ

พูดเสร็จ ท่านบุรารุชยื่นจดหมายนั้นไปให้ยูคีอ่าน

- ดูให้ดีสิ... เดียวจะคิดว่าผมพูดเกินความจริง

ยูคีรับจดหมายด้วยมือไม้สั่นเทา.. อ่านแล้วก็ตอบว่า

- ขอโทษครับ คุณท่าน...เมื่อครั้งก่อน ๆ กระผมส่งจดหมายติดต่อกับบริษัทคิดพาดิชย์อภัยบ่อย ๆ ได้โต้ตอบกัน ฟังความเข้าใจทั้ง 2 ฝ่ายโดยง่าย เดียวนี้ไม่รู้ว่าเป็นเพราะสาเหตุอะไร เขาจึงอ่านจดหมายของกระผมไม่เข้าใจ เป็นเรื่องที่น่าสงสัยเป็นอย่างมาก

- จะมันสงสัยอะไรอีก... เพราะเราไม่รู้มันแหละ เขาจึงได้บอกว่าเขียนไปแล้ว เขาอ่านไม่รู้เรื่อง”

(น.107,108/148)

ในการเขียนจดหมายเขมรนั้น ส่วนที่สำคัญที่สุดคือ ชื่อและที่อยู่ของผู้เขียน ดังเช่นจดหมายที่เสงลีเขียนถึงท่านบุรารุช ผู้ประพันธ์นวนิยายเขมรเรื่องแรนแตนพยายามเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการลงลายมือชื่อผู้เขียน จึงมีการลงชื่อกำกับเสมอ ทั้ง ๆ ที่ได้เอยถึงผู้เขียนจดหมายนั้นก่อนแล้ว เว้นไว้แต่จดหมายฉบับนั้นเป็นจดหมายเขียนแบบไม่เป็นทางการ หรือเขียนด้วยความรีบเร่ง อย่างเช่นจดหมายที่ตามวงเขียนถึงแรนแตน ไม่มีผู้ลงชื่อ แต่ผู้ประพันธ์ยังเน้นถึงการลงชื่อผู้เขียน ดังข้อความจดหมายในเนื้อเรื่องว่า

“ฉันเพิ่งมาถึงชายแดนโอร์เซราเมื่อบ่าย 4 โมงเย็นวันนี้ รู้เรื่องราวของหนูหมดแล้ว ให้นำหนูไปพบฉันให้ได้ในคืนนี้ เมื่อไรก็ได้ ขอให้แต่หนูหลบมาได้ ฉันจะรออยู่ที่เกวียนหลังตลาดชายปลา

(ลงชื่อ : ไม่มี)”

(น.64/131)

ความเชื่อ

โหราศาสตร์

ความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ เป็นลักษณะเด่นอันหนึ่งสำหรับชาวเขมร ไม่ว่าจะเป็ นเขมรสูงหรือชาวเขมรที่อยู่ในประเทศไทย และชาวเขมรต่ำหรือเขมรที่อยู่ในประเทศกัมพูชา ต่างก็ มีความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ ไม่ว่าจะทำกิจกรรมใด ๆ ต้องดูฤกษ์ยามก่อนจึงทำได้ คำทำนาย ของโหรจึงเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตของชาวเขมร ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแตนนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการทำนายแต่งงานตามหลักของโหราศาสตร์ ดังข้อความใน เนื้อเรื่องว่า

“พอโตขึ้น ถึงวันที่ครบกำหนดจัดพิธีแต่งงาน แต่โหรทำนายไว้ว่า ทั้ง 2 คนนี้ไม่ใช่คู่ครอง กันหรอก ได้ทำนายว่า จะต้องมีการพลัดพรากจากกันตลอดชีวิต เหมือนกับพระฤทธิเสนกับ พระนางกอนรี ท่านบูรารุชได้ทราบคำทำนายนี้แล้ว ก็เสียใจมาก แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี จึง เรียกฝ่ายชายมาบอกเรื่องราวแล้วก็ยกเลิกคำพูดที่เคยพูดไว้ ไม่ให้ถือโทษซึ่งกันและกัน

หลังจากนั้นก็มึ่นักธุรกิจคนหนึ่งที่ว่ารวยเข้ามาขอเธอให้แต่งงานกับลูกชายซึ่งเพิ่งจะกลับมา จากประเทศฝรั่งเศส ท่านบูรารุชก็ยกคุณไสยให้เพราะให้โหรดูวันเดือนปีแล้วสามารถเป็นคู่ ครองกันได้”

(น.139,140/139,140)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการดำเนินชีวิตตามความเชื่อทางด้าน โหราศาสตร์

คติโบราณ

สิ่งที่เชื่อกันมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่โบราณ ในสังคมเขมรจะสะท้อนออกมาได้หลายแบบ เช่น การเล่าต่อ ๆ กันมา, และนิทาน เป็นต้น และในบางครั้งก็ใช้เป็นสำนวนเขมรพูดไว้ เพื่อให้จดจำ ได้ง่าย และเพื่อเป็นคำปริศนาให้คิดในภายหลัง ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแตน มีสำนวนที่เป็นคำ ปริศนาที่มีความหมายถึงความเชื่อของชาวเขมร ดังเช่นคำว่า

“กินสังลา” (និទ្ទិល) ในข้อความว่า

“แรนแตนผู้เป็นลูกเห็นแม่กินได้นอนหลับก็รู้สึกดีใจมาก แต่ตามงูผู้แก่เฒ่า ผ่านเรื่อง รวามากแล้ว กลับมีสีหน้าซีดลง แก้วคิดว่า ที่นางกินข้าวได้ในเวลานี้ คือเหตุแสดงว่าหมด ความหวังแต่เพียงแค่นี้ โบราณเรียกว่า “กินสังลา” ตั้งแต่ได้กินข้าวต้มเสร็จ นางหลับสบายจน เวลาผ่านไปบ่าย 3 โมง จึงรู้สึกตัว ...”

(น.24/116)

การกินสังฆา หรือ “**ธัญญิว**” นี้ เป็นสำนวนพูดถึงกิริยาของผู้ที่รู้ว่าตัวเองจะตาย และอยู่ในอาการใกล้ตาย ญาติพี่น้องที่เฝ้าเมื่อมีกิริยาอย่างนี้ ก็รู้ทันทีว่า กิริยาเช่นนี้เป็นการกินครั้งสุดท้าย เพื่อเป็นการสังฆาญาติพี่น้องและมิตรสหาย ผู้ที่ไม่รู้จักจิตใจนี้กว่ากินข้าวได้ แต่ผู้ที่เข้าใจความหมายของการกระทำของผู้ใกล้ตาย จะเตรียมใจไว้³⁶ อย่างเช่นในนวนิยายเขมรเรื่องนี้ แรนแอนด์ ดีใจ เมื่อเห็นมารดา กินข้าวได้ เพราะไม่รู้ แต่ตามวงกลับมีสีหน้าซีด เตรียมใจไว้ เพราะเข้าใจในการกระทำของมารดาของแรนแอนด์

และคำสำนวนอีกคำหนึ่งว่า

“**ธรรมาธรรมะ ธรรมาธรรมะ**” มีความหมายว่า “สายโลหิตเรียกหา” ในข้อความนี้ว่า “สายโลหิตเรียกหา” - ดวงวิญญาณของพ่อกับลูก ถึงแม้ว่าจะอยู่ที่ใด ตายไปแล้วก็ดี จะต้องโยนโยนไปมาหาสู่กันและกันในสังสารภพตามบุรพนิสัยของตน ...”

(น.160/167)

สำนวนนี้หมายถึงความเป็นเลือดเนื้อเชื้อไข ถึงแม้จะมีสภาพอยู่ที่หรือสถานะที่แตกต่างกัน แต่ยังมีคามผูกพันกันทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ คือจะต้องมีความห่วงใยซึ่งกันและกัน ถึงแม้อีกฝ่ายจะตายไปแล้วก็ตาม สำนวนนี้จึงใช้ได้ในกรณีนี้ด้วย

อีกอย่างหนึ่ง สำนวนว่า “**ธรรมาธรรมะ ธรรมาธรรมะ**” ก็มีความหมายว่า “กรรมตามสนอง หนีไม่พ้น”³⁷ ตามความหมายดังกล่าวนี้ หมายถึง กรรมที่ตามทัน อย่างไม่หนีไม่พ้น จะต้องเป็นไปตามกรรม สำนวนนี้ใช้พูดในกรณีที่มีการรับผลกรรม ตัวอย่างเช่น ผู้ร้ายกำลังจะถูกตำรวจจับลงโทษ จะหนีอย่างไรก็ไม่พ้น กิริยาเช่นนี้ก็ใช้สำนวน “**ธรรมาธรรมะ ธรรมาธรรมะ**” “กรรมตามสนอง หนีไม่พ้น” กับโจรคนนั้น เป็นต้น³⁸ ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแอนด์นี้ ผู้ที่กำลังรับผลกรรมอยู่คือ ท่านออกญาบุรารุชที่กำลังเศร้าโศกเสียใจ ซึ่งเชื่อว่าเป็นเพราะกรรมในชาติก่อนตามมาทัน ท่านออกญาบุรารุชจะต้องจำนนผลกรรมนั้น จะหนีอย่างไรก็ไม่พ้น

ความเชื่อของชาวเขมรอีกอย่างหนึ่ง คือเชื่อเกี่ยวกับการอ้อนวอนขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดลบันดาล ชาวเขมรเมื่อประสบกับเหตุร้ายมักอ้อนวอน หรือบวงสรวงศาลเจ้า ซึ่งเรียกว่า

³⁶ สัมภาษณ์ นายมงกุฎ แก่นเดียว, บ้านบรมสุข ตำบลราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์, 5 พฤศจิกายน 2542.

³⁷ สัมภาษณ์ พระดิเสียง เมาะฮัว, (เกิดที่จังหวัดกำพงโสม ประเทศกัมพูชา) วัดสังการ ตำบลเมือง อำเภอเมือง พนมเปญ, 1 พฤศจิกายน 2542.

³⁸ สัมภาษณ์ นายมงกุฎ แก่นเดียว, บ้านบรมสุข ตำบลราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์, 5 พฤศจิกายน 2542.

“**ขุรทสว**” (ศาลปู่ตา, ศาลเจ้า) ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแตนนี้สะท้อนความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ ตอนหนึ่งคือ ตอนที่แรนแตน (ลำดวน) ตกใจกลัวทำนอกฏาบูรารุจะทราบว่าเป็นลูกสาวของผีเสื้อสาวของท่าน และมีศักดิ์เป็นหลายของท่านนอกฏาบูรารุ จึงยกมือประนมอ้อนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังข้อความในตอนที่ว่า

“ลำดวนยืนอยู่เพียงคนเดียวก็ยกมือทั้งคู่ประนมระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย อ้อนวอนเหล่าเทพนิกรอมรภักตัญญาที่อยู่ในเทวสถาน ขอให้ท่านช่วยปกป้องเธอให้พ้นจากทุกซกภัย เพื่อให้คำสั่งเสียของแม่สำเร็จในเวลาอันใกล้นี้ ”

(น.165/169)

หลักธรรมในพุทธศาสนา

ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแตนนี้ ได้กล่าวถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้หลายที่ ดังนี้

ข้อความที่แรนแตนสนทนากันกับเพื่อนของตามวงและภรรยาของเขาว่า

“- อา ! ถ้าท่านมีมากถึงขนาดนั้นแล้ว จิตใจของท่านเป็นอย่างไร ? ท่านมีสัจปฐิธรรมต่อคนงานบ้างหรือไม่ ? ตามที่หนูเคยได้ยินมา ผู้ที่ร่ำรวยอย่างนี้ ส่วนมากจะซ่มเขงคนยากจนเพื่อเอาผลประโยชน์ให้มากที่สุด ”

(น.86/140)

ในข้อความดังกล่าวได้กล่าวถึงคำว่า “สัจปฐิธรรม” ธรรมสำหรับคนดี พระธรรมปิฎกได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า

“สัจปฐิธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมของคนดี, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ มี 7 อย่าง คือ

- 1) ชัมมัตญุตตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ
- 2) อัตถัตญุตตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักผล
- 3) อัตตัตญุตตา รู้จักตน
- 4) มัตตัตญุตตา รู้จักประมาณ
- 5) กาลัตญุตตา รู้จักกาล
- 6) ปริสัทญุตตา รู้จักชุมชน
- 7) ปุคคลัตญุตตา รู้จักบุคคล

อีกหมวดหนึ่งมี 8 อย่าง คือ

- 1) ประกอบด้วยศีลธรรม 7 ประการ *
- 2) คบหาสัตบุรุษ (คบหาผู้มีศีลธรรม 7)
- 3) คิดอย่างสัตบุรุษ
- 4) ปรึกษาอย่างสัตบุรุษ
- 5) พูดอย่างสัตบุรุษ
- 6) ทำอย่างสัตบุรุษ
- (3-4-5-6 คือคิด ปรึกษา ทำ มีใช้เพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น)
- 7) มีความเห็นอย่างสัตบุรุษ (คือเห็นชอบว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว เป็นต้น)
- 8) ให้ทานอย่างสัตบุรุษ (คือให้โดยเคารพ เอื้อเพื่อแก่ช่องและผู้รับทาน เป็นต้น³⁹)

และข้อความในตอนหนึ่งอีกว่า

"...วิญญานชั้นรชของพอกับลูก ถึงแม้ว่าจะอยู่ก็ดี ตายไปแล้วก็ดี จะต้องโยงโยไปมาหาสู่กันและกันในสงสารจักรตามบุพนิสัยของตน ดวงวิญญานของท่านบราหฺมรูล่องลอยยั้งห่างไกลออกไปมากขึ้น ท่านคิดถึงลูกที่หายหน้าไปนาน ไม่รู้ว่าอยู่ที่ใด ความโกรธของท่านที่มีอยู่มากเท่าไร ก็หายจากไปหมด ท่านกลับมีความสุขใจมากขึ้นกับความพลัดพรากจากกัน พรหมวิหารธรรม-สัปปริสธรรม และเมตตธรรม ต่างก็เกิดมีมากขึ้นในใจของท่าน ความรู้โกรธอันแรงกล้าที่เหมือนกับดินประสิวกลับกลายเป็นอ่อนนุ่มเหมือนขี้ผึ้งถูกแสงแดด"

(น.160,161/167,168)

ข้อความในตอนนี้ ได้กล่าวถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องกรรม, ความรักของบิดามารดาโดยอาศัยพรหมวิหารธรรม สัปปริสธรรม และเมตตธรรม

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นหลักธรรมทางศาสนาพุทธ 2 ประการ คือกรรม และพรหมวิหารธรรม ส่วนเมตตธรรม เป็นหลักธรรมที่อยู่รวมในหมวดพรหมวิหารธรรมแล้วจึงไม่ต้องแยกเป็นหลักธรรมอีก 1 หัวข้อ ขออธิบายดังต่อไปนี้

1) กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงาน หรือการกระทำ แต่ในทางธรรมได้จำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความจงใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม⁴⁰

* คือ ศรัทธา ทิธี โอตตปปะ พาทุสัจจะ วิริยารัมมะ สติ และปัญญา.

³⁹ พระธรรมปิฎก.พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 326.

⁴⁰ พระธรรมปิฎก. พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 157.

กรรมเมื่อจำแนกตามคุณภาพหรือตามธรรมที่เป็นมูลเหตุมี 2 อย่าง คือ

(1) อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว คือเกิดจากอกุศลมูล มี 3 อย่างคือ โภคะ, โทสะ, และโมหะ

(2) กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี คือเกิดจากกุศลมูล มี 3 อย่าง คือ อโภคะ, อโทสะ, และอโมหะ

กรรมมี 3 ประการ เมื่อจำแนกทวาร มี 12 ประการ เมื่อจำแนกตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการให้ผล⁴¹

ชาวเขมรที่นับถือพระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องกรรมในลักษณะของการเวียนว่ายตายเกิด กรรมจะติดตามตัวไปทุกแห่งหน ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สงสารวัฏฏ์ หรือสงสารจักร แม้ในนวนิยายเขมรเรื่องแรนแณตนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องกรรมในแง่การผูกพันระหว่างบิดามารดากับลูก เป็นไปตามบุพนิสัยของตน แม้ในตอนหนึ่งได้กล่าวถึงกรรมในแง่ให้ผลในปัจจุบันเป็นอโสิกรรมว่า

“...ธรรมดาจิตใจของพ่อที่เคยเลี้ยงดูบุตรธิดา เมื่อสงสัยว่าลูกมีความทุกข์แล้ว ถึงจะโกรธเกลียดอย่างไรก็ตาม ความโกรธเกลียดอันนี้ ก็กลับกลายเป็นอโสิกรรม จางหายหมดไป ตัดใจจากลูกไม่ได้ ...”

(น.156/166)

2) พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ มี 4 อย่าง คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา⁴² หลักธรรมในหมวดนี้เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่ เช่น บิดามารดา, ครูอาจารย์, นักปกครอง, และผู้บริหาร เป็นต้น

ข้อความอีกตอนหนึ่งในเนื้อเรื่องของนวนิยายเขมรเรื่องแรนแณต ที่กล่าวถึงหลักธรรมทางศาสนาพุทธ ที่เกิดขึ้นกับทุกคนไม่มีเว้น คือโลกธรรม⁴³ โดยได้กล่าวถึงเฉพาะความทุกข์ไว้ว่า

⁴¹ พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 4-5.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 182.

⁴³ พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2538), หน้า 253. ได้ให้ความหมายไว้ว่า โลกธรรม 8 หมายถึง ธรรมตาของโลก, เรื่องของโลก, ความเป็นไปตามคติธรรมซึ่งหมุนเวียนมาหาสัตว์โลก และสัตว์โลกก็หมุนเวียนตามมันไป มี 8 ประการ คือ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข และทุกข์.

“แต่ความทุกข์มันไม่รู้จักฐานะต่ำสูงของคนหรือก มันล้นตกไปอยู่ในภพไม่หยุด
หย่อน-ไม่ส่งสารสัตว์โลก-ไม่ไว้หน้าใคร ๆ ไม่ว่าจะเป็พระมหากษัตริย์ ชำราชากรชั้นผู้ใหญ่
เศรษฐี หรือราษฎรคนยากจนเฉยใจ ”

(น.137/159)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุป

นวนิยายเขมรเรื่อง แรน-แอนด์ เป็นนวนิยายประเภทบันเทิงคดี แต่งโดย อิม จุม ได้รับรางวัลในการแข่งขันการแต่งหนังสืออินทรวทิว ครั้งที่ 1 จัดพิมพ์ขึ้นโดยคณะกรรมการค้นคว้า พิจารณาผลงาน และแปล ของสมาคมนักเขียนเขมร ในปี พ.ศ. 2508 เนื้อเรื่องแบ่งเป็น 6 บท แต่ละบทมีหัวข้อเรื่องตามลำดับ

นวนิยายเรื่องนี้มีองค์ประกอบที่เหมาะสมและสมบูรณ์ที่สุดเรื่องหนึ่ง ผู้แต่งได้จัดวางโครงเรื่องได้ดี เปิดเรื่องด้วยการเดินทางของเรนแอนด์และมารดา แต่ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดอย่างอื่น ๆ เลย ปลอ่ยให้เป็นปมปัญหาไว้ก่อน แล้วค่อย ๆ ดำเนินเรื่องคลายปมปัญหา จึงทราบสาเหตุของการเดินทางว่า เพราะบิดาของเธอถูกจับหายตัวไป มารดาซึ่งป่วยหนักคิดว่าตนไม่สามารถเลี้ยงดูลูกต่อไปอีกได้ จึงพาเธอออกเดินทางไปหาตาซึ่งอยู่ในประเทศกัมพูชา แต่มารดาก็เสียชีวิตในระหว่างทาง ทิ้งให้เธอต้องเดินทางผู้เดียวพร้อมกับคำสั่งเสียให้เธอทำตามจนสำเร็จ และปิดเรื่องสมบูรณ์เมื่อเธอได้อยู่กับตาอย่างมีความสุข, แก่นของเรื่องคือความมุ่งมั่นของเรนแอนด์ที่ตั้งใจทำตามคำสั่งเสียของมารดาจนสำเร็จ, ตัวละครเอกของเรื่องคือเรนแอนด์ ตัวละครประกอบอื่น ๆ นอกนั้น เช่น นายม่วง นางริน และออกญาประเสริฐสมบัติ (ข้าพหู บูราวุธ) เป็นต้น เป็นตัวละครที่ผู้แต่งสร้างขึ้นมาเพื่อให้ตัวละครเอกมีบทบาทเด่นยิ่งขึ้น, จากที่ผู้แต่งได้กล่าวถึง จังหวัดในเขตชายไทยและกัมพูชา ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดพระตะบอง ผู้แต่งใช้สำนวนโวหารบรรยายดูสมจริงมาก และใช้ภาษาที่เรียบง่ายทำให้ง่ายต่อการอ่านและแปล

สังคมและวัฒนธรรมไทยและเขมรที่สะท้อนจากนวนิยายเรื่องนี้ เป็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ต่อมาบางอย่างก็เปลี่ยนไป บางอย่างก็ยังคงสภาพให้เห็นอยู่ พอสรุปได้ดังนี้

นวนิยายเรื่องนี้ได้สะท้อนภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทย ดังนี้

การประกอบอาชีพ ได้สะท้อนถึงอาชีพการทำธุรกิจ, การเจียรไนเพชรพลอย, การขนส่งสินค้า และการแสดงละคร

ค่านิยม ได้แก่ การฉาบพริกศพ, การเคารพผู้ใหญ่, การเลือกคู่ และการอิจฉาริษยา

ชีวิตความเป็นอยู่ และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ส่วนสังคมและวัฒนธรรมเขมร นวนิยายเรื่องนี้ได้สะท้อนภาพออกมาให้เห็น ดังนี้ การประกอบอาชีพ ได้แก่ การรับราชการในตำแหน่งออกญา, การทำธุรกิจ, การขนส่งสินค้า

ค่านิยม ได้แก่ ความกตัญญู, การเคารพผู้ใหญ่, การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, การเห็นแก่ตัว, การเลือกคู่ครอง

ประเพณี ได้แก่ การทำบุญตั้งโต๊ะ และการทำบุญอุทิศส่วนกุศล

การสื่อสาร ด้วยการเขียนจดหมาย

ความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์, คติโบราณ และพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาวิเคราะห์จากนวนิยายเขมรเรื่องนี้สามารถวิเคราะห์ได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ถ้ามีการนำมาศึกษาวิเคราะห์ทั้งทางด้านภาษาศาสตร์, ประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์ จะเป็นประโยชน์อย่างมาก

2. ควรมีการนำนวนิยายเขมรมาแปลเป็นภาษาไทย เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจถึงสังคมและวัฒนธรรมเขมรจากการอ่านนวนิยายแปลมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

กระแส มลายาภรณ์ และชุตา จิตพิทักษ์. มนุษย์กับวรรณกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2528.

การฝึกหัดครู. ภูมิศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ออร์โตไคด์ จำกัด, 2534.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529.

_____ . วรรณกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517.

คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา สุรินทร์. แซมชาย ฉบับพิเศษ รวมประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น ในจังหวัดสุรินทร์. (บุรีรัมย์ : เรวัตการพิมพ์, 2533)

โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย กระทรวงศึกษาธิการ. วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี. กรุงเทพ : สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี, 2523.

งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2538.

เชิดชาย เหล่าหล้า,พ.อ.(พิเศษ) และคณะ. การปกครอง การเมือง ของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน แพร่พิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด, 2518.

ณรงค์ เล็งประชา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2539),

ตำราราชอาณาจักร,สมเด็จพระยา. นิราศนครวัด (กรุงเทพมหานคร : เอส เอ็ม เซอร์คิเพรส, 2537)

เดวิด แซนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, แปลโดย พรรณา เก้าธรรมสาร สดใส ชันติวรพงศ์ และวงเดือน นาราสิัจจ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530. พิมพ์ครั้งที่ 7.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, 2532.
- ธรรมปิฎก, พระ. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- _____ . พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย, 2538.
- ธวัช ปุณโณทก. แนวทางการศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- บริหารพินิจฉยกิจ, หลวง. เพชรพลอย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชุมช่าง จำกัด, ม.ป.ป.
- บุญยงค์ เกศเทศ. แลลอดวรรณกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
2536.
- _____ . มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
ประคอง นิมมานเหมินท์. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคม-
ศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย. โคลงพหุหัตถ์ : การศึกษาเชิงวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร :
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.
- แผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. มงคลัตถที่ปณีแปล เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 12.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. อินโดจีน ในคริสต์ศตวรรษที่ 20. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พีเพรส
จำกัด, 2534.
- สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม, ฉบับที่ 401
(พ.ศ. 2522). กรุงเทพมหานคร : กระทรวงอุตสาหกรรม, 2522.
- สิทธา พินิจภูวดล. วรรณกรรมสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
- สุธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. วรรณคดีวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- สุพัทธรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี.
พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

- รัชนิกร บุญ-หลง. ภูมิศาสตร์การเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535
- ราตรี ผลภริมย์. การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสังฆทอง. กรุงเทพมหานคร : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด, 2525

หนังสือภาษาต่างประเทศ

Headley, Robert k. Cambodian-English Dictionary. Washington D.C. : The Catholic University of America Press, 1977.

Huffman, Franklin E, and Im Proum. English-Khmer Dictionary. New Haven and London : Yale University Press, 1977.

Master Group. The New Encyclopedic Edition Oxford Advanced Learner's Dictionary English-Khmer. n.p. : n.d..

คุณสาสณขณัฐ, อานุกรมเชื้อ ศาสณี ๑-๒, เงาะคู่สามณี ๒. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง, ๒๕๑๑.

ยง อดุลยธนู อดอานุกรมเชื้อ - เชื้อ ฉวีชัย. ผู้แต่ง, 1996.

หิ หุ. อาอเอนเอนส. Tokiyamacity : Genyoji Volumteer, 1982.

สัมภาษณ์

ชาวเขมร

ชญูณาส สุธณัฐ. ตลาดปอยเปต จังหวัดพระตะบอง. สัมภาษณ์ 5 พฤศจิกายน 2542.

พระลีเชียง เมาะฮัว. (เกิดที่จังหวัดกำพงโสม กัมพูชา) วัดอสังการ ตำบลเมือง อำเภอเมืองพนมเปญ. สัมภาษณ์ 1 พฤศจิกายน 2542.

ชาวไทย

พระครูอุดมวราเวท (หลวงปู่เจียม อติสโย) วัดอินทราสุการาม ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ (เกิดที่จังหวัดพระตะบอง กัมพูชา) สัมภาษณ์ 8 พฤศจิกายน 2542.

นายมงกุฎ แก่นเดียว. บ้านบรมสุข ตำบลราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. (เคยเป็นล่ามให้นักธุรกิจชาวไทย ติดต่อกับนักธุรกิจกับนักธุรกิจเขมร ที่จุดผ่อนปรน ปอยเปต จังหวัดสระแก้ว). สัมภาษณ์ 5 พฤศจิกายน 2542.

นายสัมพันธ์ นามแก้ว. จุดผ่อนปรนปอยเปต จังหวัดสระแก้ว. สัมภาษณ์ 5 พฤศจิกายน 2542.

นายกิตติ วิเศษชาญเวทย์. 876/45 ถนนธนบุรี คลองสาน กรุงเทพมหานคร. (ร้านรับทำเครื่องประดับ รูปพรรณ). สัมภาษณ์ 10 พฤศจิกายน 2542.

นายสวน ทิมวรรณรัตน์. สถาบันวิทยุแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2542.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก

ในสารนิพนธ์เล่มนี้ได้แบ่งภาคผนวกออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ภาคผนวก ก. ฉบับแปล “เรน-แอนด์” ภาษาไทย
2. ภาคผนวก ข. แผนที่ประกอบ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก ก.

“แรน-แอนด์” ฉบับแปล

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

(ปกใน)

อี ฉู

แรนแอนด์

(รางวัลในการแข่งขันการแต่งหนังสืออินทรวี ครั้งที่ 1)

พิมพ์เผยแพร่โดย

คณะกรรมการคั่นคว้า-พิจารณาผลงาน และแปล

ของสมาคมนักเขียนเขมร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ชายที่ สงวนลิขสิทธิ์

บรรณาการ

แสง ทวน ทวด

เลขที่ 67 วิถีพระบาทจันทราชา

พนมเปญ

ค.ศ. 1965 พ.ศ.2508

(สงวนลิขสิทธิ์)

หน้า ก.
รูปถ่ายของผู้ประพันธ์

1

อกุศลกรรม

(น.1) ในช่วงเวลารุ่งอรุณทึบซึ่งพระอาทิตย์สาดแสงสว่างทะเลแนวป่าเป็นสีแดงอ่อนทางทิศบูรพา มีหญิงสองคน คนหนึ่งสูงอายุ คนหนึ่งเด็ก เดินเคียงคู่กันออกจากบริเวณเมืองปราจีนบุรี มุ่งหน้าไปยังหมู่บ้านที่อยู่ติดกับถนนสายที่ไปยังอรัญประเทศ

หญิงสูงอายุนั้นอยู่ในวัยประมาณ 28 หรือ 30 ปีเป็นอย่างมาก รูปร่างผอมโปร่ง มีแต่หนังหุ้มกระดูก เดินไปอย่างอ่อนระโหย ราวกับไม่ค่อยมีพลังกำลังมาก มือข้างหนึ่งเกาะขาเด็กผู้หญิงซึ่งเดินเคียงกันมาทางข้างซ้าย

หญิงคนนี้แม้จะผ่ายผอมเพียงนี้ แต่ยังมีทรวดทรงอ่อนแอ้นและหน้าตาดีชวนมอง รูปร่างเล็กบาง เหวบาง จมูกแหลม ตาคม หน้าผากโหนกนูนโค้งเหมือนกับคันเกาทัณฑ์

(น.2) พิศดูไปที่การแต่งกาย เห็นผ้าถุงยาวสีดำนุ่งทับชายเสื้อคอกลมสีฟ้าแขนสั้นรัดเอวแน่นด้วยเข็มขัด ไม่พบเครื่องประดับอะไรติดตัวสักน้อยเลย เส้นผมดำขลับยาวสลวยปรกไหล่ ผิวขาวดูเหมือนลูกครึ่ง แต่ขาวซีดราวกับไม่มีเลือดไม่มีเนื้อ ริมฝีปากเป็นสีม่วงคล้ำกับว่ามีอาการของโรคร้ายแฝงอยู่ในตัว

ส่วนเด็กหญิงตัวเล็กที่เดินข้างซ้ายมีอายุประมาณ 13 ปี สวมใส่เสื้อผ้าแบบเดียวกับผู้เป็นแม่ มีรูปโฉมโฉมพรรณสดใส มีลักษณะท่าทางและหน้าตาเหมือนกันราวกับถอดแบบจากหญิงซึ่งมีอายุมากกว่า เพียงมองเห็นนิดเดียว ก็สามารถรู้ได้แน่ชัดว่าเป็นแม่ลูกกัน

หญิงทั้ง 2 คนนี้ เดินลงจากถนนอย่างช้า ๆ ไปตามคันนาอย่างกระโผลกกระเผลก เมื่อเดินไปได้ประมาณ 200 เมตร (น.3) มีชายแก่ทวนวดเครารุงรัง ผมหงอกแซมประปรายเดินเข้ามาหา รับเอาท่อผ้าและตะกร้าจากมือนาง แล้วพูดขึ้นว่า

- คุณผู้หญิงมาช้าไปหน่อย... ผมได้เตรียมเกวียนรอตั้งแต่ตี 5 โกลัรุ่ง ขณะนี้ดวงอาทิตย์ได้ขึ้นมาแทบขอบป่าแล้ว

- ขอโทษ น้ามวง ฉันไม่ค่อยสบาย เดินไกล ๆ ไม้ไหว มัวแต่รอรถรับจ้างให้มาส่งถึงชายกรุง จึงทำให้ช้าไปนิดหน่อย แต่เราก็กังอยู่ในเวลาโกลัรุ่งอยู่เลย

- ครับ ! .... ไม่เป็นไรหรอก ตะวันยังส่องไม่พ่นยอดไม้เลย ประตูป้านของชาวบ้านทุกบานยังปิดสนิท ไม่เห็นมีประตูเปิดสักบานเลย เชิญคุณและลูกขึ้นบนเกวียนเถาะ

แม่ลูกไม่จำเป็นต้องให้เรียกหลายครั้ง รีบพากันขึ้น (น.4) บนเกวียนของตามวงที่มี ประทุนมุงด้วยใบไม้ยอดงามและมีฟูกอย่างนุ่ม ๆ หลังหนึ่งปูอยู่ข้างใน ข้างฝายตามวง ก็ ขึ้นไปนั่งข้างหน้ากุบเกวียน แล้วก็ต้อนวัวขับเกวียนออกเดินทางลัดทุ่งนาที่แสนขรุขระ มุ่งตรง ไปยังทางเกวียนและทางถนนออกจากปราจีนบุรีไปรัญประเทศ

ในขณะนั้นดวงอาทิตย์ซึ่งยังคงส่องแสงผ่านยอดไม้ก็เลื่อนลอยสูงขึ้นเป็นสีแดงแรง กล้าพ้นจากแนวป่า มีลักษณะกลมเป็นวงเหมือนกับทรงรถพระราชา แต่ตามถนนยังไม่เห็นคน เดินสักคนเลย

เมื่อขึ้นไปบนถนนที่มีพื้นราบเรียบดี ตามวงบังคับวัวให้เดินอย่างรวดเร็วมุ่งไปยังทิศ ตะวันออก ในขณะนั้น หญิงแม่ลูกที่นั่งเคียงคู่กันในเกวียนเฝ้าแต่เหลียวมองไปข้างหลังด้วย ใบหน้าซีดเซียว ดูราวกับว่านางนึกอาลัยสถานที่ซึ่งนางเคยอยู่ร่วมกับเหล่ามิตรสหายมาหลายปี แล้ว บัดนี้มาพลัดพรากจากกันไป (น.5) ต้องละทิ้งที่อยู่อาศัยอย่างรีบเร่ง และไม่มี ความหวังว่าจะได้กลับมาเห็นอีก นางพยายามเพ่งสายตาไปยังทัศนียภาพทั่วทั้งเมือง มองไปที่บ้านเรือน ร้านตลาดและอาคารใหญ่ ๆ ที่มีหลังคามุงด้วยกระเบื้องสีชาวลีแดง อยู่เรียงชิดกันเหมือนกับ กลุ่มดอกเห็ดดอกอยู่ในสวน ดวงจิตของนางยังคงอยู่ที่นี้ ไม่อยากที่จะพลัดพรากจากไปเลย

เกวียนยิ่งเร็วไปข้างหน้าไม่มีหยุดไม่มีพัก เมืองใหญ่ก็ยังมองดูห่างไกลออกไป เคหสถานทั้งหลายเข้ามาผสานเชื่อมต่อกันมองเห็นราว ๆ เหมือนกับเงา ไม่นานเท่าไรก็ลับหาย ไปสิ้น แยกกันไม่ออกกับก้อนเมฆขาว ๆ ที่อยู่เรียงรายกันเคลื่อนเต็มท้องฟ้า

เกวียนของตามวงห่างไกลจากปราจีนบุรีแล้ว ขณะนี้เลี้ยวเข้าไปตามทางแยกสาย หนึ่งที่มีต้นไม้ใหญ่ ๆ ขึ้นล้อมสองข้างทางบดบังสายตาไม่ให้เหลียวกลับไปเห็นพื้นที่เมือง (น.6) ปราจีนบุรีได้ ในเวลานั้นลูกสาวหันไปดูแม่ แล้วเอ่ยว่า

- แม่.... กินขนมปังและขนมฝรั่งสักนิดเถอะ.....สายมากแล้ว
- เออ...แรนแตนต..ก่อนที่จะพูด ลูกได้ดูนาฬิกาที่ข้อมือของลูกหรือยังว่ากี่โมงแล้ว ? แรนแตนตฟังคำพูดของแม่ดังนั้นก็คิดได้โดยพลันว่า แม่ของตนเป็นผู้ที่เคร่งครัดกับ เวลา มาก จะทำอะไรให้ผิดเวลาที่เคยทำนั้นไม่ได้เลย จึงยกมือขึ้นดูนาฬิกาแล้วตอบแม่ว่า
- แม่... 7 โมงครึ่งแล้ว
- เออ... พอดีแล้วลูก

แม่ไม่หิวอะไรหรอก แต่ตอนนี้เป็นเวลา (น.7) คนทั้งปวงเขากำลังทานอาหาร ถึงจะหิวหรือไม่ก็ตาม แม่ต้องทานตามเวลาไปก่อน ลูกอย่าลืมตามวงสิ เอาขนมปังและกุนเชียงให้ แกกินด้วย

แรนแอนด์ได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็แก้ห่อเล็ก ๆ ห่อหนึ่ง เอากุนเชียง 2 ท่อน และขนมปัง 1 ปอนด์ใหญ่ส่งให้ตามวง แล้วก็เอาผลไม้ เนื้อเค็ม ขนมฝรั่งและขนมปังเล็ก ๆ 2 ชิ้น ส่งให้แม่ ชิ้นหนึ่ง ไว้กับมือตัวเองชิ้นหนึ่ง

หญิงผู้เป็นแม่ครั้งได้รับอาหารจากมือลูกแล้ว ก็เอาไปบริโภคทำตาบริบ ๆ เหมือนกับว่าไม่มีความอรรถน้อยเลย นางพยายามฝืนกินขนมปังได้ 4-5 คำ กินกล้วยน้ำหว้าหมด 1 ลูกแล้วก็ดื่มน้ำ หยุดรับประทานอาหารต่าง ๆ ที่ลูกยื่นให้ นางบ้วนปากล้างมือแล้ว จัดสิ่งของข้างตัวให้เป็นระเบียบแล้วหันหน้าตามวง ว่า

- เป็นอย่างไรบ้างน้ำ... กินอิ่มแล้วหรือยัง ? เรามาถึง (น.8) โหนดแล้ว ? ปราจีนฯ ห่างจากอรัญประเทศกี่กิโลเมตร

- ผมไม่ค่อยรู้แน่ชัดหรอกว่ากี่กิโลเมตร แต่ตามที่เคยได้ยินมา ปราจีนฯ ห่างจากอรัญฯ ประมาณ 120 กิโลเมตร เท่ากับอรัญฯ ห่างจากพระตะบองนั้นแหละ ไกลไกลต่างกัน เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

- แล้วจากปราจีนฯ ไปกบินทร์ฯ ละ ? น้ำ.....

- กบินทร์ฯ เป็นเมืองหนึ่งซึ่งอยู่ระหว่างทาง ไกลจากปราจีนฯ ประมาณ 60 กิโลเมตร

- ทำไมมันไกลอย่างนี้ น้ำ ? .... ไม่รู้ว่าจะได้ไปถึงเมื่อไร ?

- ขออย่าได้กังวลไปเลยคุณ.... ไม่ไกลเท่าไรหรอก.... วัวของผมคู่นี้เดินเร็วมาก และอดทนเก่งมากด้วย ถ้าขับบังคับมัน พวกเราอาจจะถึงกบินทร์ฯ ในเวลา 2 วัน หรือ 3 วัน ส่วนอรัญฯ ต้องใช้เวลาเดินทาง 2 วัน 2 คืนจึงจะถึง

(น.9) แล้วคืนนี้เราจะไปหยุดพักที่ไหนละ น้ำ ? ฉันมองก็เห็นแต่ทุ่งกว้างใหญ่อยู่ข้างหน้า ไม่เห็นมีที่พักอาศัยของชาวบ้านสักแห่งเลย น้ำคิดว่าจะเดินทางให้ถึงกบินทร์ฯ ในวันนี้เลยหรืออย่างไร ?

- ตามใจคุณเถอะ.... ถ้าอยากให้ผมไปให้ถึงกบินทร์ฯ ในวันนี้เลยก็ได้ ผมก็อยาก จะรีบไปในวันแรกเหมือนกันขณะที่วัวกำลังมีเรี่ยวแรงอยู่มาก อย่างไรก็ตาม พวกเราก็ต้องหยุดพักสักหน่อยเหมือนกันในเวลากลางวัน คุณอย่ากังวลไปเลย แถวนี่ผมไปมาเป็นประจำ

แล้ว บ้านเกิดของผมอยู่ที่เมืองศรีโสภณ ผมเป็นลูกของคนยากคนจน เพิ่งจะพอมีพอบอยู่ใน
ตอนนี้แหละ

- ขอโทษ น้า... เมื่อบ้านเกิดของน้าอยู่ที่เมืองศรีโสภณโน่นแน่ะ แล้วทำไมจึงได้มา
อยู่ชานเมืองปราจีนฯนี้ล่ะ ?

- ดั่งที่ผมได้พูดเมื่อสักครู่นี้แหละว่า เมื่อก่อนตัวผมเป็นคนยากจน หาเข้ากินค่า
เมื่อครั้งที่ (น.10) เขาสร้างถนนสายปราจีนฯมากรุงเทพฯ ผมได้มาสมัครทำงานเป็นลูกจ้างเขา ได้
เที่ยวเตร่มาเรื่อย ๆ จนถึงเมืองปราจีนฯ กระทั่งได้พบผู้หญิงไทยคนหนึ่งฐานะเท่าเทียมกันก็
ถูกใจ ผมจึงขอเขาแต่งงานอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันตั้งแต่นั้นมาจนทุกวันนี้ มีทั้งลูกสาวไปถึง
หลานหลายคนแล้ว การหากินของผมมีแค่สองอย่าง คือ ทำนาของภริยา และส่งปลา ในปี
หนึ่ง ๆ 4 หรือ 5 ครั้ง อย่างน้อย ผมไปที่ชายแดนรับปลาแห้งและปลาบั้งจากชาวบ้านมงคลบุรี
นำเอามาขายที่ประเทศไทย บางทีมาถึงแค่กรุงเทพฯ เขาก็เหมาซื้อหมดชั่วประเดี้ยวเดียว บางทีก็ถึง
กบินทร์ฯ แต่น้อยนักที่จะไปถึงเมืองปราจีนฯ

รายได้จากการส่งปลานี้ทำให้ผมได้สร้างบ้านไม้หลังเล็ก ๆ หลังหนึ่ง และซื้อวัวตัว
โต ๆ 2 ตัว เหมือนอย่างไอ้ยักษ์สองตัวนี้

ผมคิดว่าคงจะไม่ได้กลับคืนไปอยู่มงคลบุรีอีกหรอก (น.11) เพราะไม่มีที่ดินกับเขา
สักแปลงเลยที่จะทำอะไรเลี้ยงชีวิตได้ ตัวผมก็แก่เต่าลงแล้วด้วย ไม่ง่ายหรอกที่จะไปตั้งถิ่น
ฐานใหม่ได้อีก

ว่าแต่คุณล่ะ...ทำไมถึงได้พลัดพรากมาอยู่บ้านเมืองเขาเหมือนกัน ? ผมนั้นเป็นคน
ยากจน ย่อมจะพเนจรเหมือนจอกแห่นไหลไปตามยถากรรม ตรงไหนเห็นว่าทำมาหากินง่าย ก็
ปักหลักอยู่ตรงนั้นแหละ เพียงให้ได้มีชีวิตอยู่รอดเหมือนกับคนอื่นเขา ส่วนคุณไม่ได้ยากจน
เหมือนผม ทำไมจึงได้จากประเทศเขมรมาเหมือนกัน

แม่ของแรนแอนด์ ได้ยินคำถามของตามวงเช่นนี้ ก็พยายามคิดหาคำเพื่อจะตอบให้
เข้าใจได้ง่ายขึ้น เพื่อไม่ให้แก่รู้เรื่องราวของตนเอง ครั้นคิดได้แล้ว ก็ตอบทันทีตามความเป็น
จริงบ้าง ปกปิดไว้บ้างว่า

น้า...ครอบครัวฉันมาอยู่ปราจีนฯนี้ ไม่มีสาเหตุอะไรหรอก สามิฉันเป็นพ่อค้าเป็นคน
ดีสุขภาพเรียบร้อย ชายเมลิ็ดพันธุ์ที่ขอยู่ประเทศเขมร เช่น (น.12) ข้าวโปก และถั่ว เป็นต้น
วันหนึ่งเขาได้พาฉันมาเที่ยวประเทศไทย ได้เข้าไปถึงบางกอกแล้วก็กลับมาอยู่ที่ปราจีนฯอีก

เพราะเขามีความต้องการเรียนวิชาเจียรระไนเครื่องเพชรและทองให้เก่งเหมือนคนอื่น ๆ เพราะได้ยินมาว่าที่เมืองปราจีนฯมีช่างทองคนหนึ่งฝีมือดีมาก ไม่มีช่างที่ไหนจะเปรียบเสมือนได้ ตัวเขาเป็นช่างทองคนหนึ่งสามารถเจียรระไนได้ดีเหมือนกัน แต่ยังไม่เท่าคนนั้น

เพราะความอยากได้ความรู้ด้านนี้ สามิฉันทก็ล้มเลิกการค้าขายอื่น ๆ ทั้งหมด เข้ามาพักอาศัยอยู่ปราจีนฯนี้เพื่อเรียนให้ได้ชื่อว่าเป็นช่างฝีมือดีชำนาญการทางด้านการเจียรระไนเครื่องทองเหมือนคนอื่น แต่การเรียนวิชานี้มีช่าง่ายนักหрок ต้องยอมเป็นลูกมือเขาเป็นปี จนกระทั่งเขาไว้วางใจแล้วเขาจึงแนะนำวิธีการแปลก ๆ ที่เราไม่รู้ให้รู้เหมือนกับเขา

(น.13) เพราะอุปนิสัยที่มีมาแต่ปางก่อน สามิฉันทเข้าเรียนเพียงเล็กน้อย หัวหน้าช่างใหญ่เขารักใคร่นับถือ ฝึกสอนทุกสิ่งทุกอย่างให้โดยไม่มีปิดบังวิชาความรู้ทั้งหมดที่เขามีอยู่

พอเรียนรู้จนชำนาญแล้ว เขาก็ช่วยส่งเสริมต่อไปอีกให้เปิดร้านอีกแห่งหนึ่งเป็นของตนเอง เหตุนี้เอง สามิของฉันทจึงตั้งรกรากที่บ้านไม้ 1 ห้อง แถวชานเมืองด้านตะวันออกไว้เป็นที่ทำงาน

การประกอบอาชีพในตอนแรกได้ผลเพียงเล็กน้อย เพราะว่างานที่หัวหน้าช่างใหญ่ ๆ มอบให้ทำแทนเป็นงานง่าย ๆ แต่ช่างเล็กธรรมดาทำไม่ได้ ครั้นทำงานสักพักหนึ่งจนชาวบ้านทุกคนรู้จักฝีมือของเขา จนถึงครอบครัวผู้ใหญ่ ๆ และครอบครัวคนที่มีหน้ามิตามากมายทั้งในเมืองและนอกเมืองเข้ามาติดต่อไม่หยุดหย่อน (น.14) ความเป็นอยู่ของเขาตอนนั้นก็ดำเนินไปด้วยดีตามกาลเวลา ไม่นานนักเงินทองก็ไหลเข้าทุก ๆ เดือน คຸ້มค่ากับแรงที่เสียไป ความเจริญรุ่งเรืองก็เกิดขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ครอบครัวมีความสุขสบาย ล้มเลิกการค้าขายอย่างอื่น ๆ ทั้งหมด

สามิฉันทเป็นคนรักงานฝีมือมาก ฝงใจกับอาชีพอย่างเดียวนี้ ไม่ยอมเลิกลา 5 ปี... 10 ปี ผ่านไป หากเวลาว่างจะกลับไปบ้านไม้มี ตั้งแต่แรนแณตเกิดมาจนเดี๋ยวนี คืดไปก็ 13 ปีแล้ว ไม่เคยเดินทางไปไหนมาไหนเลยสักนิด

ความสุขสดชื่นของครอบครัวเป็นไปไม่ได้ไม่นานเท่าไร เหมือนกันไม่ผิดกับชีวิตแมลงหวี่ ที่เกิดได้เพียงวันเดียว ก็สูญหายตายจากไป กิจการของสามิฉันทกำลังเจริญรุ่งเรืองเติบโตไปได้อย่างดี แต่บังเอิญว่า (น.15) อุกุศลกรรมมันตามมาทัน ทำให้ต้องทนทุกข์ยากลำบากตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

ก็อย่างที่น้ำรู้แล้ว เมื่อปีที่แล้วเขมรกับไทยได้เกิดเหตุร้ายปะทะกันที่ชายแดน ตอนนั้นรัฐบาลไทยได้จัดระเบียบบัญชีชายฉกรรจ์อายุตั้งแต่ 20 - 35 ปี เพื่อเกณฑ์เป็นทหารไปทำการรบต่อต้านพวกเขมร ขณะนั้น สามี่ฉันอายุเพิ่ง 33 ปี มีชื่อติดอยู่ในบัญชีถูกเกณฑ์กับเขาด้วย เมื่อกระทรวงกลาโหมเรียกตัวไปเป็นทหาร เขาก็ปฏิเสธอย่างโอหังว่าตัวเขามีสัญชาติเป็นชาวเขมรแท้ ๆ ไม่ต้องเป็นทหาร ถึงจะถูกเกณฑ์ให้เป็น เขาก็ไม่อาจยกปิ่นยิงพวกเดียวกันได้ เพราะอ้างเหตุผลอย่างนี้ กระทรวงกลาโหมจึงกล่าวหาว่าเป็นกบฏ และเป็นไส้ศึกให้ประเทศเขมรแล้วจับตัวเขาไป

(น.16) ขณะนั้นฉันกำลังท้องจะครบกำหนดคลอดพอดี ในวันที่เขาจับสามี่ไป ฉันคลอดลูกชาย คลอดยากมาก เกือบจะเอาชีวิตไม่รอด ทั้งลูกก็ตายไปอีก ด้วยความเป็นห่วงสามี่อย่างมาก ทำให้ฉันเกิดโรคผิตสำแลงพาลให้เกิดโรคผอมแห้ง จะเยียวยารักษาอย่างไรก็ไม่หาย ผ่านมา 2 ปีแล้ว ทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ก็ใช้เลี้ยงชีวิตและรักษาตัวจนหมด

ทุกวันนี้จะทำใครเป็นที่พึ่งก็ไม่มี ลูกที่กำลังเรียนอยู่ในวิทยาลัยอย่างเก่งมากก็ต้องให้ลาออกมาอยู่ด้วยกัน ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนอีก ชีวิตของฉันตกต่ำมาก จะทนอยู่ในปราจีนบุรีต่อไปไม่ได้แล้ว จึงได้ขอร้องให้นำมาส่งฉันที่ทะเล ถ้านำไม่สามารถไปส่งถึงประเทศเขมรได้ ขอให้ส่งถึงอรัญาก็พอ

เมื่อพูดมาถึงประโยคนี้ แม่ของแรนแอนด์ (น.17) หยุดนึ่งขริ่มอยู่กับที่ ทำท่าเหมือนกับว่ามีอะไรติดอยู่ในลำคอ ทำให้นางพูดต่อไปอีกไม่ได้ ความรู้สึกนึกคิดของนางล่องลอยไปไกล นั่งหน้าซัดครุ่นคิดราวกับว่าเป็นคนหมดหวัง แล้วก็ล้มตัวนอนเหยียดยาวบนฟูก เอามือกำยหน้าผากอย่างสิ้นหวัง ตามวงหันมาเห็นเช่นนั้น จึงหยุดพูดไม่ซักถามต่อไปอีก

ดวงอาทิตย์ค่อยลอยสูงขึ้นไปจนกระทั่งอยู่ตรงศีรษะ แรนแอนด์ ยกแขนขึ้นดูนาฬิกาเห็นเป็นเวลาเที่ยงตรง ตามวง ถึงแม้ว่าไม่มีอะไรจะดูเวลาเหมือนคนอื่นเขา ก็สามารถรู้จักประมาณเวลาถูกเหมือนกันนาฬิกาของแรนแอนด์เช่นกัน แกضبเกวียนไปหยุดอยู่ที่ได้ร่มไม้ใหญ่แห่งหนึ่งแล้วพูดว่า

เที่ยงแล้วหนู เราหยุดพักกินข้าวกลางวันตรงนี้เถิด ว่าแล้วตามวงก็ปลดตัวจากแอกจูงไปให้น้ำ ผูกไว้ให้มันกินหญ้า แล้วแกก็แก้ที่ข้อข้าวออกมากินกับแรนแอนด์

(น.18) ส่วนแม่ของแรนแอนด์คงนอนพักผ่อนอยู่ในเกวียน ไม่ยอมลงมา นางบ่นว่าไม่มีเรี่ยวแรงกินข้าว แต่ก็กินขนมฝรั่งหมดไป 2-3 ก้อน และกลัวย่น้ำว่าอีกหนึ่งลูกเท่านั้น

พอพักกินข้าวเสร็จแล้ว ตามวงจูงวัวมาเทียมเกวียนแล้วออกเดินทางต่อไปอีก พระอาทิตย์ในวัณนั้นร้อนผิปกติ ต้นไม้ยืนต้นหนึ่งไม่ไหวติง เมฆลอยนิ่งอยู่กับที่ ลมพัดสักนิดก็ไม่มี ร้อนแสนร้อน แต่วัวของตามวงยังมีเรี่ยวแรงลากเกวียนไปอย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องบังคับ

การเดินทางของคนทั้ง 3 คนไปได้เร็วยิ่งขึ้น กบินทร์บุรีเหลือระยะทางแค่ 15 กิโลเมตรเท่านั้น ตามวงเงยหน้ามองท้องฟ้า ดูเมฆก้อนใหญ่ซึ่งเมื่อครู่นี้เห็นสงบนิ่งและมีสีขาวเหมือนสำลีนั่น (น.19) บัดนี้เปลี่ยนเป็นสีดำ ลอยกระจายอยู่เต็มท้องฟ้า

ตามวงหันมองไปทุกทิศแล้วเอ่ยว่า

ลมพายุกำลังมา รีบเก็บของมัดไว้ติดกับผนังเกวียนให้เรียบร้อยเถอะ

แรนแฉดกับแม่จิ้งจัดของตามคำของตามวงโดยไม่รีรอ ไม่นานนักพายุก็มาถึง ลมบ้าหมูพัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ พัดหมุนเอาเศษใบไม้และเศษหญ้าฟุ้งตลบเวียนเป็นวง ลอยคว้างขึ้นไปในอากาศ ไม่นานท้องฟ้าก็มืดสนิท ดวงอาทิตย์ลับทนายมองไม่เห็นรัศมี ค่ำพิทเสียงพฤษกาซึ่งถูกลมพายุหมุนพัดต้องยอดไม้รวบเอากิ่งก้านเอนสู่ไปทางทิศเดียวกันได้ยินเสียงดังลั่นโครมคราม สร้างความหวาดกลัวแก่ผู้เดินทางทั้งสามคน สายฟ้าเปล่งอำนาจพาดของตน แลบบแลบปลาบสาดแสงวาววับ ๆ แสงสว่างของฟ้าแลบเป็นเส้นหริกงกระจายทั่วท้องฟ้า เสียงฟ้าร้อง (น.20) ดังสนั่นหวั่นไหวไม่มีหยุดมีหย่อน สายฝนโปรยกระหน่ำลงมาสู่พื้นพสุธาอย่างหนัก ฝนเม็ดใหญ่ ๆ กระหน่ำหลังคาเกวียน เสียงดังเปราะ ๆ เหมือนกับมีใครเอาก้อนกรวดโปรยลงมาจากข้างบน

สักพักหนึ่ง ฟ้าผ่าเบรียงลงมาเปล่งแสงเป็นไฟสีแดงวาววับ ส่งเสียงสนั่นลั่นธรณี ทำให้ผู้ขับเกวียนตกตะลึงแทบจะปล่อยเชือกหลุดจากมือ วัวทั้งคู่ตื่นตกใจวิ่งไปเต็มฝีเท้า

ตามวงผ่าสายตามองไปข้างหน้า เห็นตาลต้นหนึ่งถูกฟ้าผ่าตัดยอดด้วนตกลงมาบนพื้น

แรนแฉด กลัวจนตัวสั่นเหมือนลูกนก ผวาเข้ากอดแม่ที่กำลังนอนหลับใช้ตัวร้อนบนฟูก ตามวงกังวลมากเหมือนกัน แต่ก็พยายามทำให้หนักแน่น และทำที่ท่าเหมือนกล้าหาญเพื่อไม่ให้หญิงทั้งสองคนหมดหวัง ท่ามกลางสายฝน เสียงฟ้าร้องและลมพายุพัดดังสนั่นหวั่นไหว ตามวงพูดด้วยเสียงก้องกังวานของแก้วว่า

(น.21) -คุณและคุณหนูอย่างกังวลเลย พายุแรงอย่างนี้ไม่เคยพัดอยู่นานหรอก ลึก พักก็หยุด

พอพุดจบตามวงก็พยายามรวบรวมเชือกด้วยมือทั้งสองข้างดึงจนวู้งทั้งคู่หยุดวิ่ง กลับเดินเป็นปกติดังเดิม สายฝน สายฟ้าแลบ และลมพายุค่อย ๆ ซาลงเรื่อย ๆ แต่เวลากลางคืนก็ยิ่งทำให้มืดมิดลง

แม่ของเรนแฉง หลับสนิทไม่รู้เรื่องรู้ว่าอยู่บนเกวียน มือไม้อ่อนเปลี้ย สันไปทั่วสรรพางค์กาย เตโชธาตุเข้ามาย้าย่านหนักยิ่งขึ้น นางเฝ้าถามลูกว่า “ถึงกบินทร์หรือยัง” ตามวงได้ยินก็รีบตอบว่า

-ถึงเดี๋ยวนี้แหละคุณ อดทนอีกสักนิดเถอะ

พุดไม่ทันขาดคำ ก็เห็นแสงไฟสว่างไสว ได้ยินเสียงดนตรีและเสียงหญิงชาวบ้านร้องเพลงดังแว่ว ๆ อยู่ข้างหน้าซึ่งพายุพัดไปไม่ถึง (น.22)ตามวงดีอกดีใจ ทนมามองเรนแฉง

-ถึงกบินทร์แล้ว หลาน... ไม่ได้ยินหรือหรือ เสียงเพลงและเสียงสัทวาของคณะ

ละคร همینไป ละครคณะนี้มากแสดงที่กบินทร์ได้เดือนเศษแล้ว

พุดจบ ตามวงก็เลี้ยวเกวียนเข้าไปในวัดชานเมืองแห่งหนึ่งซึ่งแกเคยรู้จักเคยเข้าออก และพักอาศัยอยู่เป็นประจำ ท่านเจ้าอาวาสนั้นก็เป็นผู้ที่มีคุณธรรม พอเห็นตามวงเข้าไปถึงท่านก็ต้อนรับขับสู้ ใช้นักให้จุดตะเกียงส่องทางให้ และจัดแจงปูเสื่อเป็นที่นอนบนศาลาหลังหนึ่ง ให้ทั้งหมดพักอย่างสบายใจ

ในคืนที่ผู้เดินทางทั้งสามเข้าไปพักอยู่ในศาลาวัด แม่ของเรนแฉงใช้ชั้นสูงไม่สร้างนางอ่อนระโหยโรยแรงมือเปลี้ยเท้าเปลี้ยจนลุกไม่ขึ้น แรนแฉงผู้เป็นลูกเอาข้าวปลาไปให้ (น.23)กบินทร์ไม่มีแรงกิน ตลอดคืนนั้นนางนอนไม่หลับเลย

ครั้นรุ่งเช้า ท่านเจ้าอาวาสมาเยี่ยม เห็นสภาพของนางเป็นที่น่าสงสาร ท่านจึงเรียกพ่อเฒ่าคนหนึ่งกับแม่ชีแก่ ๆ 3 คนมาช่วยดูแล อากาของนางกำเร็บหนัก แรนแฉงผู้เป็นลูกได้แต่นั่งอยู่ใกล้ ๆ พลังนิ้วมือและเท้าให้อย่างทะนุถนอม ไม่กล้าลุกไปไหนเลย

แม่เห็นลูกมีใจกตัญญูทเวทีเช่นนั้น ก็ได้แต่แสร้งหลับตาหันหน้าเข้าหาฝาผนังคนละด้านกับหน้าของลูก วางผ้าผืนหนึ่งปิดตาโดยอ้างว่า ไม่ให้แสงเข้าตา แต่ความจริงแล้วไม่มีแสงที่โชนส่องเข้าตาของนางหรอก นางเอาผ้าบังหน้าเพื่อซ่อนหน้าตาไม่ให้ลูกเห็นเท่านั้น นางรู้สึกสงสารลูกจนหาที่เปรียบมิได้ นางไม่มีความหวังที่จะมีชีวิตรอดอยู่เคียงคู่ลูกต่อไปอีก

(น.24) อวสานชีวิตของนางมาถึงแล้วในวันนี้ แม้ว่าหมอกงกกาจขนาดไหน ก็ไม่อาจจะช่วยนางได้เลย

ครั้นถึงเวลาใกล้เที่ยง ไซ้ของนางลดลงมานิดหนึ่ง นางผินใจขอข้าวต้มกิน แม่ซีทั้ง 3 คนที่มาช่วยดูแลก็ยกข้าวต้มไปให้ทันที เพราะได้เตรียมพร้อมไว้ก่อนแล้ว นางพยายามผินใจกินข้าวต้มได้ครึ่งจาน เสร็จแล้วก็หลับต่อไป

เรนแฉตผู้เป็นลูกเห็นแม่กินได้นอนหลับก็รู้สึกดีใจมาก แต่ตามวงผู้แก่เฒ่า ผ่านเรื่องราวมามากแล้ว กลับมีสีหน้าหมองลง แก่รู้ว่า ที่นางกินข้าวได้ในเวลานี้ คือเหตุแสดงว่าหมดความหวังแต่เพียงแค่นี้ โบราณเรียกว่า “กินสิ่งลา” ตั้งแต่ได้กินข้าวต้มเสร็จ นางหลับสบายจนเวลาผ่านไปบ่าย 3 โมง จึงรู้สึกตัว ทันทีที่ตื่นขึ้น นางเรียกเรนแฉตให้เข้าไปใกล้ นางพูดสิ่งเสียกับลูกอยู่เป็นเวลานาน ขอร้องให้พ่อเฒ่า (น.25) ตามวง และแม่ซีไม่ให้ยู่ใกล้ นางมอบกระเป่าถือและแหวนวงหนึ่งให้ลูก

แหวนวงนี้มีรูปทรงเป็นตัวอักษร “ซ” หัวอักษรฝังเพชรเม็ดใหญ่ ส่วนตัวอักษรข้างล่างขดเป็นวงกลมรูปวงแหวน

หลังจากนางสั่งเสียลูกได้เพียงสองชั่วโมง อาการของนางก็เปลี่ยนไปทันที นางนอนหงายตามองไปข้างบนแน่นิ่งอยู่ พูดเพ้อเจ้อ ไม่มีสติ ตาค้างแข็งไม่กะพริบ มองอะไรไม่เห็นทั้งสิ้น มือทั้งสองวางประสานกันบนอก ดูราวกับว่าเตรียมตัวรอรับมัจจุราช นางนอนนิ่งไม่ไหวติงเหมือนท่อนไม้ท่อนหนึ่ง ลมหายใจขัดขึ้น หอบถี่ขึ้น ๆ ทุกที สภาวะธรรมทั้ง 6 ที่เรียกว่าอายตนะ ละทิ้งจากตัวนางหมดแล้ว นางครองแต่เพียงเวลาเท่านั้น

แม่ซีเห็นอย่างนั้น ก็ลอบเรียกเรนแฉตให้เข้าไปนั่งอยู่ในห้องด้วยกันที่ท้ายศาลาด้านตะวันตก (น.26) ส่วนพ่อเฒ่าและตามวงยังนั่งอยู่สองข้างนาง พูลางเอียงหูฟังลมหายใจซึ่งกำลังขาดหายไป ๆ

ครั้นถึงเวลาใกล้ค่ำ ขณะที่ทุกคนกำลังนั่งนิ่งเสียบอยู่บนศาลา ได้ยินแต่เสียงพ่อเฒ่าร้องบอกให้ธรรมว่า “พุทโธ พุทโธ” เสียงนี้ทำให้เรนแฉตและแม่ซีสลดใจยิ่งนัก ไม่นานนักดวงวิญญาณของนางก็ออกจากร่างไป ทิ้งให้เรนแฉตกลายเป็นเด็กกำพร้าอนาถ อยู่เพียงเดียวดายไร้ที่พึ่งพา ท่ามกลางผู้คนต่างสัญชาติ หาญาติพี่น้องแม้สักคนเดียวจะช่วยเหลือก็ไม่

พอได้ยินเสียงพ่อเฒ่าให้ธรรม แรนแตนตก็พรวดพราดออกจากห้องแม่ชี เพื่อจะมาดูหน้าแม่เป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่แม่จะลาโลกไป แต่ก็ไร้ความหมาย แม่ของเธอได้สิ้นลมหายใจไปเสียแล้ว แรนแตนตยืนตะลึง จ้องมองศพแม่อย่างไม่กระพริบตา เมื่อเห็นแม่นอนนิ่งไม่ขยับเขยื้อน ดวงจิตของเธอก็ยิ่งรันทด (น.27) หัวใจสั่นระริก มือเท้าอ่อน ไร้สติ ยืนนิ่ง ไม่รู้จะทำอย่างไรดี แล้วจึงย่อตัวลงนั่งที่ปลายเท้าศพแม่ ำให้ร้องเรียกหาแม่ตามปกติธรรมดาของเด็ก ซึ่งยังไม่รู้เดียงสา

แม่ ! แม่...จำ...แม่ ! แม่จากลูกไปแล้ว ...จะให้ลูกอยู่กับใคร ?

ช่วงเวลานั้น ถ้าหากว่าเราได้ไปเห็นหน้าของแรนแตนต ที่กำลังรำไห้อยู่ เราเองก็ไม่อาจกลั้นน้ำตาไว้ได้ ความสลดสังเวชอย่างใหญ่หลวงคงเกิดมีอยู่ในใจของเราอย่างแน่นอน

เด็กหญิงคนนี้เกิดมาเพิ่งจะมีอายุแค่ 13 ปี เคยอยู่กับแม่แต่เพียงลำพังสองคนเท่านั้น ตั้งแต่พ่อถูกจับตัวไป กินอยู่ด้วยกัน ไม่เคยห่างจากกันแม่สักวันสักคืนเลย บัดนี้แม่จากไปแล้ว เธอจะมีดวงใจทุกซักระทม (น.28)เพียงไร

ตรงนี้แหละ ที่นักเขียนทั้งหลายไม่สามารถจะสรรหาถ้อยคำมาบรรยายให้มีความหมายเทียบเท่ากับความรู้สึกของเด็กหญิงคนนี้ได้เลย

ตามวงนักร้องให้เหมือนเด็ก ๆ ด้วยความสงสารแรนแตนต แม่ชี พ่อเฒ่า และเจ้าอาวาสซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีเมตตาธรรม ก็มีดวงตาที่เปี่ยมไปด้วยน้ำตาเหมือนกันทั้งหมด

จากพลบค่ำถึงเที่ยงคืน แรนแตนตยังคงนั่งอยู่ข้างศพแม่ เธอรำไห่สะอึกสะอื้น น้ำตาไหลไม่ขาดสาย อดข้าวทั้งคืน ก็ไม่รู้สีกิว เปลือกตาบวมเป่งทั้งสองข้าง ความรู้สึกเสียดายอาลัยอาวรณ์ยิ่งทวีมากขึ้นเหลือจะประมาณ ไม่มีผู้ใดอาจจะช่วยผ่อนคลายได้เลย เธอร้องไห้จนอ่อนเปลี้ย หม่นหมองเหมือนนกออก นิ่งจ้องดูศพแม่ที่นอนแข็งที่อยู่อุไม่รับรู้อะไรบนเสื่อแดงผืนหนึ่ง ความสูญเสียดังนี้ ก่อความสลดใจแก่คนทุกคนที่ได้พบเห็น ตามวงกับแม่ชีพยายามพูดปลอบโยนอย่างไรก็ไม่เป็นผล เธอยังร้องไห้เรียกหาแม่ไม่หยุดหย่อน... นำสลดใจเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยมีใจหุดหู่ต่อเด็กหญิงเป็นอย่างมาก ตามวงกับแม่ชีจึงพากันพยุงเธอมาให้อยู่ในห้อง พลางปลอบโยนให้เธอพักผ่อน เพราะว่าดีกมากแล้ว

ความที่ยังเด็กอยู่ เมื่อให้นอนลงบนเสื่อ สักพักหนึ่งก็หลับไปโดยไม่ต้องบังคับ แต่คงหลับไม่สนิทนัก คอยแต่ละเมอเรียกหาแม่ว่า "แม่.. แม่.." ลมหายใจขาดหายเป็นห้วง ๆ

เพราะเดินไม่สะดวกนัก นำเวทนาเป็นอย่างยิ่ง พิศดูหน้าที่กำลังหลับอยู่ เห็นคราบน้ำตาเป็น รอยชัดเจนบนผิวนเนื้อ อาการโศกเศร้าของเธอ ไม่มีลดลงสักนิด (น.30)เลย แม้แต่ในเวลานอน เธอก็ยังคงเพื่อหาแม่ไม่หยุด

ครั้นรุ่งเช้า เวลาประมาณ 8 โมง มีเจ้าพนักงานตำบลคนหนึ่งเป็นศิษย์ท่านเจ้าอาวาส ซึ่งท่านให้มาลงบันทึกการตายของแม่แรนแหนด ได้ขึ้นมาที่ศาลากลางสอบถามเรื่องราว แรนแหนดผู้เป็นลูกต้องเป็นผู้ตอบคำถาม ก็ไม่สามารถรู้เรื่องราวทุกอย่างเหมือนกัน เธอค้นกระเป๋าทือด้วยน้ำตา ทียบัตรประจำตัวประชาชนของแม่ส่งให้เจ้าพนักงานตำบล ขอให้เขาลงบันทึกตามความเป็นจริงที่มีอยู่ในนั้น

เสร็จธุระนี้แล้ว ถึงเวลาบ่าย 3 โมง เจ้าอาวาสและผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ใกล้ ๆ วัด ก็มาช่วยอุปัฏฐากโดยเอาแผ่นกระดานมาต่อเป็นโลง เอาไปบรรจุศพแม่ของแรนแหนด แล้วก็พากัน หามไปฉาปนกิจที่ป่าช้าหน้าวัด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2

ความคิดของเด็กกำพร้ายามที่ไร้ความหวัง

(น.31) แรนแฉตขาดแม่ไปแล้ว กลายเป็นเด็กกำพร้าอยู่แต่เพียงผู้เดียว ขณะอายุ 13 ปี เธอจะคิดอย่างไร ? จะอยู่ที่ไหน ? จะมีใครเป็นที่พึ่งพาอาศัย ?

หลังจากที่ได้เฝ้าศพแม่ของเธอแล้ว ตามวงขอให้เธอกลับคืนไปเมืองปราจีนบุรี เพื่อจะได้ช่วยเหลือดูแลไม่ให้เธอเป็นกบฏในเรื่องต่าง ๆ แต่เธอไม่ยอมไป แม่ชีคนหนึ่งซึ่งเป็นหญิงหม้ายไม่มีลูกขอให้เธอเป็นลูกสาว เธอก็ไม่ยอมอีก เธอกล่าวว่า แม่ของเธอได้สั่งให้เธอพยายามประกอบอาชีพให้มีชีวิตอยู่รอดได้ด้วยความคิดของตน ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกำลังของคนอื่น

ถึงแม้ว่าเธอเป็นเด็กอยู่ยังไม่รู้เตียงสา แต่เธอมีความคิดเหมือนกับผู้ใหญ่ เธอมีอุดมคติที่น่าชื่นชม พร้อม (น.32) ทั้งมีใจมุ่งมั่นอยากที่จะหาเด็กคนไหนมาเปรียบเสมือนเป็นไม่มี เธอไม่ยอมรับการช่วยเหลือจากใคร ๆ กล้าเสี่ยงวาสนาให้ล่องลอยไปตามคลื่นแห่งสงสารจักร ซึ่งได้โบกสพัดพัดมาต้องครอบครัวยุคของเธออย่างเต็มกำลัง เธอมีใจอ่อนล้าเล็กน้อยกับความทุกข์ที่เผชิญหน้า ความอาลัยอาวรณ์แม่ที่จากไป ยังคงตรึงแน่นในใจของเธอ อยากที่จะจางหายไปโดยเร็ว 3 วันผ่านไปแล้ว แต่แรนแฉตก็ยังมีน้ำตาไหลไม่ขาดสาย ยามเดิน ยามนอน และยามกิน เธอเฝ้าแต่คิดถึงแม่ตลอดเวลา คลับคล้ายคลับคลาว่าแม้อยู่ต่อหน้า ไม่ได้พลัดพรากจากหายไปไหน เพราะเธอเคยเดิน เคยนอน และเคยกินลำพังสองคนแม่ลูก เวลาเคี้ยวอาหารก็ยังคิดถึงแม่ ปากปิดสนิท กลืนข้าวไม่ลง

เวลา 2 ยามคืนหนึ่ง แม่ชีทั้ง 2 คนกำลัง (น.33) หลับนอน พลันได้ยินเสียงร้องเรียก "แม่ แม่" แม่ชีคนหนึ่งก็สะดุ้งตื่นขึ้น เห็นแรนแฉตนั่งหันหน้าเข้าหาฝาผนังร้องไห้เรียกหาแม่ แม่ชีก็ยิ่งมีความสงสารมากขึ้น พยายามปลอบใจเธอไม่ให้ร้องไห้ แต่เธอก็บอกแม่ชีว่า

เมื่อสักครู่นี้ หนูฝันเห็นแม่มาบอกให้หนูออกจากที่นี่ไป ไม่ให้ร้องไห้เศร้าโศกเสียใจอีก อายุหนูปานนี้แล้ว พอที่จะหากินเลี้ยงชีวิตด้วยความสามารถของตัวเองได้แล้ว หนูเห็นหน้าของแม่ดูเหมือนกับยังมีชีวิตอยู่ เหมือนแม่ยังไม่ตาย พอหนูตื่นขึ้นท่านก็หายไป หนูคิดถึงแม่เหลือเกิน หนูจึงเรียกหาท่านเพราะบังคับความเศร้าโศกให้สงบนิ่งอยู่ไม่ได้

พูดจบเธอก็เอาผ้าเช็ดหน้าเช็ดหน้าตา

พอแม่ซีได้ฟังคำรำพันสะอึกสะอื้นของเรนแอนด์ ก็ขมใจไม่ได้ จึงนั่งร้องไห้ร่วมกับเธอด้วย

(น.34) ถ้าหากว่าเรนแอนด์มาร้องไห้โศกเศร้าอาลัยแม่อย่างนี้แล้วเธอจะไปประกอบอาชีพการงานที่ไหนได้ ? เมื่อถึงตรงนี้ ถ้าหากว่าเราได้รู้ถึงความคิด และความประพฤติของเธอดี คิดว่าเราคงไม่สงสัยอะไรเลย เด็กหญิงคนนี้มีใจมุ่งมั่นมาก ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ในคืนที่เธอฝันเห็นแม่ เธอก็นั่งคิดครุ่นคิด ครุ่นแล้วก็ตัดสินใจได้ในขณะนั้นนั่นเอง

ครั้นถึงเวลารุ่งเช้าเธอออกจากห้องของแม่ซีไปล้างหน้าล้างตาทำความสะอาดร่างกาย แต่งตัวสะอาดสะอ้านเสร็จแล้วเข้าไปกราบลาท่านเจ้าอาวาส ลาตามวง และแม่ซี ซึ่งเธอถือเป็นผู้มีอุปการคุณอันล้นพันต่อตัวเธอ

กราบลาพระและคนเหล่านั้นเสร็จแล้ว เรนแอนด์ก็เดินออกจากวัดมุ่งหน้าไปยังตลาดกบินทร์บุรี บ่าข้างซ้ายสะพายห่อผ้าเล็ก ๆ มือขวาหิ้วกระเป๋าทือที่แม่ (น.35) มอบให้ก่อนตาย ตามวงยืนเฝ้ามองเธอจากข้างหลังอย่างไม่วางตาจนกระทั่งเธอเดินออกพ้นจากวัดไป เพราะมีใจเฝ้าดูสงสารเธอมากด้วย และความอยากรู้ความเป็นไปของเด็กหญิงสาวนี้ด้วย ตามวงไม่อาจตัดใจได้ก็เดินตามไปห่าง ๆ ไม่ให้เธอรู้ตัว

เมื่อเดินไปถึงศูนย์กลางของเมือง เห็นเรนแอนด์ยืนถามแม่ค้าขายขนมคนหนึ่ง แล้วเห็นเดินเลี้ยวไปทางทิศใต้ ไปหยุดยืนหน้าโรงไม้ยาว ๆ แห่งหนึ่งซึ่งมีแผ่นป้ายใหญ่ทำจากผ้าหนาผูกโยงไว้หน้าประตูทางเข้า เขียนตัวหนังสือภาษาไทย แปลเป็นภาษาเขมรได้ความว่า "คณะละครหมื่นไป"

เรนแอนด์เดินผ่านหน้าโรงละครนั้น 2-3 รอบ ทำเหมือนกับว่าปรารถนาจะเข้าไปข้างใน แต่ประตูยังปิดสนิททุกบาน เธอจึงเข้าไปไม่ได้ก็เดินเลยไปที่ตลาดขายปลา หาซื้ออาหารกินแล้วเดินเที่ยวดูสินค้านานาชนิดที่เขาวางขายตามห้างร้านใหญ่ ๆ เพื่อรอเวลาอีกสักชนิดหนึ่ง เพราะเธอรู้ (น.36) ดีว่าพวกนักแสดงละครไม่เคยตื่นเช้า ตามวงเฝ้าเดินตามหลังเธอไป พอถึงร้านหนึ่งทางตะวันออกสุดของตลาด เรนแอนด์ก็หยุดยืนอยู่ที่นั่นนานหน่อย เลือกดูตุ๊กตาและสิ่งของต่าง ๆ มากมายซึ่งเขาวางขายสำหรับเด็กเล่น เพราะว่าเธอยังเป็นเด็ก จึงชอบการละเล่นแบบเด็ก ๆ อยู่

ขณะที่เธอกำลังยืนดูตุ๊กตาจนลืมหูลืมตา ทันใดนั้นก็เห็นครอบครัวหนึ่ง เดินคลอเคลียกันเข้ามา มีสามีภรรยาและลูกสาวคนเล็กอายุประมาณ 10 ปี เดินเข้าไปในร้านซื้อตุ๊กตาที่เธอถูกใจให้ลูกถือเล่นอยู่ต่อหน้าต่อตา

แรนแฉดเห็นดังนั้นก็ยืนจ้องมองดูหน้าเขาเขม็งอย่างลืมหูลืมตา เพราะเธออยากได้ตุ๊กตานั้นเหมือนกัน แต่ไม่รู้จะทำอย่างไรได้ ด้วยเธอไม่มีเงินจะซื้อเลย เธอคิดว่าถ้าพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ เธอก็คงจะได้เหมือนกับเขาแน่นอน พอคิด (น.37)ดังนั้นแล้ว แรนแฉดก็พยายามกัดฟันข่มใจไว้ได้ในทันทีแล้วรีบเดินออกจากร้านนั้นไป เธอเที่ยวเดินหาที่เงียบ ๆ เพื่อไม่ให้เห็นเหตุการณ์อย่างนี้อีก แต่โดยที่เธอเดินก้มหน้า ไม่ได้นึกถึงอะไร จึงเดินพันตลาดไป พอเงยหน้าขึ้นอีกครั้งก็เห็นเชิงตะกอนที่เผาศพแม่ แรนแฉดหยุดอยู่ใกล้ ๆ ยืนซึ้งมีสีหน้าหม่นหมอง นึกรำพึงถึงทุกสิ่งทุกอย่างหน้าตาก็โหลริน คิดถึงแม่และเวทนาตัวเอง เพราะเห็นคนอื่นเขามีพ่อแม่เดินไปด้วยกันอย่างมีความสุข ส่วนตัวเองต้องอยู่ลำพังผู้เดียวกลางบ้านเมืองของผู้อื่น ทาญาติสักคนจะช่วยเหลือก็ไม่มี ถ้าพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ เธอคงจะได้รับความทุกข์ยากต้องเดินรอนเร่เหมือนอย่างนี้

เธอนึกถึงเรื่องเก่า ๆ เมื่อครั้งยังอยู่ที่ปราจีนบุรี เคยเดินเที่ยวตลาดกับพ่อแม่เหมือนคนอื่นเขาเหมือนกัน เห็นลูกคนอื่นจูบแม่ ก็นึกถึงแม่เมื่อครั้ง (น.38)ออกจากเมืองปราจีนบุรีเดินเคียงคู่กันมา มือซ้ายแม่โอบบ่าเธอพากันเดินมุ่งหน้าไปยังบ้านของตามวง นึกเห็นภาพเหมือนยังใหม่ ๆ เหมือนกับว่าเพิ่งผ่านมาเมื่อวานนี้เอง ไม่นานที่จะต้องพลัดพรากกลับหายตายจากกันไปเร็วอย่างนี้

แรนแฉดนึกเห็นภาพดังนั้นแล้ว ก็ข่มใจไม่ได้ ยืนน้ำตารินไหล พง์มองหาถ่านและถ่านที่เชิงตะกอนเผาศพแม่ ความเศร้าโศกเสียใจเข้ามาทับถมเธออีกแล้ว แรนแฉดร้องไห้ตัวงอหมดสิ้นความหวัง พอได้ยินเสียงระฆังตีเรียกประชุมพระสงฆ์ในวัด เธอจึงเงยหน้าขึ้นหันมองรอบ ๆ ทันใดก็เห็นตามวงอยู่ข้างหลังของเธอ มีสีหน้าหม่นหมองเหมือนกับเธออย่างไรอย่างนั้น แรนแฉดตกตะลึง เห็นตามวงนึกว่าเป็นแม่ไหล่มาจากป่าช้า จึงโผล่เข้าไปกอดชยชราคนนี้เป็นเยี่ยมล้นไปด้วยความอบอุ่น ยินดี และผูกพัน

(น.39) ตามวงสลดใจมาก จึงพูดทั้งน้ำตากับเธอว่า

- ไอ้ หลานผู้นำสงสาร ทำไมหลานถึงมาร้องไห้เศร้าโศกอยู่คนเดียวในที่สงัดวังเวงนี้ หลานหมดหวังเพียงแค่นี้หรือ ?

- คุณตา ! คุณตา.

เรนแฉะอีกสะอื้นพูดไม่ออก เอ่ยปากได้แค่นี้ แล้วก็นั่งเงียบไป

- หลานเอ๋ย ทำไมตัวหลานถึงนำสงสารเพียงนี้ นี่แหละเขาเรียกว่า หัวเดียว เดี่ยวโดด จริง หลานไปอยู่กับตาไหม ? ตาตั้งใจทิ้งให้หลานอยู่คนเดียวไม่ได้ ตั้งแต่หลานออกจากวัดมา ตาเฝ้าแต่เดินตามหลังตลอดทางโดยที่ไม่ให้หลานรู้ตัว หลานหยุดตรงไหน สอบถามใคร เปลี่ยนอิริยาบถอย่างไร ตาได้เห็นได้รู้หมด ตอนนี้ตาขอถามหลานสักนิดหนึ่ง ถ้าหลานไม่ยอมไปกับตาแล้วหลานจะไปอยู่ที่ไหน ? ประกอบอาชีพอะไร ? ตัวหลานยังเล็กเพียงนี้ และยังไม่รู้จักใครในเมืองนี้เลยสักคน

- คุณตา... หมดแม่แล้วหนูก็มีแต่คุณตานี้แหละที่เป็นพ่อแม่ของหนู หนูจะไม่ลืมบุญคุณคุณตาหรอก ต่อไปภายหน้าถ้าหนูมีวาสนาดี หนูจะกลับมาตามหาคุณตาแน่นอน แต่ตอนนี้หนูไปอยู่กับคุณตาไม่ได้หรอกเพราะผิดคำสั่งเสียของแม่

หนูขอบอกตามตรงว่า ตอนนี้หนูจะไปทำงานรับจ้างยังไม่ได้หรอก เพราะหนูยังไม่แข็งแรงพอที่จะทำงานรับใช้คนอื่นเขา มีเพียงหนทางเดียวเท่านั้นที่ทำให้หนูพอไปได้รอด คือไปอาศัยอยู่กับหมื่นไป ขอเป็นลูกละครของแก แลกกับอาหารเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดต่อไปก่อน จนกว่าจะได้กลับไปถึงภูมิลำเนาของหนูเมื่อไร ค่อยคิดหาวิธีการต่อไปอีก

- ถูกแล้ว... หลาน... ตัวหลานมีความคิดดีมาก ไปพักพิงอยู่กับหมื่นไป เป็นความคิดที่ดีมาก คณะละครนี้ล้นแล้วแต่เป็นผู้หญิงทั้งหมด เขาเอาผู้หญิงแสดงเป็นผู้ชาย มีแต่นักดนตรี 5 คน เท่านั้นที่เป็นผู้ชาย (น.41)อีกทั้งนักดนตรีทั้ง 5 คนนั้น ก็ล้นแล้วแต่เป็นผู้ชายแก่ ๆ มีลูกเมียแสดงเป็นตัวละครทั้งหมดเสียแล้วเหมือนกัน

ถ้าหลานไปอยู่กับหมื่นไป ตาดีใจมาก ตาจะไม่ห่วงถึงความเป็นอยู่ของหลาน แต่หมื่นไปดุดมาก หลานต้องระวังนิดหนึ่ง อย่าซัดใจเขา เกรงจะอยู่ได้ไม่นาน

คุยกันได้เท่านี้ ตามวงและเรนแฉะก็ลากันทั้งน้ำตา เดินแยกจากกันไปคนละทาง ตามวงเดินเข้าไปในวัด ส่วนเรนแฉะเดินกลับไปทางตะวันออกอีก พอไปถึงด้านหน้าโรงละคร เห็นประตูด้านหนึ่งเปิดโล่ง จึงรีบเดินเข้าไปข้างในแล้วขึ้นไปข้างบน พบหญิง 3 คน คนหนึ่งเป็นสาวแรกรุ่น คนหนึ่งเป็นสาวเต็มตัว อีกคนหนึ่งเป็นคนแก่ สวมแว่นตา กำลังนั่งปักผ้าสไบละครอยู่ ทั้ง 3 นั้นคือ หมื่นไปและลูกสาว 2 คน

หมื่นไปเหลือบมองเห็นเรนแฉะเข้าไปหา นั่งคุกเข่าไหว้ขอเป็นลูกละคร ก็เอามือ

ชยับแวนตา (น.42)เงยดูหน้าเธอแล้วก็เต็มใจรับไว้อย่างยินดีเป็นที่สุด แรนแอนด์ก็ได้เข้าไป
พักพิงอยู่กับหัวหน้าคณะละครโดยง่ายดาย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

3

ความอิจฉาริษยา กับความพยายาม

(น.43) คณะละครของหมิ่นไปยังอยู่แสดงในกบิรินทร์บุรีอีกเพียงคืนเดียวเท่านั้น วันรุ่งขึ้นจะยกคณะไปแสดงที่อรัญประเทศแล้ว แรนแณตรู้ข้อความนี้ ดีใจมาก เพราะตรงกับความประสงค์ของเธอพอดี ตั้งแต่เวลาที่ได้เข้ามาอยู่ในโรงละครเธอก็เฝ้าคิดถึงโชคความของตนว่าต่อจากนี้ไปจะเป็นอย่างไร คำสั่งเสียของแม่จะสำเร็จได้หรือไม่ ? ตัวเธอจะได้ไปเห็นบ้านเกิดของเธอหรือเปล่า ?

เธอนึก ๆ ไปก็เห็นแต่ความยากลำบากมากขึ้นกายหน้า แต่ก็ยังมีความหวังว่า สักวันหมิ่นไปจะยกคณะละครของเขาไปแสดงที่ประเทศเขมรแน่นอน พอเธอมีความหวังอย่างนี้แล้ว ความทุกข์ที่มีอยู่ในตัวเธอก็บรรเทาลง (น.44) ไปเล็กน้อย เธอเพียรเฝ้ารับใช้หมิ่นไปทั้งวันและคืนไม่ให้ขาดตกบกพร่อง หมิ่นไปและลูกสาวทั้ง 2 คน ก็รักนับถือเธอเหมือนกับเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขเดียวกันจริงๆ

ในระยะแรก ๆ ที่ยังไม่ได้ออกกรา แรนแณตก็ไม่ได้อยู่นิ่งเฉย เธอตักน้ำ หุงข้าว และต้มข้าวต้มให้ครอบครัวของหมิ่นไปได้กิน จนเขาให้เธอร่วมกินข้าวกับเขาอย่างเต็มใจ

ในวันที่ผ่านไปนี้ หมิ่นไปสั่งให้ลูกละครกินข้าวตั้งแต่บ่าย 4 โมง เพื่อให้เริ่มแสดงตั้งแต่ 1 ทุ่มครึ่งเป็นต้นไป ผิดจากที่เคยทำมา ให้ลูกละครตกแต่งกายอย่างประณีตบรรจงให้นุ่งห่มผ้าล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องประดับชิ้นเอก แล้วให้แสดงเรื่อง อิเหนาและบุษบา ตามรูปแบบโบราณที่ชาวบิรินทร์บุรีชอบที่สุด ส่วนราคาค่าที่นั่งก็ให้ลดเหลือครึ่งหนึ่ง ความคิดนี้เป็นอุบายที่ดีอย่างหนึ่งของหมิ่นไปเพื่อเอาใจชาวเมืองให้รักคณะละคร (น.45) ของแก

ในคืนที่แสดงนี้ ผู้คนเป็นจำนวนมากมายืนนอกหน้าโรงละครแย่งกันซื้อบัตรเข้าชม พื้นที่ในโรงละครทั้งหมดเต็มไปด้วยผู้คน แทบไม่มีทางเดิน ละครเริ่มแสดงตั้งแต่หัวค่ำจนถึงเวลาเที่ยงคืน เมื่อถึงเวลาที่ลาโรง หมิ่นไปสั่งให้ตัวละครร้องเพลงปรบไก่และเพลงสัทวาให้ผู้ชมได้ฟังต่อไปอีก

บรรดานักแสดงหญิงที่ล้วนมีความสามารถ ได้เปล่งเสียงร้องอันไพเราะของตนให้ผู้ฟังชื่นชมทุกคน ทางด้านคณะเพลงพิณพาทย์ ก็เล่นรับเสียงร้องอย่างเต็มที่ ระนาดเอกคอยให้จังหวะและผลัดเปลี่ยนทำนองเป็นที่ชื่นอกชื่นใจแก่ชายหญิงในคืนนั้น คณะละครของหมิ่น

ไปได้จัดการแสดงให้ผู้ชมดูจนครบถ้วนแล้วก็เลิกลากันไปแต่เพียงเท่านี้

(น.46)เช้าตรู่วันรุ่งขึ้น เกวียนขนาดสี่ล้อจำนวน 5 เล่มมาจอดรออยู่หน้าโรง พวกละครก็ออกมาออกกันเอาเครื่องไม้เครื่องมือมาบรรทุกเกวียนแล้วจึงออกเดินทางทันที

ระยะทางจากบิรินทร์บุรีไปรัฐประเทศซึ่งมีเพียง 63 กิโลเมตรเศษเท่านั้น เกวียนธรรมดาอาจเดินทางเพียง 17 ชั่วโมง คือ ตั้งแต่เวลาตี 5 ถึงเวลา 4 ทุ่ม ก็ถึงแล้ว แต่ว่าเกวียนทั้ง 5 เล่มนี้บรรทุกเครื่องแสดงและคนหนัก ๆ ทั้งนั้น ขับไม่ได้เร็วเลย จึงต้องพักค้างแรมระหว่างทางคืนหนึ่ง รุ่งเช้าประมาณแปดนาฬิกาจึงถึงรัฐประเทศ

พอถึงรัฐประเทศ หมื่นไปก็อนุญาตให้ลูกคณะเดินทางพักผ่อนตามสบาย 1 วัน 1 คืน ครั้นถึงวันต่อมาจึงได้เริ่มแสดงต่อเนื่องกันไป ช่วงนั้นหมื่นไปมอบแรนແຕตให้กับหญิงชราคนหนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างเล็กบาง เوابาง เป็นอดีตตัวเอกของคณะละครท่านศาตราจารย์ฝึกหัดวิธีรำเบิกโรงและท่ารำทุกอย่าง (น.47)เพราะว่าเธอเป็นนักเรียน เคยรำเรียนมามากพอและมีสติปัญญาฉลาดเฉลียวมากด้วย แรนແຕตเรียนแค่ 2 อาทิตย์เท่านั้น ก็รู้ท่ารำพอที่จะออกแสดงได้ คณะละครมีความปลื้มเป็นอย่างมาก พุดจาสรเสริญเยินยอกับคนอื่นแล้วจึงเรียนหมื่นไปให้ทราบความนั้น

ผ่านไปได้ 15 วัน แรนແຕตพัฒนาฝีมือยิ่งขึ้น และจะต้องออกรำเป็นครั้งแรกในคืนที่ 16 นี้ วันนั้นท่านนายอำเภอ (ผู้ปกครองเมืองรัฐประเทศ) และครอบครัวของท่านได้มาชมเป็นครั้งแรกเหมือนกัน เมื่อเปิดฉาก แรนແຕต ออกมาร่ายรำร่วมกับเด็กหญิงรุ่นราวคราวเดียวกันจำนวน 6 คน มีลูกสาวหัวหน้าคณะละครทั้งสองคนรำร่วมด้วย เนื่องจากเธอมีรูปร่างอ่อนแอ้งดงามกว่าคนอื่น ท่ารำของเธอก็ดูเหมาะสมกับรูปร่างยิ่งนัก ผู้ชมประทับใจในตัวเธอทุกคน และพุดสรรเสริญว่างามเกินกว่าใคร ๆ ทั้งหมด ไม่เพียงเท่านี้ เธอยังรู้จักทำด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส และรู้จัก (น.48)ทิ้งทางตาไปตามท่ารำ ทำให้ดูงดงามเฉิดฉายแปลกไปจากคนอื่นอย่างเห็นได้ชัดเจนในท่ามกลางเวทีละคร ผู้ชมทั้งชายและหญิงปรบมือชมเธอดังสนั่นหวั่นไหวทั่วโรงละคร

คุณนายนายอำเภออดรันททไม่ได้ ก็ออกปากบอกสามีว่า เด็กคนนี้รำสวยอะไรอย่างนี้ นายอำเภอพยักหน้าตอบรับเห็นด้วยกับคุณนาย แล้วท่านก็มีเมตตาสั่งให้ตกรางวัลแรนແຕต

หมื่นไปเห็นผู้ชมทั้งหลายปรบมือชื่นชมลูกละครของแก

ก็รู้สึกดีอกดีใจเหลือ

ประมาณ หลบมายืนยิ้มข้างหลังจาก แรนแอนด์ปลาบปลื้มใจอย่างที่สุด ลืมความทุกข์ยากที่ผ่านมาจากหมดสิ้น รางวัลที่ท่านนายอำเภอมอบให้ทำให้เรามีกำลังใจที่จะฝึกฝนเรียนวิชารายรำให้ดียิ่งขึ้นไปอีก

(น.49)วันหนึ่งหมื่นไปอยากทดสอบความสามารถของเธอ จึงสั่งให้ครูละครลองฝึกสอนเธอว่าเรื่องพญาน้อยเป็นตัวเอกของเรื่อง ตอนที่มะเทิ่งกับเม้ยเจิงพลัดพรากจากกันว่าจะรำได้หรือไม่ได้

แรนแอนด์ได้รับการนี้แล้วก็มี ความกังวลใจมาก เพราะว่าเธอเป็นนักแสดงใหม่คนหนึ่ง ยังไม่สามารถรำรำได้ดังงามด้วย เมื่อถูกเลือกให้แสดงเป็นตัวเอกของเรื่อง ไม่รู้ว่าเธอจะทำได้สำเร็จหรือไม่สำเร็จ

แต่เพราะเธอเป็นผู้มีคุณสมบัติในตัวครบบริบูรณ์ แรนแอนด์ฝึกได้ 3 วัน ก็สามารถรำเรื่องนี้ได้คล่องแคล่ว ครูผู้ฝึกสอนยกย่องเธออีกครั้ง แต่ทว่าแรนแอนด์ก็ยังไม่พอใจ หัดทำรำจนได้แล้ว แต่ยังไม่ได้ฝึกร้องเพลง เธอต้องการที่จะแสดงให้เป็นทุกอย่างทีเดียว จึงเข้าไปปรึกษากับครูเพลง เพื่อให้รู้ว่าจะต้องร้องบทเพลงอะไรบ้าง ในเรื่องโคกเครั้พลัดพรากจากกัน

(น.50)ครูเพลงเห็นเธอสนใจในการร้องจึงบอกด้วยความเต็มใจว่า บทร้องในเรื่องโคกเครั้มีมากมาย ถ้าเป็นความเศร้าโศกถึงขั้นตัวจะตาย จะร้องบทกลองโยนและทะเล่ตัด ถ้าโคกเครั้ธรรมดา ก็จะร้องบทรำศัพท์พวง - ดาวทอง - พิภูลกรอง - บ้าไ้กินโต๊ะ - กุหลาบโรย - ธรณีร้องไห้ - การเวกหนึ่งชั้น หรือการเวกสมัย ฯลฯ บทเหล่านี้แล้วแต่จะเอามาร้อง บทใดบทหนึ่งก็ได้ ว่าแล้วครูเพลงก็ตีระนาดตามทำนองเพลงให้เธอฟังทั้ง 9 เพลง เธอจึงเลือกร้องบทการเวกสมัยและกลองโยน แล้วเข้าไปให้พวกสัควา ฝึกสอนเธอจนสามารถร้องได้อย่างไพเราะ

หลังจากนั้นได้ 7 วัน ท่านนายอำเภอพร้อมทั้งครอบครัวของท่าน มาชมการแสดงอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนี้ แรนแอนด์จะต้องออกรำเป็นตัวเอกตามท้องเรื่อง เป็นเม้ยเจิงภริยาของมะเทิ่ง ส่วนลูกสาวคนโตของหมื่นไปแสดง (น.51)เป็นพระเอก มีชื่อว่ามะเทิ่ง สามีมของเม้ยเจิง

ละครจับแสดงตอนที่เม้ยเจิงกำลังนั่งขายเครื่องสำอาง ชมื่น แป้ง และน้ำอบในตลาด ทันใดนั้นพระราชธิดาพญาน้อยประทับบนราชรถเสด็จมาถึง ทอดพระเนตรเห็นนางประกอบด้วยคุณลักษณะงดงามทุกประการหาที่ติมิได้ จึงหยุดราชรถใกล้ร้านขายแป้ง เสด็จเข้าไปเกี่ยวพาราสีนาง เม้ยเจิงปฏิเสธอย่างโอหัง ไม่ยอมทำตามพระราชหฤทัย พยายาม

ประณมกราบบังคมทูลว่านางมีสามีแล้ว แต่พระองค์ไม่ฟังคำพูดของนางเลย พระองค์ บังคับให้ขึ้นนั่งบนราชรถ เมื่อยเจิงจนปัญญาเพราะเกรงกลัวพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ได้แต่อ่อนวอนพระองค์ของพระราชทานพระบรมราชานุญาตเข้าไปลามาเทิงผู้เป็นสามีก่อน เมื่อทั้งคู่ได้เห็นหน้ากันก็ร้องไห้เศร้าโศกด้วยความอาลัยอาวรณ์ซึ่งกันและกัน

(น.52)เมื่อแสดงถึงตอนนี้ แรนแอนด์ ร้องบทการเวกสมัย แล้วพอพระมหากษัตริย์ จับตัวเธอขึ้นราชรถ เธอก็ร้องบทกลอนโยน ด้วยน้ำเสียงดังแหลมเล็กชวนให้สลดใจ ตัวแรน แอนด์ก็ร้องไห้หน้าตาไหลจริง ๆ เพราะเธอโศกเศร้าอาลัยคิดถึงแม่ที่ตายไป

ผู้ชมในโรงละครทั้งชายและหญิง หลายคนน้ำตาคลอ บางคนใจอ่อนมากก็ร้องไห้ไป ด้วย นายอำเภอและคุณนายก็ปล่อยอารมณ์คล้อยตามไปด้วยเหมือนกัน เพราะว่าเสียงของ แรนแอนด์มีน้ำเสียงอ่อนหวานไพเราะ สร้างความระทึกใจแก่ผู้ชมทั้งหมด นายอำเภอมีใจ เอ็นดูสงสารเด็กกำพร้าคนนี้มาก จึงเรียกให้ลงจากเวทีมารับรางวัลจากมือของตนเองทีเดียว

ตั้งแต่บัดนั้นมา แรนแอนด์ ก็มีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วรัฐประเทศ ผู้ใดมาชมละคร ก็ถามหาแรนแอนด์ รอคอยให้ (น.53)ออกมาแสดงหน้าฉาก เพื่อจะได้เห็นหน้า เห็นรูปร่างเห็น ภารกิจทำที่ และลีลาการร่ายรำที่อ่อนช้อยของเธอ

ชื่อเสียงที่โด่งดังนี้ เป็นรางวัลอันยิ่งใหญ่สำหรับเธอ แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ชักนำไปสู่ ความเจริญรุ่งเรืองได้รับความสุขสบายตามไปด้วยเลย ความอิจฉาริษยาในเรื่องรูปสมบัติของเธอ ก็เริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรก ในท่ามกลางกลุ่มเด็กหญิง เช่น ลูกสาวของหมื่นไป ทั้ง 2 คน เป็นต้น ทำให้แรนแอนด์ต้องลำบากใจอีกครั้งหนึ่ง พวกเขาหลายคนรุมกันเกลียดชังเธอ ลูกสาวของหมื่นไปที่เคยอยู่ด้วยกัน นอน เดิน และกินข้าวร่วมกันเหมือนพี่น้องท้องเดียวกัน ก็ กลับกลายเป็นศัตรูกันไปหมด สงวนปากคำไม่พูดคุยกันไม่มองหน้ากันและกันเลย ไม่สนใจใย ดีกัน

เมื่อถึงเวลากินข้าว พวกเขาก็ไม่เรียกแรนแอนด์ให้มากินด้วยกันเหมือนอย่างเคย เขา กินแค่ 2 คนพี่น้องเท่านั้น เวลาเข้านอน (น.54)ก็ไล่แรนแอนด์ให้ไปนอนไกล ๆ อ้างว่าเบียด เสียดกันร้อนอบอ้าวมาก เด็กหญิงกำพร้าที่มาอาศัยอยู่กับเขาจะทำใครเป็นที่พึ่งไม่ได้อีกแล้ว "ออตโตโน นาโถ" เธอจะต้องพึ่งพาตัวเอง หอดหวังที่จะได้รับการค้าชูจากครอบครัวหมื่นไป ตั้ง แต่เป็นวันนั้นเป็นต้นมา เธอต้องแยกออกไปหาที่ว่าง ๆ แห่งหนึ่งพักนอนแต่ลำพังผู้เดียว เพื่อ ไม่ให้ขวางหน้าขวางตาเขา

ลูกสาวหมิ่นไป และเพื่อน ๆ ของเขา ไม่เพียงแต่อัจฉริยาเรนแอนด์เท่านั้น แต่ยังมี
 นินทาว่าร้ายเธออย่างไม่มีเหตุผลอีกด้วย เห็นเรนแอนด์เมื่อใด ก็สะกิดกันแล้วหัวเราะเยาะ
 พุดจาประชดประชันใส่หน้า พलगเยาะเย้ยเหยียดหยามและตำหนิติเตียนตามอำเภอใจ

หมิ่นไปหัวหน้าคณะไม่ได้รู้เรื่องนี้เลย เพราะว่าหลายวันที่ผ่านมานี้ ท่านมีธุระต้อง
 ติดต่อประสานงานกับผู้หลักผู้ใหญ่ เพื่อขอหนังสืออนุญาตเอาละครไปแสดงที่อื่นอีก หมิ่นไปมี
 ความประสงค์จะพาคณะละครเข้าไปแสดงที่ (น.55) ประเทศเขมรด้วย แต่ขอหนังสือผ่านแดน
 ไม่ได้ ทำให้ต้องย้อนกลับไปทางเดิม หยุดแสดงที่ชุมชนรัตนนา - กบินทร์บุรี - สระแก้ว -
 ปราจีนบุรี - แปรดริ้ว แล้วเข้าไปยังบางกอกเสียวทีเดียวเลย เพราะว่าได้มาแสดงที่อรัญประเทศนี้
 เป็นเวลากว่า 2 เดือนแล้ว

รายการทั้งหมดนี้ผิดจากความประสงค์ของเรนแอนด์โดยสิ้นเชิง เธอจึงทุกข์ใจมาก
 เพราะว่าหวังอย่างนั้นเหมาะว่าจะได้กลับไปยังมาตุภูมิของตนเองในคราวนี้ บัดนี้กลายเป็นว่า
 ชัดข้องไปเสียอีก เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอจะต้องลาออกจากการแสดง เพื่อหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะเข้า
 ไปถึงเมืองมณฑลบุรี ตามคำสั่งเสียของแม่ เธอรู้ว่าหมิ่นไปคงจะไม่ยอมให้เธอเลิกจำแน
 แต่เธอต้องไปบอกลาเขาอย่างถูกต้องเสียก่อน ถ้าเขาขัดขวางไม่ยอมให้เธอไป เธอค่อยหนีไป
 ในภายหลัง

(น.56) ครั้นคิดได้อย่างนี้แล้ว เรนแอนด์ก็เข้าไปพบหมิ่นไปซึ่งกำลังสาละวนกับการ
 จัดเครื่องละครลงทึบกับลูกสาวทั้ง 2 คน เตรียมจะออกเดินทางกลับเข้าตัววันพรุ่งนี้เวลาโกซัน
 เมื่อเห็นเธอเข้าไปหา หมิ่นไปก็ถามว่า

- หนูจัดของเสร็จหมดแล้วหรือ... เรนแอนด์ ?
 - ขอเรียนคุณป้า... หนูไม่มีอะไรที่จะจัดหรอก... มีแต่เสื้อผ้า 2 ชุด และกระเป่าถือ
 หนึ่งใบเท่านั้น

- เออ... ต้องรีบนอนแต่หัวค่ำหน่อยนะ ถึงเวลาตีสี่ใกล้สว่างพวกเราจะออกเดินทาง
 ไป

- ขอโทษคุณป้า... หนู...
 - ขอโทษอะไร... เรนแอนด์ ?

เรนแอนด์รู้สึกกลัวหมิ่นไปจึงไม่กล้าเอ่ยปากพูด แต่เธอจะอยู่เฉยไม่ได้ ก็เสี่ยงกล่าว
 คำว่า

(น.57) - ขอโทษคุณป้า... หนูขอลาคุณป้าหยุดแสดงแต่เพียงนี้ ขอให้คุณป้าเมตตาหนูด้วยเถิด

หมิ่นไปได้ยินแรนแณตพูดอย่างนั้นก็ทิ้งสิ่งของในมือ หันหน้ามาหาเธออย่างตกตะลึงแล้วพูดว่า

- แรนแณต...หนูพูดอะไร เมื่อกี้ ?

- ขอกราบเรียนคุณป้า... หนูขอลาคุณป้าหยุดแสดงแต่เพียงนี้

หมิ่นไปยืนจ้องงั่งทำท่าครุ่นคิดสักพักหนึ่ง นึกในใจว่าเด็กหญิงคนนี้จะได้เป็นนักแสดงที่ดีคนหนึ่งในภายภาคหน้า ยากที่จะหาเด็กผู้หญิงอย่างนี้ได้ ถ้าให้เลิก เห็นจะเสียประโยชน์อย่างมาก เพราะทุกวันนี้ เธอถูกยกให้เป็นดาวดวงหนึ่งซึ่งเจิดจ้าในท่ามกลางกลุ่มเมฆของนักแสดงไปแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้จะต้องค่อย ๆ พูดถนอมน้ำใจให้เธอพอใจ จะได้อยู่ต่อไปอีก

(น.58) - แรนแณต... ลูก... ป้าคิดว่าหนูเหมือนกับลูกสุดท้อง ทำไมหนูถึงอยากเลิก ? ใครทำให้หนูน้อยอกน้อยใจหรือ บอกป้าตามตรงเถอะ ?

(ตอนนี้ ลูกของหมิ่นไปทั้ง 2 คน รู้สึกกลัว มองหน้ากัน พลังเงี้ยวพั้ง)

- ขอกราบเรียนคุณป้า...หนูไม่ได้น้อยใจกับใครเลย แต่หนูขอลาออกนี่ เพราะหนูไม่มีแรงพอที่จะทำหน้าที่ทางด้านศิลปะช่วยคุณป้ายาวนานต่อไปได้อีกจริง ๆ

- ผิดแล้ว....หนู....แรงของหนูยังมีอยู่ครบถ้วนบริบูรณ์ แต่หนูฝึกหนักไป ทำให้หมดเรี่ยวแรง อีกสักพักหนูจะชำนาญเหมือนกับคนอื่นแล้ว ป้าพอใจหนูมาก...แรนแณต...หนูไปกับป้าเถิด จะเลี้ยงดูหนูให้สุขสบาย ป้าจะให้ค่าตอบแทนมากกว่าคนอื่น ลองคิดพิจารณาให้ดี (น.59)ก่อน หนูอย่าเพิ่งแยกจากป้าไปเลย ป้าไม่ต้องการให้หนูไปไหนหรอก

แรนแณตได้ยินคำปฏิเสธจากหัวหน้าคณะละครตั้งนั้นแล้ว ก็คิดได้ว่า ถ้าเธอพยายามขอร้องต่อไปอีก เกรงว่าจะไม่ได้เรื่องอะไร มีแต่จะทำให้หมิ่นไปโกรธเสียเปล่า ฉะนั้นจึงต้องถอยออกมาก่อน หมิ่นไปเป็นหญิงที่ดูร้ายมากคนหนึ่ง ทำให้ผิใจสัคนิดไม่ได้ แรนแณตก็หยุดพูดแต่เพียงเท่านี้ ยกมือไหว้ลาออกมา

เมื่อกลับมาถึงที่พัก เธอตั้งใจว่าจะออกเดินทางไปวันนี้แน่นอน เธอจึงจัดแจงสิ่งของซึ่งมีอยู่เล็ก ๆ น้อย ๆ เสร็จเรียบร้อย พอเวลาล่วงไปถึงบ่าย 4 โมง แรนแณตก็หนีออกจากโรงละคร ผ่านตลาดมุ่งหน้าไปยังถนนที่ออกจากกรุงเทพฯ ไปนิคมปอยเปต เธอเปรียบ

ตัวเองว่า มีอิสรภาพและเสมอภาคเหมือนกับคนทั่วไปในประเทศที่เจริญแล้ว ไม่ได้คิดถึงนึกถึงความทุจริต ความอยุติธรรม และอัสติบุรุษของคนในโลกที่อยู่ร่วมกันนี้เลย

(น. 60) แรนแฉตเดินออกพ้นจากบริเวณเมืองไปแล้ว โดยหวังว่าจะไปให้ถึงเขตแดนติดต่อของมาตุภูมิของเธอในคราวนี้แน่นอน แต่อกุศลกรรมตามติดตัวเธอมาไม่รู้จักจบจักสิ้น ขณะที่กำลังเดินคนเดียวอย่างหม่นหมอง ทันใดนั้นก็เห็นชายร่างสูงใหญ่คนหนึ่ง นุ่งโสร่งคาดเอวด้วยผ้าขาวม้า ปล่อยตัวท่อนบนเปลือยเปล่า มีรูปสักยันต์และตัวอักษรสีดำสีแดงเต็มหน้าอก เสียบมีดขาวาวเล่มหนึ่งที่เอว วิ่งจากข้างหลังมาตักหน้าเธอ ยกมือขวางทางแล้วร้องทวาดว่า

- หยุดก่อน... หยุดก่อนน้องสาว เดินไปไหนมาไหนคนเดียวในยามนี้ ? แกจะต้องตายด้วยน้ำมือของข้าที่นี้แหละ

แรนแฉตเหลือบมองเห็นชายคนนั้น พลันก็ตกใจกลัวจนลั่นไปทั้งตัวแทบสิ้นสติพูดแทบไม่ออก เธอยืนกลอกตาไปมา ไม่รู้ว่าจะทำใครช่วยเหลือ น้ำตา (น.61) ไหลหลังลงมาบนหน้าอก ช่วงเวลาคับขันแบบนี้ เธอนึกถึงแต่คุณของแม่เท่านั้น จึงอ้าปากร้องด้วยความกลัวว่า
แม่จ๋า แม่ช่วยลูกด้วย !

ในขณะที่เธอร้องเรียกหาแม่ ด้วยความตกใจนี้ ก็เหลือบเห็นเกวียนเล่มหนึ่ง วิ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามของเธอคือเกวียนที่เธอเคยนั่งมาครั้งหนึ่งกับแม่ของเธอ โจรร้ายยังยืนอยู่ต่อหน้าเธอ ยังคงแสดงอาการให้เธอตกใจกลัวจนตัวสั่นยิ่งขึ้น มันจึงดึงมีดจากเอวยกขึ้นแล้วชูเธอว่า

- กูฆ่ามึงทิ้งเสียเดี๋ยวนี้แหละ !

แรนแฉตตกใจแทบสิ้นสติ นิ่งคุกเข่าลงประณมมืออ้อนวอนร้องขอชีวิต เพราะเธอเป็นลูกกำพร้า อยู่ลำพังผู้เดียว ถ้าตายไป ตระกูลของเธอจะสูญสิ้นแต่เพียงนี้

(น.62) โจรฟังคำอ้อนวอนของเธอ ก็ลดเสียงลงเล็กน้อย

- น้องสาว...ถ้ามึงอยากรอด ต้องกลับไปโรงละครโดยเร็ว ถ้าไม่กลับ กูจะเอาหัวของมึงไปบูชาเทพารักษ์เดี๋ยวนี้แหละ ถ้าหากว่าจะไป ก็ให้รีบไปให้เร็ว ๆ จะมั่ววีรรอดอยู่ทำไม กูจะยังเดินตามดูมึงห่าง ๆ จนมึงไปถึงที่ชุมนุมชน คราวหลัง ถ้ามึงกล้าหนีอีก กูจะตามจับตัวมึงเอาไปฆ่าทิ้ง โดยไม่ต้องถามแม้แต่คำเดียว

แรนแฉตได้ยินคำของโจรเช่นนั้น ก็เบาใจขึ้น เธอประเมินดูก็รู้แน่ๆ ว่า ความคิดนี้คงเป็นของหมิ่นไป เธอจึงวิ่งกลับไปโรงละคร น้อยใจกับชะตากรรมของตนเองยิ่งนัก

เมื่อไปถึงโรงละคร หมิ่นไปเรียกเธอไปในห้องอย่างเงียบ ๆ แล้วดูอย่างไม่ปราณี เธอเลยสั๊กน้อย

(น.63)- อีแรนแตนต มิ่งนี่กำแหงมาก.... กูเมตตาสงสารมิ่งถึงขนาดนี้แล้ว... เอ็งไม่ควรกล้าซัดใจกูอย่างนี้เลย มิ่งนี่ร้ายมาก อีซี้ซ่า... อีโจรไม่มีพ่อแม่... เกิดมาให้เสียชาติเกิด ถ้าหากมิ่งเก่งจริง ทำไมไม่หนีไปให้รอดละ ? อยากลองดีกับกูใช่ไหม ?

ดำเสร็จแล้วหมิ่นไปก็กรากเข้ามาตีเธอ 5 ครั้ง เป็นรอยแผลเต็มหลัง แรนแตนต อดทนไม่ได้ จึงร้องตบออกไปด้วยเสียงสะอึกสะอื้นขาดเป็นห้วง ๆ ว่า

- คุณป้าทำร้ายหนู ไม่สงสารหนูบ้างเลย เพราะเห็นเป็นลูกกำพร้า มีแต่ตัวคนเดียว หนูคิดอย่างเดียวกับหนูมีเสรีภาพเหมือนคนอื่นเขา บัดนี้หนูรู้ซึ้งแล้วว่า ตัวหนูเป็นลูกกำพร้าไม่มีพ่อแม่ จึงต้องตกเป็นข้าทาสของคนอื่นอยู่รำไป ทำอย่างไรได้ เป็นบาปกรรมในอดีตชาติของหนูเอง

ว่าแล้ว แรนแตนตก็ออกจากห้องของหมิ่นไป (น.64)มายืนน้ำตาไหลอยู่ข้างประตูโรงละคร ไม่ให้ใครพบหน้า เธอคิดว่าตั้งแต่เกิดมาจากท้องแม่ พ่อแม่ของเธอทะนุถนอมไม่เคยตีเธอแม่สักครั้งเดียว หรือทำให้เธอเดือดร้อนแม้แต่น้อย แม่แต่ครูที่โรงเรียนก็ไม่เคยดูด่าว่ากล่าวเธอเลย แต่บัดนี้ บาปกรรมอะไรหนักหนาจึงทำให้เธอรับทุกขเวทนา ต้องน้ำตาไหลไม่หยุดหย่อน

ขณะที่ยืนร้องไห้อยู่คนเดียวด้วยสิ้นหวัง ทันใดนั้นก็เห็นเงาอะไรแวบหนึ่งวิ่งตัดหน้าประตู แล้วเห็นจดหมายปิดผนึกฉบับหนึ่งตกมาอยู่ในมือเธอ เธอหยิบเอามาได้ก็พยายามแกะศิระหะเหลี่ยมองซ้ายมองขวา ไม่เห็นมีใครอยู่ใกล้ ก็ฉีกซองนั้น เห็นจดหมายสั้น ๆ ฉบับหนึ่งมีใจความว่า

“เราเพิ่งมาถึงชายแดนโอรเซราเมื่อบ่าย 4 โมงเย็นวันนี้ ได้รู้เรื่องราวของหนูหมดแล้ว ให้หนูแอบไปพบเราให้ได้ (น.65)ในคืนนี้ ไม่ว่าจะดึกแค่ไหน ขอแต่ให้หนูหลบมาได้ เราจะรออยู่ที่เกวียน หลังตลาดขายปลา”

(ลงชื่อ : ไม่มี)

แรนแตนตได้อ่านข้อความในจดหมายนั้นแล้วก็เปลี่ยนสีหน้าทันที น้ำตาที่กำลังไหลก็เหือดแห้งไปพลัน สีหน้าสดใสขึ้น เธอเปิดจดหมายนั้นหันหน้าเข้าฝา อ่านซ้ำแล้วซ้ำเล่า 2-3

รอบ จึงฝึกจนเป็นขึ้นเล็กขึ้นน้อยทิ้งไปด้วยกลัวหมิ่นไปจะเจอเข้า เธอจำเนื้อความในจดหมายนั้นได้ดีไม่พลาดแม้สักคำเดียว

นาฬิกาตีบอกเวลา 6 โมงเย็น แรนแอนด์จึงกลับเข้าที่พัก เอนกายลงบนเสื่อ แก่ลงทำเป็นหลับ ส่วนพวกแสดงละครทั้งหมดที่อยู่หลังโรง กำลังกินข้าวกินปลา พอถึงเวลาทุ่มครึ่ง หลังจากที่คณะละครได้เข้ามาในโรงละครหมดแล้ว หมิ่นไปยื่นประกาศบอกทุกคนว่า ให้นอนตั้งแต่ห้าค่ำ เพื่อ (น.66)ตื่นให้ทันตี 5 จะได้ออกเดินทางต่อไป

พวกละครที่อดหลับอดนอนมาหลายคืน เมื่อถึงเวลาต่างก็พากันนอนหลับโดยเร็วทั่วทั้งโรงเงียบสงัดและมีดสนิทเหมือนกับไม่มีใครอยู่ข้างในแม้สักคนเดียว แรนแอนด์ก็แก่ลงทำเป็นหลับเหมือนกัน

ครั้นถึงเวลา 3 ทุ่ม เธอได้ยินเสียงหมิ่นไปนอนกรนเสียงดังแข่งกับพวกลูกละคร แรนแอนด์คิดว่า ได้เวลาที่เธอจะไปจากคณะนักแสดงแล้ว เธอไม่อดทนต่อการเหยียดหยามของหมิ่นไปอีกต่อไป คำสั่งเสียของแม่ของเธอเป็นอย่างไร เธอก็ต้องทำให้ได้สำเร็จตามนั้น ถ้าหากว่าหนีไปแล้วโจรร้ายยังตามทัน แล้วมันจับเอาไปฆ่าทิ้ง เธอก็จะยอมตายตามยถากรรมของเธอไปเถิด

พอคิดได้อย่างนี้แล้ว เด็กหญิงกำพร้าก็ลุกขึ้นจากที่นอน สอดสายสายตาไปรอบ ๆ โรงละครเห็นทุกคนหลับไปหมดแล้ว (น.67) ไม่เห็นใครรู้สึกตัวสักคน จึงค่อย ๆ ย่องออกไปอย่างเงียบกริบไม่ให้ได้ยินเสียงอะไรสักกึก ลงจากเวทีละครที่เต็มไปด้วยคนนอนระเกะระกะมุ่งไปที่ประตูด้านหน้า เธอรู้สึกกลัวจนมือสั่นเท้าสั่น ใจเต้นโครม ๆ แรนแอนด์เอามือแตะที่ฝ่าผ่นังค่อย ๆ เดินไปจนถึงประตู ขยับเปิดทีละน้อย แล้วเบี่ยงตัวออกไปข้างนอกพ้นจากโรงละคร ด้วยความกลัวมากเธอคอยแต่เหลียวดูข้างหลังเกรงว่าจะมีใครตามมาจับตัว

ชาวตลาดอรัญประเทศยังไม่ทันเปิดร้าน ร้านค้ายังเปิดประตูกว้างเกือบทุกร้าน ประชาชนทั้งชายและหญิงยังเดินขวักไขว่ไปมาอยู่เต็มตลาด แรนแอนด์ซ่อนหน้าไม่กล้าเดินผ่านแสงไฟ เดินลัดเลาะไปตามซอกซอยมืดที่อยู่ด้านหลังร้านค้า เธอเดินไปช้า ๆ ตามปกติ เพื่อให้ใครรู้ได้ว่า เธอมีความรีบร้อนผิดจากคนอื่น เมื่อไปถึงตลาดขายปลา แรนแอนด์งยหน้าดู (น.68)ด้านหลังตลาดเห็นเกวียนจอดอยู่ใต้ร่มไม้ เธอเดินไปยังเกวียนนั้นอย่างรวดเร็ว ทันใดนั้นก็เห็นตามวง ออกมาจากทางไหนก็ไม่อาจทราบได้ โผล่มาพบกับเธอ กระซิบบอกเธอให้ขึ้นไปบนเกวียนโดยเร็ว แล้วก็สั่งชายคนหนึ่งซึ่งมีหน้าตารูปร่างสูงใหญ่คล้ายแก่ ให้ไปจูงวัวที่กำลัง

นอนเคี้ยวหญ้าที่โคนไม้ มาเทียมเกวียนแล้วออกเดินทางทันที

ตามปกติเกวียนเทียมวัวก็ดี ยานพาหนะอย่างอื่นก็ดี เมื่อออกจากอรัญประเทศไป นายด่านจะต้องตรวจค้นดูแลความถูกต้องตลอดเวลา แต่เกวียนตามวงนั้นเขาเปิดทางให้เข้า ออกตามสบาย ด้วยว่าเคยรู้จักกันมานานแล้วว่าเป็นคนชนสงเปลามาขายในชุมชนอรัญประเทศ

ตามวงขับเกวียนผ่านหน้าด่านอย่างรวดเร็ว มุ่งหน้าไปทางตะวันออก ไม่นานก็ไปถึงชายแดนโอร้ชเรอซึ่งห่างจากอรัญประเทศประมาณ 8 กิโลเมตร เมื่อไปถึง (น.69)ตามวงหยุดเกวียนที่ริมลำธาร ผูกวัวซ้อนไว้ในป่าแล้ว 2 พ่อลูกก็พาแรนแตนตเดินข้ามพรมแดนตามทางเปลี่ยวเข้าไปยังประเทศเขมร นายดลผู้เป็นลูกเดินนำหน้า แรนแตนตเดินตรงกลาง ตามวงเดินตามหลัง ความมืดของเวลากลางคืนบังตาให้มองไม่เห็น ฟ้าแลบแวบวับอยู่ไม่หยุดหย่อนตลอดสองข้างทางล้วนแล้วแต่เป็นป่าไผ่ และไม้หน้อยใหญ่เบียดเสียดกันอย่างหนาแน่น ทำให้หนทางมืดยิ่งขึ้น หิ่งห้อยบินว่อนทั่วป่า กระพริบแสงระยิบระยับดุจกับโคมประทีป

ตามวงรู้ว่า ตรงนี้เงียบสงัดไม่มีใครอยู่ใกล้พอจะรับรู้อะไร จึงพูดกับแรนแตนตว่า

- หลาน...เมื่อบ่าย 4 โมงนี้ ตาขนปลาจากโอร้ชเรอไปอรัญประเทศ ขณะที่นั่งอยู่ในประทุนเกวียน ไอ้ดลซึ่งเป็นลูกนั่งขับเกวียนอยู่ข้างหน้า พอถึงชายป่าแห่งหนึ่งใกล้ทางไปอรัญประเทศ ไอ้ดลหันมาบอกตว่ามันเห็นเด็กผู้หญิงคนหนึ่ง (น.70)รูปร่างดูเหมือนว่าจะเป็นแรนแตนต กำลังถูกโจรซัดอาวุธอยู่ในป่า พอได้ยินชื่อของหนู ตาก็ตกใจมาก ให้หยุดเกวียนที่ป่าด้านหน้าแล้วสองคนพ่อลูกก็คว่ำดาบคนละเล่ม เดินลัดเลาะไปตามชายป่า มาแอบซ่อนตัวคอยดูที่ใกล้จอมปลวกใหญ่แห่งหนึ่ง อยากจะรู้ว่าป็นหนูแรนแตนตจริงหรือไม่ พอเห็นว่าเป็นหนู ไอ้ดลและตาก็ชักดาบเตรียมที่จะเข้าไปสู้กับโจร แต่ทันใดนั้น ก็เห็นหนูหนีรอดจากมือของมัน กลับเข้าไปเมืองอรัญประเทศ ไม่รู้ว่ามีปัญหาอะไร ทำให้สงสัยมาก พอไปถึงอรัญประเทศ ตาจึงสอบถามก็รู้ว่าหนูมีปัญหาเกี่ยวกับมันไป ตาจึงเขียนจดหมายลับสั้น ๆ ให้ไอ้ดลเอาไปให้หนูกับมือที่โรงละคร

- คุณตา...หนูขอขอบพระคุณและสำนึกบุญคุณอันท่วมท้นของคุณตาที่เมตตาหนูผู้เป็นเด็กกำพร้า มีแต่คุณตาผู้เดียวเท่านั้นที่ช่วยเหลือดูแล (น.71)หนู ถ้าหากว่าไม่ได้คุณตาตัวหนูก็ไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไร บัดนี้หนูได้พ้นจากความทุกข์เพราะความคิดของคุณตา แต่ต้อไปข้างหน้าไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไร ดังนั้นหนูขอเปลี่ยนชื่อเป็น ลำดวน เพื่อไม่ให้ใครรู้จัก วันหลัง ถ้าคุณตามีธุระกับหนู ขอให้ถามหาชื่อ ลำดวน เลิกเรียกว่า แรนแตนต ตั้งแต่นี้ไป

- ถูกแล้ว....หลาน... หนูฉลาดมาก ได้ยินไหมดล ? จะต้องจำชื่อใหม่ของหนูอย่าลืมนะ

พูดคุยกันมาถึงตรงนี้ ทั้ง 3 คน ก็เข้าไปถึงตลาดปอยเปต ในเวลาตีมากแล้ว ชาวตลาดนอนหลับสนิทกันหมดไม่เหลือ ตามวงและนายดลพาหนูล่าตวนไปที่ท้ายหมู่บ้านตะวันออก ปลุกคน ๆ หนึ่งที่เคยรู้จักนับถือกัน ฝากหนูล่าตวนไว้ชั่วคราวแล้วลากลับไปฝั่งตรงข้ามในคืนนั้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

4

ปล่อยไปตามโชคชะตา

(น.72) ลำดวนพักอยู่ที่บ้านเพื่อนของตามวงได้แค่ 5 ชั่วโมง พอใกล้สว่าง เธอลุกขึ้นนั่งคิดพิจารณาเพียงผู้เดียวว่า ถ้าเธอยุ่บ้านนี้ต่อไปอีก เกรงว่าความจะแตกไปถึงหมั้นไป เพราะหมั้นไปเมื่อรู้ว่าเธอหายไป ต้องจ้างคนตามสืบหาทุกแห่งหนแน่นอน ถ้าหากว่าออกเดินทางไปในเช้านี้ เกรงว่าโจรร้ายที่รับเงินของหมั้นไปจะตามรังควาญเธอตามทาง จับเธอไปทำร้ายหรือฆ่าทิ้งตามความพอใจของมัน หนทางทั้งสองนี้ล้วนแล้วแต่มีอุปสรรคขวากหนามเหมือนกัน ไม่มีทางไหนดีเลย ลำดวนรู้สึกทุกข์ใจอย่างมาก ไม่รู้จะคิดทำอะไรให้การเดินทางเป็นไปอย่างสะดวก นั่งคิดตั้งแต่โกซันจนถึงเวลา 6 โมงเช้า จึงตัดสินใจเด็ดขาดว่า เธอต้องออกเดินทางไป (น.73) ปล่อยให้มันเป็นไปตามโชคชะตาเถิด ถ้าหากว่าถูกจับได้ก็ขอตายตามแม่ไป

เมื่อได้ตัดสินใจดังนี้แล้ว ลำดวนก็ขอลาเจ้าของบ้านออกเดินทางทันที เธอเดินทางตามทางที่ลี้ลับไปด้วยป่ารกล้อมรอบด้านโดยลำพัง เหมือนกับคนหลงทางกลางป่า แม้ว่าเธอมีจิตใจมุ่งมั่นจะหนีจากเด็กธรรมดา แต่ความขลาดกลัวนานาซึ่งเป็นปกติธรรมดาของเด็กทุกคนยังคงฝังอยู่ในใจเธอตลอดเวลาอย่างตัดไม่ขาด อันดับแรกคือกลัวสัตว์ร้ายมากล่ำกราย อันดับที่สองกลัวภูตผีปิศาจมาหลอกหลอน อันดับที่สามกลัวหมั้นไปใช้ความคิดซู้ซ้าจ้างโจรให้ตามจับตัวเธอเหมือนครั้งก่อน

เสียงเพรียกร้องของกวางและนกดังก้องจากป่าสูง มากกระทบโสตประสาทของเธออยู่เรื่อย ๆ ลำดวนรีบสาวเท้าเดินเร็วขึ้น มุ่งไปข้างหน้าโดยไม่กล้าลดฝีเท้าหรือหยุดพักเอาแรงแม้สักนิดเดียว สายตาทั้งสองสอดสายเหลียวมองซ้ายขวาบ่อย ๆ เธอ (น.74) ภาวว่า มีกำลังพอที่จะเดินไปได้วันละประมาณ 30 กิโลเมตร ส่วนระยะทางจากบอยเปตไปศรีโสภณไกลถึง 47 กิโลเมตร เห็นได้ว่า เธอจะต้องพักค้างแรม 1 คืน จึงจะไปถึง แต่เธอจะทำอย่างไร ? ไปหยุดพักที่ไหน ? พึ่งพาอาศัยอะไรได้ ? จะมีบ้านเรือนของชาวบ้านอยู่ใกล้หรือไม่ ?

ลำดวนออกเดินทางมาอย่างมิดมนครั่งนี้ ไม่เคยรู้จักบ้านเมืองหรือถนนหนทางสักนิดเลย คือมาอย่างเดาสุ่มและเสี่ยงชีวิตไม่มีคิดหน้าคิดหลัง ตัวเธอเองยังเด็กเท่านี้ไม่ควรที่จะมีใจกล้าหาญถึงเพียงนี้ ถ้าเกิดว่า ไม่มีที่อยู่อาศัยของชาวบ้านอยู่ใกล้ทางนี้ ตัวเธอมีต้องนอนกับพื้นดินตามแนวป่าโดยลำพังผู้เดียวอย่างนั้นหรือ ? เพราะว่าเป็นลูกกำพร้า ญาติพี่น้องจะ

คอยช่วยเหลือสักคนก็ไม่มีเลย ลำดวนจะต้องต่อสู้เพื่อมีชีวิตอยู่ เธอมีแต่ตนเป็นที่พึ่งของตนเท่านั้น แต่ยังคงกลัวเสียงโศกนาฏกาต่อสู้กับอุปสรรคทั้งหลาย เพื่อยังคำสั่งเสียของแม่ (น.75) ให้ได้สำเร็จตามคำมั่นสัญญา, ถ้ามิฉะนั้น ตัวเธอจะต้องตกอยู่ในอาณัติของหมั้นไป หลุดมือไปไหนไม่พ้นเลย

ป่าที่เธอกำลังเดินผ่านทำไมถึงกว้างใหญ่เพียงนี้ ตั้งแต่ 6 โมงเช้าจนกระทั่งเที่ยงตรง เธอเดินโดยไม่หยุด ก็ยังไม่พ้นจากป่านี้ได้ กำลังวังชาของเธอมีแต่จะหมดไป ชาค่อย ๆ อ่อนแรงจนแทบจะยกไม้ไม่ไหว ดวงอาทิตย์คล้อยต่ำลงไปทุกที ๆ ด้วยความกลัวอย่างมาก ลำดวนพยายามเร่งเดินให้เร็วยิ่งขึ้นอีก แม้ว่าเรียวกำลังจะหมดไปก็ตาม แต่ขอให้พ้นจากป่าก่อนตะวันตกดิน

ความพยายามของเธอใกล้ถึงขีดสุดแล้ว ลำดวนเดินก้มหน้าลากขาด้วยความอ่อนเปลี้ยเพลียแรง แต่พอเงยหน้าขึ้น ก็เห็นทุ่งกว้างใหญ่อยู่ข้างหน้า เธอดีใจที่สุด โลงอกไปที่ ไม่ค่อยกลัวเหมือนแต่ก่อน เพราะเห็นว่าจะพ้นจากป่าแล้ว แต่ (น.76) พอเธอเหลียวมองไปรอบเห็นทุ่งนั้นกว้างใหญ่ไพศาลเหลือประมาณ ทั้งไม่เห็นบ้านเรือนของชาวบ้านอยู่ใกล้ด้วย เธอท้อใจทันที เธอคิดว่า ถึงจะพยายามแค่ไหน เธอก็ไม่สามารถเดินพ้นจากทุ่งกว้างนั้นก่อนตะวันตกดิน ดังนั้น เธอจึงหยุดพักเอาแรงก่อน จึงจะออกเดินทางต่อไปอีก

คิดดังนั้นแล้ว ลำดวนหยุดพักได้ร่มไม้แห่งหนึ่งข้างทาง เธอเอนกายบนผืนหญ้าที่งอกตามโคนไม้ สักพักก็เผลอหลับไป ด้วยเหตุว่าเป็นเด็กกำลังกินกำลังนอน ลมรำเพยพัดมาจากทิศใต้ ลำดวนจับหลับอย่างสบายไม่รู้ตัว เพราะว่าอดหลับอดนอนตั้งแต่คืนก่อน ช่างน่าสงสารเหลือเกิน เธอนอนหนุนท่อผ้าเล็ก ๆ ท่อหนึ่ง มือซ้ายวางไว้ที่อกกอดกระเป๋าทือของแม่ไว้แน่น มือขวากายหน้าผาก

ผ่านไปเกือบชั่วโมง เธอสะดุ้งตื่น พรวดพราดลุกขึ้นราวกับว่าหวาดกลัวมาก (น.77) เธอยกนาฬิกาดูเวลา เป็นเวลา 18 นาฬิกาตรง ลำดวนหิบบวมบ่งและกุนเชียงที่ยังเหลือพอสำหรับมือหนึ่งเท่านั้น รับประทานเสร็จแล้วก็ออกเดินทางต่อไปอีก แต่ขายังอ่อนกำลังลง ค่อย ๆ เดินพุงกายเดินไปช้า ๆ ไม่เร็วเหมือนก่อน ไปได้ไม่ไกลเท่าไร ดวงอาทิตย์ก็ลับหายไป ความมืดเข้ามาปกคลุมทุกพื้นที่ทั่วแผ่นพสุธา

ลำดวนยังคงแคว้งคว้างอยู่เพียงผู้เดียวกลางทุ่งกว้าง หน้าตายิ่งหม่นหมองหนักเข้า เธอกลัวสุดขีดไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรต่อไป ความมืดมีแต่จะมากขึ้น ๆ จนมองอะไรไม่เห็น ต้น

ไม้ซึ่งขึ้นอยู่ห่าง ๆ กันที่ข้างทาง เห็นเพียงเงาดำสลัว ๆ บางต้นมีรูปทรงคล้ายกับคน มีหัว มีลำตัว มีมือ บางต้นมีรูปร่างใหญ่โต มีหัวโตนากลัวเหมือนกับยักษ์ยืนแยกเขี้ยวใส่เธอ

ลำตวนหมดหวังที่จะไปได้อีกแล้ว จึงหยุดยืนโอบต้นลำซัยร้องไห้คนเดียวท่ามกลางที่สงบ (น.78) วิวทิวทัศน์ ไม่ได้ยินเสียงอะไรที่จะทำให้หวังได้ว่า มีที่อยู่อาศัยของชาวบ้านอยู่ใกล้ที่นี่เลย หัวใจของเธอเต้นแรงกระทบหน้าอกดังกึก ๆ แสบว่าจะแตกทะลายน ผ่าเท้าร้อนเหมือนกับโดนไฟลวก เนื้อตัวลื่นเหมือนถูกเขย่า มือเท้าอ่อน แสบทรงตัวไม่อยู่ จึงหย่อนก้นลงนั่งหลังพิงโคนไม้ ก้มหน้านั่งเพราะหมดแรง เธอยังคงนั่งอยู่นาน พยายามสอดส่องมองหา เพื่อว่าจะพบคนเดินมาตามทางเพื่อเธอจะได้ขออาศัยไปด้วย ตั้งแต่เวลาหัวค่ำเป็นต้นมา เธอพยายามเขม่นมองทั้งสองตา ไม่เห็นใครสักคนมาใกล้ที่นี่ ยิ่งมืดยิ่งค่ำไปทุกที ในที่อันรโหฐานไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ มีแต่เสียงกบร้องอยู่ตัวหนึ่ง แว่วเสียงดังเหมือนกับเสียงวัวร้องในที่ไกล

(น.79) พอรাত্রีผ่านพ้นเข้ามาสู่ยามสอง* คือในเวลาที่สุดพิเศษ เธอลุกขึ้นยืนลั่นระทิงเงยศีรษะเบิ่งตามองรอบ ๆ ทุ่งกว้าง ได้เห็นกองฟางเล็ก ๆ กองหนึ่งท่าจากกิ่งไม้อยู่ขวามือ และเห็นฟางเป็นจำนวนมากกองรวมกันอยู่ เป็นที่ที่เขาเพิ่งจะนวดข้าวเสร็จ ยังไม่ได้ขนฟางไปหมด เธอก็เข้าไปนอนในกองฟางนั้น เอาฟางคลุมปิดหัวทั้งตัว ทำเป็นที่กำบังเพื่อมิให้สัตว์หรือคนเห็นเธอ เธอนึกกลัวผีมากกว่าอะไรทั้งสิ้น ด้วยยังเด็กนัก

ขณะที่จัดแจงคลุมฟางข้าวด้วยน้ำตา ก็ได้ยินเสียงตึงตัง ๆ อยู่ไกลไปทางเบื้องหลัง เธอจึงหันกลับไปมอง เห็นไฟดวงหนึ่งสว่างวาว ๆ โยนไปโยนมา ลอยเคลื่อนมาช้า ๆ ทาง (น.80) ทิศตะวันตก เธอเคยได้ยินคนแก่ ๆ เล่าถึงผีกระสืออยู่บ่อย ๆ ลำตวนกลัวแทบสิ้นสติ ไร่เร็วแรงจะยืนอยู่ได้ ก็ล้มกลิ้งลงบนกองฟาง คว่าหน้าลงไม่ยอมลุกไปจากที่นั้น

ดวงไฟจากทางใต้ลอยใกล้เข้ามา ๆ ไม่นานเท่าไร ก็เห็นวัวเทียมเกวียนเล่มหนึ่งขับมาอย่างเนิบ ๆ มาถึงตรงกองฟาง มีตะเกียงโคมเล็ก ๆ ดวงหนึ่งจุดห้อยไว้ในประทุน เจ้าของเกวียนมาถึงที่นี้ก็หยุดเดินทาง ลงไปถ่ายอุจจาระทั้งสองฝัวเมีย แล้วพากันเข้าไปในกองฟาง

* ยาม = คือเวลาที่เขแบ่งเป็นช่วง ๆ ในสมัยโบราณได้แบ่งกลางคืนไว้ 3 ยาม คือ ปฐมยาม หรือ ยาม 1 มัชฌิมยามหรือ ยาม 2 ปัจฉิมยาม หรือยาม 3 แต่ละยามจะมี 4 ชั่วโมง ในเวลากลางวันก็แบ่งเวลาเหมือนกันกับกลางคืนนั้นเอง คิดตั้งแต่ 6 โมงเช้าไปเรื่อย ๆ

เพื่อจะเอาฟางมาให้วัวกิน ก็เห็นลำคานล้นนอนคว่ำหน้าอยู่ในที่นั้น ชายหญิงคู่ผู้เมียเห็นดั่งนั้นก็ถอยออกมายืนดูห่าง ๆ คิดว่าเป็นซากศพที่เขามาทิ้งเพราะตายด้วยเหตุต่าง ๆ สังเกตดูสักพักใหญ่ จึงเห็นลำคานขยับมือและเท้า และเห็นตัวเธอและเสื้อผ้า (น.81) ตรงตามข่าวที่เขาให้มาจากปอยเปต ก็พากันเข้าไปพยุงเธอขึ้นมาสอบถามให้รู้เรื่องราวแต่ต้น

- หนูน้อย....ทำไมเธอถึงได้มาอยู่ที่นี่ ? เป็นลูกหลานของใคร ? มาจากไหน ? หนูชื่อลำคานหรือเปล่า ?

เด็กหญิงผู้นำสงสารลืมนตาขึ้น หายมีนล้น รู้สึกตัวขึ้นมาได้ยินเขาเรียกชื่อของตัวเองก็มีความสงสัยเป็นอย่างมาก เพราะว่าชื่อใหม่ของเธอนี้มีเฉพาะคน 2 คนเท่านั้นที่รู้จัก คือตามวงและนายดล บัดนี้ทำไมคนเดินทางนี้รู้จักด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มิแต่ตามวงและนายดลบอก ถ้าหากว่าตามวงหรือนายดลบอกจริง คนขับเกวียนนี้ต้องไม่ใช่ศัตรูคู่แค้นกับเธอ ลำคานคิดได้ดังนี้แล้ว ก็พูดออกไปด้วยวาจาอ่อนหวานว่า

- โอ้ ท่านเอ๋ย.... ท่านอยู่ที่ไหน ? มาจากไหนถึงได้รู้จักชื่อของหนูคืออย่างนี้ ? ตัวหนูนี้แหละชื่อว่าลำคาน

- โอ... หนูนี้เองหรือชื่อ ลำคาน ?

(น.82) - ค่ะ !

- แล้วตาชื่ออะไร ?

ตอนถามชื่อตานี้ เธอเข้าใจด้วยปัญญาว่า ตามวงคงจะได้บอกกล่าวเรื่องราวกับเขาแล้ว เขาจึงได้ถามอย่างนี้ เธอจึงตอบโดยทันทีว่า

- ตาของหนูชื่อมวง ?

- หนูน้อย ! ถ้าอย่างนั้น หนูคงเป็นลำคานหลานของตามวงจริง ๆ จงขึ้นไปบนเกวียนแล้วเราค่อยพูดค่อยจากันต่อไปก็ได้

ลำคานดีใจมาก จงขึ้นไปนั่งใกล้กับเมียของชายผู้นั้น เกวียนก็ออกเดินทางต่อไปอีกอย่างชื่นบาน

- หนู....เมื่อสักครู่นี้ หนูได้ถามอา อยากรู้ว่า ทำไมอาถึงเรียกหนูได้ถูกต้อง ตอนนี้อยากฟังให้ดีเถอะ

เมื่อคืนนี้ อาได้เอาปลาไปให้มวงที่ชายแดนโอรเซรา มวงบอกกับอาว่า แกมีหลาน (น.83) กำพร้าคนหนึ่งชื่อลำคาน อายุแค่ 13 ปี แต่จิตใจมุ่งมั่นมาก หนีจากปอยเปต บอกว่าจะ

มาทำงานทำที่เมืองศรีโสภณ มวงได้อธิบายถึงรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณและเครื่องแต่งกายของ หนูให้อารู้อย่างละเอียด แล้วสั่งอ่าวว่า ถ้าเจอหนูที่ไหน ที่ตลาดหรือตามทางก็ดี ให้พาหนูไปด้วย เมื่อไปถึงตลาดศรีโสภณ ค่อยแยกจากกัน ออออกเดินทางจากปอยเปตมาก็บ้ายแล้ว พยายาม มองหาหนูตามทางก็ไม่เห็น อาคิดว่าหนูคงไม่ได้มาตามทางนี้หรอก

ล่าตวนได้ฟังคำอธิบายจากเจ้าของเกวียนทุกอย่างแล้ว ก็รู้ว่าตามวงเป็นคนทีรอบรู้ คนหนึ่ง มีความคิดและจิตใจดีมาก รู้จักพูดให้เข้าใจง่าย ไม่ให้เขาสงสัยถึงการเดินทางของเธอ จึงพูดตอบไปว่า

- ค่ะ... จริง ๆ ก็เป็นอย่างนี้แหละ คุณอา หนูหนีมานี้ ต้องการที่จะหางานทำเลี้ยงชีพ เพราะหนูได้ยินเขา (น.84)เล่ามาว่า ที่เมืองศรีโสภณทำมาหากินง่ายกว่าอยู่ปอยเปต ซึ่งเป็นบ้านป่าอยู่ห่างจากเมืองใหญ่ ขอให้คุณอาแนะนำหนูด้วยว่าในเมืองนี้มีที่ไหนบ้างพอที่จะให้หนูรับจ้างได้ ?

- ไม่ยากหรอกหนู...ที่ทำงานรับจ้าง...ที่เมืองไทนก็มี ใกล้ตลาดศรีโสภณ มีโรงเลื่อยใหญ่แห่งหนึ่งของท่านออกญาประเสริฐสมบัติ ข่าผุบูรารุช แต่ว่าตัวหนูเป็นผู้หญิงและยังเด็ก ด้วยเกรงว่าจะทำงานที่นั่นไม่ได้ เพราะมีแต่งงานแบกหามของหนัก ๆ ถ้าหากไปเมืองมงคลบุรี คิดว่าน่าจะสะดวกกว่า ในที่ชุมชนเมืองนั้น ออกญาข่าผุบูรารุช ได้สร้างโรงสีข้าว 2 แห่ง และคลังเก็บสินค้าใหญ่ 2 หลัง หลังหนึ่งไว้เก็บข้าวโพด, ถั่ว อีกหลังหนึ่งไว้เก็บนุ่น และฝ้าย ตอนนี้ได้ยินมาว่า ท่านต้องการสร้างโรงทอผ้าอีกด้วย การประกอบอาชีพในเมืองนั้นมีมากมาย และเป็นงานเบาเหมาะสำหรับ (น. 85)ผู้หญิงอย่างหนู พอดีตอนนี้เป็นฤดูปอกนุ่นด้วย หนูอาจจะหางานทำได้ง่าย

- ขอโทษ คุณอา ! ท่านบูรารุชเป็นใคร ? เป็นข้าราชการเก่าแก่หรือนักธุรกิจธรรมดา ? ทำไมท่านจึงมีตำแหน่งเป็นออกญาประเสริฐสมบัติ ?

- ท่านบูรารุช เป็นข้าราชการกิตติมศักดิ์ของพระเจ้าอยู่หัวนะหนู ? ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานตำแหน่งนี้ให้ เพราะเห็นว่าท่านเป็นคนขบถคนหนึ่ง ประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ 2 อย่าง อย่างแรกท่านมีทรัพย์สมบัติมากมายไม่บกพร่อง อย่างที่สองท่านมีกิตติศัพท์ที่ดีงาม พร้อมทั้งมีความประพฤติและบุคลิกเหมาะสมที่สุด

ข้าราชการทุกตำแหน่งในจังหวัดและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในเมืองหลวงล้วนแต่รู้จักและนับถือท่านด้วยความสนิทสนมทั้งนั้น ในโอกาสบุญตั้งโต๊ะหรืองานอื่น ๆ ในพระบรม

มหाराชวัง ท่านบูรารุชประดับเครื่องอิสริยาภรณ์ทองเข้าไปเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว ท่านมีอำนาจ (น.86)มาก อยากทำอะไรก็ได้ตั้งใจ ทุกวันนี้ต้องมียามถือปืนเฝ้ายามหน้าบ้านของท่านเหมือนอย่างเศรษฐีในสมัยโบราณ บ้านของท่าน ถ้าจะนับแต่บ้านใหญ่มีอยู่ 2 หลัง หลังหนึ่งอยู่ที่เมืองมงคลบุรี เป็นตึก อีกหลังหนึ่งอยู่ที่เมืองศรีโสภณ ครึ่งตึกครึ่งไม้ บ้านหลังนี้ใหญ่กว่าตึกที่เมืองมงคลบุรีอีก ผนัง 2 ชั้น ชั้นล่างทำด้วยไม้สะเลทาทำลืออย่างงดงาม ข้างในบุด้วยไม้นางนวล ปูด้วยไม้เต็งขัดเงา ท่านมีเรือใหญ่ 3 ลำ วิ่งขึ้นล่องจากพนมเปญไปไซ่ง่อน ทุกวันนี้ทรัพย์สินของท่านมีมากมาย ไม่มีสิ่งใดขาดแคลนเลย

- อ่า ! ถ้าท่านมีมากถึงขนาดนั้นแล้ว จิตใจของท่านเป็นอย่างไร ? ท่านมีสัมปัฐธรรมต่อคนงานบ้างหรือไม่ ? ตามที่หนูเคยได้ยินมา ผู้ที่ร่ำรวยมหาศาลอย่างนี้ ส่วนมากจะกดขี่คนยากจนเพื่อเอาผลประโยชน์ให้มากที่สุด

(น.87)เมียของเจ้าของเกวียนพูดชัดขึ้นมากันที่ว่า

- หนูเอ๊ย... ! อย่าหวังว่าคนรวยอย่างนั้นจะมีจิตใจสงสารต่อคนยากจน... ไม่ใช่หรอก ท่านบูรารุชนี้ ท่านดูมาก ใจของท่านร้อนเป็นไฟ คนงานทำผิดเพียงเล็กน้อย ท่านตบหน้าแล้วไล่ออก ไม่เมตตาปราณีเลย

- หนูกลัวมากอ่า...อ่า...ถ้าท่านโหดร้ายอย่างนั้น หนูก็ไม่กล้าไปทำงานอยู่ภายใต้อำนาจของท่านหรอก

- อย่าเพิ่งเชื่อ..หนู... เมียของอาพูดให้ร้ายเขาทั้งหมด... แม่ไอ้หนูถ้าเธอไม่รู้จริงอย่าพูดอย่างนี้สิ ท่านบูรารุชที่โหดร้าย ท่านมีเมตตาธรรมมากกว่าใคร ๆ ท่านดูนิดหน่อยก็จริง แต่เฉพาะในเรื่องที่ควรดู โหดร้ายเฉพาะกับคนที่ทำผิด คนโหนดทำงานดีและถูกต้อง ท่านให้รางวัลในโอกาสวันขึ้นปีใหม่อ่างเป็นที่ถูกใจทุกคน ข้าเคยทำงานเป็นลูกจ้างท่านตั้งแต่ (น.88)เป็นเด็กมาจนได้แต่งงานกับเอ็ง ไม่เคยผิดใจกับท่านสักครั้งเลย เออ...ถ้าพวกฝ่ายเครื่องยนต์ ผู้จัดการโรงงาน หัวหน้าสำนักงาน และคนถือบัญชีรายรับ-รายจ่ายต้องถูกท่านดูและด่าให้บ่อย ๆ จริง ก็เพราะพวกนี้ทำงานไม่ละเอียด ส่วนมากมักง่าย และบางคนชอบคดโกงยกยกเอาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ท่านประเสริฐสมบัติฉลาดมาก ไม่ง่ายหรอกที่ใครจะ

หลอกท่านได้ ท่านได้ประกาศนียบัตรใบหนึ่งจากวิทยาลัยพาณิชยในเมืองฮานอย* ท่านรู้ภาษาฝรั่งเศส จีน ญวน อย่างเชี่ยวชาญ พร้อมทั้งรู้ภาษาไทยพอใช้ได้ด้วย

ทั้ง 3 คนพูดกันมาถึงตรงนี้ พอดีเกวียนแลี่ยวเข้าไปในหมู่บ้านแห่งหนึ่งหลังตลาดศรีโสภณ แล้วก็หยุดอยู่ที่นั่น

(น.89) - ถึงบ้านอาแล้ว หนู...หนูอยู่พักอาศัยกับอาก่อนเถิด เพราะว่าคำมีดแล้ว พอถึงวันพรุ่งนี้ ถ้าหนูอยากไปไหนอีก ก็ค่อยไปเถอะ

- ค่ะ...หนูขอขอบคุณคุณอาผู้ชายและคุณอาผู้หญิงมาก

พูดจบทั้ง 3 ก็ขนสิ่งของลงจากเกวียน พวกขึ้นบ้านไป

วันรุ่งขึ้น ลำดวนไม่หวาดกลัวภัยอันตรายเหมือนแต่ก่อนอีกแล้ว จึงพักอยู่ในศรีโสภณครึ่งวัน เธอออกเดินไปเที่ยวตลาดดูอาคารในชุมชน ด้วยความสบายกายสบายใจ พอถึงบ่าย 3 โมง เธอจึงลาเจ้าของบ้านออกเดินทางไปเมืองมณฑลบุรี ที่ห่างจากกันเพียง 7 กิโลเมตร เธอมีความหวังว่า คำสั่งเสียของแม่เธอคงจะสำเร็จในครั้งนี้นั่นเอง แต่ถ้าเธอไม่คิดให้รอบคอบ ก็อาจจะพบกับอุปสรรคทำให้เสียงานได้เหมือนกัน ฉะนั้น (น.90) เธอจึงต้องปกปิดชื่อพ่อแม่และชื่อของเธอให้สนิท ไม่ให้ใครรู้โดยเด็ดขาด

ลำดวน คิดได้อย่างนี้แล้วก็ออกเดินไปถึงชุมชนมณฑลบุรี เมื่อเวลา 6 โมงเย็น เธอรู้สึกดีใจหาที่เปรียบไม่ได้ แต่ก็ยังมีความกังวลใจเรื่องการหาที่พักอาศัย ไม่รู้ว่าจะพึ่งพาอาศัยใครสักคนได้ เพราะไม่รู้จักใครในเมืองนี้เลย เธอเดินวนเวียนไปในที่ชุมชน พยายามมองหาที่เผื่อว่าจะพบร้านหรือกระท่อมที่ถูกทิ้งไว้ตามซอกซอยแห่งใดแห่งหนึ่ง เธอจึงค่อยขอเช่าพักอาศัย

อาทิตย์อัสดงนานแล้ว ลำดวนกวาดสายตาไปทางทิศตะวันตกเห็นหญ้าเลา และตระแมงขึ้นเรียงรายอยู่เป็นแนวยาวริมฝั่งแม่น้ำมณฑลบุรี เห็นกระท่อมมุงด้วยใบไม้หลังเล็กหลังหนึ่ง อยู่ถัดจากกอต้นเลา เป็นที่พอใจสำหรับเธอมาก ลำดวนก็เดินเข้าไปในกระท่อม ด้วยคิดว่าไม่มีใครอยู่ แต่พอเดินไปถึงก็เห็นผู้หญิงคนหนึ่ง อายุประมาณ 30 ปี กำลัง (น.91) นั่งหุงข้าวอยู่ มือซ้ายจับสายเปลไกวลูก มือขวาใส่ท่อนพินในเตาไฟ ทันทีที่ลำดวนเห็นหญิงนั้นก็ยกมือไหว้ด้วยความนอบน้อม

* สมัยเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ในอินโดจีนทั้งหมดคือ เขมร - ลาว เวียดนาม. ได้จัดระเบียบเมือง, สถาบันการศึกษาชั้นสูง แต่เพียงที่กรุงฮานอย 1 แห่ง ถ้าหากว่าคนทั้ง 3 ประเทศอยากเรียน ต้องไปเรียนที่นั่น.

- สวัสดีค่ะ...น้ำ...หนูขอนั่งเล่นด้วยได้ไหม ?

- โอ้...หนูเอ๋ย...กระท่อมหลังนี้ไม่เหมาะที่หนูจะนั่งหรอ ก ฉันทันคนยากจน แม้แต่หาเสื่อจะปูให้หนูนั่งก็ไม่มี ตั้งแต่ผัวฉันตายไปเมื่อปีที่แล้ว ฉันก็กลายเป็นลูกจ้างในโรงสีข้าวของท่านบูรารุช เหลือแต่กระท่อมหลังนี้แหละพอเป็นที่อยู่ของฉัน

- ไม่เป็นไรหรอก...น้ำ...อย่ากังวลไปเลย หนูไม่อยากได้เสื่อหรอ ก ตัวหนูก็ยากจนเหมือนกับน้ำ ที่หนูเข้ามานั้นก็เพื่อขอพึ่งพาอาศัยน้ำ

เจ้าของกระท่อมได้ยินลำดวนกล่าวดังนั้น ก็ยกหน้าขึ้นมองแล้วก็ถามว่า

- หนูเป็นลูกหลานใคร ? มาจากไหน ? มีฐานะอะไร ?

(น.92) หนูไม่มีพ่อแม่ที่จะบอกนำหรอ ก ตัวหนูชื่อลำดวน เป็นลูกกำพร้ามาจากเมืองศรีโสภณ จะมาทำงานทำพอเลี้ยงชีพ ในเวลากระชั้นชิดแบบนี้ หนูไม่รู้ว่าจะไปพึ่งพาอาศัยใครได้ ขอให้น้ำเมตตาให้หนูพักอยู่ด้วยจนกว่าจะหาที่พักได้ น้ำอยู่ด้วยกันก็คนในกระท่อมนี้ ?

- ฉันไม่มีใครอยู่ด้วยหรอ ก นอกจากลูกที่อยู่ในเปล ถ้าหากว่าหนูสมัครใจเข้ามาอยู่ด้วย ฉันก็ยินดีรับหนู จะได้อยู่ด้วยกัน 2 คน แต่กระท่อมหลังนี้เล็กมาก เกรงว่าหนูจะทนอยู่ไม่ได้

- ไม่เป็นไรหรอก...น้ำ...กระท่อมของน้ำเล็กก็จริง แต่ใจของน้ำกว้างขวางมาก น้ำมีเมตตาต่อหนูมาก หนูอยู่ในกระท่อมของน้ำสบายกว่าอยู่ในปรารังปราสาทเสียอีก หนูขอขอบคุณน้ำจริง ๆ

ว่าแล้วลำดวนก็พักอยู่ในกระท่อมนั้นด้วยความสุขกายสบายใจ นางรินผู้เป็นเจ้าของกระท่อมก็แสดงน้ำใจ (น.93) ดีกับลำดวนเป็นอย่างมาก หญิงทั้ง 2 คนได้อยู่ร่วมกันด้วยความเห็นอกเห็นใจ เพราะได้หยิ่งน้ำใจซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีในราตรีนั้น

พอรุ่งเช้า ตะวันสายมากแล้ว นางรินและลำดวนพากันไปที่โรงงานที่พวกคนงานมาทำงานอยู่ประจำ เมื่อใกล้ถึงโรงงานก็เห็นคุณยุคีซึ่งเป็นหัวหน้าสำนักงาน กำลังยืนคุยกับคุณแมนสา สตรีซึ่งเป็นหัวหน้าพนักงานทอผ้า ผู้มีความสามารถทอผ้าละเบิก ผ้าโฮล ผ้าม่วง และผ้าแพรทุกชนิด และเป็นคนที่ท่านชำมูบูรารุชให้เรียกมาพบเพื่อปรึกษางาน บนถนนด้านตะวันออก คือคุณแสงลี ผู้เป็นผู้จัดการใหญ่ของโรงงาน และคุณเองฉุน ผู้รับผิดชอบการเงินซึ่งจักรยานคู่กันเข้ามายังที่ทำงาน

นางรินเห็นท่านทั้งหมดนี้มาแต่เช้าตรู่ รู้สึกประหลาดใจ เพราะโดยปกติท่านจะมาหลังพวกคนงาน ครั้นเข้าไปถึงข้างในโรงงานจึงได้ยินหัวหน้างาน (น.94) คนหนึ่งพูดว่า วันนี้ท่านประเสริฐสมบัติ ขำขุบรูวราช จะมาจากเมืองศรีโสภณ มาตรวจงานเวลา 9 โมงเช้า พอนางรินรู้เรื่องนี้ ก็รีบพาลาดวนเข้าไปพบกับคุณยู่คีซึ่งกำลังนั่งตรวจเอกสารต่าง ๆ ในที่ทำงานของเขา

เมื่อเห็นหญิงทั้งสองคนเข้ามาหา คุณยู่คียังนั่งเฉย ไม่หันหน้ามาหาหรือซักถามสักคำ ยังคงคร่ำเคร่งกับหน้าอยู่กับงานบนโต๊ะ นางรินพยายามกระแอมอย่างไร ท่านก็ไม่หันมามอง นานมากจนกระทั่งได้ยินเสียงระฆังตีเรียกประชุมคนงาน เขาจึงเงยหน้าขึ้นหันหน้ามาพูดกับนางริน ว่า

- ฉันกำลังยุ่งมากนะคุณ มีธุระอะไร ? ขอให้กลับไปก่อนเถอะ วันหลังค่อยเข้ามาคุยกันใหม่

- ฉันไม่มีธุระอะไรหรอก...ท่าน...เพียงแต่พาเด็กหญิงคนนี้มีมาสมัครเป็นคนงานปอก

หนูนของท่านเท่านั้น
(น.95) - รู้แล้วคุณ แต่ฉันกำลังยุ่งมาก ฉันจะรับไว้เลยไม่ได้หรอก รออีก 2-3 วันค่อยมาใหม่ ถ้าคุณรีบมาก ก็เข้าไปพบกับผู้จัดการเอง ถ้าท่านยินดีรับ ฉันจะลงชื่อให้เดี๋ยวนี้แหละ

นางรินและลาดวน ก็พากันออกมาข้างนอกแล้วเดินตรงไปที่ห้องผู้จัดการ พอได้เห็นประตูเปิดกว้างอยู่ และเห็นคุณแสงลียื่นหันหน้ามาทางประตู นางรินก็ถือโอกาสเข้าไปพูดทันที

- ขอโทษค่ะ ท่าน ! ฉันพาหนูนคนนี้มีมาขอทำงาน ไม่ว่าจะเป็งานในโรงงานก็ดี ในคลังปอกหนูนก็ดี สุดแล้วแต่ท่านเมตตาอนุญาตเท่านั้น

- ขอทำงาน ? แล้วทำไมถึงได้มาขอกับฉันล่ะ ไม่ไปหาคุณยู่คีผู้รับผิดชอบเรื่องนี้ ฉันเป็นผู้จัดการกำกับดูแลงานทั้งหมดก็จริง แต่ฉันไม่ได้จัดการเรื่องด้วยตัวเองหรอก

(น.96) - ขอกราบเรียนท่าน ดิฉันได้ไปขอกับคุณยู่คีแล้ว แต่ท่านก็ว่ารออีก 2-3 วันค่อยมา ถ้าหากว่ารีบมากให้เข้ามาขอกับท่านเอง โดยตรงเลย

คุณแสงลีขมวดคิ้วมีสีหน้าเครียด สายตารยะ

- อะไรนะ....ยู่คีว่าให้มาขอฉัน ?

- ค่ะ....

- เออ...ถ้าเขาว่าอย่างนั้นก็แล้วแต่เขาเถอะ ฉันไม่รู้เรื่องอะไรอีกแล้ว

พูดจบเท่านี้ คุณแสงสีก็เข้าไปนั่งทำงานไม่สนใจอีก ผู้หญิงที่น่าสงสารทั้ง 2 คน หมดหนทางที่จะพูดอีกแล้ว ก็ถอยออกมาข้างนอก นั่งคุยกันอยู่ใกล้ทางสายหลักที่เข้ามาสำนักงาน

- หลานเอ๊ย...! น้านี้ไปก็รู้สึกน้อยใจเหมือนกัน แค่ว่าเขาเป็นลูกจ้างก็ลำบากเหลือเกิน เขาไม่ยอมรับ ทุกวันนี้ในโรงงาน หากคนงานเข้าทำงานให้พอทำงานก็ยังไม่ (น.97) ได้ คุณยู่คิ่คอยแต่จะหาเรื่องว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ เพราะว่าท่านอยากหาประโยชน์ใส่ตัวมากเกินไป ต้องไปพูดจากับท่านที่บ้าน ท่านถึงจะลงชื่อให้

ท่านผู้จัดการเป็นคนดี แต่ว่าท่านเป็นคนละเอียดอ่อนสักหน่อย ท่านทำแต่งงานใหญ่ ๆ ไม่ค่อยรู้ซึ่งถึงกลางของผู้ใต้บังคับบัญชาของท่านหรอก น้าอยากรู้เรื่องนี้จริง ๆ ว่าเขาอยากรับคนงานหรือไม่ต้องการกันแน่ ลำดวนหนอย่าเพิ่งไปไหนนะ คอยอยู่ตรงนี้แหละ ถ้าท่านคบดีมาเห็นหนู ท่านต้องเรียกไปซักถามแน่นอน น้าขอไปทำงานก่อน...เขาตีระฆังเรียกนานแล้ว

ลำดวน ด้วยความอยากเห็นหน้าท่านชาผุบูรารุชด้วย และรับคำแนะนำจากนางรินด้วย จึงนั่งคอยปากทางเข้า ไม่กล้าเดินไปไหนไกล

พอถึงเวลา 9 โมงเช้า ก็มีรถยนต์คันหนึ่งแล่นมาถึงบริเวณด้านหน้า ชายคนหนึ่งผิวขาวหน้าตาดี สวม (น.98)แว่นตาสีที่บิดจุกวันไฟ แต่งกายด้วยชุดสากล สวมหมวกสานลำเจียกขอบดำ นั่งอย่างสง่างามอยู่บนรถนั้น พวกคนงานในสำนักงานก็รูกันออกมาต้อนรับแล้ว ยกมือไหว้ทุกคน

ชายคนนี้มีท่าทางและบุคลิกดีมากสมกับที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ หรือเป็นผู้ที่มีทรัพย์สินสมบัติจริง คือ ออกญาชาผุบูรารุช ซึ่งเป็นเจ้าของโรงงาน ลักพักหนึ่ง ท่านก็ลงจากรถยืนพูดธุระกับคุณแสงสี แล้วก็เดินตรงไปยังทางเข้าที่ลำดวนนั่งคอยอยู่ ท่านแก่่มากแล้ว อายุประมาณสัก 60 ปี แต่รูปร่างที่ยังดูดีแข็งแรงและสติปัญญาฉลาดหลักแหลมเหมือนเดิม รูปร่างของท่านสูงโปร่ง ไบหน้ายาว จมูกโด่ง ตาคม คิ้วดก หนวดหนาดัดจนสั้น ท่านพูดช้า ๆ ทำหน้าที่ซึ่งไปยังผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ไม่ยอมให้ใครเลย สีหน้าเกรียมตลอดเวลา เหมือนกับเป็นคนที่แบกทุกข์หนักไว้ในใจ (น.99)ผมของท่านพองออกเป็นบางเส้น ฟันยังดีอยู่ทั้งหมด ไบหน้าไม่มีรอยเหี่ยวย่นมากเท่าไร

ท่านคหบดีมาถึงประตูเข้า ก็หันหน้าตรงมาทาลำดวน ท่านพยายามจ้องมองเธอจนกระทั่งเดินพ้นจากปากทางเข้า แต่ว่าท่านไม่ได้ซักถามอะไรสักนิด เพราะว่าท่านกำลังสั่งงานอยู่กับผู้จัดการโรงงาน ครั้นไปถึงห้องทำงานของท่านซึ่งอยู่ในอาคารสวยงามหลังหนึ่งซึ่งอยู่ห่างจากคนอื่น ออกญาบุรารุชก็กล่าวว่า

- เสงสิ... เมื่อสักครู่ผมเห็นเด็กหญิงแปลกหน้าคนหนึ่ง นั่งหน้าซัดเซียวอยู่ตรงประตูทางเข้า ไม่รู้ว่ามาจากไหน มีธุระอะไร ? ไปเรียกมาพบผมหลังจากตรวจงานเสร็จ พอกล่าวเสร็จแล้วท่านคหบดีก็เรียกผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เอาหนังสือและเอกสารต่าง ๆ มาให้ท่านตรวจ แล้วเรียกคุณแมนसानให้เข้าไปคุยกับท่าน (น.100) เกี่ยวกับเรื่องทอผ้าโฮล ผ้าชิ้นผ้าม่วง และผ้าแพรทุกอย่าง การสนทนาที่นี่กินเวลาไปกว่า 1 ชั่วโมงเศษจึงเสร็จ พอเวลาเที่ยงตรง คุณแสงสิเรียกลำดวนให้เข้าไปอีก เมื่อท่านคหบดีเห็นเธอ ก็รู้สึกสงสาร แต่เพราะว่ามีธุระด่วน ท่านก็ซักถามเธอเพียงเล็กน้อย แล้วก็เรียกยูคีมาตำหนิอย่างรุนแรง ลำดวนเข้ามาเพียงครู่เดียว ก็กลับออกมาเดินไปทานางรินที่หน้าโรงงาน แล้วพากันกลับไปกระท่อมที่ฝั่งแม่น้ำมณฑลบุรี

- เป็นอย่างไรบ้างหลาน ท่านบุรารุชได้เรียกหนูไปตามเหมือนกันหรือ ?

- ค่ะ ! ท่านได้เรียกหนูไปซักถามทุกอย่างที่ห้องทำงานของท่านเมื่อสักครู่นี้

- หนอ... นึกคิดไว้แล้วไม่ผิด ท่านผู้นี้เป็นคหบดีคนหนึ่งซึ่งเฉลียวฉลาดมาก เมื่อใดที่ท่านเห็นอะไรผิดปกติ (น.101) อยู่ต่อหน้า ท่านไม่เคยอยู่นิ่งหรือ ท่านมักจะซักถามหาต้นสายปลายเหตุเสมอ เอ... ทำไมสีหน้าของหนูจึงซัดเซียวเพียงนี้ละ ? ลำดวน

- น้า... หนูกังวลใจมาก เพราะเมื่อสักครู่นี้หนูบอกกับท่านบุรารุชตรงไปตรงมามากเกินไป ทำให้ท่านโกรธหัวหน้าสำนักงานของท่านมาก ท่านเรียกคุณยูคีมาต่อว่าต่อหน้าหนู ไม่มี ความปราณีเลย ท่านว่าคนงานทุกวันนี้ยังมีไม่ครบ ทำไมจึงไม่รับหนูทันทีจะรอไว้ไปรับตอนไหนอีก กล่าวโทษเสร็จท่านบุรารุชก็สั่งให้ลงชื่อหนูในบัญชีตั้งแต่บัดนี้ไป

- เออ...ถ้าอย่างนั้น ก็ได้งานเรียบร้อยแล้วมิใช่หรือ หลานยังกังวลใจเรื่องอะไรอีก ?

- หนูกลัวท่านยูคีหาเรื่องกับหนู จะทำหนูลำบากใจในวันหน้า

- ไม่เป็นหรือหนอ... อย่ากังวลเลย ถ้าท่านบุรารุช (น.102) ได้ทราบเรื่องนี้แล้ว ท่านยูคีหรือจะกล้ายุ่งกับเราอีก

หญิงทั้งสองเดินคุยกันถึงเรื่องนี้จนกระทั่งไปถึงกระท่อมน้อยริมฝั่งแม่น้ำมวงคลบุรี เมื่อไปถึงลำดวนก็รับเอาลูกจากมือของนางรินไปอาบน้ำให้ แล้วอุ้มเดินเล่นไต้ร่มไม้ใกล้ๆ กระท่อม ส่วนนางรินก็เข้าไปทำอาหารสำหรับกินด้วยกัน

หญิงผู้ยากจนทั้ง 2 คน มีจิตใจซื่อตรงต่อกันเหมือนเป็นพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน ไปทำงานด้วยกัน กลับมาด้วยกัน เดินไปไหนมาไหนแต่เพียง 2 คน เสมือนนกเขาตัวผู้ตัวเมีย ยามเย็นของทุก ๆ วัน หลังจากออกจากที่ทำงานหรือเป็นวันอาทิตย์ ลำดวนชอบไปเดินเล่นที่ป่าต้นเลาใกล้แม่น้ำ เธอพยายามแผ้วถางทำความสะอาดที่นั่นให้ต้นไม้ขึ้นอยู่ห่าง ๆ กัน ถางหญ้า ทำทางเล็ก ๆ สำหรับเดินเล่นคลายเหงา

(น.103) ทางสายหนึ่งจากกระท่อมลงไปทำน้ำ เธอให้ชื่อว่าทางบิดา อีกสายหนึ่งจากกระท่อมไปยังต้นมะขามทางทิศใต้ เธอเรียกว่าทางมารดา ที่โล่งใต้ต้นมะขามเธอให้ชื่อว่าที่ลานสำหรับพาลูกเดินเล่น ส่วนป่าเลาที่ใหญ่ ๆ ที่ยังรก้าง เธอให้ชื่อว่าป่ากำแหง ทางเส้นที่ 3 เป็นทางที่มีต้นเลาขึ้นเป็นแนวอุริมคลองนั้น เธอสมมุติเรียกว่า ทางรันทต ใกล้กับทางรันทตนี้ เธอได้เอากิ่งไม้มาทำเป็นขั้วเล็ก ๆ ขั้วหนึ่งแล้วตั้งชื่อว่า ขั้วหมุดทุกขั้ว

บทประพันธ์โดย ศาสตราจารย์ ดร. สอนุน วิชสิทธิ์

5

โชคชะตาของเรนแอนด์จะเป็นอย่างไร ?

(น.104) ลำดวนและนางรินผู้เป็นหม้ายอยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์กันเป็นเวลาหนึ่งเดือนครึ่งแล้ว คำจ้างที่พวกเธอหามาได้ เธอเอาไปรวมกันซื้อข้าวสาร ปลาแห้ง มุ้ง เสื้อ และเตียงเล็ก ๆ ซึ่งเธอเอามาไว้ใต้ต้นมะขามใหญ่สำหรับนั่งและนอนเล่นตามทุนทรัพย์ของเธอผู้ยากจน ตั้งแต่ได้มาอยู่กับนางริน ลำดวนไม่เคยหนึ่งดูตาย เธอพยายามจัดแจงที่อยู่ให้อยู่สบาย ไม่ให้มีกองขยะหรือน้ำขังอยู่ใกล้กระท่อม เธอขอกระสอบเก่า ๆ ที่เขาเลิกใช้แล้วในโรงงาน เอาไปตัดเย็บติดกันทำเป็นผ้าม่านบัง ไม่ให้แสงแดดส่องมาถูกเตียงของนาง

ทุก ๆ คืนในเวลาที่นางรินทำงานยุ่งอยู่ในกระท่อม ลำดวนก็พาลูกอ่อนไปนอนในเปลใกล้เตียงของเธอแล้วเธอก็ไกวกล่อม (น.105) ด้วยทำนองแปลก ๆ ที่เธอจดจำมาจากพวกสาวของหมื่นไป เสียงอันอ่อนหวานของเธอทำให้ผู้คนข้างเคียงตั้งใจมาก แม้แต่คนเดินทางที่มีธุระรีบด่วนก็ยังหยุดชะงักฟังสักหน่อยก่อนแล้วจึงเดินผ่านไป บางครั้งเธอร้องเพลงแล้วก็ร้องให้ให้ตัวเองไปด้วย เพราะนึกถึงต้นเหตุแห่งความเศร้าของเธอ

ลำดวนเป็นสาวน้อยที่มีใจละเอียดอ่อนมากคนหนึ่ง อยู่ในโรงงานปอกนุ่นก็เหมือนกับอยู่ในกระท่อมของเธอ เธอทำงานไม่วางมือ ไม่เพียงเท่านั้น เธอยังรู้จักใช้สามัคคีธรรม และรู้จักรักษามิตรจิตมิตรใจร่วมกับเพื่อนคนงาน ทำให้เขารักและนับถือเธอทุกคนไม่เว้นแม้แต่คนเดียว

วันหนึ่งเสงลีผู้จัดการโรงงานเข้าไปในที่ซึ่งเธอทำงานแล้วถามว่า

- คนไหนชื่อลำดวน ?

เรนแอนด์ได้ยื่นก้นลูกขึ้นยื่นทันทีทั้งหวาดกลัว

(น.106) - ค่ะ... ดิฉันนี่แหละชื่อลำดวน

- สาวน้อย... วันก่อนมีคนบอกฉันว่า เธอรู้ภาษาไทยดีมาก, จริงหรือไม่จริง

- ค่ะ... ดิฉันรู้จริง ๆ แต่ที่จะว่าดีหรือไม่ดีนั้น ดิฉันไม่สามารถบอกได้หรอก

- หนู... ภาษาต่างประเทศนี่... ถ้าหนูรู้... ขอให้รู้จริงจึงจะใช้การได้ ถ้ารู้เพียงผิวเผินมันไม่มีประโยชน์อะไร ตอนนี้อยู่ทำงานก่อนเถอะ ไปกับฉันสักครู่หนึ่ง

ลำดวนก็เดินตามหลังแสงลี เข้าไปข้างในห้องทำงานอันสะอาดสะอ้านห้องหนึ่ง ทันใดนั้นก็ได้ยินเสียงทำนองบราวุธพูดดังลั่น เหมือนกำลังเอาขวานฟาดฟันคุณยูคี

- ผมสั่งให้คุณเขียนจดหมายไปที่บริษัท "คิดพาณิชย์อภัย" ที่บางกอกกว่าข้าวสาร 300 ทาบ ที่เขาขอซื้อนั้น สิ้นเดือนจึงจะได้ครบตามจำนวน (น.107) เพราะว่าเพิ่งจะเก็บเกี่ยวเสร็จ ยังไม่ทันได้ส่งมาถึงโรงสีเลย ส่วนไม้ 100 ท่อน อยู่ที่เมืองศรีโสภณเรียบร้อยแล้ว ถ้าเขาต้องการเมื่อไร ? ให้ชนไปไว้ที่ตรงไหน ขอให้ตอบกลับมามีด้วย

ตอนนี้เขาตอบกลับมามีว่า จดหมายที่ผมส่งไปนั้นเขาอ่านไม่เข้าใจเลย...เขาว่าไม่รู้ว่าจะต้องการจะพูดอย่างไรบ้าง

น่าอับอายมาก...ยูคี คุณรู้ภาษาไทยหรือไม่รู้ ถ้าไม่รู้ผมจะหาคนมาแทนเดี๋ยวนี้ละ พูดเสร็จ ท่านบราวุธยื่นจดหมายนั้นไปให้ยูคีอ่าน

- ดูให้ดีสิ... เดี่ยวจะว่าผมพูดเกินความจริง

คุณยูคีรับจดหมายด้วยมือไม้สั่นเทา.. อ่านแล้วก็ตอบว่า

- ขอโทษครับท่าน...เมื่อครั้งก่อน ๆ กระจ่างส่งจดหมายติดต่อยังบริษัทคิดพาณิชย์อภัยบ่อย ๆ (น.108) ได้โต้ตอบกัน ฟังความเข้าใจทั้ง 2 ฝ่ายโดยง่าย เดี่ยวนี้ไม่รู้ว่าจะเพราะสาเหตุอะไร เขาก็อ่านจดหมายของกระจ่างไม่เข้าใจ เรื่องนี้น่าสงสัยเป็นอย่างมาก

- จะมันสงสัยอะไรอีก... เพราะเราไม่รู้มันแหละ จึงเขียนไปแล้วเขาอ่านไม่รู้เรื่อง

- แสงลี... ไหนเด็กที่ผมสั่งให้เรียกมาพบ ?

คุณแสงลีพาลำดวนเดินเข้ามาใกล้

- ขอประทานโทษ เด็กหญิงคนนี้แหละที่เขาว่าชื่อวชาญภาษาไทยมาก

ทันทีที่ท่านบราวุธเห็นลำดวน ก็ตกตะลึง พิจารณาดูเธอไม่ว่างตา ท่านนั่งนิ่งมีสีหน้าเคร่งขรึมงุนงง จ้องมองไปข้างหน้า ราวกับว่ากำลังคิดอะไรสักอย่างหนึ่งที่ทำให้ท่านมีใจหวาดหวั่นอย่างมาก

คุณแสงลี เห็นดังนั้นก็เรียนท่านว่า

- สาวน้อยคนนี้ เมื่อเดือนก่อนที่คุณท่านเห็น (น.109) นั่งอยู่ริมประตูแล้วเรียกมา

ถาม

ท่านบูรารุช ยังนั่งอยู่ไม่ตอบคำ คล้ายไม่ได้ยิน สักพักใหญ่ท่านจึงยกมือขึ้นถอดแว่นตาออกแล้วหยิบแว่นกรอบนาฬิกาอีกอันหนึ่งซึ่งมองเห็นชัดกว่ามาสวมแทน พลังเงยหน้าขึ้นจึงมองหน้าลำดวนอย่างพินิจพิจารณาแล้วจึงพูดว่า

- ดูเหมือนว่าไม่ใช่หอรอก เสงลี ผมจำได้ว่าเด็กคนนั้นผิวคล้ำ หน้าซีดผมกระเซิง... ผิดกันไกลมาก ส่วนหนูคนนี้ผิวเกลี้ยงเกลาขาวเหมือนลูกครึ่ง หน้าตาสดใส ผมหยิกเหมือนผักแว่น

- ท่านครับ ใช่แล้วครับ...เมื่อก่อนนั้นเธอเพิ่งมาถึง กำลังมีจิตใจเศร้าหมอง ผมเผ้ายังไม่ได้ตัด ตามที่ได้ยินมา เด็กคนนี้เป็นเด็กที่น่าสงสารกำพร้าพ่อแม่

ท่านคบคิดได้ทราบความนี้แล้วพร้อมทั้งได้เห็นเสื้อผ้าของแรนแตนดูไม่ได้ ก็มีใจเมตตาสงสารอย่างมาก ท่านพูดกับเธอ (น.110) ด้วยวาจาอ่อนโยนเพื่อไม่ให้กลัว

เด็กน้อย... หนูชื่ออะไร ? มาจากไหน ? เป็นลูกเต้าเหล่าใคร ?

- กราบเรียนคุณท่าน... ดิฉันชื่อลำดวนเป็นคนยากจน กำพร้าพ่อแม่ มาจากปอย

แปด

- หนุยังตอบคำถามไม่ครบเลย หนูเป็นลูกใครและพ่อแม่ชื่ออะไร ?

- กราบเรียนคุณท่าน... พ่อของดิฉันชื่อโก แม่ชื่อไม !

ท่านบูรารุชหนึ่งไปสักพักหนึ่ง ท่านก้มหยิบจดหมาย 2 ฉบับ มาถือแล้วถามต่อไปว่า

- หนู... เสงลีบอกฉันว่า หนูรู้ภาษาไทยดีมาก แต่หนูรู้ภาษาพูดอย่างเดียวหรือ หรือว่ารู้จักเขียนข้อความได้ตั้งสี่ตัว

- ค่ะ... ดิฉันรู้ภาษาไทยทั้งพูดทั้งเขียน แต่ดิฉันไม่สามารถบอกได้ด้วยตัวเองว่ารู้มากหรือน้อยหรือ (น.111) ถ้าเป็นงานธรรมดาๆ ดิฉันอาจจะทำได้ แต่สำหรับงานที่ต้องใช้คำพูดที่ลึกซึ้งนั้น ไม่รอดเหมือนกัน

- เสงลี... ฟังคำมันตอบ ! เด็กหญิงคนนี้ไม่โง่หรือ

พูดจบท่านบูรารุชยื่นจดหมายสองฉบับให้เธอ

- หนูลองอ่านจดหมายเหล่านี้ดูสิ... อ่านให้ดัง ๆ หน่อย แล้วแปลเป็นภาษาเขมรให้ฟังด้วย

ลำดวนหยิบจดหมายฉบับนั้นขึ้นมาอ่านที่ละฉบับด้วยความคล่องแคล่วเหมือนหน้าไหล พร้อมทั้งแปลอย่างไม่ติดขัดไม่รีรอ ไม่จำเป็นจะต้องคิดหาคำ เธออ่านอย่างง่ายดาย แปล

จากภาษาเขมรเป็นไทยก็เหมือนกับแปลจากไทยเป็นเขมร ไม่มีตรงไหนติดขัดสักนิดเลย แต่จดหมายอีกฉบับที่อยู่คิส่งไปหาบริษัทคิดพาณิชย์อภัยนั้น เธอพบว่าเขียนไม่ถูกต้อง อ่านไม่ได้ ความ มีข้อความผิดพลาดมาก (น.112) เพราะใช้คำไม่ถูกต้อง คำพูดไม่เหมาะสม ตัวสะกดก็เขียนไม่ถูกต้องอีก เธอได้ยกคำผิด 2-3 คำ ที่มีความหมายยาก ๆ มาแปลแก้ อธิบายตามอุทาหรณ์ จนกระทั่งเห็นความผิดจริง ๆ เหมือนกับอาจารย์คนหนึ่ง อธิบายขยายความให้นักศึกษาในวิทยาลัยฟัง

ท่านบูรารุช นิ่งฟังอย่างพิศวงไม่ขยับเขยื้อน เพราะเห็นว่าเธอรู้ภาษาไทยจริง ๆ เธอพูดไม่ติดขัด ลื่นไหลเหมือนน้ำมัน ทั้งน้ำเสียงใส ๆ ไพเราะจับใจ

- ได้ยินหรือยังยูคี... คนที่เขารู้ภาษาไทยจริงนั้นมันเป็นอย่างนี้

ยูคีก็มหน้างุด จ้องเรนแฉดเหมือนกับจะกินเลือดกินเนื้อ แล้วรีบไหว้ลาท่านคบหตีออกไปข้างนอก

ขณะนั้น ออกญาบูรารุชดูเหมือนว่าจะเปลี่ยนอกกับกิริยาทันที ครั้งแรกที่ท่านได้เห็นลำดวน (น.113) ลีหน้าของท่านหม่นหมองซีดเซียวไม่อาจบอกได้ว่าเป็นเพราะเหตุอะไร ตอนนั้นท่านมีจิตใจเบิกบานผิดไปจากปกติธรรมดา อาจเป็นเพราะท่านคงจะพอใจลำดวนกระมัง คำพูดของท่านกับเธอก็ล้วนเป็นคำพูดไพเราะปลอบโยนโดยตลอด

- เด็กน้อย... เขาให้หนูทำงานอะไรบ้าง ทุกวันนี้ ?

- กราบเรียนคุณท่าน เขาให้ดิฉันปอกนุ่น

- งานนี้ถูกใจหนูแล้วหรือ ?

- ค่ะ ถูกใจดิฉันแล้ว

- ถ้าฉันให้หนูไปดูแรงงานที่อื่นนอกจากที่นี่ หนูจะพอใจไปทำเหมือนกันไหม ?

- กราบเรียนคุณท่าน... ทุกวันนี้ดิฉันเป็นคนงานหญิงที่อยู่ได้ก็เพราะอาศัยแรงกาย ถ้าคุณท่านสั่งให้ไปทำงานที่อื่นนอกจากที่นี่ แม้ว่าจะลำบากเพียงใดก็ตาม ดิฉันจะทำตามคำสั่ง ไม่หวั่นเสียวเลย

(น.114) - ถูกแล้ว....เด็กน้อย....ถูกแล้ว

หนูเป็นเด็กที่มีจิตใจงดงามมาก ฉันลองถามหนูดูเฉย ๆ ถ้าเกิดว่าสักวันหนึ่งมีงานใหม่เข้ามา ฉันจะเรียกหนูมาทำทันที ไม่จำเป็นต้องกังวลและลองใจอีก

แสงลี ! เดี่ยวให้ใครยกโต๊ะตัวหนึ่งมาตั้งไว้ในห้องฉันนี่ สำหรับให้ลำตวนนั่งเขียนหนังสือ เอาอุปกรณ์เครื่องเขียนมาให้ครบถ้วนด้วย ส่วนลำตวน หนูเอาร่างจดหมายภาษาเขมรนี้ ไปแปลเป็นภาษาไทย เขียนให้เรียบร้อย แล้วเอามาให้ฉันเซ็น งานนี้ด่วนมากนะ ลำตวน แสงลีจะต้องเดินทางไปติดต่อกับบริษัทคิปปาณิชย์อภัย ที่บางกอก ปายวันนี้แล้ว

ท่านคหบดีพูดยังไม่ทันขาดคำ เห็นเองฉุนคุดคนงาน 3 คน ยกโต๊ะตัวหนึ่งมาตั้งในห้องตามคำสั่งของท่านทันที ลำตวนก็เข้าไปนั่งเขียนจดหมายด้วย **(น.115)**ความประณีตบรรจง เธอพยายามเขียนให้สะอาดไม่ให้พลาดสักนิด ประมาณ 15 นาทีเท่านั้น เธอก็แปลและเขียนเสร็จเรียบร้อยแล้วให้ท่านบูรารุทลงนาม

- ดีแล้ว...เด็กน้อย... หนูทำงานเร็วมาก ตัวหนังสือก็สวย ดูสม่ำเสมอเหมือนกับวัดไว้ ฉันพอใจหนูมาก หนูจงตั้งใจทำงานอย่างนี้ต่อไปอีกเถิด วันหลังจะให้รางวัลที่พอใจ ขณะนี้เวลา 12.30 นาฬิกาแล้ว หนูเคยทานข้าวเวลาเท่าไร ลำตวน ?

- กราบเรียนคุณท่าน...ออกจากโรงงาน ดิฉันต้องทำอาหารเอง กว่าจะหุงหาข้าวปลาอาหารแล้วทานเสร็จ ก็เป็นเวลาประมาณบ่ายโมงเศษ

- เออ..! เดี่ยวนี้ ฉันใช้หนูกินเวลาแล้ว ถ้าอย่างนั้น หนูออกจากโรงงานไปทานข้าวที่ร้านอาหาร ที่ตลาดเถอะ เอานามบัตรใบนี้ไปให้พ่อค้า อยากทานที่ร้านไหนก็แล้วแต่ใจหนู

(น.116)กราบเรียนคุณท่าน....ดิฉันทำใจไม่ได้ที่จะทิ้งน้ำรินไปทานข้าวคนเดียว เพราะว่าเราสองคนเคยทานด้วยกันตลอดมา แม้ว่าจะอด ๆ อยาก ๆ แค่นี้ก็ตาม

- ไม่เป็นไรหรอก ...ลำตวน...พาน้ำรินของหนูไปด้วยกันก็ได้ จะได้มีเพื่อนคุยคลายเหงา

- ชอบคุณท่านมาก

- เออ..! ไปเถอะ เด็กน้อย

ลำตวนเดินออกจากห้องของท่านบูรารุท สีหน้าเบิกบานเหมือนดอกมะลิ 2 ปีมาแล้วที่ไม่เคยรู้สึกสบายใจเหมือนวันนี้เลย เธอเคยแต่รับความทุกข์โศกเข้ามาประดังไม่หยุดหย่อน พอเดินมาถึงประตูหน้าโรงงาน เห็นนางรินนั่งรออยู่ ใช้ผ้าขาวม้าโพกหัวอุ้มลูกอยู่กับมือ

- ขอโทษนะ...วันนี้หนูเข้าไปนิด..เพราะว่าผู้ใหญ่ท่านเรียกใช้

- ไม่เป็นไรหรอกหนู...น้ำรู้แล้ว...น้ำดีใจมาก (น.117) ที่เห็นท่านคบดีเรียกหนูไปใช้ จะให้รอถึงบ่ายโมงหรือบ่าย 2 โมง น้ำก็ไม่ว่าหรอก ขอแต่ให้หนูได้ใกล้ชิดกับท่าน หนูรู้หรือเปล่า ? ท่านบุรารัฐใจดีมาก แต่ท่านเป็นคนเฉย ๆ ไม่ค่อยวุ่นวายกับผู้ใต้บังคับบัญชาของท่านหรอก ทำหน้าที่ของผู้ใหญ่ที่มีทรัพย์สมบัตินับเป็นโกฏิ มีอำนาจเหมือนกับเจ้าเมือง มันก็เป็นอย่างนี้แหละ ท่านไม่ค่อยสนิทสนมกับคนที่ต่ำต้อยหรอก แต่ถ้าท่านพอใจรักใคร่ไว้วางใจใครจริง ๆ แล้วละก็ คนนั้นจะได้รับผลประโยชน์อย่างใหญ่หลวง หนูคอยดูก็แล้วกัน ขอเพียงแต่พยายามรับใช้ท่านต่อไปเถิด อย่ากลัวเหนื่อยเลย

- ค่ะ น้ำ หนูคงจะสั่งงานของท่านอยู่แล้ว กลัวแต่ว่าท่านไม่ต้องการใช้หนู ตอนนี้น้ำท่านได้ให้นามบัตรใบหนึ่งแล้วให้พวกเราไปทานข้าวที่ตลาดทั้งมือเช้าและเย็น

- น้ำดีใจมาก...หนู...เพราะว่าวันนี้อากาศร้อนมาก...น้ำ (น.118) เวียนหัว ทำงานเกือบจะไม่ไหว ตอนนี้น้ำหนูทำให้น้ำสบายใจอีก เพราะหนูน้ำไม่ต้องทำครัวแล้ว

นางรินและลำดวนพากันไปตลาดมวงคลบุรีแล้วเข้าไปทานข้าวในร้านอาหารแห่งหนึ่งด้วยความเบิกบานใจทั้งสองคน ทันใดที่เจ้าของร้านได้เห็นนามบัตรของท่านบุรารัฐ ก็ตั้งใจทำอาหารล้วนอร่อย ๆ มาให้เธอ

หลังจากนั้นอีกวันหนึ่ง ท่านบุรารัฐเดินทางกลับไปเมืองศรีโสภณ เพื่อตรวจงานที่โรงเลื่อยและจ่ายเงินเบี่ยเลี้ยงครึ่งเดือนให้คนงานด้วย ท่านสั่งให้คิม-หวน ผู้จัดการโรงเลื่อยรวบรวมไม้ 100 ท่อนไว้สำหรับขายให้บริษัทคิตพาณิชย์อภัย

ที่ท่านมานี้ ก็เพื่อเตรียมตัวจะกลับมวงคลบุรีใน 1 สัปดาห์ แต่พอดีสุขภาพไม่อำนวย ท่านจึงเลื่อนไปถึง 10 วัน ขณะนั้น ท่านได้รับจดหมาย (น.119) ฉบับหนึ่ง จากบริษัท คิตพาณิชย์อภัย ท่านบุรารัฐอยากรู้ข้อความในจดหมายนั้นมาก แต่ท่านไม่ค่อยเก่งภาษาไทย ท่านฟังและพูดได้เพียงเล็กน้อย ท่านนึกเสียดายที่ไม่ได้พาลำดวนมาด้วย ท่านคิดว่าวันหลังจะพาเธอมาด้วยตลอดเวลา แต่ท่านยังไม่รู้ใจและความคิดกิริยามารยาของเธอดีนัก ไม่รู้ว่าเธอชื่อตรงกับท่านหรือไม่ ? ท่านสั่งให้คุณยู่คิ๋วริคอยสังเกตเธอมา 2 เดือนแล้ว ยังไม่เห็นความผิดพลาดอะไรเลย ท่านรอจดหมายจากบริษัทเดียวกันนี้อีกฉบับหนึ่ง เพื่อจะตัดสินใจได้เด็ดขาดในการที่จะมอบงานให้เธอทำ ฉบับนี้เป็นจดหมายตอบรับของบริษัท ส่วนจดหมายอีกฉบับหนึ่งที่ท่านให้ลำดวนเขียน และท่านเขียนที่ริมกระดานว่า ขอให้พิจารณาดูข้อความที่เสมียนเขียนเป็นภาษา (น.120) ไทยนี้พอใช้การได้หรือเปล่า

ทางด้านคุณยุคี ถึงแม้จะมีนิสัยหยาบหยาบไปสักหน่อย ท่านก็ไม่อยากจะไล่ออกเช่นกัน ท่านเอาไว้สอนงานต่อไปอีก เพราะเป็นญาติเกี่ยวข้องกับภรรยาผู้ล่วงลับ

ออกญาบุรารุช อยากจะรู้ข้อความในจดหมายนี้มากจึงให้คนที่รู้ภาษาไทยดีคนหนึ่ง อยู่ติดกับบ้านของท่านมาแปลให้ฟัง ข้อความนั้นมีใจความว่า ข้าสารทั้ง 300 ทาบ ถ้าครบจำนวนเมื่อไร ขอให้ส่งจดหมายไปบอก จะได้มาบรรทุกถึงที่พร้อมกับไม้ 100 ท่อน ส่วนข้อความของท่านที่บันทึกไว้ที่ริมกระดาดเพื่อต้องการรู้ความสามารถของผู้เขียนนั้น เขาบอกว่าเสมียนนี้มีความสามารถสูง รู้ภาษาและตัวหนังสือไทยถูกต้องรู้จักใช้ถ้อยคำสำนวนอ่านเข้าใจได้โดยง่าย

ท่านบุรารุชได้ทราบข้อความนี้แล้ว ก็ดีใจ (น.121)มาก พอรุ่งเช้าท่านออกเดินทางไปยังเมืองมณฑลบุรี ทันที่ที่ไปถึง ท่านเรียกล่าถวนและคุณเคิมข้าราชการมาทำหน้าที่แทนคุณแสงสีซึ่งได้เดินทางไปติดต่อบรรทุกที่ประเทศไทยให้เข้ามาที่ห้องทำงานของท่าน เพราะมีงานด่วน ครั้นเห็นล่าถวนเข้ามาถึงก่อน ท่านก็ยื่นกระดาดจดหมาย 1 ฉบับ ให้เธอทันที

เด็กน้อย... หนูเอาร่างข้อความนี้ไปแปลก่อนแล้วเอามาให้ฉันเซ็น งานนี้สำคัญมาก... ล่าถวน... เพราะมีนักธุรกิจไทยคนหนึ่ง อยู่ที่อรัญประเทศได้เขียนจดหมายมาติดต่อบอกว่า ต้องการแลกเปลี่ยนจำนวนมากจะเอาไปเผาทำเป็นปุ๋ยใส่ที่ไร่ของเขา ไม่รู้ว่าจะแลกเปลี่ยนของเราราคาเท่าไร ขณะนี้เขาให้คนงานมาคอยฟังข่าวจากเราที่ปอยเปต

- ใครเคยขายแลกเปลี่ยนบ้างในเมืองนี้ แล้วแลกเปลี่ยน (น.122)เขาขายกันอย่างไร ? ราคาเท่าไร ?

- ขอเรียนคุณท่าน... ไม่มีใครเคยขายหรือซื้อสินค้านี้หรอก ที่เมืองของเรา มีแต่จะเอาไปทิ้งเสีย แลกเปลี่ยนที่ออกจากโรงสีของเราทุกวันนี้เหลืออยู่เยอะเยอะ แทบจะหาที่กองไว้ไม่ได้เลย เผาทิ้งอย่างไรก็ไม่หมด

- ผมว่าอย่างนั้นเหมือนกัน... คิมซ่า... ข้างหลังโรงสีของเรากองแลกเปลี่ยนเหมือนกับภูเขา ตอนนั้นผมได้ร่างจดหมายฉบับหนึ่งให้ล่าถวนเขียนบอกเขาว่า ถ้าเขาต้องการแลกเปลี่ยนมาให้มาขนเอาไปตามสบาย ผมไม่คิดราคาหรอก ขอคำตอบแทนเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้คนงานที่ช่วยแบกขึ้นรถบรรทุก เรื่องนี้ถ้าเราต้องการขายเอาเงินบ้างก็ได้ แต่ผมไม่ต้องการหากินแบบนี้หรอก ผมต้องการเจรจาติดต่อกับเขาที่บ้านเขาให้ติดต่อกัน เพื่อให้การส่งออกข้าวเปลือก, ข้าวสาร, ข้าวโพด, ถั่ว, และไม้ของเราจะง่ายขึ้น เพราะว่าค้าขายทางนี้ดีกว่าไปทาง (น.123)เมืองไซ่ง่อน

ขณะที่ทั้ง 2 คน กำลังคุยกันถึงเรื่องแกลบ ลำดวนก็ได้เขียนจดหมายเสร็จเรียบร้อย เธอเดินถือมาที่โต๊ะของท่านบูรารุช แต่บังเอิญเห็นท่านกำลังพูดคุยกันติดพัน เธอก็ร้อ อยู่ไม่กล้าเข้าไปใกล้

ท่านบูรารุชปรายตามาเห็น ก็หันหน้ามาทางเธอทันที

- เป็นอย่างไรบ้างลำดวน...เขียนเสร็จแล้วหรือ ?

- ค่ะ..เสร็จแล้ว

- คงจะแปลกกว่าจดหมายฉบับก่อน เพราะว่า ฉันใช้ข้อความและใช้คำพูดซ้ำซากเกินไป เพราะรีบ

- ค่ะ ไม่ยากหรอก

- เห็นหรือยัง... คิมซ่า... เธอเก่งภาษาไทยมาก... ผมถึงได้เรียกมาใช้ เรายากมันว่าไม่ยากเลย เรียกเองผมเข้ามาหน่อยซิ

(น.124)คุณคิมซ่า เพิ่งจะขยับตัวหันหน้าไปที่ประตู ก็เห็นคุณเองผมเข้ามาถึงพร้อม

กับถือบัญชีรายรับรายจ่ายมาให้ท่านลงนาม

- เออ... เป็นไง... เองผม เงิน 500 เรียล ที่ผมตรวจทานว่ามันหายไปนั้นมาจากสาเหตุอะไร ? หาเจอแล้วหรือยัง ?

- กราบเรียนคุณท่าน... หาเจอแล้วครับ... เพราะว่ากระผมลืมลงค่านู่นที่ขายไปให้พ่อค้าที่เมืองพระตะบอง

- เออ... มันก็เป็นอย่างนี้แหละ... วันหลังทำงานให้ระวังหน่อย ตอนนี่ฟังผมพูดก่อน ตั้งแต่วันนี้ไปจะต้องลบชื่อลำดวนออกจากบัญชีคนงาน ผมจะตั้งให้เป็นเลขานุการส่วนตัวของผม ให้จัดห้องที่อยู่ติดกับห้องทำงานของผม เป็นห้องทำงานสำหรับให้เขาทำงานอยู่ใกล้ ๆ ผม เด็กคนนี้มีความรู้ทางด้านเสมียนเก่งกว่ายูคี เขารู้ภาษาไทยพอ ๆ กับภาษาเขมร ทั้งพูดทั้งเขียน

- ครับท่าน... ถ้าตั้งให้ลำดวนเป็นเลขานุการ (น.125)จะคิดค่าจ้างให้เท่าไร !
กระผมอยากรู้คำตอบเพื่อที่จะลงในบัญชีรายรับรายจ่าย

- คิดให้เท่ากับยูคีไปเลย เพราะลำดวนรับหน้าที่จากยูคีมา

- แล้วคุณยูคีจะให้ทำหน้าที่อะไร !

- ยุกีมันทำงานเหมือนเดิม เพียงเปลี่ยนหน้าที่รับหนังสือ - รับคำร้องจากคนงาน และเขียนจดหมายติดต่อประสานงานให้เป็นหน้าที่ของลำดวนเท่านั้น

ขณะที่กำลังพูดกันอยู่ เสียงระฆังก็ดังขึ้นบอกเวลาเลิกงาน ลำดวนเก็บของบนโต๊ะ อย่างเป็นระเบียบ แต่เธอยังคอยท่านคหบดี ไม่กล้าออกไปก่อน ท่านบูรารุชเหลือบมองเห็น เธอก็เรียกให้เข้าไปหาแล้วพูดว่า

- ลำดวน... เมื่อก่อนเธอเป็นคนงาน อยากแต่งกาย (น.126)อย่างไรก็ได้ บัดนี้เธอ ได้เลื่อนเป็นเลขานุการแล้วจะต้องใช้เสื้อผ้าให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง เลิกใช้เสื้อผ้าเก่าๆ มอม ๆ อย่างนี้เสียที

ลำดวนอายมากก้มหน้างูศแล้วตอบท่านว่า

- กราบเรียนคุณท่าน ดิฉันมีเสื้อผ้าแค่สองชุดเท่านั้น ชุดหนึ่งทิ้งไว้ที่กระท่อมเพราะ เก่ารุ่งริ่งแทบจะใช้การไม่ได้แล้ว มีแต่รอยปะเต็มเนื้อผ้า ตอนนี่ยังมีเพียงชุดเดียวนี้ไว้สวมใส่ มาทำงานทั้งเช้าทั้งเย็น

- ฉันเข้าใจหมดแล้ว... ลำดวน... ความทุกข์ยากลำบากของคนยากจนอย่างหนู ตอนนี้นหนูเอานามบัตรใบนี้ไปให้ร้านลิ้มหวดตัดเสื้อผ้าให้สองชุด ให้หนูเลือกผ้าในร้านนี้ได้ตามสบาย

(น.127)ลำดวนดีใจมาก ยกมือไหว้แล้วรับนามบัตรจากท่านแล้วพูดว่า

- คุณท่าน... ท่านมีพระคุณต่อดิฉันมากมายถึงเพียงนี้ ดิฉันเป็นคนยากจนไม่สามารถหาอะไรมาตอบแทนให้เหมาะสมได้ มีแต่กำลังกายและกำลังใจสำหรับรับใช้ท่านเท่านั้น
ว่าแล้วลำดวนก็เดินออกมาข้างนอกมุ่งหน้าไปกระท่อมของเธอ เธอเดินคิดไปตามทางว่าถ้าเธอเลือกเอาผ้าที่สวยมากตามคำพูดของท่านบูรารุช ก็เกรงถูกเพ่งเล็งว่าเธอละโมภเกินไป ถือว่าเขาเปิดโอกาสให้ก็มีแต่ผลเสียลามอยากได้ของเขาไม่คิดหน้าคิดหลัง อนึ่ง หากเธอทำตรงกันข้าม ก็เกรงว่าเจ้านายของเธอจะไม่สบายใจ กล่าวโทษว่าสวมใส่เสื้อผ้าไม่เหมาะสมต่อหน้าท่านคหบดี ความคิดทั้งสองนี้เธอไม่รู้ว่าอันไหนผิดอันไหนถูก

พอเดินไปถึงกระท่อมริมฝั่งแม่น้ำม่งคลบุรี ลำดวนก็เข้าไปปรึกษากับนางรินตามความคิด นางรินจึงให้ความเห็นว่า

(น.128)- ท่านบูรารุชเป็นคนที่มีความดีสูงส่งคนหนึ่ง คำพูดเล่น ๆ ท่านไม่เคยเอ่ยออกจากปากหรอก ท่านว่าอย่างไร หนูต้องเชื่อและทำตาม อย่าให้ผิดจากคำพูดของท่าน

ตามที่นำรู้มาว่าราคาเสื้อผ้าเพียง 2 ชุดนี้ไม่หนักหนาสำหรับท่านบุรารุชเลย หากเอาไปเทียบกับทรัพย์สินสมบัติของท่านก็เหมือนกับเมล็ดงาหนึ่งเมล็ด ที่ตกมาจากกระเชองอันใหญ่ใบหนึ่ง

ลำดวนและนางรินพอได้ปรึกษากันดังนั้นแล้วก็ชวนกันรีบทานข้าว เสร็จแล้วพากันไปตลาดมงคลบุรีในเวลาเที่ยงตรงนั้นเลย เอานามบัตรไปให้ร้านลิ้ม-หวด เธอเดินเลือกดูผ้าในตู้กระจกในร้านกัม ๆ เงย ๆ อยู่หลายรอบกับนางริน ลักครู่ใหญ่เธอตัดสินใจให้พ่อค้าเงินตัดผ้าถุง 2 ตัว ตัวหนึ่งสีเทาเหมือนขนนก อีกตัวหนึ่งสีแดงเข้มเหมือนเลือดหมู

เธอให้ตัดเสื้อผ้าตัวหนึ่งสีฟ้าสำหรับสวมกับกระโปรง (น.129) สีขนนก และเสื้ออีกตัวหนึ่งสีขาวล้วนสำหรับใช้กับผ้าถุงสีเลือดหมู

เพราะบารมีของท่านบุรารุชที่เลื่องลือไปยังชนทุกชาติในเมืองมงคลบุรี นางรินและลำดวนเข้าไปพูดคุยกับพ่อค้าเงินได้อย่างง่ายดาย เจ้าของร้านลิ้ม-หวด รับเอานามบัตรนั้นแล้วก็ปฏิบัติตามคำสั่งของท่านคบดีไม่ให้บกพร่อง พยายามตัดเย็บเสื้อผ้าให้ลำดวนเสร็จเพียง 2 วัน เอามามอบให้เธอถึงที่ทำงาน

ลำดวนเห็นท่านบุรารุชพอใจ ก็รู้สึกดีใจหาอะไรเปรียบไม่ได้ เธอเปลี่ยนสีหน้าที่เคยอับเฉาเศร้าหมองทิ้งไปสิ้นในชั่วขณะนั้น มีเลือดผาดสดสีซี้น - ผิวพรรณผุดผ่องเหมือนแก้วมณี - หน้าเบิกบานเหมือนดอกกุหลาบ - อีกทั้งเสื้อผ้าที่ทอหุ้มร่างกายของเธอก็สวยงาม ลำดวนกลายเป็นกุลสตรีคนหนึ่งที่ประกอบ (น.130) ด้วยคุณสมบัติต่างจากผู้หญิงทั่ว ๆ ไปในเมืองมงคลบุรี เหล่าคนงานและพวกช่างในโรงงานมองดูเธอเกือบจะไม่รู้จัก โชคชะตาของเธอคงจะดีขึ้นในคราวนี้กระมัง ?

ออกญาบุรารุชเห็นเธอเดินผ่านหน้า ก็จ้องมองดูด้วยความพอใจแล้วพูดว่า

- ลำดวน เสื้อผ้าที่เธอใส่นี้เหมาะสมกับเธอมาก

ท่านบุรารุชเอ่ยปากชมเพียงเท่านี้ ก็นั่งคิดว่า สาวน้อยคนนี้เป็นเด็กกำพร้าหาใครจะช่วยเลี้ยงดูก็ไม่มี เดินทางานทำเลี้ยงชีวิต แล้วบอกว่า มีญาติพี่น้องอยู่ที่เมืองมงคลบุรีนี้ แต่ไม่รู้ว่ายู่หมู่บ้านไหน เราคิดว่าเธออาจจะไม่ได้ทำงานกับเราตลอด เกรงว่าถ้าวันใดเธอเก็บเงินได้มาก ก็จะจากเราไปอยู่ร่วมกับญาติพี่น้องนั่นแหละ ถ้าหากว่าเธอคิดดี รู้จักฝากผีฝากไข้ (น.131) กับเรา เราก็จะช่วยอุปถัมภ์ให้มีหน้ามีตา ไม่ให้พบกับความลำบากอีกเลย เพราะเราได้สังเกตเห็นว่าหญิงคนนี้มีจรรยาและมารยาทที่สุภาพเรียบร้อยชวนให้เมตตาสงสาร เราทะนุถนอมมาโดยตลอด พูดกับเธอก็ล้วนแต่ใช้คำว่า “ฉัน” บัดนี้เราได้เอื้อเพื่อเธอไปบ้างแล้ว

พร้อมทั้งได้เรียกเธอมารับใช้ใกล้ชิดยกย่องให้เป็นเหมือนกับว่าเป็นคนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ดังนั้นเราจะต้องใช้คำพูดว่า “ข้า” ให้สนิทสนมกับเธอดีกว่า

เมื่อคิดดังนี้แล้ว ท่านบรูวาก็เรียกล่าตวนให้เข้าไปหา

- ล่าตวน... เอ็งได้มาอยู่กับข้ากว่าสามเดือนแล้ว บัดนี้ข้าอยากรู้ใจเอ็ง... เอ็งตั้งใจจะอยู่รับใช้ข้าตลอดไปหรือ หรือเอ็งจะออกไปอยู่กับญาติสายโลหิตวันใด ? คำถามนี้เปรียบเสมือนแทนสัญญาว่าจ้างที่เอ็งจะต้องคิดให้รอบคอบก่อนแล้วค่อยตอบ

เอ็งพูดให้จริง (น.132)อย่าปกปิด ให้ข้ารู้เรื่องตอนนี้เลย

- ขอกราบเรียนคุณท่าน... ทุกวันนี้ดิฉันอยู่ลำพังเพียงคนเดียว... แม่เมื่อก่อนจะตายได้บอกว่ามีพี่น้องอยู่ในเมืองมณฑลบุรีแต่ดิฉันไม่เคยเห็นหน้าญาติพี่น้องนั้นเลย บัดนี้ได้เข้ามาพักพิงอยู่ใต้บารมีของคุณท่าน... คุณท่านก็มีใจเมตตาได้ให้ค่าแรงพอที่จะเลี้ยงชีวิตได้ไม่เพียงเท่านี้ทั้งได้ช่วยเหลือสงเคราะห์เสื้อผ้าสวย ๆ อีก... ดิฉันไม่รู้ว่าจะไปอยู่ที่ไหนให้ได้ความสุขมากกว่านี้ได้อีก... ขอฝากชีวิตไว้กับคุณท่านตั้งแต่บัดนี้จนกว่าคุณท่านไม่เมตตา จึงจะออกจากที่นี่ไปหาอยู่ที่ใหม่

- เอ็งพูดอย่างนี้ เป็นจริงตามความคิดของเอ็งแล้วหรือ... ล่าตวน ?

- ค่ะ... เป็นคำสัตย์เหมือนคำพระ... จริงตามนั้น (น.133)ทะเลาะคุณท่าน

- เออ... ถ้าเป็นจริง ต่อแต่นี้ไปจงฝากความหวังไว้กับบรูวาก็ดี

ตอนนี้ข้ามีงานลับอย่างหนึ่งที่จะต้องให้เอ็งทำ และห้ามพูดบอกให้ใครรู้เด็ดขาด ให้เอ็งเขียนจดหมายฉบับหนึ่งส่งให้เสงสีที่บางกอกว่า เมื่อสืบพบลูกข้าแล้ว ให้ถามมันดูว่ามันยอมเลิกกับผัวมันหรือเปล่า อีกอย่างหนึ่ง ถ้าหากว่ามันมีลูก มันยินยอมยกลูกนั้นให้อยู่กับผัวของมันหรือเปล่า ถ้ามันทำตามนี้ได้ ข้าถึงจะนับว่าเป็นลูกต่อไป และอนุญาตให้มันกลับมาหาพ่อได้ แต่ถ้ามันพาลูกมาด้วย ข้าไม่ให้มันเข้าบ้านหรือ แม้แต่มาเหยียบที่ดินก็ไม่ได้ ข้าตัดขาดจากสามีของมันแล้ว ก็ต้องตัดขาดจากลูกมันอีก ไม่ยอมให้ติดเชื่อมกับคนพาลไม่รู้ชั่วดีหรือ

(น.134)ล่าตวน วันนี้ข้ากังวลใจมาก-ไหนสุขภาพร่างกายก็ไม่ดีด้วย เตียวกีเวียนหัว เตียวกีสลิ้มสลิ้มหมดเรี่ยวแรง จะทำอะไรหน่อยก็ไม่ไหว คิดอะไรก็ไม่ออก ข้าอยากฟังคำพูด

ของเอ็งซึ่งเป็นเด็กกำพร้าว่าข้อความที่ข้าส่งไปเมื่อสักครู่นี้ เอ็งมีความเห็นอย่างไร ? ลองพูดมา
ดูสิ*

- กราบเรียนคุณท่านด้วยความเคารพ... ดิฉันกราบขอโทษคุณท่านไว้ก่อน

ตรงที่คุณท่านรู้จักสืบหาลูกที่พลัดพรากจากกันไป... คิดถึงลูกจนตัดใจไม่ขาด อยาก
ให้ลูกกลับคืนมาอยู่ร่วมกัน แต่ลูกสาวของคุณท่านก็มีลูกเหมือนกัน จะต้องสงสารและรักลูก
เช่นเดียวกัน (น.135) เป็นธรรมชาติจิตใจของพ่อแม่ ไม่ผิดแผกแตกต่างจากกันเท่าไรเลย ล้วน
แต่มีพรหมวิหารธรรมต่อลูกเสมอมา ขอคุณท่านเมตตาสงสารพวกเขาด้วยเถิด

- ไม่ได้หรอก... ลำดวน... แตกหักกันเพียงนี้แล้ว พ่อลูกมันก็อยู่ด้วยกันไปสิ อย่า
มาให้ข้าเห็นหน้า เห็นเงาของมันอีก หยุดพูด... ลำดวน... กลับไปที่ของเอ็งเถอะ

ลำดวนได้ยินคำพูดของท่านบูรารุชพูดด้วยความโกรธอย่างนั้นแล้ว ก็กลับไปนั่ง
เขียนหนังสือหน้าแท่งไม้กล้าเอ่ยปากต่อไปอีก พ่อเขียนเสร็จแล้วก็นำไปให้ท่านบูรารุชอ่าน
ท่านบูรารุชพอใจก็เซ็นชื่อทันที

- ลำดวน... คินนี่ข้านี้มนต์พระสงฆ์ 30 รูป มาเจริญพระพุทธรูปและเทศน์ปุจฉา
วิสันหา 2 ธรรมาสน์ รุ่งขึ้นตักบาตรพระสงฆ์ 100 รูป ถ้าเอ็งว่างและอยากฟังเทศน์ก็เข้าไป
บ้านของข้าพร้อมน้ำรินของเอ็งเถอะ

(น.136) บอกเสร็จแล้วท่านบูรารุชก็ออกจากห้องทำงานของท่านไป

ลำดวนดีใจมาก... ทันทันที่ไปถึงกระท่อมก็เล่าเรื่องนี้กับนางรินและซักถามนางริน
ด้วยอยากรู้เรื่องราวมากมายเกี่ยวกับท่านบูรารุช

- หน้า... คินนี่คาดว่าเจ้านายของเราเมื่องานอะไรใหญ่โตจึงได้นิมนต์พระสงฆ์ถึง 30 รูป
มาเจริญพระพุทธรูปที่บ้านของท่าน

- ไม่มีงานอะไรใหญ่โตหรอกหนุ... ท่านเพียงแต่ทำพิธีเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ จำลึกถึง
วันเดือนที่คุณหญิงภรรยาของท่านถึงแก่อสัญกรรมเมื่อปีที่แล้ว แต่พิธีเล็กน้อยนี้เท่ากับการทำ
บุญกฐิน 4-5 กองเลยที่เดียว

* ตรงนี้ท่านบูรารุชถามเพื่อลองดูใจ และความสามารถของแรนแนต ถ้าหากเธอเป็นเด็กที่เก่งมีปัญญาเฉลียวฉลาดจะต้องกล้า
ออกความเห็นแปลก ๆ ไม่กลัวอะไร ถ้าเธอเป็นหญิงที่อ่อนไหวคอยแค่คล้อยตามความคิดคนอื่น คงจะตอบตามความคิดเห็นของท่านเพื่อเอา
ใจแน่นอน

- หนูสงสัยมาก... น้า...ทำไมท่านบูรารุทมีอากัปภิกิริยาแตกต่างจากคนอื่นถึงเพียงนี้ ?
หน้าของท่านเฉยเมยและหม่นหมองตลอด ตั้งแต่หนูได้เข้าทำงานร่วมกับท่าน หนูไม่เคยเห็น
ท่านยิ้มให้ใครสักครั้งเลย แล้วท่าน (น.137)ยังกังวลใจเรื่องอะไรอีก เมื่อมีทรัพย์สมบัตินับ
โกฏิใช้จ่ายไม่หมดอย่างนี้แล้ว ?

- ลำดวน... หนูยังเป็นเด็กมากยังไม่รู้จักสภาวะธรรมที่เรียกว่า สงสารจักร ของสัตว์
ในโลกสันนิบาสนี้หรอก จริงอยู่ท่านบูรารุทถึงจะมีทรัพย์สมบัตินับเป็นโกฏิ แต่สมบัตินั้นก็ไม่
สามารถจะนำพาท่านให้พ้นจากทุกข์ได้เลย

ท่านบูรารุทเกิดมาบนกองเงินกองทองไม่เคยรู้จักความอดอยากยากจนเหมือนพวก
เราเลยแม้แต่น้อย ท่านเคยแต่ยิ่งใหญ่ เคยแต่สูงศักดิ์ขั้นที่ที่ได้เกิดมา ดังนั้นพอท่านมีความ
โกรธเกลียดชังคนไหนแล้ว อากัปภิกิริยาของท่านก็สูงขึ้นไปตามนั้นเหมือนกัน แต่ความทุกข์มัน
ไม่รู้จักฐานะต่ำสูงของคนหรอก มันล้วนแต่ท่องเที่ยวไปมาในภพไม่หยุดหย่อนไม่สงสารสัตว์
โลก-ไม่ไว้หน้าใคร ๆ ไม่ว่าจะเป็พระมหากษัตริย์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เศรษฐี หรือราษฎรคน
ยากจนเลย

ท่านบูรารุทชดสนลูกมาก...ลำดวน ท่านมี (น.138)ลูกเพียงแค่ 2 คนเท่านั้น...คนที่
เป็นผู้หญิง...คนน้องเป็นผู้ชาย

ลูกชายชื่อขำบุญนิต...ยังเรียนอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส ตอนนี้ได้ข่าวว่าเพิ่งจะสอบได้
ปริญญาชั้นสูงระดับอุดมศึกษาสาขาวิศวกรรมเกษตร ลูกสาวชื่อว่า ขำบุญไพลี เป็นลูกสาวคน
เดียวที่ประกอบด้วยคุณลักษณะประเสริฐที่สุด คือ

- 1- เธอมีรูปโฉมโฉมพรรณงดงามไม่มีที่ติ
- 2- มีอิริยาบถสงบเสงี่ยมเรียบร้อยน่ารักน่าใคร่
- 3- มีจริตกริยาน่ายกย่องสรรเสริญยากที่จะหาได้

ท่านบูรารุทรักลูกสาวคนนี้มาก ท่านได้โอบอุ้มทะนุถนอมเลี้ยงดู ตั้งแต่เล็กยังไม่รู้
เดียงสา ท่านได้จับคู่ให้กับนายภิน - แก้ว หลานของท่านซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน การจับคู่นี้
ตอนแรก ทำให้ครอบครัวทั้ง 2 มีความพอใจอย่างยิ่ง ชาวบ้านอื่น ๆ ต่างก็พุดชมเชยทั้งฝ่าย
ชายและฝ่ายหญิง เพราะเห็นว่าเด็กชาย (น.139)และเด็กหญิงทั้งคู่มีจรรยา มารยาทและรูป
ลักษณะรุ่งเรืองทัดเทียมกัน แต่ในภายหลัง ความพอใจก็กลับกลายเป็นการเสื่อมเสียชื่อเสียง
อย่างใหญ่หลวงจนรู้จักกันไปทั่ว เป็นที่น่าเสียดายจริง ๆ

ภิน แก้วรู้ชัดว่าไผ่สีเป็นคู่ครองของตนเองตั้งแต่เป็นเด็กมา คำมั่นสัญญาที่ผู้ใหญ่ได้ทำต่อกันอย่างพิสดารแสดงให้เห็นประจักษ์แล้ว ภิน แก้วหวังว่า สักวันจะได้เป็นลูกเขยที่สูงส่งของท่านคหบดี ความหวังอันนี้ได้ฝังรากลึกอยู่ในดวงใจของตัวเองมากเกินไปเสียแล้ว

พอโตขึ้น ถึงวันที่ครบกำหนดจัดพิธีแต่งงาน ก็พลันมีคำทำนายของโหรว่า ทั้ง 2 คนนี้ไม่ใช่คู่บุพเพสันนิวาสกันหรอก คำทำนายว่า จะต้องมีการพลัดพรากจากกันถึงชีวิต เหมือนกับพระรถเสนกับพระนางเมรี ท่านบูรารุชได้ทราบคำทำนายนี้แล้ว ก็เสียใจ (น.140) มาก แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี จึงเรียกฝ่ายชายมาบอกเรื่องราวแล้วก็ยกเลิกคำพูดที่เคยพูดไว้ ไม่ให้ถือโทษซึ่งกันและกัน

หลังจากนั้นก็มิ้นักธุรกิจคนหนึ่งที่ว่ารวมมหาศาลเข้ามาสู่ขอเธอให้ลูกชายของเธอซึ่งเพิ่งจะกลับมาจากประเทศฝรั่งเศส ท่านบูรารุชก็ยกคุณไผ่สีให้ฝ่ายนั้น เพราะให้โหรคำนวณดูวันเดือนปีแล้วว่าต้องกันดีมาก

ฝ่ายนายภิน แก้วที่เคยคิดว่ามีวาสนาส่งสูงส่งก็กลายเป็นคนอวภพไร้วาสนาไปเสีย ภิน แก้วเสียใจและนึกเสียตายไผ่สีสุดจะหาอะไรเปรียบ หมดความหวังเพียงนี้ จึงใช้ความคิดชั่วช้าเอาเงินหมื่นให้สินบนสาวใช้ทั้ง 6 คนที่ดูแลรับใช้ส่วนตัวเธอในบ้านเป็นปกติ

วันหนึ่งในต้นฤดูฝนเป็นฤดูที่มีลูกหว่าและลูกตระแมง กำลังสุขเต็มที่ในท้องนา ออกญาบูรารุช (น.141) ไปงานบุญตั้งโต๊ะที่กรุงพนมเปญ สาวใช้ทั้ง 6 คนถือโอกาสนั้นชวนเธอให้ออกไปเดินเล่นที่ท้องนาเพื่อเก็บลูกหว่าและลูกตระแมง คุณไผ่สีไม่รู้กลอุบายของคนใช้ทั้งหมดนั้นเลย ก็ลาคุณหญิงผู้เป็นแม่ออกไปเที่ยวตามคำชักชวน เพราะเมื่อก่อนเธอก็เคยออกไปเที่ยวเป็นครั้งคราวอย่างนี้เหมือนกัน

พอไปถึงทุ่งนาแล้ว หญิงคนใช้ชวนเธอเดินเลือกผลไม้จากต้นหนึ่งไปอีกต้นหนึ่งไปเรื่อย ยิงห่างออกไปไกล สนุกสนานจนลืมตัว จนกระทั่งไปถึงเนินหนึ่งมีป่าละเมาะพอที่จะบังตัวได้ ทันใดนั้นก็เห็นนายภิน แก้วและพรรคพวก 5 คนถืออาวุธครบมือเข้ามาจับตัวเธอเอาลูกกระสังอุดปากและพันปากของเธอไม่ให้ร้อง แล้วอุ้มเธอวางบนเกวียนขับไปโดยเร็ว พาไปตามอำเภอใจจนหายลับไป

ส่วนสาวใช้ทั้ง 6 คนที่มีความคิดร่วมกับ (น.142) นายภิน แก้วก็หลบหนีหายไปในตอนนั้นทั้งหมด เวลามาจนถึงทุกวันนี้ประมาณ 14 ปี แล้วยังไม่เห็นกลับคืนมา

ลำดวนได้ฟังนางรินเล่าเรื่องนี้ครบถ้วนแล้ว ก็หันหน้าพุ่มลงคิดสงสารคุณไผ่สี ไม่น่าจะมีเคราะห์ร้ายแรงถึงเพียงนี้ เธอนั่งสงบนิ่งสักพักหนึ่งแล้วจึงเอ่ยปากว่า

น้ำ... เรื่องนี้ทำให้หนูสลดใจเหลือเกิน ทำไมผู้คนจึงไม่ช่วยคุณไผ่สีบ้าง ?

- ช่วยอย่างไร... ลำดวน... เพราะว่าชาวบ้านไม่รู้ไม่เห็นเลย ทำไมหนูไม่มองไปที่ทุ่งทางทิศใต้... มีบ้านเรือนใครอยู่ใกล้ที่นั่น อีกอย่างหนึ่งถ้าหากว่ามีชาวบ้านอยู่ใกล้ ก็คงจะรู้จักการเปลี่ยนอายุตะของคนที่นั่นให้กลับกลายเป็นคนหนุ่มสาว คนไข้ หรือว่าเป็นคนตาบอดได้เหมือนกัน คนมีทรัพย์สมบัติแต่ละคนไม่หมดวิธีการสำหรับใช้ในเรื่องแค่นี้

(น.143)คุณไผ่สีรับเคราะห์ร้ายตั้งแต่บ่าย 4 โมงเย็น พอถึงเวลา 1 ทุ่ม คุณหญิงผู้เป็นแม่จึงทราบว่าคุณสาวของตนได้หายไป พอทราบแล้วก็จัดการให้คน 20 คนควมม้าออกไปทุกทิศตามหาเธอ แต่ก็ไม่พบจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ส่วนท่านบูรารักษ์อยู่ที่กรุงพนมเปญ พอทราบเรื่องเพราะยูคีไปบอก ก็ดบญตั้งโต๊ะกลับมาถึงบ้าน และมีความโกรธเหลือที่จะประมาณ ท่านยังป็นขึ้นฟ้าด้วยความเจ็บใจ 20 นัด ในขณะที่นั้น ถ้าท่านเห็นนายกิน แก้ว คิดว่าคงฆ่าทิ้งโดยไม่รอดมือ

ตั้งแต่เกิดเรื่องขึ้น ออกญาชำญบูรารักษ์กลายเป็นคนเซื่องซึมเหม่อลอย* ขาดสติ ดูเหมือนช่างตกมันไม่มีใคร (น.144)ทำอะไรถูกใจท่าน คิดว่าท่านคงจะหลงลืมขาดสติสมองเสื่อมกลายเป็นคนสมองฝ่อ** ถือสาหาความไม่ได้ แต่อาศัยว่ามีหมอฟรังเก่ง ๆ มาช่วยรักษา ท่านทุกอาทิตย์ ท่านจึงพ้นเหตุการณ์ร้ายนั้นไป สีนหน้าของท่านที่หนูได้เห็นว่ายเฉยเมยและหม่นหมองตลอดเวลา นั้น ก็เป็นเพราะเรื่องที่เกิดขึ้นกับลูกสาวของท่านนี่เอง

ลำดวนและนางรินคุยกันมาถึงตอนนี้ก็หยุดพักหันมองไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเห็นเคหสถานของท่านบูรารักษ์ สว่างจ้าเพราะแสงไฟฟ้า เสียงเครื่องยนต์ดัง กึก ๆ จนถึงกระท่อมของเธอซึ่งอยู่ห่างไกลกันประมาณ 200 เมตร ลำดวนยกมือดูนาฬิกาเห็นเวลา 1 ทุ่มเศษ จึงจูงมือนางรินรีบไปแต่งตัวอย่างรีบเร่งเสร็จแล้วก็พากันเดินออกจากกระท่อม เมื่อไปถึงกำแพงบ้านท่านบูรารักษ์ เห็นโคมไฟ 4 อันที่มีแก้วบังลมใหญ่ ๆ (น.145)ทรงกลมเหมือนผลแตงโมสีขาวสลักตั้งซ้อนอยู่เหนือหัวเสาศิลาซึ่งเป็นซุ้มประตูทางเข้าอุทยานของท่านคหบดี

* เหม่อลอยคือหลงลืมไม่มีสติ (ขอให้ดูพจนานุกรม)

** คนสมองฝ่อ = สลึมสลือ เซ่อ ๆ (เข้าชุดแผลงมาจากคำว่าเลาหรือลีลา)

เสียงพิณพาทย์ก็ดังกึกก้องกระทบเป็นจังหวะหวานไพเราะจับใจ หญิงทั้ง 2 คนพากันเข้าไปทางประตูนั้น เมื่อเข้าไปข้างในแล้วเห็นหลอดไฟสว่างไสวเรียงกันอยู่เป็นแถวตามกำแพงรอบบ้าน เห็นพื้นที่ทั้งหมดล้วนปูด้วยกระเบื้องที่มีรางน้ำสำหรับไว้ให้น้ำไหล

รอบ ๆ บ้านมีต้นไม้ใหญ่ ๆ และไม้ประดับหลายชนิด เช่น ราชพฤกษ์ กระโถก ยี่โถ ตะแบก...ในสวนอุทยานดอกไม้มีดอกไม้ประดับครบทุกสี มีสระน้ำประดับลำธาร ภูเขา ดุสวยงามไม่มีที่ติ มองไปทางไหน ก็เห็นแต่ทัศนียภาพที่สดชื่นสบายตา คล้ายกับว่าไม่ใช่สถานที่ของมนุษย์โลก ณ เมืองไกลนี้

ตึกของท่านบูรารุทสร้างเป็น 2 ชั้น สูงตระหง่าน ฉาบปูนเทา (น.146) สีเขียวอ่อน มีแบบสวยงามแตกต่างจากคฤหาสน์ของคนอื่น มีประตูและหน้าต่างทำจากเหล็กตัดเป็นลวดลายพรรณพฤกษาอันวิจิตร มีกระจกสีเหลืองซุกซ่อนอยู่ข้างใน บันไดด้านหน้าทำด้วยหินอ่อนเป็นเงาวาม

ลำดวนและนางริน ขึ้นไปยังอาคารนั้นด้วยความหวาดหวั่น ครั้นเข้าไปถึงห้องโถงที่กว้างใหญ่ และตกแต่งด้วยไม้และเครื่องประดับบ้านอย่างพิเศษ ๆ เห็นการตกแต่งด้วยซ็อดอกไม้สลับลี บนแผ่นกระดานซึ่งลงรักล่องชาดด้วยน้ำทองส่องประกายเจิดจ้า มีกระถางดอกไม้ ปูพรม วางตั้งเงิน ตั้งทองรองไตรจักรและเครื่องอัฐบริวาร ได้แก่ บาตร รัม พัด มืดโกน ปิ่นโต กาน้ำ ชา น้ำตาล ไม้ขีด และรูปเทียนดอกไม้ครบถ้วน

ในขณะที่หญิงผู้ยากจนทั้ง 2 คนเข้าไปถึงห้องโถงในสถานที่อยู่อันน่ารื่นรมย์ของท่านคหบดี พ่อเฒ่าและพุทธรักษาทั้งหลายกำลังยกเครื่องไทยทานถวายพระสงฆ์จำนวน 30 รูป

(147) ออกญาข้ามนบูรารุท แต่งกายตามแบบยุโรป เลื้อยผ้าชุดนอนมีลายริ้วสีทอง ยืนใกล้บันไดซึ่งขึ้นไปสู่ชั้นบนของคฤหาสน์หลังใหญ่นี้

ทันทีที่หญิงทั้ง 2 คนเห็นท่านคหบดีก็ทำความเคารพด้วยความนอบน้อม ท่านจึงเรียกให้เข้าไปนั่งในห้องหนึ่งหลังห้องที่แขกผู้หญิงเพิ่งจะออกไป

ท่านบูรารุทตั้งแต่วิถีที่ได้ลำดวนมาทำงานด้วย ดูเหมือนว่า อากัปกริยาเปลี่ยนไปทีละน้อย ๆ ในคืนนี้ เห็นได้ชัดว่า ท่านมีความสันโดษผิดจากแต่ก่อน ท่านมีอัธยาศัยดีและต้อนรับหญิงทั้ง 2 คน เข้าไปนั่งคุยด้วย - ชักถามเรื่องนี้เรื่องนั้นเริ่มจากนางริน เป็นต้นว่า

- เธอใช่ไหม...ที่ชื่อว่าริน เมียของไอ้ปู้สที่ตายไปที่ฉันไว้ใจให้ถือปืนเฝ้ายามบ้านเมื่อปีที่แล้ว ?

(น.148)-คะ...ตัวฉันนี่แหละ

- ใ้ปัสสาวะเองเป็นคนซื้อตรงดีมากคนหนึ่ง มันได้รับใช้ข้าด้วยความซื่อสัตย์ตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มจนกระทั่งเสียชีวิตไม่เคยมีปัญหาอะไรสักอย่าง ในโอกาสที่ข้าได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ภรรยาที่ตายไปนี้ ข้าต้องบริจาคเงินให้ทานแก่คนยากจน และแผ่ความเมตตาแก่ตัวเองผู้เป็นเมียมันด้วย แต่ว่าข้ายังไม่รู้ใจเอ็งว่าเป็นอย่างไร ไม่รู้ว่าเอ็งยังอยากอยู่รับใช้ฝ่ากษิ์ ผากใช้กับข้าเหมือนกับลำตวนอย่างนั้นหรือเปล่า หรือต้องการอย่างไรอีก ?

- ขอกราบเรียนคุณท่าน...ดิฉันเป็นหญิงมีลูกติดคนหนึ่ง ตั้งแต่สามีตายจากไป ดิฉันสมัครใจอยู่ในโรงงานของคุณท่าน ทำงานหาเงินเลี้ยงชีพ เพราะไม่รู้ว่าจะประกอบอาชีพอะไรนอกจากนี้ พี่น้องของดิฉันมีมากมาย ในเมืองมณฑลบุรี ล้วนแต่เป็นคนยากจนหาเข้ากินค่าจะ (น.149)หวังพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันก็ไม่ได้ ถ้าคุณท่านสงสารดิฉัน ดิฉันก็จะพึ่งร่่มเงาี้จนกว่าชีวิตจะหาไม่

- เออ....ถ้าเอ็งพอใจผากชีวิตไว้กับข้าเหมือนกับลำตวน ข้าก็ยินดีจะช่วยเหลือเลี้ยงดูเอ็งตามสมควรต่อไป ขอให้เอ็งมีใจซื่อสัตย์กับข้าเหมือนผัวของเอ็งที่ตายไปเถอะ นับแต่วันพรุ่งนี้หรือตั้งแต่เดี๋ยวนี้ไปก็ได้ ข้าอนุญาตให้เอ็งกับลำตวนเข้ามาอยู่ที่นี้ เหมือนเป็นครอบครัวของข้าเต็มที โดยข้าสังเกตเห็นว่า ลำตวนเป็นกุลสตรีคนหนึ่งที่ประกอบด้วยจรรยา มารยาทที่ดีงาม พร้อมทั้งมีรูปโฉมงดงามเป็นเอก ไม่สมกับเป็นหญิงที่อยู่ในตระกูลต่ำต้อย บัดนี้ มันตัดสินใจมอบชีวิตให้ข้าแล้ว ไม่ไปไหนแล้ว ข้าจะเลี้ยงดูให้ดีต่อไป ไม่ให้ศัตรูมากล้ากรายมันได้ เพราะมันเป็นเด็กกำพร้า (น.150)อยู่ลำพังคนเดียวไม่มีใครเป็นที่พึ่งได้เลย ข้าจะปล่อยให้มันไปอยู่ในกระท่อมของเอ็งอีกต่อไปไม่ได้แล้ว เพราะลำตวนโตเป็นสาวเต็มตัวแล้ว ในโอกาสทำบุญนี้ข้าได้ตัดสินใจว่าจะจัดห้องชั้นบนให้มันอยู่ห้องหนึ่ง ส่วนเอ็งข้าให้อยู่ที่โรงครัวด้านหลัง

หญิงทั้ง 2 คน ได้ยินท่านบูรารุทกล่าวอย่างนี้ก็มีความดีใจอย่างยิ่ง จึงพากันคุกเข่าประนมมือไหว้แสดงความขอบคุณอย่างซาบซึ้งน้ำใจต่อท่านที่มีอุปการะคุณอย่างท่วมท้นต่อเธอ

ท่านบูรารุทยังยื่นนึ่งสักพักหนึ่ง จึงเอื้อมมือกอดกริ่ง ทันใดก็เรียกผู้หญิงคนหนึ่งเข้ามา

- สารี...เอ็งพาลำตวนกับนางรินไปเดินดูบ้าน และดูห้องส่วนตัวของแต่ละคนให้รู้จัก ด้วย ห้องนอนของลำตวนอยู่ข้างบนด้านทิศเหนือห้องหลานของข้า ส่วนห้องของนางรินอยู่ทางทิศตะวันตก (น.151) ของโรงครัวที่ยังว่างอยู่ห้องหนึ่งใส่กุญแจทิ้งไว้ เอ็งจะต้องจัดหาเตียง มุ้ง เสื้อ หมอน ผ้าห่ม ให้ครบทุกอย่างด้วย ส่วนลำตวน ให้เอ็งยกฟูกมาปูเพิ่มอีกหน่อย จัดเสร็จเมื่อไร ก็มอบกุญแจให้ถือไปเลย ถ้ามันยังไม่มาอยู่คืนนี้ พรุ่งนี้ก็จะมาอยู่แน่นอน

ท่านบูรารุทสั่งหญิงรับใช้ครบถ้วนแล้วก็เข้าไปในห้องของท่านที่อยู่ทางตะวันออกของห้องโถง เขียนจดหมายฉบับหนึ่งส่งถึงท่านข้าผุ-สีแดงน้องชายแท้ ๆ ของท่าน เป็นหัวหน้าศาลผู้พิพากษาในกรุงพนมเปญ เพื่อปรึกษาเรื่องราวความลับ ส่วนหญิงทั้ง 3 คนก็พากันไปโรงครัวแล้วขึ้นไปชั้นบน เดินดูบ้านเรือนของท่านคหบดีด้วยความพึงพอใจ

ขณะที่กำลังเดินดูที่ต่าง ๆ อยู่ชั้นบน ทันใดนั้นก็ได้ยินเสียงดังลั่นขึ้นใกล้ประตูกำแพงด้านหน้า (น.152) ดังคล้ายเสียงปืน มีเสียงดังและเสียงค่อยสลับกันไปหลายครั้งหลายหน เสียงดอกไม้ไฟ พลุ ตะไล และสาแทรกหนูช้าง ที่จุดให้มหาชนได้ดูในโอกาสงานนี้ หลังจากจุดดอกไม้ไฟเสร็จก็ฉายหนังให้ดู สุดท้ายเป็นการแสดงละครไปจนถึงเวลาตี 2 จึงเลิก ลำตวนและนางรินยืนอยู่ที่ระเบียงชั้นบน ชวนกันยีนดูการจุดดอกไม้ไฟและการละเล่นทั้งหลายอย่างตื่นตาตื่นใจจนกระทั่งลาโรง จึงกลับไปห้องพักของตนเอง

การทำบุญอุทิศส่งไปให้แก่ดวงวิญญาณคุณหญิงบูรารุทมีลักษณะอีกที่กึกกรึกครื้น เฉพาะในคืนนี้เท่านั้น พิธีที่จะต้องทำในวันพรุ่งนี้ก็มี การตัดบาตรทำบุญอีกอย่างหนึ่ง เป็นเสร็จพิธี

6

คำสั่งเสียของแม่จะสำเร็จหรือไม่

(น.153) นับตั้งแต่การทำบุญครบวันตายของคุณหญิงบุรารุช ลำดวนเข้ามาอยู่ในเคหสถานท่านคหบดีซึ่งเป็นที่สุดสบายแห่งใหม่ของเธอ นับเป็นบุญวาสนาที่ทำมาแต่กาลก่อน มาหนุนนำให้เธอมาประสบในคราวนี้ เธอพยายามรับใช้ท่านคหบดีไม่让您ผิดหวัง ทุกเช้าหลังจากที่ท่านตื่นนอน เธอก็เข้าไปจัดแจงฟูก - หมอน และปิดกวาดห้องด้วยความตั้งใจ เวลาทานข้าว เธอก็ยกข้าวปลาอาหารมาให้ท่านทานด้วยมือของเธอเอง เธอพยายามรับใช้และดูแลเอาใจใส่ท่านเหมือนลูกรับใช้พ่อ ทุก ๆ วันท่านเศรษฐีเรียกใช้เมื่อไร ก็สามารถเรียกหาได้ตลอดเวลา เพราะเธอตั้งตัวเป็นคนรับใช้ผู้ซื่อสัตย์อยู่ใกล้ ๆ ท่าน ไม่กล้าไปไหนให้ไกลสายตาท่าน จนถึงเวลาท่านปิดประตูเข้านอน เธอจึงค่อยถอยออกมาไปยังชั้นที่อยู่ของตนเองข้างบนตึก

(น.154) ท่านบุรารุช ก็มีใจปฏิบัติเธอมาก ท่านยกเธอไว้เหมือนลูกหลานแท้ ๆ ของท่าน ไปไหนมาไหน ท่านก็พาเธอไปด้วย ไม่เคยขาด

ทุกวันทำงาน จะเห็นสาวน้อยผู้นี้ออกจากคฤหาสน์ไปยังสำนักงานที่โรงงาน ออกจากสำนักงานกลับไปบ้าน พร้อมกับท่านบุรารุชเป็นประจำ คนบ้านใกล้เรือนเคียงเห็นดังนั้น ก็นึกอิจฉาบุญเก่าของเธอมาก บ้างก็สงสัยว่าท่านคหบดีคงจะขอเธอให้เป็นลูกกระมั่ง ? บ้างก็เข้าใจว่า หญิงสาวนี้มีหน้าตาและความประพฤติที่งดงามเหลือเกิน ท่านคงจะเลี้ยงดูเธอเพื่อไว้เป็นคู่ครองกับท่านวิศวกรชาวมุขนิตลูก ชายของท่าน ซึ่งได้ทราบข่าวว่าลงเรือจากประเทศฝรั่งเศสมาแล้ว ผู้ที่มีความคิดดังนี้ ก็มีแต่จะคอยดูความเปลี่ยนแปลงของท่านคหบดีว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป

วันหนึ่งท่านบุรารุชได้รับจดหมายฉบับหนึ่งจาก (น.155) เสงลี มีข้อความดังต่อไปนี้

"กระผมได้สืบหาข่าวคราวของคุณไผ่สีและนายภิน แก้วอย่างมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ได้รับการยืนยันจากผู้เดินทางคนหนึ่งที่สามารเป็นพยานเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ดีด้วยตาในเรื่องเหล่านี้ กระผมก็ไม่กล้ากราบเรียนคุณท่านมาก่อน เพราะกลัวว่าจะไม่จริง รอให้ผมหาชายที่เป็นพยานคนนั้นพบก่อน จึงค่อยส่งข่าวมาบอกให้ทราบภายหลัง

ในวันนี้กระผมได้ออกเดินทางจากกบินทร์บุรีแล้ว คิดว่าในวันอาทิตย์หน้าเวลาบ่าย จะมาถึงมณฑลบุรีแน่นอน"

ลงชื่อ : เสงลี

ด้านล่างของจดหมายได้เขียนข้อความสั้น ๆ ว่า

"ข่าวที่กระผมส่งมานี้ ไม่ใช่ข่าวดี ขอให้คุณท่านทราบไว้ก่อน"

(น.156)ออกญาข้าหมุรารุช ครั้นได้อ่านจดหมายนี้แล้ว ก็คิดหัวนโหนวในใจว่า เรื่องราวของลูกสาวที่ได้พลัดพรากจากครอบครัวไป คงจะมีเรื่องร้ายเกิดขึ้น เสงลีจึงได้ซ่อนเงื่อนไม่กล่าวพูด

เพราะเหตุที่จิตใจของพ่อที่เคยเลี้ยงดูบุตรธิดา เมื่อสงสัยว่าลูกมีความทุกข์แล้ว ถึงจะโกรธเกลียดอย่างไรก็ตาม ความโกรธเกลียดอันนี้ ก็กลับกลายเป็นอโหสิกรรม จางหายหมดไป ตัดใจจากลูกไม่ได้

ท่านหมุรารุชนั่งก้มหน้านั่งครุ่นคิดด้วยความสงบอยู่ที่โต๊ะเป็นเวลานาน จึงลุกจากเก้าอี้เดินไปมาหลายรอบในห้องทำงาน บางครั้งก็ไปยืนฟังขอบประตูทอดสายตาไปที่โรงงาน บางครั้งก็ยื่นเกาะขอบหน้าต่างเหม่อมองไปที่ถนนซึ่งมีผู้คนเดินขวักไขว่ไปมาไม่หยุดหย่อน ท่านกระวนกระวายอยู่ไม่เป็นสุข อยากรู้เรื่องราวเร็ว ๆ ยืนอยู่ที่หน้าต่างได้สักพักก็กลับมา (น.157)นั่งที่โต๊ะทำงาน หยิบเอกสารต่าง ๆ มาอ่านซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่จะอ่านด้วยจิตใจที่ล่องลอยไปเรื่อย ๆ ไม่ได้เรื่องราว ไม่นานนักก็ลุกขึ้นเดินไปอีก ผุดลุกผุดนั่งอยู่ไม่นิ่งจนกระทั่งถึงเวลากลับบ้าน

ลำดวนอยู่ในห้องทางด้านตะวันตกมอมมาเห็นทางช่องประตูก็นึกสงสัยมากกับอิริยาบถที่เปลี่ยนแปลงของท่านหมุรารุชเมื่อสักครู่นี้ เธอออกจากที่ทำงานเดินเงียบ ๆ ตามหลังท่านแทบจะไม่กล้าเหยียบไปไม้เกรงว่าท่านจะได้ยินเสียงเดินของเธอ พอถึงบ้านเธอก็เข้าไปนั่งในห้องโถงคอยดูเกรงจะมีงานเร่งด่วน

ในเวลานั้นท่านหมุรารุชได้เข้าไปในห้องนอนของท่าน เปลี่ยนเสื้อผ้าแล้วจึงออกมาข้างนอก เรียกเธอให้ไปใกล้

- ลำดวน... วันนี้เป็นวันอะไร ? อีกกี่วันจะถึงวันอาทิตย์ ?

(น.158)- ขอเรียนคุณท่าน... วันพฤหัสบดี อีก 3 วัน จึงจะถึงวันอาทิตย์

- นานอะไรอย่างนี้... ลำดวน... วันที่แสงสีจะมาถึง บัดนี้ข้าได้รับจดหมายฉบับหนึ่ง จากข้าผุ-สีแดง ให้ข่าวมาว่าในวันหยุดงานตุลาการปีนี้ เขาจะมาเที่ยวมวงคลบุรี 1 สัปดาห์ ดังนั้นเองจึงไปบอกสารีให้จัดแจงห้องที่อยู่ทางทิศเหนือของห้องข้าไว้ให้เขาด้วย สีแดงจะมาถึงในวันอาทิตย์นี้ แต่ไม่รู้ว่าเป็นเวลาเช้าหรือเย็น ตอนนั้นก็กลับไปพักผ่อนก่อนเถอะ... ลำดวน... ให้สารีคนเดียวอยู่รับใช้และจัดข้าวปลาอาหาร เอ็งไม่จำเป็นต้องทำหรรษา เพราะเอ็งมีฐานะต่างจากสารี จะต้องรับภาระอื่นต่างจากนี้

ลำดวนได้ฟังแล้วก็ลุกกลับออกไปจากห้องโถง พอทานข้าวเสร็จเธอก็เข้าห้องนอนของเธอซึ่งอยู่ชั้นบนนอนกายลงบนพูกเอามือก่ายหน้าผาก แล้วก็ครุ่นคิด (น.159)อย่างพิถีพิถันพิจารณาว่าตัวของเราที่มาอยู่ที่นี่ ก็ไม่เคยได้รู้จักท่านบุรารุชจริง ๆ เลย ขณะที่เราได้มาอยู่ในบ้านร่วมกับท่าน ท่านก็ช่วยเหลือเลี้ยงดูเราเต็มที่ ให้เสื้อผ้าอาหารและดูแลไม่ให้เราไม่ให้เกิดกังวลใจในเรื่องอะไรเลย เราได้ลองขังใจของท่านคบคิดดูอย่างถี่ถ้วนแล้ว เราได้ประจักษ์ด้วยปัญญาของเราอย่างไม่สงสัยว่า ท่านศรัทธารักห่วงใยและไว้วางใจเราจริงแท้แน่นอน

ในทุกวันนี้เราได้อยู่อย่างสุขสบายในคฤหาสน์หลังนี้ ไม่มีทุกข์ภัยอันตรายอะไรอีกแล้ว ดังนั้นแหวนเพชรวงหนึ่งที่เป็นมรดกของแม่ และที่เราพยายามเก็บซ่อนไว้ไม่ให้ใครเห็นกลัวเขาจะขโมย เราจะต้องเอามาสวมติดมือไว้ในขณะนี้เลย คิดแล้ว ลำดวนก็เปิดกระเป๋าถือของแม่แล้วเอาแหวนที่มีรูปทรงเป็นตัวอักษร "ซ" มาสวมที่นิ้วนางทันที

(น.160)ตั้งแต่แสงสีได้ส่งจดหมายฉบับหนึ่งมาให้, ออกญาบุรารุชมีใบหน้าหม่นหมองตลอดเวลา เลิกไปทำงานของท่าน ท่านอยู่เฉย ๆ แต่ในบ้านคอยการเดินทางของแสงสี กิจการทุกอย่างท่านมอบให้ลำดวนรับพิจารณาแล้วนำมาส่งให้ท่านดูที่บ้าน ไม่กี่วันที่ผ่านมานี้ มีลางสังหรณ์แปลก ๆ เกิดขึ้นในใจของท่าน ทำให้ท่านมีความกังวลอย่างหนักต่อโชคชะตาของไฟสี

"สายโลหิตเรียกหา" - ดวงวิญญาณของพ่อกับลูก ถึงแม้ว่าจะอยู่ที่ใด ตายไปแล้วก็ต้องโยงโยงไปมาหาสู่กันและกันในสงสารภพตามบุรพนิสัยของตน ดวงวิญญาณของท่านบุรารุชล่องลอยไปไกลทุกที่ ๆ ท่านคิดถึงลูกที่สูญหายไปนาน ไม่รู้ว่าอยู่ที่ใด ความโกรธของท่านที่มีอยู่มากเท่าไร ก็ละลายหายไปหมด ท่านกลับมีความหดหู่และสลดใจมากขึ้นเหลือประมาณ (น.161)พรหมวิหารธรรม-สัปปริสธรรม และเมตตาธรรม ก็เกิดมีขึ้นในใจของท่าน

ความโกรธอันแรงกล้าที่ประทุขึ้นเหมือนกับดินประสิวกลับกลายเป็นอ่อนเหลวเหมือนขี้ผึ้งถูกแสงแดด

ท่านบูรารุทก็ยิ่งอวรณ์ลูกมากขึ้นไม่มีสร้างชา พยายามให้ลืมห่างไร แต่ก็ยังนึกถึงลืมห่าง นี่แหละที่เรียกว่า ใจของพ่อ - และนี่แหละที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม ของบุพการีแต่ละคน พ่อคิดถึงลูกเหมือนปลาชิวไล่ตาม - ลูกคิดถึงพ่อเหมือนพระกลับหลังหัน

หลายวันมานี้ ลำดวนไปทำงานแต่เพียงคนเดียว เห็นเจ้านายไม่สบายใจ เธอก็ไม่สบายใจไปด้วย ทุก ๆ วันที่กลับมาจากที่ทำงาน เธอเอาเอกสารต่าง ๆ ไปวางไว้ให้ท่านดูในห้อง แล้วก็ขึ้นไปชั้นบนทันที เพราะเธอรู้ว่าท่านบูรารุทกำลังไม่สบายใจ ไม่อยากให้ใครไปเกะกะใกล้ ๆ ท่าน ดังนั้นในแต่ละวัน เธอ (น.162) ได้พบหน้าท่านเพียงชั่วครู่ ไม่เคยได้อยู่ร่วมสนทนาอะไรกับท่านนานเลย

สัปดาห์ที่เต็มไปด้วยความทุกข์ และการรอคอยได้ผ่านพ้นไปเมื่อคืนนี้แล้ว วันอาทิตย์ที่แสงสีได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรก็เข้ามาถึงในเวลาเช้านี้ นำเอาทั้งสิริมงคลและความทุกข์โศกมาด้วย ลำดวนไม่กล้าเดินไปไหนไกล เธออยู่แต่ในบ้าน คอยดูเกรงว่าท่านคบคิดต้องการเรียกใช้เธอ

พอถึงเวลาบ่าย 3 โมง คือเวลาที่พวกเขาหวังว่า แสงสีจะมาถึงแน่นอน ลำดวนแต่งตัวเรียบร้อยนั่งคุยเล่นกับนางรินอยู่ที่เฉลียงชั้นบน

ขณะที่กำลังคุยกันถึงเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย ทันใดนั้นก็เห็น (น.163) รถสปอร์ตเข้ามาจอดที่ลานหน้าบ้าน แล้วเห็นชายคนหนึ่งสูงขาวยืนหน้าเหมือนกับท่านบูรารุท แต่ยังอ่อนกว่าเล็กน้อย ลงจากรถเดินเข้ามาในบ้าน พอนางรินเห็นก็บอกลำดวนว่า นั่นแหละท่านสีแดง น้องชายแท้ ๆ ของเจ้านายเรา ลักพักก็เห็นคนส่งหนังสือคนหนึ่งเข้ามาถึง

ดวงอาทิตย์เคลื่อนคล้อยลงไปทีละน้อย ๆ ต่ำลงไปเรื่อย ๆ เวลา 4 โมงครึ่งผ่านไป แล้ว ก็ยังไม่เห็นแสงสีมาถึง

ลำดวนและนางรินนั่งคุยกันจนเพียงพอแล้ว ก็ลุกขึ้นยืนมองไปทางทิศตะวันตก เห็นพระอาทิตย์ดวงกลมอยู่เหนือยอดเขา พลังความร้อนอ่อนตัวลงมาก อากาศที่ร้อนอบอ้าวในเวลากลางวันก็หายไป แสงสีทองสาดส่องไปบนก้อนเมฆขาว ๆ (น.164) ซึ่งอยู่ที่ขอบฟ้าเผยให้เห็นสีชมพูและสีเหลืองสุกสดใสงดงามเหลือคณนา ผุ่งสัตว์พาหนะกำลังก้มหน้ากินหญ้าในห้องทุ่ง นกบินเคียงเรียงกันเป็นแถวเดี่ยวอยู่ไกล ๆ มองห่าง ๆ เหมือนกับเชือกเส้นใหญ่สีดำ

คลี่ขยายอยู่กลางนภาลัย ท้องฟ้าอันกว้างใหญ่มีพื้นสีน้ำเงิน เจียบสงบ ดูสูงลิบลัวขึ้นไปจนหาที่สิ้นสุดมิได้

ลำดวนยืนเกาะลูกทรงระเบียงบ้านชั้นบน พยายามปล่อยอารมณ์ให้ลอยไปไกลถึงที่ที่เธอเคยรับความทุกข์ยากลำบากเมื่อครั้งก่อนแทบเป็นแทบตาย ก่อนที่จะมาอยู่ในเคหสถานอันสมบูรณ์พูนสุขนี้ วาสนาของเธอไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรต่อจากวันนี้ไป ชีวิตของเธอฝากไว้ในกำมือของผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง ถ้าท่านทราบเรื่องเมื่อไร ท่านไล่เธอออกจากที่นี่ เธอก็จะต้องตายตามแม่ไป ถ้าหากว่าท่านมีใจ (น.165)เมตตาต่อเธอ ๆ ก็อยู่รอดปลอดภัยกับเขาต่อไปอีกเมื่อลำดวนคิดได้ดังนี้แล้ว น้ำตาก็คลอเต็มเบ้า ยืนนั่งตรอมตรมอยู่กับความคิด ดูท้องฟ้าที่กว้างใหญ่ไพศาลจนหาอะไรเปรียบไม่ได้ เวลานั้นนางรินลาลงไปข้างล่างแล้ว ลำดวนยืนอยู่เพียงคนเดียวก็ยกมือทั้งคู่ประนมระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยกล่าวคำวิงวอนถึงเหล่าเทพนิกรอมรภัญญาที่อยู่ในเทวสถาน ขอให้ท่านช่วยปกป้องเธอให้พ้นจากทุกข์ภัย เพื่อให้คำสั่งเสียของแม่สำเร็จในเวลาอันใกล้

เพียงจะวิงวอนเสร็จพอดี นางสารก็ขึ้นไปบอกเธอว่าท่านบูรารักษ์ให้หา ลำดวนก็วิ่งลงไปข้างล่างทันที ถือกระบี่ของแม่ติดมือไปด้วย พอไปถึงห้องโถง เธอเห็นท่านบูรารักษ์กับท่านสีแดงนั่งเคียงกันในห้องรับแขกที่มีเก้าอี้โซฟา 20 ตัวซึ่งล้นแล้วแต่ยัดหนุน เย็บคลุมด้วยผ้าสวย ๆ มีดอกไม้เรียงรายสลัปสี (น.166)เหลืองและสีแดงสว่างสดใสเหมือนน้ำทอง ตั้งเรียงกัน 2 แถวยาว

ท่านสีแดงเห็นเธอเข้าไปถึงก็พลั้งปากเหมือนกับตกใจ พยายามหันมาจ้องดูเธอไม่วางตา อ้าปากเหมือนจะพูดอะไรสักอย่าง แต่พอดีท่านคหบดีพูดขึ้นก่อน ท่านจึงนั่งนิ่งต่อไปไม่กล้าพูดขัดคำพูดของพี่

-ลำดวน...ข้าสงสัยมาก...ทำไมไม่เห็นแสงสีมา ? ขณะนี้เวลา 5 โมงครึ่ง เย็นมากแล้ว

- ขอกราบเรียนคุณท่าน เมื่อสักครู่นี้ดิฉันอยู่บนบ้าน เห็นเกวียนเล่มหนึ่งเข้ามาหยุดอยู่ที่หน้ากำแพงประตูบ้าน และเห็นชายคนหนึ่งสวมหมวกฟางสีดำปีกใหญ่ คิดว่าคุณแสงสีอยู่ข้างในเกวียนนั้นแหละ แต่ความรีบเกินไป เพราะน้ำสารขึ้นไปเรียก ดิฉันก็วิ่ง (น.167)ลงมาไม่ได้สังเกตดูให้แน่ชัด

- ข้างเถอะลำดวน...เก็บเรื่องของคุณแสงสีไว้ก่อนดีกว่า เอ็งเอาจดหมายนี้ไปอ่านและแปลให้ข้ารู้เรื่องเดียวกันที่เดียวกับบริษัทคิดพาณิชย์อยากคุยเรื่องอะไรกับเรา

ลำดวนก็รับเอาจดหมายนั้นมาจากมือของท่าน ขณะที่กำลังคลี่จดหมายอ่านนั้น พลันท่านบูรารุก็มองเห็นแหวนในนิ้วมือของเธอ ท่านจับวัตถุนั้นไว้แน่นแล้วชักใช้โล่เสียดเธอ ปากคอสั่งว่า

- ลำดวน...เอ็งได้แหวนนี้มาจากไหน ?

ลำดวนตกใจมาก คิดว่าวาสนาของเธอคงจะเห็นจริงว่าดีหรือไม่ดีในขณะนี้แหละ เธอจึงคุกเข่าไหว้ท่านเศรษฐีแล้วตอบว่า

- ขอกราบเรียนคุณท่านที่มีอุปการะต่อดิฉันเป็นล้นพ้น แหวนวงนี้เป็นมรดกตกทอดจาก (น.168)แม่ของดิฉัน

- มรดกแม่ของเอ็ง ! แล้วแม่ของเอ็งชื่ออะไร ? เดียวนี้อยู่ที่ไหน ?

- ขอกราบเรียน ชื่อไผ่สี...ท่านเสียชีวิตแล้ว

ออกญาบูรารุ ได้ยินว่าลูกสาวของท่านถึงแก่กรรมแล้ว ก็ซบหน้าลง หยุดพุด หยุดคุดต่อไปอีก

ท่านสีแดงผู้เป็นน้องเห็นพี่น้องเจ็บ ก็เสริมคำถามต่อไปอีก 1 คำ เพื่อให้ความกระจ่างขึ้นไปอีก

- ลำดวน...พ่อของเอ็งชื่ออะไร ?

- ขอกราบเรียนคุณท่าน...ดิฉันไม่ได้ชื่อลำดวนหรอก

- ยี่ ! ทำไมเป็นอย่างนี้ ! ไม่ใช่เธอหรือที่คนเขารู้จักกันทั่วว่าชื่อลำดวน ?

- ค่ะ...ไม่ใช่หรอก...ดิฉันชื่อภิน-เรนแถต พ่อชื่อภิน แก้ว ลำดวนเป็นเพียงชื่อปลอมเท่านั้น

(น.169)ในขณะนั้น เสงสีเข้ามาถึงพร้อมทั้งพาดำแก่คนหนึ่ง ลำสัน หนวดเครารุงรัง เข้ามาด้วย แรนแถตหันไปเห็นแล้วก็ร้องขึ้นว่า "คุณตา...คุณตา...คุณตามวง...คุณตามวง" แล้วเธอก็วิ่งไปกอดเอาชายคนนั้นร้องไห้

คนทั้งหมดที่อยู่ในห้องรับแขกตกตะลึงกับเหตุการณ์อันน่าพิศวง สักพักแสงสีก็เอาใบมรดกบัตรที่เขาได้คัดลอกมาจากอำเภอกบินทร์บุรีมอบให้ท่านบูรารุแล้วกล่าวกับท่านว่า

-ขอประทานโทษ...คุณตาที่เรนแถตตรงไปกอดเอวร้องไห้ให้แม่และที่เป็นคนอุปถัมภ์ คำจุนคุณไผ่สี ในเวลาที่เธอกำลังจะตาย เขาได้พาเดินทางตั้งแต่ปราจีนฯเรื่อยมา ประสงค์จะ

เข้ามาสู่ประเทศเขมร แต่ว่ามาถึงแค่กบินทร์บุรี อากาศโรคร้ายใน (น.170) ตัวเธอทรุดหนักมาก เกินไป ทำให้เธอตายไปในตอนนั้น

แรนແຕตกำพร้าวัดเดี่ยวหาที่พึ่งพาอาศัยไม่ได้ ก็เข้าไปขออยู่กับคณะละครของ หมิ่นไปที่เตรียมย้ายจากกบินทร์มาแสดงที่เมืองอรัญฯ ตอนที่อยู่ในคณะละครนี้เธอได้รับความทุกข์ยากลำบากมาก ตามวงคนเดิมนี้เองได้ตามช่วยเหลือเธอ พาเธอออกมาจากอรัญฯ ไปจนถึงปอยเปต ถ้าไม่ได้ชายคนนี้ช่วย แรนແຕตก็ไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรร เธอคงจะตกเป็นข้าทาสของเขาในประเทศไทยตลอดชีวิตก็ไม่รู้ ที่กระผมกราบเรียนท่านมานี้ เพียงแต่เป็นเรื่องเศร้า ๆ เท่านั้น...ตามวงกับแรนແຕตซึ่งเป็นเจ้าของเรื่อง อาจจะอธิบายให้ท่านทราบเรื่องราวโดยละเอียดอย่างไรไปอีกก็ได้

- ขอบใจ...แสงสี...ไปพักผ่อน (171)เถอะ ฉันขอเคให้ตามวงอยู่พักกับฉันสัก 2-3 วัน ฉันจะให้รางวัลกลับไปบ้านอย่างพอใจ

ในเวลานั้นท่านออกญาข้าผู้-สีแดง เยหน้ามองพี่แล้วพูดด้วยความอ่อนน้อมว่า
- ผมสงสัยมาก...พี่...ตัวที่เป็นผู้นำคนหนึ่งที่มีปัญญาหลักแหลมที่สุดในที่นี่ ทำไมถึงไม่เข้าใจเรื่องแค่นี้ ? แรนແຕตได้เข้ามาเป็นคณงานในโรงงานของพี่, แล้วได้เข้ามาอยู่ในบ้านพี่ สิ้นเวลาเกือบ 1 ปีแล้ว ทำไมพี่ยังไม่รู้จักมันเป็นหลานของตัวเอง ส่วนผมเพียงแค่มองเห็นแวบเดียว ผมก็ตกใจ เห็นชัด ๆ ว่ามันเป็นลูกของไฟสีจริง ๆ ผมเกือบจะถามมันให้ตรงประเด็นไปแล้ว แต่บังเอิญพี่พูดก่อน ผมจึงนิ่งเสีย

แรนແຕตเหมือนแม่มันมาก ไม่ผิดแผกแตกต่างจากกัน (172)ตรงไหนสักนิดเลย... ตาก็เหมือน แก้วโครงหน้าก็เหมือน รูปร่างผิวพรรณพร้อมทั้งท่าทีกริยา และเสียงพูดก็แหลมเล็กเหมือนกันอีก หาที่แตกต่างจากกันไม่ได้เลย

- แกพูดอย่างนี้ไม่ถูกหรอก...สีแดง ตอนที่ฉันเห็นมันตอนแรก ฉันก็ตกตะลึงเหมือนแกนั่นแหละ แต่พอฉันถามถึงตระกูลพ่อแม่มันและตัวของมัน มันตอบว่าพ่อของมันชื่อไก...แม่ชื่อไม ตัวมันชื่อลำดวนเสียอีก คนเรา...มันก็มี...ที่เหมือนกันอยู่เยอะ อีกอย่างหนึ่ง ตาฉันก็มีดมัวไปมากแล้ว..มองหน้าคนก็แทบจะไม่รู้จัก ถึงจะใส่แว่นตาก็ไม่ชัดแตกต่างกว่ากันเท่าใดนัก

อีกอย่างหนึ่ง สมมติว่า ถ้าหากเราคิดว่ามันเป็นลูกไฟสีจริง แต่ถ้าเจ้าตัวเถียงว่าไม่ใช่แล้วเราจะสันนิษฐานอย่างไรได้อีกเล่า ? ถ้าพูดให้ถูก คือเราเพียงแค่สงสัยเท่านั้น เรื่องสงสัย

จะ (น.173)เอามาเป็นเรื่องจริงได้อย่างไร เหตุที่สงสัยนี้แหละจึงทำให้ฉันช่วยเหลือดูแลมัน แถมยังเอามันมาอยู่ด้วยกันในบ้านอีกด้วย

เรื่องนี้...แกไม่ต้องสงสัยหรอก...สีแดง ที่ควรจะน่าสงสัยก็ตรงที่เรนแถมมาพบตา แล้วทำไมก็ยังปิดบังเรื่องราวของตัวเองไม่ยอมพูด ตรงนี้แหละที่ฉันจะถามมันให้รู้เรื่องเดี๋ยวนี้

-เรนแถม...หลาน...หลานจงมาอยู่ใกล้ตาของหลาน !

เรนแถมกำลังกลัวจนหายใจไม่ทั่วท้อง เพราะไม่รู้ว่าท่านคหบดีต้องการจะตัดสินใจ เรื่องของตัวเองอย่างไร ก็เดินเข้าไปคุกเข่าลงกราบเท้าตา น้ำตาคลอเบ้า

ออกญาบุราวุธ เห็นหลานตอกอยู่ในสถานภาพอย่างนี้ ก็สงสารมาก จึงลุกขึ้นยืนแล้ว ดึงตัวหลานมากอดไว้ที่ทับอก ยกมือลูบ (น.174)หัว ลูบผม ลูบหลัง แล้วยื่นนิงขริม มองดูรูป ถ้ายิบหนึ่งที่เขววนติดกับฝาผนังคือรูปของไผสี ดวงตาของท่านเอ๋อล้นไปด้วยน้ำตา ซึ่งค่อย ๆ หยดลงมาเปียกเสื้อ ออกญาบุราวุธลืมหัด หลงสติ พยายามปลอบใจให้ล่องลอยไปให้ไกล... แสนไกล... ไกลจนถึงอดีตที่ผ่านพ้นไปกว่า 15 ปี คือเวลาที่ไผสีมีอายุเท่ากับเรนแถมตนเอง

ขณะนี้ รูปเหมือนไผสีออกมาให้เห็นตรงหน้าแล้ว แต่ดวงวิญญาณของนางไม่รู้อยู่ที่ไหน เรนแถมรูปร่างของหลานกับแม่ออกมาจากพิมพ์เดียวกัน

พูดเสร็จท่านบุราวุธก็ดึงหลานให้เข้ามานั่งที่เก้าอี้ใกล้ ๆ ถามด้วยเสียงตะกุกตะกัก ว่า

- ทำไมหลานถึงไม่บอกให้ตาตั้งแต่เข้ามาถึง

(น.175) - ขอโทษ...ท่านตา... ให้หลานเรียนท่านได้อย่างไร เพราะเป็นคำสั่งเสียของแม่ซึ่งหลานจะต้องทำตามไม่ให้ผิดเพี้ยน

- แล้วแม่ของเจ้าสั่งเสียไว้อย่างไรบ้าง ?

- ในเวลาที่แม่ของหลานใกล้จะตายที่ศาลาวัดกบินทร์บุรี ท่านสั่งเสียไว้ว่า

1- เมื่อลูกไม่มีแม่แล้วลูกต้องพยายามหางานทำให้ได้ด้วยความคิดของตัวเอง และให้คิดหาวิธีไปให้ถึงเมืองมณฑลบุรี เมื่อถึงแล้วให้ลูกเข้าไปสมัครเป็นคนงานในโรงงานของท่านบุราวุธซึ่งเป็นพ่อของแม่และเป็นตาของลูก ลูกจะต้องเปลี่ยนชื่อของตัวเองและชื่อของพ่อแม่ อย่าให้ใครรู้ถึงชาติกำเนิดเด็ดขาด

2- ให้ตั้งใจรับใช้ท่านตา อย่างล้นเหน็ดเหนื่อย ให้รับใช้ท่านจนกระทั่งท่านรักใคร่เอ็นดูลูก (น.176)ความรู้ความสามารถของลูกจะทำให้ท่านพอใจแน่นอน

3- พออยู่ได้นานสักหน่อย ให้ลูกซึ่งใจท่านคบติดดู ถ้าหากเห็นแน่ชัดว่าท่านคบติดรักและไว้วางใจลูกแล้ว ให้ลูกนำแหวนวงนี้มาสวมไว้ติดมือเถิด ลูกจะได้รู้ถึงชะตากรรมของตนเองในตอนนั้นแหละ

ครั้นพูดมาถึงตอนนี้ แม่ก็มอบแหวนและกระเป๋าทูบนี้ให้หนู แล้วถามย้าว่า

- ลูกกล้าสัญญากับแม่ใหม่ว่า จะทำให้สำเร็จตามความประสงค์ของแม่ ?

ตอนนั้น หนูได้ยกมือประนมเหนือเกล้าตั้งปฏิญญาด้วยสัจจวาจาว่า จะทำตามคำสั่งเสียของแม่ จะไม่ให้ผิดเพี้ยน

- พอก่อน...หลาน...

(177) ท่านบูราราชเอียงตัวไปด้านซ้าย เอ้อมไปถอดแหวนจากนิ้วของแรนแอนด์ มาแสดงให้คนทั้งหมดนั้นดู แล้วก็อธิบายให้หลานฟังว่า

- แรนแอนด์ แหวนวงนี้มีทรงเป็นรูปตัวหนังสือ “ซ” คือเป็นตัวหนังสือต้นของคำว่า “ซาญ” ซึ่งเป็นตระกูลของตา ไม่มีใครทำวงแหวนอย่างนี้หรอก มีเฉพาะตาคนเดียวเท่านั้น เมื่อครั้งที่แม่ของหลานเพิ่งจะโตเป็นสาว ตาได้จ้างช่างให้ทำแหวนแบบนี้ 3 วง ให้ช่างฝังพลอยเม็ดใหญ่สีน้ำเงินที่หัวแหวนวงหนึ่งสำหรับตา อีก 2 วง ฝังเพชร วงหนึ่งให้แม่ของหลาน อีกวงให้บุญนิต

แรนแอนด์... หลานจงพูดความจริงสิ... ว่าตาได้ช่วยเหลือดูแลหลานจริงหรือเปล่า ตั้งแต่หลานได้เข้ามาทำงานในเมืองมงคลบุรีนี้

- กราบเรียน... ดิฉันได้รู้แล้ว (น.178)ว่าท่านตามีจิตใจเมตตาสงสารดิฉัน ได้ช่วยเหลือเลี้ยงดูดิฉันนับตั้งแต่ 3 เดือนที่เข้ามาทำงานในโรงงานปอกนุ่นและในที่ทำงานของท่านตา

- เออ... เมื่อเจ้าได้ลงใจตามรู้แน่ชัดตั้งแต่ตอนนั้นมา...แล้วทำไมหลานไม่ยอมสวมแหวนนี้ตามคำสั่งเสียของแม่หลานให้ตาได้เห็น... มักรอเก็บไว้ให้นานจนถึงวันนี้ทำไม

- ขอโทษค่ะ... ท่านตา... ท่านตามีจิตใจเมตตาสงสารเฉพาะต่อลำดวน ซึ่งไม่รู้ว่าพ่อแม่ออยู่ที่ไหน แต่ตรงชื่อแรนแอนด์ซึ่งมีพ่อชื่อภิน แก้วและแม่ชื่อไผ่สี ท่านตาไม่มีเมตตากรุณาให้สักนิดเลย

- นี่ ! ทำไมหลานพูดอย่างนี้... หลาน... ลำดวนกับแรนแอนด์ เป็นคนเดียวกันมิใช่หรือ ?

- กราบเรียน... ไม่เหมือนกันหรอก ถ้าเอา (น.179)แต่ชื่อลำดวนมาพูด... ไม่ปรากฏเรื่องราวอะไร และถ้าเอาชื่อแรนแทนมาเปิดเผยนั้นจะมีเรื่องพูดถึงมากมายกลายเป็นน้ำไหลไปในแม่น้ำที่ยาวไกล แล้วอาจจะทำให้หลานมีความทุกข์เข็ญใหม่ขึ้นมาอีก เพราะว่าท่านตาตั้งใจตัดขาดจากหลานไปหมดแล้ว

ท่านตาสึกแล้วหรือ ? เมื่อวันก่อนท่านตาได้สั่งให้หลานเขียนจดหมายหนึ่งฉบับส่งไปให้แสงลี ขอให้แสงลีถามใจแม่ของหนูดู โดยที่ท่านตาไม่รู้ว่แม่ของหลานตาย ว่าหากว่าแม่ของหลานยินยอมเลิกหย่าร้างกับสามี จึงจะให้กลับคืนมาบ้าน และถ้าหากว่ามีลูกอย่าให้เอาลูกมาด้วย หลานได้ให้ความเห็นในเวลานั้นว่า ถ้าคุณท่านรู้จักนึกสงสารลูก อยากให้ลูกเข้ามาอยู่ร่วมตระกูล ส่วนคุณไผ่สีก็มีพรหมวิหารธรรมต่อลูกดังนี้เหมือนกัน ไม่อยากให้ลูก (น.180) แยกจากตัวของตนเองไปไหนหรอก... น่าจะสงสารกันบ้างเถอะ

ท่านตาก็รีบตอบว่า ตัดขาดไม่มีเยื่อใยเพียงแค่นี้ ไม่ให้มาใกล้หรอก แม่เพียงแค่มหาเหยียบที่ดินสักนิดก็ไม่ได้ด้วย เมื่อท่านตาพูดอย่างนี้แล้ว จะให้หลานกล่าวพูดเรื่องของตนเองให้ตาฟังได้อย่างไร

ท่านนุราชูจหนักปัญหาที่จะหาคำพูดมาโต้ตอบก็สร้างทำเป็นเรียกนางรินที่ยืนลับ ๆ ล่อ ๆ อยู่ที่ริมประตูมากล่าวโทษว่า

- ริน เอ็งรู้ว่าแรนแทนเป็นหลานของข้าเหมือนกัน ทำไมไม่พูดตั้งนานมาแล้ว ?

- ขอโทษคุณท่าน...ดิฉันไม่รู้เรื่องนี้หรอก แค่อสงสัยและฉงนในใจเท่านั้น เพราะเห็นท่าทีและความประพฤติของเธอแตกต่างจากเด็กทั่ว ๆ ไป

1- ในเวลาที่ดิฉันพูดยกย่องว่าเธอมี (น.181)รูปโฉมงดงามเหมือนกับคุณไผ่สี เธอก็มีแต่สีหน้าหม่นหมองแล้วห้ามดิฉันว่าอย่าพูดอย่างนี้อีก อย่าเอาตัวเธอซึ่งเป็นลูกคนยากจนไปเปรียบกับลูกของเศรษฐีนั้นไม่เหมาะสมเลย

2- เมื่อตอนที่เธอเพิ่งมาถึง เธอพยายามถากถางป่าเลา ที่ริมฝั่งแม่น้ำและถางหญ้าใกล้กระท่อมทำเป็นทางเดิน เป็นที่ที่เธอตั้งชื่อแปลก ๆ น่าสงสัย ไม่รู้ว่าเธอมีความคิดอย่างไร ?

3- ในเวลาที่เธอล้อมลูกของดิฉันได้ตั้งมะขามใหญ่ ตัวเธอก็ร้องไห้ไปด้วย

- หยุดก่อน...นางริน...แล้วที่ทั้งหมดนั้นยังอยู่ถึงทุกวันนี้หรืออย่างไร ?

- ขอกราบเรียนคุณท่าน ยังอยู่จนถึงทุกวันนี้ แค่มียุ้งงอกขึ้นบ้างแล้วเท่านั้น

- เออ...ถ้าอย่างนี้ฉันจะออกไปดูเดี๋ยวนี้ ให้ (น.182) ไปบอกคนขับรถให้เอารถมาเทียบโดยเร็ว แล้วเดินไปรอเข้าที่กระท่อมของเอ็งก่อน...ไป

- เสงลี...ผมได้ให้คุณกลับบ้านนานแล้ว แต่คุณไม่ยอมไป อยากอยู่ฟังเรื่องราวตอนนี้ขอให้คุณพาคณมวงและสีแดง ไปที่ที่นางรินมันพูดเมื่อสักครู่ ผมจะออกตามหลังไปเดี๋ยวนี้ ขอโทษ...ที่ผมไม่ได้พาท่านทุกคนไปด้วยรถของผม เพราะว่าผมอยากนั่งลำพังเพียง 2 คนกับเรนแอนด์ เพื่อแสดงให้เห็นชาวบ้านและพวกคนงานเห็นและรับรู้ทุก ๆ คนว่า สาวน้อยนำสงสารนี้ ที่จริงแล้ว เป็นหลานของผม

พูดเสร็จท่านบูรารุชและเรนแอนด์ก็พากันเข้าไปที่ของตนเองนำลังหน้าลังตา นุ่งห่มตักแต่งตัวอย่างสวยงาม แล้วจึงออกจากเรือนมุ่งไปยังรถเทียมม้าสีเหลืองสุก 2 ตัว ตัวใหญ่เท่า ๆ กัน ออกเดินทางไปที่

(น.183) ออกญาบูรารุชสั่งให้สารถีขับรถม้าเข้าไปในที่ประชุมชนวนรอบตลาด 1 รอบ แล้วก็ขับตามทางไปทางตะวันตกและตะวันออก จนกระทั่งสุดเขตหมู่บ้าน จึงขับกลับมาจอดที่ริมน้ำมณฑลบุรี พาหลานลงไปยืนอยู่ใต้ต้นมะขามใหญ่ที่บริเวณของท่าทั้งหมดได้มารอคอยอยู่เต็มบริเวณ ไม่มีขาดใครแม้สักคนเดียว ท่านคหบดียืนมองดูรอบทุกทิศสักครู่หนึ่ง จึงเรียกนางรินไปชี้ที่ที่เรนแอนด์ได้ทำไว้

นางรินก็พาผู้คนที่ทั้งหมดเดินดูจนทั่ว เริ่มตั้งแต่ทางพ้อที่ออกจากกระท่อมไปยังท่อน้ำ-ทางแม่จากกระท่อมไปยังต้นมะขามใหญ่-ทุ่งพาลูกเดินเล่นที่อยู่ใกล้ต้นไม้นี้ จนกระทั่งไปถึงป่าไทรร้าย คือป่าต้นเลาสูงแห่งหนึ่งติดริมฝั่งแม่น้ำ-ทางรันทออยู่ในป่าเลาและซุ่มหมดทุกซอกที่อยู่ติดกับทางนี้

ท่านคหบดีได้เห็นที่ทั้งหมดแล้ว ก็หันไปถามหลานว่า

(น.184)- เรนแอนด์...หนูลองอธิบายมาดูสิว่า ชื่อทั้งหมดนี้ ที่หนูตั้งไว้มีจุดประสงค์อะไร ?

- ขอกราบเรียนท่านตา...ไม่มีจุดประสงค์อะไรสำคัญมากหรอก ที่หลานตั้งชื่อให้ทั้งหมดนี้ ก็เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่หลานได้ประสบมา ในครั้งแม่ได้เสียชีวิตไป, หลานอยู่แต่เพียงคนเดียวท่ามกลางบ้านเมืองของผู้อื่น หลานฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ นานา ซึ่งล้วนแต่มาขัดขวางการเดินทางไม่ให้หลานสามารถกระทำกิจให้คำสั่งเสียของแม่ได้สำเร็จ

ทางบิดาและทางมารดาทั้ง 2 นี้ เป็นชื่อที่หลานตั้งไว้เพื่อตักเตือนความนึกคิดให้ระลึกนึกถึงท่านผู้มีพระคุณทั้ง 2 คน

ทุ่งพาลูกเดินเที่ยวเป็นสิ่งที่ทำให้ระลึกถึงเวลาที่แม่เจ็บไข้ได้ป่วยมากแล้วได้พาหลานออกจากบริเวณปราจีนฯข้ามลัดตัดทุ่งนามาขึ้นเกวียนไปบ้านตามวง (น.185) เพื่อออกเดินทางมาประเทศเขมร

ป่าโหดร้ายเป็นเครื่องหมายของป่าแห่งหนึ่งอยู่ที่อรัญประเทศซึ่งในขณะที่หลานหนีออกจากคณะละครของหมื่นไปมีโจรร้ายคนหนึ่ง ซักมัดเกือบจะฆ่าหลาน

- ทางรันทศ...อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเป็นตัวแทนเวลากลางคืนที่เดินจากปอยเปตมาเมืองศรีโสภณ หลานได้เดินทางลัดป่ามาตามเส้นทางนี้แต่เพียงผู้เดียว มีความลำบากเหลือจะคณานับ.... ไหนจะกลัวสัตว์ป่า - ไหนจะกลัวโจร - ไหนเรียวแรงหมดเดินแทบไม่ไหว

ซุ้มรับความทุกข์...ที่แห่งนี้ หลานได้ทำไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจในขณะที่หลานรับความทุกข์ยากแต่เพียงผู้เดียวในกลางดึกสงัดกลางทุ่งกว้างที่ไม่มีบ้านเรือนผู้คน ก่อนที่จะมาถึงเมืองศรีโสภณ กลัวภูตผีปีศาจและความโหดร้ายทุกอย่างซึ่งล้วนแต่ทำให้ขวัญเสีย หลานเข้าไปหลบซ่อนอยู่ในกองฟางแห่งหนึ่งใกล้ถนน เอาฟางมาคลุมทั่วตัวเพื่อให้เป็นที่กำบังตัว

(น.186)-หลาน...ในคืนที่หนูหมดวิธีการแล้ว แล้วหนูนอนอยู่ในกองฟางนั้นจนรุ่งเช้าหรือ หรือว่าอย่างไร ?

- ไม่ค่ะ...น้ำนมแม่ผู้ประเสริฐ...พอถึงช่วงยาม 2 ใกล้เที่ยงคืน ทนใดก็เห็นเกวียนมาถึง เป็นเกวียนที่ตามวงได้ฝากสั่งมาว่า เมื่อเห็นหลานตรงไหนให้พาไปด้วย....หลานก็ได้โดยสารมากับเจ้าของเกวียนนี้

ออกญานูราวุธ ได้ฟังข้อความที่หลานอธิบายทุกอย่างแล้ว ก็ออกปากว่า
ช่างน่าอัศจรรย์เหลือเกิน...โธ ! เด็กไม่สิ้นกลืนน้ำนม ผู้ยากจนเข็ญใจถึงเพียงนี้ !
เมื่อยากจนถึงเพียงนี้แล้ว ขอแต่มาถึงตาแล้ว รีบพูดบอกตาทันทีสิ ...นี่กลับปิดบังไว้สู้นลำบากเพียงผู้เดียวสิ้นเวลา 1 ปีแล้ว

ทรัพย์สมบัติเอามาทำอะไรได้ ถ้าความพลัดพรากและทุกข์ (น.187) โศกมันเข้ามาทับถมตัวอย่างนี้

เสงลี...ตั้งแต่วันพรุ่งนี้ไป เราจะต้องทำบุญให้ยิ่งใหญ่ในที่แห่งนี้ เพื่ออุทิศบุญกุศลไปให้ดวงวิญญาณของไผ่ลี

ผมขอให้คิม-ซำรับสร้างพาลี หรือบุษบกอันหนึ่งให้สวยงาม มียอดมณฑปประกอบ ด้วยลวดลายอันวิจิตรที่ลานด้านตะวันออกกระท่อมนางริน ช่างฝีมือที่เก่ง ๆ อยู่ที่ไหนต้องไป ตามมาทั้งหมด เพื่อทำงานให้เสร็จเร็ว ๆ

เองฉุนรับภาระทางด้านสร้างปราสาทขนาดใหญ่ให้มาก ๆ สำหรับทำบุญและรับ แยก และไปนิมนต์พระสงฆ์ 7 วัดทั้งภิกษุและสามเณร พร้อมทั้งผู้เฒ่าและอุบาสกอุบาสิกาที่ รักษาศีลที่อยู่ในรอบ ๆ วัดมีอยู่เท่าใด ก็ให้มาทั้งหมด อีกอย่างหนึ่งให้เรียกพวกแม่ครัวมาทำ (น.188) ขาเหนียวโภชนียาหาร* ให้ทานแก่มหาชนจำนวน 7 วัน 7 คืน เปิดโอกาสให้รับประทาน ตามใจชอบ

ยูคีจะต้องรับภาระทางด้านจัดการจัดแจงการเล่นไฟ จะต้องลงไปที่พนมเปญ ซื้อดอกไม้ไฟให้เพียงพอสำหรับจุด 7 คืน พร้อมทั้งประดับไฟฟ้าเรียงรายตามถนนที่เรนแแดดได้ทำไว้ ทั้งหมด ติดต่อเชื่อมถึงบุษบก, ปราสาททั้งหลาย และบ้านของผมให้สว่างไสวในทุก ๆ ที่

เรนแแดด... หลานเองจะต้องจัดการเขียนกำหนดการตีพิมพ์ส่งไปในหมู่บ้านให้ผู้คน ได้รู้ทุกคน เพื่อให้มาแสดงความยินดีและรับทานอาหารที่จะทำสำหรับให้คนปวงตลอดทุกมือ ทั้งกลางวันและกลางคืน ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยในจังหวัดทั้งหมดก็ต้องเชิญท่านมาร่วม ด้วยเหมือนกัน

ส่วนทางด้านเสงลี ผมขอให้คุณไปนำอัฐิของ (น.189) ไผ่สีจากวัดที่กบินทร์มาตั้งใน บุษบก ทำบุญ 7 วัน 7 คืน ก่อนจะนำไปบรรจุที่เจดีย์ร่วมกับอัฐิแม่ของเธอ

ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็เตรียมตัวที่จะจัดการตามความประสงค์ของท่านคหบดีไม่ให้ขาดเหลือ ไม่นานนัก คำสั่งของท่านก็สำเร็จตามความประสงค์ งานศพของคุณไผ่สี จัดทำขึ้นอย่างความอึกทึกครึกครื้นตามท่านชี้แนะ ในขณะนั้น ท่านวิศวกรภูนิตกลับมา จากประเทศฝรั่งเศสก็ได้เข้ามาทำบุญร่วมกับวงศ์ตระกูลด้วยความเรียบร้อย

ออกญาประเสริฐสมบัติ ขำผุบูรารุช เห็นลูกหลานมาพร้อมหน้า จึงบอกท่านสีแดงผู้ เป็นน้องชายให้ช่วยดูแลครอบครัว มอบบ้านที่มิ่งคลบุรีแก่ภิดน แรนแแดด, บ้านที่อยู่เมืองศรี โสภณให้แก่ท่านขำผุ ภูนิต พร้อมทั้งแบ่งทรัพย์สมบัติอื่น ๆ อีกเท่าเทียมกัน

* ขาเหนียวโภชนียาหาร = อาหารที่มีทั้งของคาวและของหวาน.

(น.190)กระทำการสั่งเสียเสร็จเมื่อไร ท่านก็มอบภาระหน้าที่ทุกอย่างให้แก่ท่านบุญนิต และเรนแอนด์ แล้วท่านก็จะถอนตัวเองจากโรงงานมาอยู่ในบ้าน พยายามรักษาศีลเจริญเมตตาภาวนา เลิกคิดเรื่องงานอีกต่อไป จนกระทั่งสิ้นอายุขัยไปสู่ปรโลก เทอญ

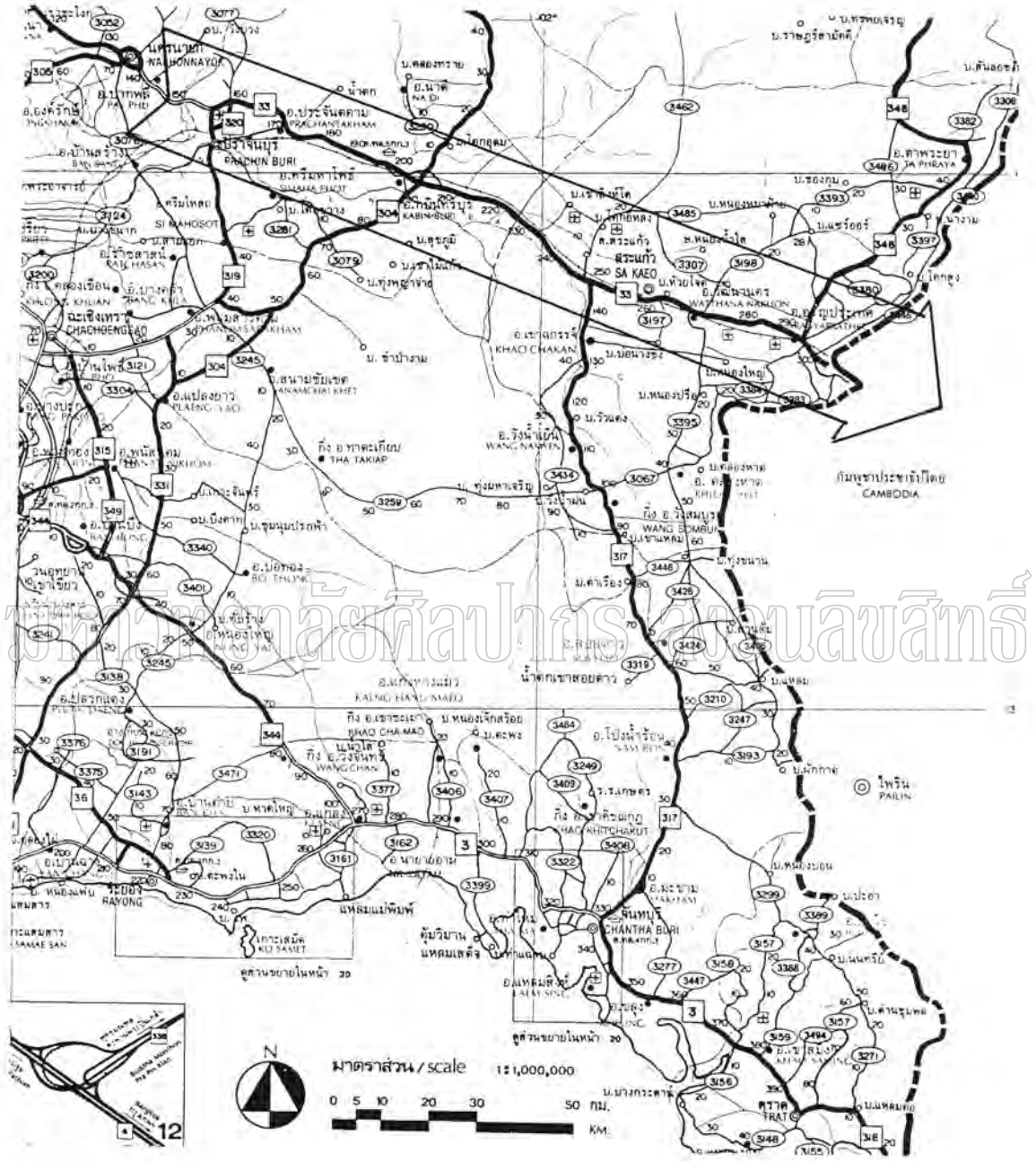
-จบ-

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

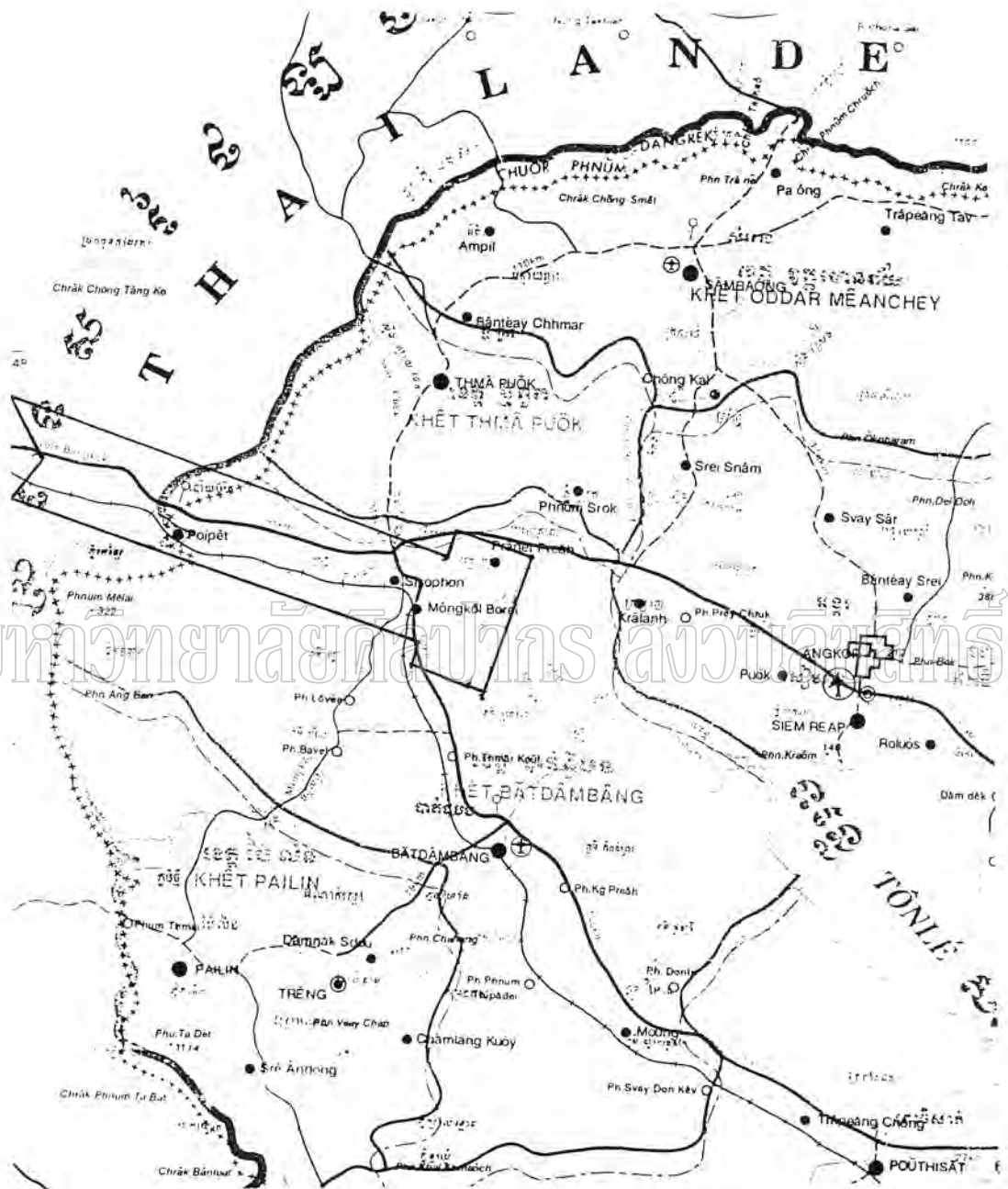
ภาคผนวก ข

แผนที่ประกอบ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แผนที่ 1 เส้นทางการเดินทางของเรน-แอนด์ ในประเทศไทย
 ที่มา : สภาคมหาดหลวงแห่งประเทศไทย. "แผนที่ทางหลวงในประเทศไทย," พิมพ์ครั้งที่ 13
 หน้า 13, ธันวาคม, 2542, มาตราส่วน 1 : 1,000,000.

แผนที่ 2 เส้นทางการเดินทางของเรน-แอนด์ ในประเทศกัมพูชา

ที่มา : ក្រុមគុមារស្រុក ខេត្តបាត់ដំបង និង សង្កាត់សង្កាត់, ១៩៧៦, មាត្រដ្ឋាន 1/1.000.000.

ประวัติการศึกษาของผู้วิจัย

ชื่อ พระมหาบัญชาญัตติ ฉายา ญาณรสี นามสกุล สาลี
การศึกษา นักธรรมชั้นเอก, เปรียญธรรม 7 ประโยค, พุทธศาสตรบัณฑิต(สาขารัฐศาสตร์ วิชา
เอกบริหารรัฐกิจ) (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์